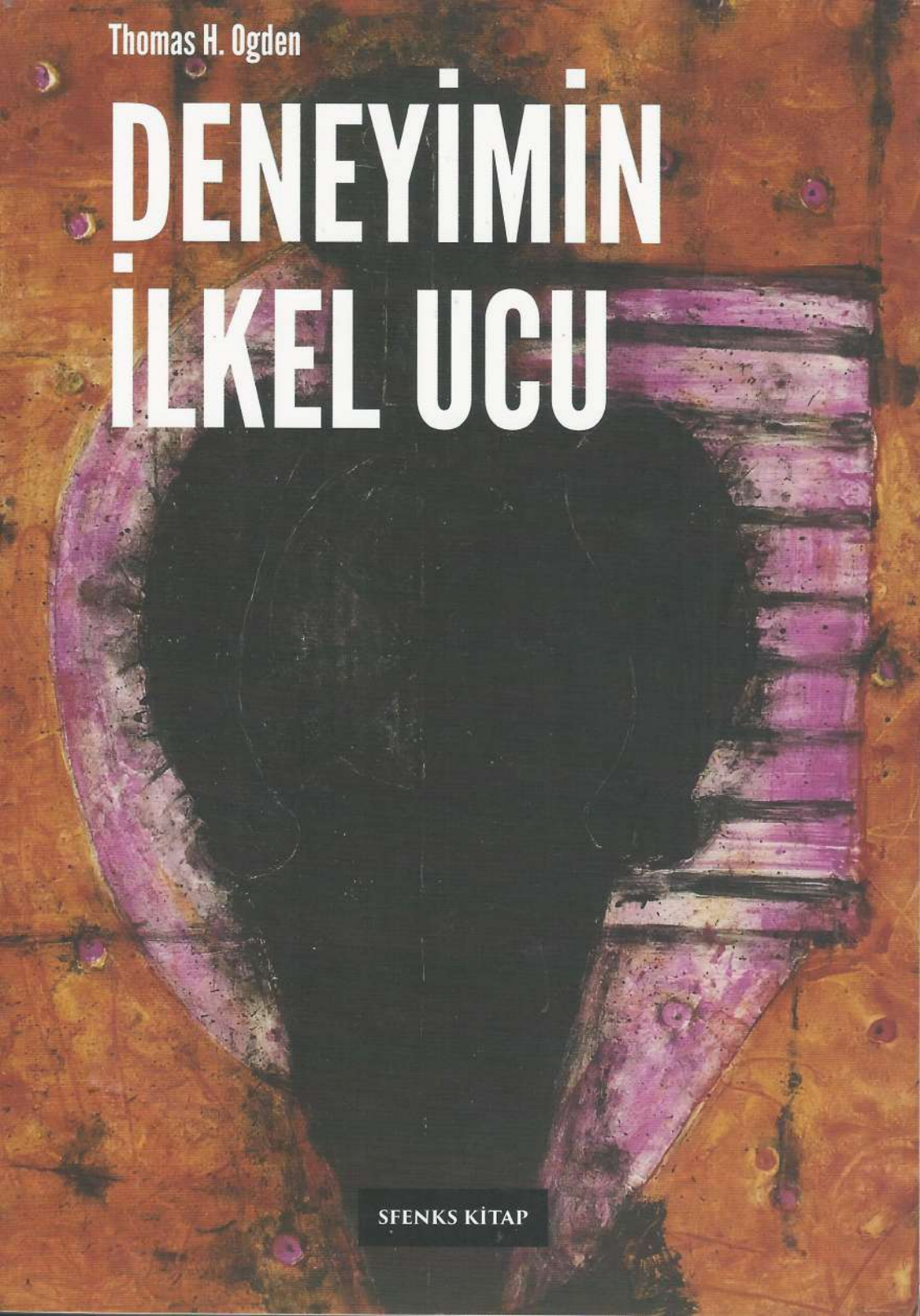
Thomas H. Ogden

DENEYİMİN İLKEL UCU

SFENKS KİTAP

DENEYİMİN İLKEL UCU

Sfenks Kitap: 15
Psikoloji ve Psikanaliz Kitaplığı: 09

ISBN: 978-605-74850-4-5

Deneyimin İlkel Ucu

Özgün Adı: The Primitive Edge of Experience

İngilizceden çevirenler: Aylin Deniz Ülkümen (1-4. Bölümler)
Canan Altındaş Dikmen (5-6. Bölümler)
Can Baycan (7-8. Bölümler)

© Berkman Padar Yayın Grubu, 2023
© Jason Aronson, 1992

Bu kitabın yayın hakları Berkman Padar Yayın Grubu'na aittir. Yayınevinin izni dahilinde tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında herhangi bir yolla çoğaltılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Murat Padar
Editör: Şeyda Postacı
Kapak Tasarımı: ceaksan.com
Sayfa Düzeni: Meral Gök

Birinci Baskı: İstanbul, Şubat, 2023

Baskı ve Cilt:
Deniz Matbaa Mücellit
Maltepe Mahallesi Hastane Yolu sok.
No: 1/6
Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0 212 613 30 06
Sertifika No: 48625

Sfenks Kitap
Altunizade Mah., Tophanelioğlu Cad. Köşklü Sok. No: 5/11
Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 216 802 55 37
E-posta: iletisim@bpyayin.com
Sertifika No: 51923
www.sfenkskitap.com
/sfenkskitap

Sfenks Kitap, Berkman Padar Yayın Grubu Tic. Ltd. Şti.'nin tescilli markasıdır.

YAZAR HAKKINDA

Thomas Ogden, Ahmerst Koleji'nden, Yale Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden ve San Francisco Psikanaliz Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Londra'da Tavistock Kliniği'nde yardımcı psikiyatrist olarak görev almıştır. İleri Psikoz Araştırmaları Merkezi'nde yirmi beş yıldan fazla yöneticilik yapmış, Uluslararası Psikanaliz Dergisi'nin ve Psikanalitik Diyaloglar dergisinin editörler kurulunda yer almıştır. Kırk yıldan uzun bir süre boyunca pek çok analitik makale, ondan fazla analitik kitap ve iki roman yazmıştır. Kendini belirli bir psikanaliz ekolünün yandaşı olarak değil, bağımsız bir düşünür olarak tanımlamaktadır. Ogden 2004 yılında Uluslararası Psikanaliz Dergisi'nin Yılın En Önemli Makalesi Ödülü'nü, 2010 yılında psikanaliz alanındaki üstün başarısı nedeniyle Haskell Norman Ödülü'nü, 2012'de Sigourney Ödülü'nü ve 2014'te psikanaliz eğitimine seçkin katkıları dolayısıyla Hans Loewald Ödülü'nü kazanmıştır. Thomas Ogden'ın *Zihin Matrisi* isimli eseri yayınevimizce yayınlanmış, *Subject of Analysis* adlı eseriyse ilerleyen günlerde yayınlanacaktır.

DENEYİMİN İLKEL UCU

Thomas H. Ogden

İngilizceden çevirenler:
Aylin Deniz Ülkümen
Canan Altındaş Dikmen
Can Baycan

SFENKS KİTAP

Oğullarım Pete ve Ben'e,
Sevgilerimle,

İçindekiler

Önsöz xi
1 Giriş 1
2 Deneyimin Yapısı 7
3 Otistik-Bitişik Konum 33
4 Şizoid Durum 57
5 Kadın Gelişiminde Ödipal Geçiş İlişkisi 75
6 Erkek Ödipus Karmaşasının Eşiği 97
7 İlk Analitik Görüşme 117
8 Yanlış Tanımalar ve Bilmeme Korkusu 135

Kaynakça 155
Dizin 157

Önsöz

Çağdaş psikanalizin önde gelen psikanalistlerinden biri olan Thomas H. Ogden, 1974 yılından itibaren yazdığı pek çok makale ve kitapla psikanalize önemli katkılar yapmış ve pek çok ödül kazanmıştır. Erken dönem yazılarında Amerikalı psikanalistleri İngiliz psikanaliz ekolünün düşünceleriyle tanıştırmayı hedefleyen Ogden, bu dönemin kendi fikirlerinin gelişimi için de zemin oluşturduğunu belirtir. Klein, Fairbairn, Winnicott ve Bion'un fikirlerini, bu çalışmalara neredeyse hiç aşina olmayan bir okur kitlesine sunarken kendi psikanaliz görüşünü de şekillendirmiştir[1]. Psikanaliz alanında "herhangi bir psikanaliz ekolünün savunucusu ya da karşıtı" olmadığını vurgulayan Ogden'ın psikanaliz literatürüne yaptığı en önemli katkılarından birinin "analitik üçüncü" kavramı olması bu bakımdan anlamlıdır.

1989 yılında yazdığı Deneyimin İlkel Ucu *(The Primitive Edge of Experience)* başlıklı bu kitapta Ogden, paranoid-şizoid ve depresif konumlar kadar önemli ama onlardan daha ilkel bir deneyim üretme tarzı olan "otistik-bitişik konum" kavramını öne sürmektedir. Bu kavramın başlangıç noktasını Tustin, Bick ve Meltzer'in çalışmalarına dayandıran Ogden'a göre "otistik-bitişik konum", iç veya dış dünya arasında bir ayrımın olmadığı, yalnızca yüzeyler ile çevreden oluşan ve neredeyse tamamen duyumların egemen olduğu bir deneyimleme biçimidir.

Ogden bu kitapta insan deneyiminin üç farklı deneyim üretme tarzını; yani depresif, paranoid-şizoid ve otistik-bitişik tarzları ele alır ve bu tarzların her birinin ötekini oluşturduğunu, koruduğunu ve olumsuzladığını öne sürer. Bu bakış açısından psikopatolojiyi, bu deneyim üretme tarzlarından herhangi biri

1 Cooper, Arnold M. (2006). *Contemporary Psychoanalysis in America: Leading Analysts Present Their Work*. s. 420-421, American Psychiatric Publishing,Inc.

yönünde çökmesi olarak kavramlaştırır. Ogden'a göre böylesi bir çöküş otistik-bitişik tarz yönünde olduğunda, kişi duyumların katı şekilde düzenlendiği bir alanda alıkonur. Çöküş, paranoid-şizoid tarz yönünde olduğundaysa, kişi düşünce ve duyguları şeyler veya kuvvetler olarak deneyimlediği tümgüçlü bir içsel nesneler dünyasına hapsolur. Depresif tarz yönündeki çöküşteyse kendilik, yaşanan deneyimin ve bedensel duyumların canlılığından yalıtılır.

Daha sonrasında Ogden, erkeklerle kadınların gelişimleri arasında simetri olmadığı görüşünden hareketle, kadın ve erkek ödipus karmaşalarına geçişi ayrı ayrı ele alır. Ogden'ın psikanalize yaptığı katkıların en önemli yanı, klinik malzeme ile kuramı birleştirebilme becerisidir. Bu kitapta da kuramın klinik uygulamada ne biçimlerde görülebileceğini ve nasıl ele alınacağını vaka örnekleri üzerinden net bir şekilde ortaya koyar.

Nitekim, Ogden izleyen bölümde ilk analitik görüşmeyi ele alır. Yapılan ilk yüz yüze görüşmeyi sadece analize hazırlık değil, analizin fiili başlangıcı olarak görür. "Kıssadan hisseler" (*cautionary tales*) terimiyle, hastanın ilk görüşmeden itibaren analizin tehlikeli ve lanetli bir girişim olduğuna dair analiste ve kendine yaptığı bilinçdışı uyarılara kulak vermenin önemini vurgular.

Ogden kitabın son bölümdeyse belirli bir ilkel kaygı biçimini; kendimizi öğrenmenin tehlikelerine her maruz bıraktığımızda deneyimlediğimiz bilinçdışı bilmeme korkusunu ele alır. Bilmeme korkusunu savuşturmak için yaratılan bilme yanılsamalarının, kişiyi kendine yabancılaştırdığını ve bu sebeple anlam ve arzunun ortaya çıkabileceği potansiyel alanı tıkadığını vurgular.

Okurun kendi okumasını yapmasına izin veren yazım tarzıyla, Ogden bizi bilmemenin dehşeti karşısında cesur kalmaya ve keşfetme arzumuzu korumaya teşvik eder. Bu bilinmez alan, korkunun yanı sıra yaratıcı bir potansiyele gebedir ve bu alanda ihtiyacımız olan en önemli şey, düş görme ve düşlemleme (*reverie*) kapasitemizdir. Bu kitapla Ogden bizi bilinmezliğin yaratıcı oyun alanına davet etmektedir. O halde iyi oyunlar, iyi düşler...

Şeyda Postacı

1

Giriş

Bu kitap, yazılmasıyla birlikte bilinenin bir parçası olmuştur ve artık okurlarıyla yazarının zihninde aşılmalıdır. Yazıldıktan sonra değişmez hâle gelir, bundan böyle olduğundan başka bir şeye de dönüşemez. Bu kitabın olası kıymeti, okurunun yeni ve daha üretken bir şekilde yorumlamasıyla, (bu kitabın da artık bir parçası haline geldiği) bilinen olarak kabul ettiklerimizin aşılmasına ne derece olanak sağladığında yatar.

Analistler olarak bizler, kendini kapana kıstıran ve onu farklı bir anlayış geliştirebileceği kadar uzun süre bilmeme deneyimine tahammül etmekten alıkoyan örgütlü deneyim biçimlerinden (kendine dair bilinçli ve bilinçdışı "bilgi"sinden) kurtulma çabalarında analizana yardımcı olmaya çalışırız. Yeni bilme biçimleri geliştirmenin kıymeti, salt insanın kendini daha iyi anlayabilecek olmasında değil, bundan da önemlisi, daha geniş bir düşünce, his ve duygu yelpazesinin vücut bulabilecek olmasında yatar. Ne denli kıymetli olursa olsun her içgörü, hemen bir sonraki direnci yaratır; yeni bilgi çabucak sabit bilinenin bir parçası hâline gelir ve yeni başlayan bir bilme sürecinde bunun aşılması gerekir.

Hem analistler arasındaki analitik söylemin (*discourse*) hem de analist ile analizan arasındaki analitik diyaloğun, kafa karışıklığı ve bilmeme deneyimi için "kapsayan" işlevi görmesi gerekir. Şayet analitik süreçte işler yolunda gidiyorsa, analizanın, analizin başlarına kıyasla artık daha az şey anladığından yakınması kaçınılmazdır. (Daha doğrusu analizan, analize başlarken bildiğini *sandığından* da azını anlamakta ve bilmemeye tahammül etmeyi öğrenmektedir.)

Tıpkı analizan gibi okur da ne zaman yeni bir metin okumaya kalksa, kendini huzursuz eden bir bilmeme hissini deneyimlemeye cüret eder. Okuma deneyimiyle kaybedecek bir şeyimizin olmadığı, bundan ancak bir şeyler kaza-

nabileceğimiz yanılsamasıyla kendimizi yatıştırırız hep. Oysa bu ussallaştırma, öğrenmeye çabalama sürecinde açmak üzere olduğumuz yaraya sürülen yüzeysel bir merhemdir. Öğrenmeye teşebbüs ettiğimizde kendimizi, o vakte dek belirli şekillerde bel bağladığımız fikirlerin arasındaki bağlantıların çözülmesinden kaynaklanan gerilime maruz bırakırız. Bildiğimizi sandığımız şeyler, kim olduğumuzu (veya daha doğrusu kim olduğumuzu düşündüğümüzü) saptamamıza da yardımcı olur

Psikanalitik bir kitabı okumaksa bilhassa çetrefilli bir girişimdir; zira bu durumda okur bilinemeyen bir şeyi, yani bilinçdışı zihni odağına alan bir dizi fikri (ve terapötik bir süreci) öğrenmeye çalışmayı seçmiştir. Tanımı gereği bilinçdışı bilinmezdir; insan herhangi bir düşüncenin, his, düş, duyum vb'nin farkına vardı mı, bu artık bilinçdışı deneyimin bir kısmı olmaktan çıkar. Dolayısıyla da psikanalist, bilinemeyecek olanın öğrencisi olmak gibi talihsiz bir konumdadır. İdeolojilerimiz, atalarımız ve analarımız, analitik kahramanlarımız ve muhaliflerimiz, analitik ekollerimiz gibi, tümü kafa karışıklığımızı fark etmekten kaçınma çabalarımızı kolaylaştıran şeylere sıkı sıkıya tutunmamızda şaşılacak pek de bir şey yoktur.

İnsanlık ikileminin psikanalitik açıdan kavranması bakımından son derece temel bir yere sahip olan ödipus miti, bilmenin mi yoksa bilmemenin mi, bilinmenin mi yoksa bilinmemenin mi daha iyi olduğu sorusu etrafında dönen uçsuz bucaksız ve dolambaçlı bir labirenttir. Delfi yolunda kavgaya tutuştuğu adamın kendi babası olduğunu bilseydi, Ödipus başka türlü davranır mıydı? Elbette bu farazi bir soru, başka türlüsü olamazdı. İnsan böyle şeyleri bilemez; bunları bilmenin mümkün olduğunu düşünmek, kendini kandırmaktan başka bir şey değildir. Ödipus'un çifte suçunu nihayet öğrenmesi, beraberinde eşit kuvvette bir çözüm ve bir felaket getirmiştir. Bilmemek daha mı iyi olurdu? Teiresias'ın sözlerindeki hakikati anladıktan sonra bile, Ödipus bilse de gördüklerini bilmeye (görmeye) katlanamamıştır.

Bilmemek, bizi kim olduğumuzu hissetmekten mahrum bırakır fakat bilmek de görmeye katlanamadığımız şeyi görmektir. Analizan, bilme isteğiyle bilmeme isteği arasında umutsuzca salınır. Keza bizi okumaya sevk eden şey de bilme ihtiyacımızdır; öte yandan, okumak üzere olduğumuz kitabın (şayet okumaya değerse) bizi sandığımızdan da azını bildiğimiz hissini deneyimlemeye iteceğine

ve kendimizi zannettiğimizden daha az tanıdığımızı hissetmeye sevk edeceğine dair bilinçdışı bilgimiz, bizi okumaktan caydırır.

Bu kitap büyük ölçüde insan deneyiminin ilkel ucuyla, "... anlamlar varlığını sürdürse de kelimelerin yetmediği bilincin hudutlarıyla" (T. S. Eliot, 1950) ilgilidir.

İngiliz nesne ilişkileri kuramının gelişiminin son yirmi yıllık tarihinin; Klein'ın paranoid-şizoid ve depresif konum kavramlarında, Fairbairn'in bilinçdışı içsel nesne ilişkileri dünyası kavrayışında, Bion'un bir nesne ilişkiselliği ve iletişim biçimi olarak yansıtmalı özdeşim kavrayışında veya Winnicott'un erken dönem anne-bebek birimi kavrayışında ele alınan ruhsal hâller dışında kalan insan deneyimi alanını keşfin başlangıcını içerdiği düşünülebilir. Kendilik deneyiminin duyusal "zemini"ni üreten en ilkel psikolojik örgütlenmeyi kavramanın bir yolu olarak burada, otistik-bitişik (*autistic-contiguous*) konum kavramını öne süreceğim.

Otistik-bitişik konum, duyusallığın hâkim olduğu, simge öncesi bir deneyim alanı olarak anlaşılmaktadır. Bu konumda duyusal izlenimlerin, özellikle de deri yüzeyindekilerin örgütlenmesi temelinde en ilkel anlam biçimleri oluşturulur. Bu psikolojik alanda kendine has bir kaygı biçimi ortaya çıkar: Kişinin duyusal yüzey sınırlarının çözülebileceği ve bunun sonucunda sonsuz ve biçimsiz bir boşluğa düşme, sızma ve dökülme hissi beklentisi karşısında duyulan dehşet.

Bu kitapta, insan deneyiminin üç farklı deneyim üretme tarzının, yani depresif, paranoid-şizoid ve otistik-bitişik tarzların diyalektik etkileşimi sonucunda üretildiği fikrini inceliyorum. Bu tarzların her biri ötekini oluşturur, korur ve olumsuzlar. Bilinçli zihin fikri nasıl bilinçdışı zihin fikrinden bağımsız bir anlam taşımıyorsa, deneyim üretme tarzlarının hiçbiri de diğerlerinden bağımsız bir şekilde var olmaz. Bunların her biri, ötekisinin olumsuzlandığı bağlamdır.

Bu bakış açısından psikopatoloji, deneyim üretme tarzlarından herhangi biri yönünde bu diyalektiğin çökmesi olarak kavramlaştırılır. Böylesi bir çöküş, duyumların simgesel olmayan, katı bir şekilde düzenlendiği bir alanda zorbalıkla alıkonulmakla (otistik-bitişik tarz yönüne çöküş); düşüncelerin ve hislerin, şeyler veya kuvvetler olarak deneyimlendiği tümgüçlü içsel nesneler dünyasına hapsolmakla (paranoid-şizoid tarz yönüne çöküş); veya yaşanan deneyimin ve bedensel duyumların canlılığının doğrudanlığından kendiliğin yalıtılmasıyla (depresif tarz yönüne çöküş) sonuçlanabilir.

Burada özetlenen fikirler temelinde, şizoid durumu kavramlaştırma şeklinin yeniden ele alınması gerektiğine kanaat getirdim. Klein'ın paranoid-şizoid konumunun veya Fairbairn'in, içsel nesne dünyasının en ilkel psikolojik örgütlenmeleri temsil ettiği görüşü temelinde şizoid görüngülere dair bir anlayış oluşturmak artık yeterli değildir. Burada otistik-bitişik konum, şizoid kişilik örgütlenmesinin "yumuşak karnı" veya ilkel ucu olarak görülmektedir. Şizoid deneyimin, boğulmuş içsel nesne ilişkileri alanı ile simgesel olmayan şekillerde zorbalıkla düzenlenmiş bir duyumlar alanı arasında kalan deneyim sahasında oluştuğunu öne sürüyorum. Şizoid bir hastanın analizinin belirli yönlerini tartışarak, analitik kuram ve tekniğin, otistik-bitişik, paranoid-şizoid ve depresif deneyim üretme tarzları arasındaki etkileşimin doğasına dair nasıl bir anlayış içermesi gerektiğini örneklendirmeye çalışıyorum.

Beşinci ve altıncı bölümlerde tartışmamın odağı, kadın ve erkek gelişiminde ödipus karmaşasına geçişi incelemeye yönelmiştir. Erkeklerle kadınların gelişimleri arasında simetri olduğu varsayılmadığından, erkek ve kadın ödipus karmaşalarına geçiş ayrı ayrı ele alınmıştır.

Ödipus karmaşası her ne kadar en başından itibaren psikanalitik yapının temel taşlarından olmuş olsa da, ödipus karmaşasına geçişe aracılık eden psikolojik-kişilerarası süreçler belirsizliğini korumuştur. Bu durum, kısmen, ödipal dönem öncesindeki nesne ilişkileri ile ödipal dönemdekiler arasındaki ayrımın analitik kuramda nispeten yakın zamana kadar yeterince kavramlaştırılamamış olmasının bir yansımasıdır. Üstelik, ruhsallık içi ve kişilerarası deneyim alanlarını ele alan analitik kavramlar da sayıca az olmuştur.

Ödipal geçiş ilişkisi kavramının, kadın ödipus karmaşasına girişe aracılık eden psikolojik-kişilerarası süreçleri anlamanın bir yolu olduğu öne sürülmüştür. Bu geçiş ilişkisi, tıpkı diğer geçiş görüngülerinde de olduğu gibi, ötekinin aynı anda hem *ben* hem de *ben-olmayan* olarak deneyimleneceği biçimde keşfedilmesine izin verme işlevi görür. ödipus karmaşasının eşiğinde anne ile kızın yarattığı geçiş ilişkisi bağlamında kız çocuk, kendi (iç nesne) ödipal babasıyla bilinçdışı olarak özdeşleşmiş olan annesine âşık olur. Kız çocuğun annesine mi, yoksa babasına mı (yani bir iç nesneye mi, yoksa bir dış nesneye mi) âşık olduğu sorusu asla ortaya çıkmaz.

Kız çocuk, ödipal dönem öncesindeki anneyle olan ikili ilişkisinin emniyetinde, ödipal babanın (ve annenin) dışsallığını, bu geçiş ilişkisi aracılığıyla travmatik olmayan bir biçimde keşfeder. Bunun sonucunda, paradoksal bir şekilde, ilk heteroseksüel aşk ilişkisi iki kadını içeren bir ilişki bağlamında doğar; nesne ilişkilerinin ilk üçgenleşmesi ikili bir ilişkide gerçekleşir.

Erkek gelişimine özgü ödipus karmaşasına geçişte, kadın ödipus karmaşasına giriş kavrayışının uyarlanmasından ibaret olmayan bir anlayış oluşturmak gereklidir. Erkek ödipus karmaşasına geçiş, erkeklerde bir "nesne değişimi"nin söz konusu olmaması bakımından kadın ödipus karmaşasına geçişten farklıdır. Yani erkek çocuk için anne, hem ödipal dönem öncesindeki tümgüçlü bir iç nesneye bağlılığın hem de bütünsel bir dış nesneye yönelik ödipal arzunun nesnesidir.

Erkek çocuktaki üçgenleşmiş ödipal nesne ilişkilerine doğru psikolojik-kişilerarası harekete, ilk sahne düşleminin olgun biçimlerinin işlenmesinin yanı sıra, anneyle erkek gelişimine has bir ödipal geçiş ilişkisi biçiminin gelişmesinin aracılık ettiğini düşünüyorum. Erkek gelişimindeki ödipal geçiş ilişkisinde anne, hem (bir iç nesne) anne hem de erkek çocuğun fallik açıdan güçlenmesine aracılık eden (bir dış nesne) babadır. Esas baba fallusun ancak ikincil taşıyıcısıdır.

Daha sonra yedinci bölümde, başka bir erken deneyim biçimi olan analitik deneyimin başlangıcını ele almaya geçiyorum. Analist en kanıksadığı fikir ve görüngülerin bile kendini yeni baştan şaşırtmasına izin vermelidir. Bu bölümde ilk analitik görüşmeyi, ilk defaymışçasına yeniden ele almaya çalışıyorum.

Bu tartışmada ilk yüz yüze analitik görüşmeyi salt analize hazırlık değil, analizin fiili başlangıcı olarak görüyorum. Analistin ilk görüşmede hastanın "kıssadan hisselerine", yani hastanın analizin tehlikeli ve lanetli bir girişim olduğunu hissetme sebeplerine dair analiste ve kendine yaptığı bilinçdışı uyarılara kulak verdiği fikrini öne sürüyorum. Hastanın psikolojik sıkıntılarının doğası ne olursa olsun, bilinçdışı kaygısı, analize başlama ihtimaline ilişkin deneyimlediği tehlike üzerinden biçimlenecektir. Analist, bu aktarım kaygılarının doğasını anlamaya ve analizanın bu korkuları kelimelere dökmesine yardımcı olmaya çalışır.

Son bölümde belirli bir ilkel kaygı biçimini, bilinçdışı bilmeme korkusunu tartışıyorum. Kişinin bilemediği şey, ne hissettiği ve dolayısıyla da kim olduğudur, tabii eğer biriyse... Bu bilmeme türüne ilişkin dehşet, kişiye bildiği ve

var olduğu yanılsamalarını yaratan ikame oluşumların (yanlış adlandırma ve yanlış tanımaların) kullanılması yoluyla savuşturulur. Savunmacı bir şekilde bu ikame oluşumlara başvurmak, kişiyi kendine iyice yabancılaştırarak, kişisel anlam ve arzunun başka türlü ortaya çıkabileceği potansiyel alanı doldurur.

Bu bilmeme korkusu türü hiç de bir avuç aleksitmik[1] veya şizoid hastayla sınırlı değildir. Bu korku, bir ölçüde sürekli önümüze çıkan evrensel bir görüngüdür; örneğin, kendimizi öğrenmenin tehlikelerine her maruz bıraktığımızda deneyimlenir.

1 Duyguları dile dökemeyen (ç. n.)

2

Deneyimin Yapısı

> Her şey ötekinin, Borges'in başından geçiyor... Borges'ten, mektuplardan haber alıyorum... Aramızın bozuk olduğunu söylemek, işi biraz fazla büyütmek olur; ben yaşıyorum; kendimi yaşama bırakıyorum ki, Borges masallarını ve şiirlerini yazabilsin. Ve o masallarla şiirler beni doğruluyor. [1]
>
> —J. L. Borges, *"Borges ve Ben"*

Borges'in düzyazı biçimindeki şiiri "Borges ve Ben" (1960), normal şartlarda deneyimin birliği yanılsamasını oluşturan şeyleri birbirinden incelikle ayrıştırır. Bense, bundan katbekat daha beceriksizce, insan deneyimini üreten diyalektik sürecin bileşenleri üzerine düşünmemizi sağlayacak psikanalitik bir çerçeve öne sürmek istiyorum. Bu bölümde irdeleyeceğim fikir, insan deneyiminin üç farklı deneyim üretme tarzı arasındaki diyalektik etkileşim tarafından oluşturulduğudur: depresif tarz, paranoid-şizoid tarz ve otistik-bitişik (*autistic-contiguous*) tarz. Bu tarzların ilk ikisini kavram olarak öne süren Melanie Klein[2] olmuştur, üçüncüsüyse öncelikle Frances Tustin, Esther Bick ve Donald Meltzer'in öne sürdüğü fikirleri sentezlememin, açıklığa kavuşturmamın ve genişletmemin sonucudur. Her deneyim üretme tarzı; kendi simgeleştirme biçimi, savunma yöntemi, nesneyle ilişkilenmenin (*object relatedness*) niteliği ve öznellik derecesiyle nitelenir. Bu üç tarz birbirleriyle diyalektik bir ilişki içindedir; bunların her

1 J.L. Borges, *Borges ve ben,* çev. Celâl Üster, Can Yayınları: İstanbul, 1995, s. 94.

2 Kleincı olmasam da Klein'ın fikirlerinin pek çoğunun -kendi gelişim çizelgesi, ölüm dürtüsü kavramı ve teknik kuramından bağımsız ele alındığında- psikanalitik düşüncenin gelişiminde merkezi olduğunu düşünüyorum. Psikanalize yaptığı en önemli katkılardan ikisi, paranoid-şizoid ve depresif konum kavramlarıdır. Gelgelelim her iki kavram da Amerika'daki psikanalitik diyaloğun ana gövdesine katılmamıştır.

biri diğerlerini yaratır, sürdürür ve olumsuzlar. Bilinçdışı zihin kavramından yalıtılmış bir bilinçli zihin kavramı ne denli anlamsızsa, diğer iki tarzdan bağlantısızca işlevini sürdüren münferit bir tarz fikri de o denli anlamsızdır; bunların her biri, diyalektiğin diğer kutbu veya kutuplarıyla dolan birer boş kümedir.

Bu üç deneyim üretme tarzının her üçünü de özellikle analitik deneyime gönderme yaparak tasvir edeceğim. Açıklığa kavuşmasını umduğum şey, her psikolojik olayda, salt bilinçdışı içerik katmanları bakımından değil, zihinsel içeriği barındıran psikolojik matrisi üreten deneyim tarzları bakımından da üstbelirlenimin mevcut olduğudur. Psikolojik değişim ("yapısal değişim"), deneyim üretme tarzlarının diyalektik etkileşiminin doğasında gerçekleşen dönüşümler bağlamında ele alınacaktır.

Bu bölümde, deneyimin eşzamanlılığının öğeleri paradoksal bir biçimde sırayla sunulacaktır ki daha açık olsunlar. Tıpkı ilk sopasını havaya atarken seyircilerinin sabrına sığınan yeni yetme bir jonglör gibi, ben de bu bölümün ilk bölümlerini açarken okurun beni hoş görmesini rica ediyorum. Sona geldiğimizde ise, insan deneyimini oluşturan tarzların çoğulluğunu üretici bir gerilim içerisinde elinde tutan jonglöre dönüşecek kişi, okurun kendi olmalıdır.

DEPRESİF TARZDA DENEYİM

Melanie Klein (1935, 1948, 1958) *depresif* konum kavramını, psikolojik örgütlenmenin en olgun biçimine atıfta bulunmak için öne sürmüştü. Bu örgütlenme her ne kadar ömür boyu gelişmeye devam etse de Klein kökeninin yaşamın ilk senesinin ikinci çeyreğinde yattığına inanıyordu.[3] Bion (1962) ise gelişimsel sıralamadaki yerinden ziyade paranoid-şizoid konumla olan dinamik ilişkisindeki yerini vurgulamak için bu kavramı değiştirmiştir. Bu bölümde, bir yapı veya gelişimsel bir evre olarak değil, algıya belirli bir şekilde anlam atfedilen bir süreç olarak ele alacağım depresif tarza odaklanacağım. Deneyim üretme tarzıyla kastım budur. Her bir tarzdaki deneyimin nitelikleri birbirine bağlıdır, her biri öteki için bir bağlam sunar.

3 Klein'ın "konum"ları, gelişimsel evreler yerine deneyimin eşzamanlı boyutları olarak görüldüğünde, gelişimsel çizelgesi hakkındaki tartışma da görüleceği üzere büyük ölçüde önemini kaybeder.

Depresif konumun *tam simge oluşumu* (Segal, 1957) diye isimlendirilen simgeleştirme tarzında simge, simgeleneni yeniden sunar[4] ve ondan farklı bir şekilde deneyimlenir. Simgesel anlam, simge ile simgenin temsil ettiği şey arasında aracılık eden bir özne tarafından üretilir. Yorumlayan öznenin simge ile simgelenen arasındaki alanda ortaya çıktığı söylenebilir. Bireyin simge ile simgelenen arasında aracılık etmesini mümkün kılan şeyin, ne denli belli belirsiz ve silik de olsa öznellik kapasitesinin, yani "ben-lik" (*I-ness*) deneyiminin gelişimi olduğu fikri de aynı ölçüde geçerlidir. Bunların her ikisi de doğrudur. Bunların her biri, diğeri için gerekli koşulları oluşturur; ne birinin diğerine çizgisel, sıralı bir şekilde "yol açtığı" veya "sebep olduğu" söylenebilir ne de ötekinin.

Tam simge oluşumuna ulaşmak, insanın kendini kendi düşüncelerini düşünen, duygularını hisseden biri olarak deneyimlemesine imkân tanır. Bu yolla, düşünceler ve duygular büyük ölçüde anlaşılabilen (yorumlanabilen) kişisel yaratımlar olarak deneyimlenirler. İnsan böylece kendi psikolojik eylemlerine (düşünce, duygu ve davranışlarına) dair bir sorumluluk duygusu geliştirir.

İnsan kendini bir özne olarak deneyimleyebilir hâle geldikçe, aynı zamanda (yansıtma ve özdeşim aracılığıyla) "nesne"lerini de birer özne olarak deneyimleyebilir hâle gelir. Başka bir deyişle, kişi nasıl kendini kendi düşünce ve duygularına sahip biri olarak deneyimliyorsa, başkalarını da aynı şekilde canlı, düşünme ve hissetme yetisine sahip kişiler olarak görür.

Bu dünya, geçen zamanla birlikte bireyin az çok aynı kişi olarak kaldığı, kuvvetli duygulanımsal değişikliklere ve karışık duygulanımlara rağmen aynı kişi olarak kalmaya devam eden diğer insanlarla bağlantıda olduğu bütünsel nesne ilişkilerinin dünyasıdır. Yeni deneyimler eskilerine eklenir fakat yeni deneyimler geçmişi geri almaz, onu olumsuzlamaz. İnsanın kendini ve ötekini sevgi ve nefret yüklü duygu hâlleri aracılığıyla deneyimleme sürekliliği, çiftedeğerlilik kapasitesinin geliştiği bağlamı oluşturur.

Depresif tarzda, birey tümgüçlü savunmalara bel bağlamaktan feragat ettikçe tarihsellik yaratılır. Paranoid-şizoid tarzda, kişi bir nesneye karşı hayal kırıklığı veya öfke hissettiğinde, nesne artık vaktiyle olduğu gibi değil, yeni bir nesne olarak deneyimlenir. Kendiliğin ve nesnenin zaman içindeki süreksizliğine ilişkin

4 Yazar, Türkçede "temsil etme" olarak karşılanan "*represent*" kelimesini metnin bu noktasında "*re-present*" diye kullanarak bu yazımın tam çevirisi olan yeniden sunma anlamına da gönderme yapıyor (ç. n.)

bu deneyim tarihselliğin yaratılmasını engeller. Bunun yerine geçmişin sürekli ve savunmacı bir şekilde yeniden biçimlendirilmesi söz konusudur. Depresif tarzda kişi geçmişini yorumlayarak yarattığı bir tarihe kök salmıştır. Her ne kadar geçmişi yorumlama şekli (ve dolayısıyla tarih sürekli olarak) evrilerek değişse de geçmişin değişmez olduğu anlaşılır. Bu bilgi kişinin geçmişinin hiçbir zaman tam istediği gibi olmayacağının hüznünü de beraberinde getirir. Örneğin ebeveynlerle erken dönem ilişkiler hiçbir zaman tam umulduğu gibi olmayacaktır. Diğer yandan zamana bu şekilde kök salmak, kendilik deneyimine derinlik ve istikrar da katar. Kişinin yorumlayarak yarattığı tarihle ilişkisi öznelliğin önemli bir boyutudur; bu boyut olmadığında "ben-lik" deneyimi kendine rastlantısal, düzensiz ve gerçekdışı gelir.

Öteki insanların birer nesneden ibaret değil de birer özne olarak deneyimlendiği bir psikolojik durumda, çok kıymet biçilen bir nesneye, hatta yemek veya hava gibi temel nesnelere değer verir gibi insanlara değer vermekle kalmaktansa, onlara özen göstermek de mümkündür. Nesneler hasar görebilir, tüketilebilir, fakat ancak özneler incitilebilir. Dolayısıyla suçluluk deneyimi, ancak *öznel ötekiler* deneyimi bağlamında muhtemel bir insan deneyimi hâline gelir. Birer özne olarak başka insanlar için tasa duyma kapasitesinin yokluğunda suçluluğun anlamı yoktur. Suçluluk, kişinin önemsediği birine verdiği sahici veya hayali zarar karşısında *zaman içinde* çektiği özel bir acı türüdür. Kişi suçluluk duyduğu konuyla ilgili bir onarım teşebbüsünde bulunabilir, fakat bu teşebbüsü yaptıklarını geri almaz. Elinden gelen tek şey, yaptıklarını ötekilerle ve kendiyle olan sonraki ilişkilerinde telafi etmeye çabalamaktır. Ötekiler, duyguları kendininkilere benzer görünen özneler olarak deneyimlendiği için bu deneyim tarzında empati mümkündür.

Öteki, bir nesne olmasının yanı sıra bir özne olarak da deneyimlendiğinde, kişi ötekinin kendi tümgüçlülük alanının dışında kalan yaşamını da kabul eder. Kişinin çiftedeğerli bir şekilde sevdiği ve tümüyle kontrol edemediği bir özneler dünyasında, diğerlerinden açıkça farklı olan (deneyimin daha ilkel tarzlarında mümkün olmayan) yeni bir kaygı biçimi doğar: Kişinin öfkesinin sevdiği kişiyi uzaklaştırdığı veya ona zarar verdiği kaygısı. Yukarıda tasvir edilen depresif tarzdaki deneyimin nitelikleri arasındaki etkileşim sonucunda üzüntü, özlem deneyimi, yalnızlık ve yas tutma kapasitesi, insan deneyiminin boyutları hâline gelir. Daha sonra ele alınacağı üzere, paranoid-şizoid tarzda, kayıp nesnenin büyülü bir şekilde eski hâline getirilmesi bu deneyimlerin önünü keser. Tümgüçlü

düşünce ve inkâr yoluyla yokluk geri alınabildiğinde, kayıp nesneyi özlemenin veya yasını tutmanın hiçbir gereği ya da imkânı yoktur.

Depresif tarzda aktarımın doğasının kendine özgü nitelikleri vardır. Paranoid-şizoid tarzda aktarım, kişinin daha önceki bir nesne ilişkisini güncel ilişkide duygusal olarak yeniden yaratma arzusuna ve inancına dayanır. Depresif tarzda ise aktarım, kişinin eski bir nesneyle yaşadığı deneyimden bir şeyleri güncel ilişkide yeniden yakalamaya yönelik bilinçdışı çabasını temsil eder. Bu ikinci aktarım biçiminin kökleri, ilk nesneyle ilişkinin bir daha asla sahip olunmayacak bir geçmişin parçası olduğunu bilmenin üzüntüsüne dayanır. Aynı zamanda depresif tarzda, geçmiş hiçbir zaman tamamıyla yitirilmez, zira ilk nesneyle olan deneyimden bir şeyler yeni nesneyle tekrar edilebilir (Ogden, 1986). Bu, örneğin normal şartlarda, ödipus karmaşasının zayıflamasını mümkün kılar. Sözgelimi küçük kız, babasıyla bilinçdışı olarak arzuladığı romantik ve cinsel ilişkiye sahip olamayacağını nihayet kabul ettiğinde üzüntü duyar. Bu feragatın acısının katlanılır olmasının sebebi kısmen, babayla olan deneyimin yeni nesnelerle kurulan ilişkilerde aktarımsal olarak canlı tutulması ve olgun, yetişkin aşk ilişkilerinin önemli bir nüvesini oluşturmasıdır (krş. Loewald, 1979; ayrıca bkz. 5. Bölüm).

Deneyim üretme tarzlarından burada şematik bir şekilde tasvir edilen depresif tarz, ancak paranoid-şizoid ve otistik-bitişik kutuplarla bağlantı içinde bulunan diyalektik bir kutup oluşturur. Depresif tarzın hiç erişilemeyen idealinde analitik söylem, yorumlayan özneler arasında gerçekleşir; bunların her biri, ötekini deneyimleme şekli ile kendi arasında aracılık edecek sözcükler kullanmaya çalışır. Özneler arasındaki bu söylem, öznenin sözcüklere dökemeyecek kadar korkutucu veya kabul edilemez bulduğu düşünce ve duygular tarafından sıklıkla engellenir. Burada korkutucu ve kabul edilemez cinsel ve saldırgan arzulara atıfta bulunmakla kalmıyor; kişinin bazı yanlarının hem çok mahrem hem de yok olma tehlikesi altındaki canlılık hissi açısından çok merkezi olması sebebiyle iletişim eyleminin kendinin, kendiliğin bütünlüğünü tehlikeye atacağı yönündeki bilinçdışı kaygı gibi çeşitli başka kaygılara da atıfta bulunuyorum. Öznelliklerarası söylemi bozan başka bir kaygı türü de kişinin iç nesneler dünyasına dair bilgisini bir başkasıyla paylaşarak bu dünya üzerindeki denetiminden feragat etmesini içeren herhangi bir tür söylemin, iç nesneleriyle olan ve hayatını sürdürmesini sağlayan bağlarını tehlikeye atabileceği korkusudur (Ogden, 1983).

Analist ile analizan kendilerine ayrılan sürede, öznelliklerarası söylemin bozulmasının ana kaynağını oluşturan "başı çeken kaygı"yı anlamaya çalışırlar. Depresif tarzda bu kaygı daima nesneyle ilişkilidir; çünkü korku, suçluluk, utanç ve benzerlerini hissetmenin bilinçdışı sebepleri, iç ve dış nesneleri içeren, üstbelirlenimle nitelenen bilinçdışı düşlemlerle[5] ilgilidir. Nesneyle ilişkili bu bilinçdışı düşlemlerin türevleri, analitik aktarım-karşıaktarım deneyiminin içeriğini oluşturur.

Analistin hastayı anlamak için elindeki tek araç, hastaya dair duygularla bezeli kendi algı ve tepkileridir. Bu algı ve tepkilerin sadece küçük bir bölümü bilinçlidir, dolayısıyla da analistin kendi değişken bilinçdışı hâllerini analitik söylemde meydana çıktıkça tespit etmeyi, okumayı ve kullanmayı öğrenmesi mecburidir. Örneğin bir hasta, Bay M, analizinin ilk zamanlarında eşine sevgisinden, sadakatinden ve cinsel ilişkilerinde bulduğu doyumdan görünürde yoğun duygularla bahsediyordu. Samimiyetinden şüphe etmek için hiçbir bilinçli sebebim yoktu. Ne var ki uykudan uyanırken kayboluveren bir rüya kadar kısa soluklu bir düşüncenin bir an için aklımdan geçtiğini fark ettim. Onu yakalayabilme gayretiyle, bastırmanın kuvvetine karşı mücadele etmeye yönelik bilinçli bir çaba sarf ettim. Bastırmakta olduğum düşünce, analistin analizan karşısındaki rolünün doğasında bulunan ve kendini korumasını sağlayan mahremiyetten aldığım, biraz da kendini beğenmiş bir hazla yüklüydü. Sadece hastanın "kirli çamaşırları"nın "ortaya döküldüğü" bu tuhaf ilişkide kendimi güvende hissediyordum. Ardından düşüncelerim, o anda hangi kirli çamaşırlardan azadeymiş gibi davrandığımdan şüphe ettiğim sorusuna yöneldi.

Bu sorular, hastanın o sırada ele aldığı fikirlerle ilişkili kaygısını yadsıyor olabileceği konusunda beni uyardı. Çağrışımlarına devam eden Bay M, önceki gece yaşadıkları cinsel ilişkiden bahsederken karısının cinsel organıyla ilgili korkularını çok hafifçe ima etti. "Zifiri karanlıkta" sevişmelerinden çok zevk aldığını söylemiş, ardından penisini yıkadığına şöyle bir değinmişti.

5 *Fantasy* [fantezi], bilinçli ve dinamik bilinçdışı boyutları olan zihinsel bir faaliyettir. Bu yayında *ph* ile yazılan *phantasy* [düşlem] terimini, bu zihinsel aktivitenin bilinçdışı boyutlarına işaret etmek için kullanıyorum. *F* ile yazılan *fantasy* [fantezi], genellikle bu psikolojik faaliyetin daha bilinçli taraflarına atıfta bulunmak için kullanılır; tıpkı hayallerde, çocukluk çağının bilinçli cinsel kuramlarında ve bilinçli mastürbasyon anlatılarında olduğu gibi (krş. Isaacs, 1952).

Birbirini özne olarak deneyimleyen bireylerde gerçekleşen bilinçdışı süreçlerin öznelliklerarası yankısının bu şekilde kullanılması, depresif tarzın bilinçdışı-bilinçöncesi empati düzeyinin paradigmasıdır. Bu sürecin, analistin kendini bilinçdışı olarak hastanın bilinçdışı kendilik ve iç nesne deneyimine yansıtmasını; analistin bilinçdışı olarak hastanın bilinçdışı kendilik ve iç nesne deneyimiyle özdeşleşmesini ve hasta ile analist arasında bilinçdışı bir öznelliklerarası üçüncünün yaratılmasını ("Öteki" [Lacan, 1953]) içerdiği düşünülebilir. Nasıl tarif edilirse edilsin, bu süreç analistin kendi bilinçdışı simgesel anlam zincirini hastasına sunduğu bir süreçtir; analist hastanın bilinçdışı deneyimine benzer bir şeyi böylece deneyimlemeye çalışır, fakat bunu daha az yoğun, daha az çatışmalı ve bastırmanın veya bölünmenin daha hafif olduğu bir biçimde yapar.

Deneyimin depresif tarzı kavramını tasvir ettikten sonra, böyle bir şeyin olmadığını bir kez daha belirtmek gerekir; insan deneyiminin tüm yönleri depresif, paranoid-şizoid ve otistik-bitişik tarzlar arasındaki etkileşimin oluşturduğu diyalektiğin sonucudur. Daha sonra ele alınacağı üzere, öznel arzu çatışması (örneğin çatışmalı ödipal arzu, korku ve bağlılıklar) karşısında üretilen semptomatolojiler bile ancak kısmen depresif tarzda yapılanmışlardır. Bu noktada, deneyimin diyalektiğinin diğer iki kutbunun özelliklerini teker teker tasvir edeceğim. Tekrardan şunu açıklığa kavuşturalım; her tarz, sanki diğerinden yalıtılabilirmiş ve en saf hâliyle görülebilirmiş gibi tasvir edilecektir.

PARANOİD-ŞİZOİD TARZDA DENEYİM

Paranoid-şizoid konum, Melanie Klein'ın (1946, 1952a, 1957, 1958) depresif konumdan daha ilkel olan bir psikolojik örgütlenmeye dair tasarımıdır. Klein (1948) paranoid-şizoid konumun kökeninin yaşamın ilk yılının ilk çeyreğinde yattığını düşünmüştür. Tekrardan, bu bölümde vurgu, Klein'ın artzamanlı bir yapı veya gelişim evreleri dizisi anlayışından, eşzamanlı tarzlar arasındaki diyalektik etkileşim fikrine doğru kaydırılacaktır.

Deneyim üretmenin paranoid-şizoid tarzı, bir savunma ve deneyim örgütleme biçimi olarak bölmenin kullanılmasına dayanır. Depresif tarz, psikolojik acı da dahil olmak üzere çoğunlukla deneyimi kapsamaya hizmet edecek şekilde işlerken; paranoid-şizoid tarz, psikolojik acıyı yönetme çabaları ile acıyı tümgüçlü

düşünceler, inkâr ve deneyimde süreksizliklerin yaratılması yoluyla tahliye etme çabaları arasında daha eşit bir şekilde bölünmüştür.

Paranoid-şizoid tarzda, aynı nesneye hem sevgi hem de nefret duyma deneyiminin yarattığı dayanılmaz kaygı, yönetilmesi gereken ana psikolojik ikilemi oluşturur. Bu sorun büyük ölçüde, kişinin kendi seven ve nefret eden taraflarını, nesnenin seven ve nefret eden taraflarından ayırmasıyla ele alınır. Birey ancak bu yolla, yani safi emniyet koşullarındayken güvenle nesneyi sevebilir ve sevdiği nesneye zarar vermekten korkmadan güvenle ondan nefret edebilir.

Bölme, nesneyle ilişkili belirli bir duygusal değer taşıyan deneyimler (seven kendiliğin seven nesneyle ilişkisi gibi) ile nesneye ilişkin başka değerler taşıyan deneyimler (nefret eden kendiliğin nefret eden nesneyle ilişkisi gibi) arasında savunmacı bir kesintiye sebep olur. İyi nesne, uğrattığı her hayal kırıklığında, artık iyi bir nesne gibi değil, hatta *hayal kırıklığına uğratan* iyi bir nesne gibi de değil, iyi nesne kılığına büründüğü keşfedilen kötü bir nesne gibi deneyimlenir. Çiftedeğerlilik deneyimi yerine hakikatin su yüzüne çıkması deneyimi yaşanır. Bu da tarihin sürekli baştan yazılmasıyla sonuçlanır; öyle ki nesnenin güncel deneyimlenme şekli zamanda geriye ve ileriye yansıtılarak, depresif tarzda deneyimlenen zamanla ancak yüzeysel bir benzerliği olan ebedi bir şimdiki zaman yaratılır.

Deneyimde süreksizliğin (bölmenin) savunmacı bir biçimde kullanımına, sınır durum ve şizofrenik bozukluklardan mustarip hastalarla yürütülen çalışmalarda sık rastlanır. Hasta hayal kırıklığına uğradığında, incindiğinde, öfkelendiğinde, kıskandığında vb analist tarafından oyuna getirildiğini ve nihayet durumun gerçekliğini olduğu gibi hatta hep olmuş olduğu gibi apaçık algıladığını hisseder: "İşin aslı, kendimi uzun zamandır sizin hakkınızda kandırıyorum. Hiç umurunuzda olmadığım benim için artık gayet açık, yoksa bin defa söylediğim kız arkadaşımın ismi gibi benimle ilgili temel şeyleri unutmazdınız."

Tarihin baştan yazılması, sürekli tersine çevrilen nesne ilişkilerinde kırılganlığa ve istikrarsızlığa yol açar. Şimdiki deneyim için bir çerçeve ve kapsayan oluşturabilecek, hasta-analist ilişkisinin tarihine dair istikrarlı ve paylaşılan bir deneyim yoktur. Bu deneyim tarzının arka planında, bireyin bilinçdışı olarak kendini daima keşfedilmemiş topraklarda, öngörülemeyen yabancıların yanında gibi hissetmesinden kaynaklanan neredeyse sürekli bir kaygı vardır. Psikolojik

deneyimin bu kırılgan kapsayıcısında oluşan kaygıyı açıklamak için analitik kuramın ölüm dürtüsü kavramına başvurmasına gerek yoktur.

Paranoid-şizoid tarzda, simge ile simgeleştirilen arasında neredeyse hiç boşluk yoktur, bunlar duygusal olarak eşdeğerdir. *Simgesel denklem* diye adlandırılan (Segal, 1957) bu simgeleştirme tarzı, her şeyin ne ise o olduğu iki boyutlu bir deneyim biçimi üretir. Algı (dışsal veya içsel algı) ile kişinin algıladığı şeye dair düşünce ve duyguları arasında aracılık eden yorumlayıcı bir özne neredeyse yok gibidir. Ağırlıkla paranoid-şizoid tarzda işleyişi olan bir hasta, "Gördüğüm şeyi görmediğimi söyleyemezsin," diyebilir. Bu tarzda, düşünceler ve duygular kişisel yaratımlar gibi değil, öylece var olan, kendiliğinden şeyler olarak, olgular gibi deneyimlenirler. Algı ile yorum tıpatıp aynı şey gibi deneyimlenir. Yüzeyde olan ile derinlerde olan birbirinden ayrıştırılamadığı için hasta görünür olana hapsolmuştur. Depresif tarzın perspektifinden yorum olarak görülecek şeyler, paranoid-şizoid tarzda "psikolojik zırvalıklar kullanarak" "gerçekleri çarpıtma", dikkat dağıtma, kandırma ve akıl karıştırma teşebbüsleri gibi deneyimlenir.

Paranoid-şizoid tarzda aktarım, "*sanrısal*" (Little, 1958) veya "*psikotik*" (Searles, 1963) aktarım olarak adlandırılır. Analist ilk çocukluk nesnesine *benzer* biri gibi deneyimlenmez, ilk nesnenin *ta kendidir*. Örneğin bir terapist, terapi esnasında hastası A'nın bahsettiği fiziksel şikâyetin ayrıntılarına dair bazı sorular sormuştu. Bunu terapistin verdiği kaygılı, nüfuz edici, aşırı bir tepki olarak deneyimleyen hasta, terapisti annesine *dönüşmüş* gibi (sadece annesine benzer davranıyormuş gibi değil) deneyimlemişti. Ertesi gün hasta dahiliye uzmanına danışmış, dahiliye uzmanı da afallamış hâlde terapisti arayarak A'nın ona kendini, "Ben A'nın annesiyim. A'nın hastalığıyla ilgili çok kaygılıyım ve bu konuda size bazı sorular sormak istiyorum," diyerek tanıttığını söylemişti. Hasta bu yolla, terapist-annesine dönüşmüş ve terapist-annenin aşırı kaygılı ve nüfuz edici hâlini canlandırmıştı.

Kişinin kendiyle deneyimi arasında aracılık etme kapasitesinin yokluğunda, çok kısıtlı bir öznellik biçimi oluşturulur. Paranoid-şizoid tarzda kendilik, büyük ölçüde bir nesne olarak kendiliktir; kişiye onu işgal eden, üzerine hücum eden dış güçler veya fiziksel nesneler gibi gelen düşünce, duygu ve algılar tarafından hırpalanan bir kendilik. Ergen bir şizofren hasta, kendine eziyet eden düşünceyi "silkelemek" (ondan kurtulmak) için şiddetle kafasını çevirirdi. Bir başka şizofren hasta, içinde onu delirten şeyin ne olduğunu görebilmek için röntgen

çektirmeyi talep etmişti. Yine başka bir hasta, seanslar esnasında zehirli içerikleriyle terapiste zarar vermemek için her seanstan önce terapistin bekleme odasındaki tuvalete "sıçıyor"du.

Ağırlıkla paranoid-şizoid tarzda deneyim üreten hastalarla çalışırken müdahaleler, hastanın deneyiminin somutluğunu yansıtan bir dille ifade edilmelidir; aksi takdirde hasta ile analist, bir hastanın deyimiyle "birbirini tamamen ıskalayan" bir konuşma biçimi deneyimlerler. Hastayla robot gibi hissetmesi hakkında konuşulmaz, robot olmanın nasıl bir his olduğuyla ilgili konuşulur; hastayla bir kadına deli divane âşık olması hakkında konuşulmaz, bir kadının onu ele geçirdiğine veya ona musallat olduğuna inandığında nasıl hissettiğiyle ilgili konuşulur; hastanın terapist tarafından anlaşılma arzusuyla ilgili konuşulmaz, -şayet terapist, hasta için biraz olsun değer taşıyacaksa- hastanın düşüncelerini düşünmeli ve hislerini hissetmesi gerektiğine dair kanaati hakkında konuşulur.

Paranoid-şizoid tarzın psikolojik savunması ağırlıklı olarak, tehlikede olanın onu tehlikeye atandan ayrı tutulması yoluyla güvenliği sağlama ilkesine dayanır (krş. Grotstein, 1985). Bölmenin psikolojik anlamı budur. Paranoid-şizoid tarzda tüm savunmalar bu ilkeden türetilir; örneğin yansıtma, kendiliğin veya nesnenin tehlikeye atan (veya tehlikede olan) yanını kendiliğin dışına yerleştirerek, kendiliğin veya nesnenin tehlikede olan (veya tehlikeye atan) yanını içeride tutma çabasıdır. Bu deneyim üretme tarzındaki diğer savunmalar -içe yansıtma, yansıtmalı özdeşim, inkâr ve idealleştirme- bu temanın çeşitlemeleri olarak görülebilir.

Paranoid-şizoid tarz, sevmenin ve nefret etmenin içerdiği duygusal karmaşaların büyülü bir şekilde "çözüldüğü" yahut daha doğrusu psikolojik gerçekliğin dışında bırakıldığı tümgüçlü düşünceyle nitelenir. Bu tarzda, suçluluk (depresif tarzda olduğu hâliyle) hiç ortaya çıkmaz; daha ilkel olan bu tarzın duygu dağarcığında ona yer yoktur. Bu tarzda kişi, kendi gibi nesnelerini de birer özneden ziyade nesne olarak algıladığından onları umursayamaz veya onlar için tasa duyamaz.[6] Nesneler, duygu ve düşüncelere sahip insanlar olarak

6 Paranoid-şizoid tarz hiçbir zaman depresif tarzdan (ve otistik-bitişik tarzdan) yalıtılmış hâlde bulunmadığından, (özne olarak kendilik deneyiminden tümüyle ayrışmış) bir nesne-olarak-kendilik kavramı fenomenolojik açıdan anlamsızdır. Deneyimin diyalektik yapısı gereği kendilik deneyimi hiçbir zaman "ben-lik" hissinden tamamen yoksun olamaz, kişinin nesneleri de hiçbir zaman tümüyle öznellikten yoksun birer nesne değillerdir.

deneyimlenmektense sevilen, nefret edilen veya korkulan ve etki eden kuvvetler ya da şeyler olarak deneyimlendikleri için ortada empati kurulacak pek de bir şey yoktur. Kişi için yapabileceklerinden ötürü başkalarına değer verilebilir fakat onlar için *tasa* duyulmaz, tıpkı sahip olunan şeyler, hatta en kıymetlileri için bile duyulmadığı gibi. Daha önce de tasvir edildiği gibi bir nesneye zarar verilebilir, nesne tüketilebilir fakat sadece bir özne incitilebilir veya yaralanabilir.

Paranoid-şizoid tarzda, suçluluk duygusuna dönüşebilecek şeyler tümgüçlü onarım düşlemlerinin kullanımı gibi yollarla dağıtılır. Nesneye verilen hasar, sebep olunan zararı tarihten silmeye yönelik büyülü bir çözüme başvurarak inkâr edilir. Tarih yeniden yazılır, böylece suçluluk ihtiyacının da önüne geçilmiş olur. Örneğin büyük ölçüde paranoid-şizoid tarzda işleyişi olan bir hasta, eşine sık sık son derece acımasızca bir söz eder, ardından güler ve sadece şaka yaptığını söylerdi. "Sadece şaka yaptığımı biliyorsun," dediğinde, saldırısını büyülü bir şekilde şakacı bir hâle getirerek (onu yeniden adlandırarak) zararı gidermiş gibi hissederdi. Eşi tarihin bu büyülü yeniden yazımına katılmayı reddettiğinde hasta neşelendirme çabalarını artırır, bunları "kaldıramadığı" için karısını bebek gibi davranmakla suçlayarak küçümserdi.

Depresif kaygıları (suçluluğu ve kişinin kendi yıkıcılığı sebebiyle nesneyi kaybetme korkusunu) savuşturmak için paranoid-şizoid savunmaları (büyülü onarım, inkâr ve tarihin yeniden yazılması) kullanma teşebbüsü, manik bir savunmayı oluşturur. Benzer bir şekilde Loewald (1979), kendini cezalandırmanın suçluluk deneyimine dönme riski taşıyan duyguları dağıtmak için nasıl kullanıldığını tasvir etmiştir. Bu durumlarda, kendini cezalandırmanın suçun şimdiki ve geçmiş zamandaki varlığını ortadan kaldıracağına, dolayısıyla da suçluluk duymanın yeri olmadığına dair tümgüçlü bir düşlem kullanılır.

Benzer şekilde paranoid-şizoid tarzda, kaybedilen veya olmayan nesneye özlem duyulmaz; kayıp inkâr edilir, üzüntü hissi geçiştirilir ve nesne (kişi) bir başkasıyla veya kişinin kendiyle ikame edilir. Yeni kişi veya kendiliğin yeni kısmı duygusal olarak kayıp nesneye eşdeğer olduğu için ortada değişen bir şey yoktur; hâlâ orada olan bir şeyin de yasını tutmaya gerek yoktur (krş. Searles, 1982). Örneğin bir hasta, tatilimin "gizli bir lütuf" olduğunu, çünkü hiç de onu inandırdığım kadar bana bağımlı olmadığını bu sayede öğrendiğini anlatmıştı. Bu durumda, olmayan nesneyi büyülü bir şekilde ikame etmek için kendiliğin bir yanı kullanılmıştı. Bu hastayla yürüttüğüm çalışmada, hastanın "artık

ihtiyaç duymadığı" tedaviyi bırakmakla beni tehdit etmesi veya "en iyisinin bu olduğunu düşünüyorsanız" diyerek analize devam etmeye gönülsüzce mutabık olması gibi muhtelif biçimler alan manik savunmaların canlandırılması, düzenli olarak her yokluğumu takip etmişti.

Paranoid-şizoid tarzda, nesne ilişkisi büyük ölçüde yansıtmalı özdeşim biçimindedir (Grotstein, 1981; Klein, 1946; Ogden, 1979, 1982b). Bu psikolojik-kişilerarası süreç, paranoid-şizoid tarzın şimdiye dek ele alınan diğer yanlarının da çoğunu yansıtır. Kendiliğin (ya tehlikede olan ya da tehlikeya atan) bir yanının başka birinin içine yerleştirilebileceğine ve böylece "alıcı"nın içeriden denetlenebileceğine dair tümgüçlü bir düşleme dayanır (Klein, 1955). Kişi bu yolla kendiliğin tehlikedeki yanını güvende tutarken, aynı zamanda nesneye kendiliğin yanları için tam anlamıyla bağımsız olmayan ayrı bir kapsayan muamelesi de yaparak nesne ilişkisini tümgüçlü bir biçimde denetlemeye çalışır. Yansıtmalı özdeşim sürecinin bu yanı, psikolojik gerilimi yönetmeye yönelik bir tahliye yöntemi içerir.

Yansıtmalı özdeşimde yansıtan kişi, "alıcı"yla arasındaki fiili kişilerarası etkileşimler aracılığıyla, "dışarıya atılan" hislerle uyumlu duygu hâllerini bilinçdışı olarak alıcıda tetikler. Savunmacı amaçlara hizmet etmesinin yanı sıra, bu durum iletişimin ve nesne ilişkiselliğinin temel bir biçimini de oluşturur. Yansıtmalı özdeşimin alıcısı bazen geriye dönük olarak kendinin "başka birinin düşleminde... rol aldığı"nın (Bion, 1959a, s. 149) farkına varabilir. Yansıtmalı özdeşim, yorumlayan öznelerin aracılık etmediği "doğrudan bir iletişim"dir (Winnicott, 1971c, s. 54); daha ziyade bir kişinin bilinçdışı ile ötekininki arasında geçer. Bu sebeple de alıcı tarafından çoğunlukla zorlayıcı biçimde deneyimlenir. Burada seçim yoktur: Kişi kendini bir başkasının içsel dramasında bir role girmiş bulmakla kalmaz, aynı zamanda kendini bunu yapmaktan alıkoyamadığını da hisseder. Alıcı, içeriden kontrol edildiğini hisseder. Kendinde uyanan hisleri, onları yansıtanın üzerine geri yığmak durumunda kalmadan kapsayabilecek olursa, yansıtan ile alıcı arasındaki ilişkide psikolojik büyümeye yol açan bir değişim meydana gelebilir. Yansıtmalı özdeşimin alıcı tarafından "işlenmesi", dönüştürülen psikolojik içerikleri yansıtana iade etmekten ibaret değildir. Mesele daha ziyade etkileşim içindeki çiftin ürettiği öznelliklerarası kapsanma tarzını değiştirmek, böylece eski psikolojik içerikleri yeni bir şekilde deneyimleme yolu

üretmektir. Esasında burada söz konusu olan şey psikolojik içeriklerin dönüştürülmesi değildir; dönüştürülen, bu içeriklerin öznelliklerarası bağlamıdır.

Bu psikolojik değişim kavrayışı yansıtmalı özdeşim anlayışıyla sınırlı değildir. Aksine bu tartışmanın seyrinde vardığımız nokta, analitik süreçte gerçekleşen de dahil olmak üzere her tür psikolojik büyümenin temel ilkesini oluşturur. Psikolojik büyüme salt bilinçdışı psikolojik içeriklerin dönüştürülmesi sonucunda oluşmaz; buna ilaveten deneyimsel bağlam (psikolojik içeriklerin kapsanmasının doğası) da değişir. Bilinçdışı düşlem zamansızdır ve asla yok edilmez (Freud, 1911a). Hâliyle bilinçdışı bir düşlemin ortadan kaldırılmasından bahsetmek de yanıltıcı olur, zira bu eski düşlemin yenisi tarafından yok edildiği veya ikame edildiği anlamına gelecektir. Yok edilen veya ikame edilen şey bilinçdışı düşlem değildir; daha ziyade düşlem, içinde bulunduğu psikolojik matriste gerçekleşen bir değişimle beraber başka bir şekilde deneyimlenir.

Hâlâ varsanısal sesler duyup duymadığı sorulan şizofren bir hasta, psikolojik büyümede sadece içeriğin değil, bağlamın da değiştiği fikrini zarifçe dillendirmişti. Yanıtı şuydu: "Ah evet, hâlâ oradalar, sadece artık konuşmuyorlar." Benzer bir biçimde, ödipus karmaşasını oluşturan düşünceler ve hisler de analizin seyrinde yok edilmez (Loewald, 1979); bunun yerine, nesneye ilişkin bileşen duygular farklı bir biçimde deneyimlenir. Bir hasta, Bay K, analizinin dördüncü yılı içinde parça parça şöyle demişti: "Kadın öğretmenlerle birlikteyken, onları (eskiden olduğu gibi) cinsel hisler ve düşlemler beslemekten korktuğum anneler olarak deneyimleme iznini kendime verirsem son derece kaygılanabileceğimin hâlâ farkındayım. Fakat şimdi bu meseleyle ilgili bir ölçüde seçim yapabiliyorum ve annemin annem olmayı bırakıp karım olmaya başlamasını sağlamaya yetecek kadar özel (babamdan ve erkek kardeşlerimden daha özel) olabileceğimi hayal etmenin biraz haz ve heyecan barındırdığını fark ediyorum." Bu hastanın elde ettiği şey, sadece bilinçdışı düşleminin içeriğindeki değişim değildi. Ödipus karmaşası "yok edilmiş" yahut "üstesinden gelinmiş" de değildi. Daha ziyade, ödipal arzu ve korkularını deneyimlediği psikolojik bağlam değişimden geçmişti. Bilinçdışı ödipal arzular ve yasaklar dizisi önceleri kuvvetli bir somutluk ve doğrudanlıkla (*immediacy*) niteleniyordu. Başlangıçta Bay K, kadın öğretmenlerle konuşurken neden kaygı "atakları" yaşadığına dair hiçbir fikrinin olmadığını söylemişti. "Bu öylece başıma gelen bir şey, hiçbir sebebi de yok. Ortada sahici bir tehlike olmadığını biliyorum. Kaygı elektrik gibi içimden geçiyor". Bunun sonucunda

hasta, mükemmel bir öğrenci olma gayretiyle zorlantılı çalışma alışkanlıkları geliştirmiş, "canı çıkacak" şekilde hazırlanmasına rağmen sınavlardan önce feci hâlde kaygılanır olmuştu.

Ödipal duygu ve düşlemler daima kısmen depresif bir tarzda üretilirler. Şayet sevdiği babasından bir yandan nefret eden, dolayısıyla ondan ebediyen kurtulmayı da dileyen öznenin (mesela bir erkek çocuğun) sorunu olmasaydı, ödipal ikilemin ne kuvveti kalırdı ne de isabetliliği. Diğer bir deyişle, bu ikilem temelini öznellikten, bütünsel nesne ilişkilerinden, çiftedeğerlilikten ve tarihsellikten alan bir ikilemdir. Gelgelelim, bu bilinçdışı çatışmanın ve ondan doğan semptomatolojinin (örneğin kaygı ataklarının) önemli yönleri ağırlıkla paranoid-şizoid tarzda deneyimlenirler. Örnek olarak Bay K, başlangıçta kaygı ataklarını duygularının veya korku dolu düşüncelerinin aldığı bir biçim veya onlara verdiği bir tepki gibi değil, içine çökerek onu korkutan bir kuvvet gibi deneyimliyordu. Hastanın kadın öğretmenleri, bilinçdışında sadece annesine benziyormuş gibi değil, annesiyle *aynıymış* gibi deneyimleniyordu; öyle olmasa ensestüel tehlikenin bütün kuvveti kendini böylesine somut bir biçimde sergilemezdi. (Analizin bu evresinde rüya malzemesi, yaşlıca kadın figürlerinin kimliklerinin korkutucu bir biçimde iki kişi arasında değişip durmasını içeriyordu, bu da Bay K'da "kimin kim olduğunu bilmediği" duygusuna yol açıyordu.) Hastanın psikotik olmadığı açıktı; fakat kadın öğretmenlerine aktarımı aynı anda hem paranoid-şizoid hem de depresif tarzda deneyimleniyor, bu ikisi arasındaki diyalektik oyun, kaygı atakları sırasında paranoid-şizoid tarza doğru "çökme" eğilimi gösteriyordu (Ogden, 1985b). Kaygı atakları esnasında, hasta ile hastanın başına gelen dehşet verici şey arasında aracılık eden özneden geriye pek bir şey kalmıyordu.

Bu bakış açısına göre psikanaliz, sadece hastanın bilinçdışı düşlem içeriğini dönüştürmesine yardımcı olmaya yönelik tasarlanmış bir tedavi değil, aynı zamanda hastaya bilinçdışı içeriği farklı bir şekilde deneyimlemesi için yardımcı olmayı da amaçlayan bir süreçtir. Yani psikanaliz, belirli bilinçdışı içeriklerle bağlantılı farklı deneyim üretme tarzları arasındaki diyalektik oyunun dengesini değiştirmesi için hastaya yardım etmeye yönelik bir süreçtir. Analizde gerçekleşmesi gereken şey, psikolojik içeriklerin basitçe bir tarzdan ötekine tercüme edilmesi değildir. Benim anladığım şekliyle terapötik süreç,

farklı deneyim tarzları arasında diyalektik bir ilişkinin kurulmasını, yeniden kurulmasını veya genişletilmesini içerir.

Bu kısmı sonlandırmadan evvel, Klein'ın kendi de dahil olmak üzere analitik düşünürlerin depresif tarzı yüceltme ve paranoid-şizoid tarzı kötüleme eğilimi üzerine kısa bir yorum yapmak isterim. Eigen'ın (1985) işaret ettiği üzere depresif tarz, çoğu zaman insan potansiyelinin tam olarak gerçekleştirilmesi olarak görülür. Depresif tarzda, bireyin soyut simgeleştirme, öznellik ve kendi üzerine düşünme, başkaları için tasa duyma, suçluluk ve onarıcı arzular geliştirdiği, bunların hepsinin de kültürel üretime yol açtığı düşünülür. Öte yandan paranoid-şizoid tarz, bireyin hislerini tahliye etme ve gerçekliği inkâr etme amacıyla bölme ve yansıtmalı özdeşimi kullandığı bir psikolojik durum olarak görülür. Ne var ki tarzların bu şekilde tasvir edilmesi, iki tarz arasındaki ilişkinin artzamanlı olduğu fikrine dayanır ve ilişkilerinin temel diyalektik doğasını takdir etmekte başarısız olur. Paranoid-şizoid tarz ile depresif tarz birbirlerine temel bir olumsuzlama ve sürdürme bağlamı sunarlar. Depresif tarzda bütünleşme, çözümleme ve kapsama vardır; eğer karşısında kendine zıt bir kuvvet olmadan kalırsa kesinliğe, durgunluğa, kapanmaya, kibre ve ölülüğe yol açar (Bion, 1962, 1963; Eigen, 1985). Paranoid-şizoid tarz, bağlantıların gerektiği gibi bölünmesini ve depresif konumdaki kapanmaların açılmasını sağlayarak taze bağlantılara ve taze düşüncelere yeniden olanak verir. Buna karşılık depresif tarzın bütünleştirici itkisi; düşüncenin parçalanmasının, deneyimin süreksizliğinin ve kendilik ile nesnenin bölünmesinin yarattığı kaosu sınırlayarak paranoid-şizoid tarza gerekli antitezi sunar.

OTİSTİK-BİTİŞİK DENEYİM ÜRETME TARZI

Şimdiye dek ele alınan paranoid-şizoid tarz ve depresif tarz kavramları büyük oranda Klein'ın ve Bion'un çalışmalarından türetilen fikirleri yansıtır. Sadece bu iki tarzdan oluşan bir diyalektik deneyim fikri, benim *otistik-bitişik* tarz olarak adlandıracağım, duyusallığın hâkimiyetindeki daha ilkel bir simge öncesi tarzın varlığını tanımakta başarısız olduğu müddetçe eksiktir. Deneyimin diyalektiğinin otistik-bitişik kutbu kavramı, Bick (1968, 1986), Meltzer (Meltzer 1975, 1986; Meltzer ve ark., 1975) ve Tustin'in (1972, 1980, 1981, 1984,

1986) çalışmalarının çeşitli kısımlarının bütünleştirilmesi, yorumlanması ve genişletilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yazarların her biri Bion'un (1962, 1963) kapsayan ve kapsanan kavramlarından ve düşünme kuramından ciddi ölçüde etkilenmiştir. Bu bölümde, bu deneyim tarzını ele alırken yerimiz ancak kısa bir giriş yapmaya yetecektir. (Otistik-bitişik konum kavramı 3. Bölüm'de ayrıntısıyla ele alınacaktır.)

Otistik-bitişik konum, doğumdan itibaren işleyen ve insan deneyiminin en temel biçimlerini üreten ilkel bir psikolojik örgütlenmedir.[7] Duyusallığın hâkimiyetindeki bu tarzda, kendilik hissinin en ham hâli, duyumların, özellikle de deri yüzeyindeki duyumların (Bick, 1968) ritmi üzerine kurulur (Tustin, 1984). Otistik-bitişik deneyimleme tarzı[8] simge öncesi ve duyusal bir tarzdır, hâliyle onu sözcüklere sığdırmak son derece zordur. Bu tarzda, ritmiklik ve duyusal bitişiklik deneyimleri en erken psikolojik örgütlenmeye katkıda bulunur. Hem ritim hem de duyusal bitişiklik deneyimleri, insanın nesneleriyle kurduğu en erken ilişkilerde, mesela emzirilme ve tutulma deneyiminde, sallanmada, annenin kollarına alıp konuşmasında ve ninni söylemesinde temeldir. Bu deneyimler, kelimenin çok belirli ve çok kısıtlı anlamıyla "nesneyle ilişkili"dir. Bu tarzda nesneyle kurulan ilişki katiyen depresif tarzda olduğu gibi özneler arasındaki

7 Bu kitapta otistik-bitişik konum, bebeğin dış nesnelerle dinamik ilişkilerden kopuk bir dünyada yaşadığı psikoloji öncesi (biyolojik) bir gelişim evresi olarak değil, duyusal deneyim üretme tarzlarının algılanan bir tehlike karşısında savunmacı süreçlerle örgütlendiği psikolojik bir örgütlenme olarak tasarlanmaktadır. Aşırı ve uzun süreli kaygı koşullarında, bu savunmalar yoğunlaşıp katılaşarak nihayetinde patolojik bir otistik psikolojik yapıyı oluşturur. Normal bir otistik-bitişik örgütlenmenin gelişimi, ancak çevre olarak anne ve nesne olarak anneyle yavaş yavaş baş gösteren ilişki içerisinde mümkün olabilir (krş. Winnicott, 1963a).

8 Adını hem bir psikolojik örgütlenme biçiminden hem de onunla ilişkili savunma biçiminden alan paranoid-şizoid tarzın adlandırılma biçimiyle kabaca bir benzerlik kurmak amacıyla deneyim tarzlarının en ilkeli için *otistik-bitişik tarz* terimini kullandım. Otistik-bitişik tarzda ruhsal örgütlenme büyük ölçüde duyusal bitişiklikten türer, yani bağlantılar duyusal yüzeylerin birbirine "dokunması" deneyimiyle kurulurlar. Bu örgütlenmenin çökmesi, kitapta tanımlanan otistik savunmaların faaliyete geçmesine yol açar.

Kitap boyunca akılda tutulması gereken nokta, *otistik* teriminin ağır bir çocukluk psikopatolojisi biçimine değil, duyusallığın baskın olduğu evrensel bir deneyim tarzının belirli özelliklerine göndermeyle kullanıldığıdır. Ağırlıkla otistik-bitişik deneyim üretme tarzını kullanırken bebekleri veya yetişkinleri patolojik düzeyde otistik saymak, deneyimi paranoid-şizoid tarzda örgütlerken paranoid-şizofrenler olduklarını veya daha çok depresif tarzda işleyiş gösterirken depresyonda olduklarını düşünmek kadar absürt olurdu.

bir ilişki değildir, paranoid-şizoid tarzda olduğu gibi nesneler arasındaki bir ilişki de değildir. Bu, daha ziyade, bir şeklin etrafının çevrilmiş olması hissiyle, vuruşun ritim hissiyle, sertliğin köşeli olma hissiyle ilişkisi gibidir. Diziliş, simetri, devirlilik ve deri deriye "şekil alma" (*molding*), hep ham kendilik deneyiminin ilk bileşenlerini oluşturan bitişiklik örnekleridir. Bu noktada "kendilik deneyimi", ancak "fiziksel deneyimin [anne-bebeğin] hayal gücüyle derinlemesine işlenmesiyle yavaş yavaş psikoloji ortaya çıkarken adım adım benlik ihtiyaçlarına dönüşen bedensel ihtiyaçlar"dan (Winnicott, 1956, s. 304) türeyen, düşünmenin olmadığı duyusal bir "var olmaya devam etme" hâlinden ibarettir.[9] Erken dönem duyusal bitişiklik deneyimleri bir yüzeyi (sonradan yer hissine dönecek olan şeyin ilk hâllerini) tanımlar, deneyim de bu yüzey üzerinde yaratılır ve örgütlenir. Örgütlü ve örgütleyici deneyimlerin en eski biçimlerinin yaratıldığı araçlar, "nesneler"le yaşanan bu duyusal deneyimlerdir (fakat sadece bir dış gözlemci bunların nesne olduğunun farkına varabilir).

Yüzeylerin bitişikliği (örn. "şekil almış" deri yüzeyleri, ahenkli sesler, ritmik sallanma veya emme, simetrik şekiller), karşılıklı olarak birbirini farklılaştıran bir zıtlıkta ya da kaynaşmada bir araya gelen iki yüzey hissi yerine tek bir duyusal yüzey deneyimi üretir. Burada içerisi ile dışarısı hissi veya kendilik ile öteki hissi neredeyse hiç yoktur; daha ziyade örüntü, sınırlanma, şekil, ritim, doku, sertlik, yumuşaklık, sıcaklık, soğukluk, vb önemlidir.

> Yirmi dokuz yaşında bir hasta, Bayan L, seans saatlerimizden birine annesiyle vakit geçirdikten hemen sonra gelmişti. Ona "elle tutulur gelmeyen" bazı sebeplerden öyle yoğun bir kaygı ve her yerine yayılmış bir gerginlik içindeydi ki, bu gerilim hâlini sonlandırmanın tek yolu vücudunun her yerini bir jiletle kesmek gibi geliyordu. Eskiden yaptığı gibi kendini kesmektense seansa gelmek için muazzam bir çaba harcaması gerekmişti. Hasta, seans boyunca dizginlenemez bir şekilde ağladı. Hastanın annesiyle olan ilişkisi ve bu hislerin geçtiğimiz birkaç seanstaki aktarım-karşıaktarım kaygılarıyla bağlantısı hakkında bildiklerime

9 Psikanalitik gelişimsel-gözlemsel bakış açısıyla Stern (1985) şöyle der: "Bebekler [doğumdan itibaren] … duyumları, algıları, eylemleri, bilişleri, içsel güdülenme hâllerini ve (özdüşünümsel olmayan) bilinç hâllerini alır, bunları doğrudan yoğunluklar, şekiller, zamansal örüntüler, canlılık duygulanımları, kategorik duygulanımlar ve haz tınıları olarak deneyimlerler" (s. 67). Bu en erken deneyim tarzı, ömür boyunca, onu takip eden tüm öznellik durumlarının "deneyimsel matrisi olarak, farkındalığın dışında" (s. 67) işler.

dayanarak, anladığımı düşündüğüm kadarıyla durumu yorumladım. Bayan L, kendini "dikişleri sökülüyor" gibi hissettiğini söyledi. Ben de sanki kelimenin tam anlamıyla parçalarına ayrılıyormuş gibi hissettiğini, derisinin de onun kendini yırtmayı hayal ettiği şekilde zaten yırtılmış olduğunu hissettiğini söyledim.

Vakit akşamüstüydü ve ofis gitgide soğuyordu. "Burası soğuk," dedim ve ısıtıcıyı açmak üzere ayağa kalktım. "Öyle," dedi ve hemen sonra rahatlamış göründü. Havanın soğuduğunu söyleyerek ısıtıcıyı açmamın, anlamadığı bir sebepten ona çok "dokunduğunu" söyledi: "Gayet sıradan bir şey söylediniz ve yaptınız." Isıtıcıyı açmam, havanın artan soğukluğuna dair ortak deneyimimizi teslim ederek aramızda duyusal bir yüzeyin yaratılmasına katkı sağlamıştı. Kendi hislerimi ve duyumlarımı büyük ölçüde "sıradan bir biçimde" (muhtemelen "sıradanlıkla kendini adamış bir anne" gibi [Winnicott, 1949]) kullanıyordum, bu da hastaya fiziksel olarak ona dokunduğumu ve onu bir arada tuttuğumu hissettirmişti. Bu şekilde karşılıklı yaratılan duyusal yüzey, "dikişleri sökülme" deneyiminin zıddıydı; annesiyle etkileşimi esnasında hastaya lime lime olmuş gibi gelen psikolojik-duyusal yüzeyinin onarımını kolaylaştırmıştı.

Analitik ilişkinin ve ortamın bu duyusal "tutma" (Winnicott, 1960a) boyutu, (aktarım-karşıaktarım öznelliklerarasılığı üzerine formüle edilen) simgesel yorumun bağlayıcı kuvvetiyle birleşerek işlemişti.

Az önce sunulan deneyimin, "su katılmamış, saf" bir otistik-bitişik tarz deneyimine örnek olmadığı açıktır. Her zaman olduğu gibi otistik-bitişik tarz, duyusallığın baskın olduğu deneyimlerin düşlemsel temsillerini yaratmak için (iç içe geçtiği) paranoid-şizoid tarzdan "ödünç aldığı" gibi, depresif tarzın öznellik, tarihsellik ve tam anlamıyla simgeleştirme unsurları gibi özelliklerinden de ödünç alır.

Her ikisi de simgesel olmayan bedensel terimlerle tanımlanabilse de, tamamen fizyolojik bir refleks yayı ile otistik-bitişik tarzdaki bir deneyim arasında oldukça önemli bir ayrım vardır. Her ne kadar fizyolojik refleksin (bir dış gözlemcinin bakış açısından) bir odak noktası olsa da bu odak, deneyimin gerçekleştiği yer hissinin başlangıcından farklıdır; fizyolojik refleks bir gözlemcinin gözünde düzenli olabilir fakat düzenlilik, ritim duygusundan farklıdır; fizyolojik refleksin zamansal ve uzamsal bir başı ve sonu olabilir fakat sınırlılık hissiyle bu

bir değildir. Otistik-bitişik tarzdaki duyusal kendilik deneyiminin temellerinin, insanın duygulanımsal hâllerinin temsiliyle ne kendine münhasır (idiyografik) ne de tümüyle simgesel bir ilgisi vardır. Bu tarzda, duyusal deneyim bebeğin *ta kendidir* ve şeklin, simetrinin, ritmin, derinin şekillenmesinin vb aniden kesintiye uğraması bebeğin sonuna damgasını vurur.

Tustin (1984), bebeğin deri yüzeyi deneyiminin doğasını iletme çabasıyla, bizden üzerinde oturduğumuz sandalyeyi bir nesne olarak değil, sadece derimizin üzerindeki duyusal bir izlenim olarak deneyimlemeye çalışmamızı ister: "Sandalyenizi unutun. Onun yerine kalçanızın sandalyenin üstüne yaptığı basıncı hissedin. Bir 'şekil' oluşturacak. Kıpırdanırsanız şekil değişir. Bu 'şekiller' tümüyle size ait olacak" (s. 281-282). Otistik-bitişik tarzda ortada ne sandalye vardır ne de kalça, sadece kelimenin gerçek anlamıyla bir duyusal "izlenim" vardır. Tustin, normal erken dönem deneyimini oluşturan iki çeşit duyusal izlenim tarif eder: *otistik şekiller* (1984) diye isimlendirdiği yumuşak izlenimler ve *otistik nesneler* (1980) diye isimlendirdiği sert, köşeli izlenimler. Duyusal yüzey deneyimleri arasındaki farklılık, bu tarzdaki deneyimsel içeriğin tanımlanma biçimini oluşturur. Otistik şekil deneyimi, çok sonraları emniyet, güven, rahatlama, sıcaklık ve şefkat gibi fikirlerle ilişkilendirdiğimiz yumuşaklık hissidir. Duyusal deneyim düzeyine en yakın bulduğum kelimeler, *yatıştırma* ve *rahatlatma* kelimeleridir. Burada mesele beni rahatlatan anne değildir; bu sadece yatıştırıcı bir duyusal deneyimdir.

Otistik şekille ilişki, bir geçiş nesnesiyle (Winnicott, 1951) kurulan ilişkiden farklıdır; otistik şeklin "ötekiliği" neredeyse hiç önem taşımaz. Geçiş görüngülerinde deneyimin merkezinde, nesnenin özne tarafından aynı anda hem yaratıldığı hem de keşfedildiği ve bu yüzden de bir ayağının daima bireyin tümgüçlülüğü dışındaki dünyada olduğu paradoksu yatar. Otistik şekiller ve otistik nesnelerle kurulan ilişkide durumun aynı olmadığı açıktır.

> Bay R analize başlamış ve büyük bir huzursuzlukla söyleyecek hiçbir şey bulamadığını görmüştü. Zihni ve içi bomboşmuş gibi hissediyordu. Analizin başlamasını iple çekmiş fakat analitik deneyimi ürkütücü bulmuştu. Hiç zorlanmadan konuşabileceğini zannetmişti. Bay R divanın tepesindeki tavan çizgilerinin deseninden ve dokusundan çıkardığı dikdörtgenimsi şekle büyük bir dikkatle odaklanıp, sonraları "delikler" diye isimlendirdiği hem kendindeki

"delikleri" (düşünemez, konuşamaz oluşu) hem de analitik ilişkideki "delikleri" (onun deneyiminde bu ilişki yoktu) doldurarak bilinçdışı bir şekilde kendi için duyusal bir zemin yaratmayı başarmıştı. Daha sonra bu "delikler"in kısmen, annesinin kısa bir süreliğine hastaneye yatışını gerektiren ağır doğum sonrası depresyonuyla ilişkili olan, hastanın erken dönem anne-bebek ilişkisindeki "delikler"e dair erken deneyimlerinin türevleri olduğu anlaşılmıştı. Analizin seyri esnasında annesi, bebekken onu sadece "mutlaka gerektiği" zaman tuttuğunu söylemişti. Annesi odasında saklanırken, onun beşiğinde saatlerce durmaksızın ağlamasına izin vermişti.

Buna karşılık otistik nesne deneyimi, deri üzerinde sert, köşeli bir izlenim hissidir ve derinin sert, kabuksu bir niteliği gibi deneyimlenir. Her yana yayılmış bir tehlike hissiyle ve koruyucu bir zırh olarak kullanmak üzere deri yüzeyi tarafından oluşturulan sert bir kabuk düşlemleriyle paranoid-şizoid bir tarzda temsil edilebilecek şeyle bağlantılıdır.

Otuz beş yaşında bir avukat olan Bayan M, tedavinin akut gerilemeli bir evresindeyken kaslarında, özellikle de boynunda kramplara sebep olan ciddi bir sertleşme geliştirdi. Kramp giren kaslarına seanslarda sık sık masaj yapardı. Bu semptomların, genelde bilinçdışı öfkeye karşı savunmanın merkezde olduğu katatonik durumları andıran özelliklere sahip olduğu açıktı. Ne var ki bu durumda güncel aktarım-karşıaktarım deneyiminin merkezinde yatan, hastanın kendine veya bana ilişkin yıkıcılığından duyduğu korku değildi. Akut gerilemenin hemen öncesinde gelen malzeme, daha ziyade rüyalarında bir iğnedenlik olduğu imgelerle temsil edilen mutlak bir incinebilirliğe dair hisler etrafında örgütlenmişti. Bu durumun, daha önce bahsettiğimiz şekilde, Bayan M'nin, annesinin (ve benim) kendimizi onun içine yansıtmamızla ele geçirilmeye direnecek güçte olmadığı hissinin bir türevi olduğu anlaşılmıştı. Bunun neticesinde zamanla Bayan M'nin analizindeki akut gerilemeyi, bedeninde bir sertlik yaratma çabası olarak yorumladım; böylece (onun algılayışına göre) onu kontrol edebilmek ve olmasına ihtiyaç duyduğum şeye dönüştürebilmek amacıyla içine girme çabalarıma direnmesinin bir yolu olacaktı. Bayan M'nin kaslarına masaj yapması, hem kendini konumlandırabileceği duyusal bir yüzey yaratmanın, hem de bu yüzeyin sağlam, koruyucu bir yüzey olduğuna dair ken-

dine güven vermenin bir yolu olarak görülüyordu. (Analizin yine bu gerilemeli evresinde hasta hiç işgal edilme ya da bir kabuğa sahip olma düşlemleri veya rüyaları getirmiyordu, deneyim ağırlıklı olarak duyusal tarzdaydı.) Duyusal deneyim, sözel yorum vasıtasıyla sözcüklere yeniden bağlandıkça gerilim dindi.

Analizin ve analitik terapinin tüm evrelerini, (bu üç deneyim tarzının diyalektik dengesinde esaslı değişimler gerçekleşse de) ne denli gizlenmiş veya kılık değiştirmiş olursa olsun, daima kişiliğin depresif tarzda işleyen ve dolayısıyla sözel olarak simgeleştirilmiş yorumları kullanabilen bir tarafının olduğu ilkesine dayanarak yürütürüm (Bion, 1957; Boyer ve Giovacchini, 1967). Hastanın çağrışımlar silsilesi, belirli bir veya bir dizi görüşmedeki duygulanımsal değişimle de birlikte, hastanın analistin yorumlarını duyduğunu ve kullandığını sık sık kanıtlar. Bazen hasta yorumu kullandığına dair doğrudan bir kanıt (örneğin hastanın depresif tarzda işleyiş gösteremiyormuş gibi göründüğü bir zamanda yapılan bir yorumu analiste hatırlatmasıyla) verene dek yıllarca beklemek gerekir.[10]

Tanımlanan duyusallığın hâkimiyetindeki deneyimde sürekliliğin çökmesi, Bick (1968) ve Meltzer'in (Meltzer ve ark., 1975) tasvir ettiği kaygıyla sonuçlanır. Bu kaygıyı, daha sağlıklı çocukların ve yetişkinlerin yanı sıra patolojik düzeyde otistik çocuklarla da yürüttükleri çalışmalara dayanarak, insanın derisinin bir elek hâline gelmesi ve içindekilerin dışarıya sızarak yüzeyden ve herhangi bir tanımdan yoksun, sonsuz ve şekilsiz bir boşluğa dökülmesi deneyimi olarak tarif ederler (ayrıca bkz. Rosenfeld, 1984). Kapsanmaktan ve anlamdan koparılmış deneyimden, Bion (1959b) "isimsiz dehşet" diye bahseder. (Otistik-bitişik tarzda bulunan "isimler" sadece şekil, ritim ve örüntü deneyimleri olduğu için belki de "*biçimsiz dehşet*" bu tarzdaki kaygının doğasını daha iyi yansıtacak bir terim olurdu.)

Aşırı düzeyde istikrarsız bir varoluş sürekliliği duygusuna sahip elli iki yaşında bir kadın olan Bayan N, her terapi saatinde çocukluğundan bu yana tanıdığı herkesin telefon numarasını, doğum tarihini, sokak numarasını vb uzun uzun sessizce aklında canlandırmaya çalışırdı. Bu bitmek bilmeyen düşünceli sessizlik-

10 Hastanın her zaman depresif tarzda işleyen bir yanı ("kişiliğin psikotik olmayan kısmı" [Bion, 1957]) olmasına rağmen, aynı zamanda psikosomatik hastalıkların yaratılması (McDougall, 1974), duyguların söze dökülememesi (Neimah, 1977) veya "deneyim-olmayan" biçimler (Ogden, 1980) gibi yollarla psikolojinin alanına girmekten savunmacı bir şekilde menedilen başka deneyim unsurları da daima vardır.

lerden birinin orta yerinde ofisimdeki telefon çaldı ve arama hemen telesekreter tarafından cevaplandı. Açıkça sarsılan Bayan N ofisi terk etti. Tedavisi boyunca bunu ilk yapışıydı. Yaklaşık beş dakika içinde geri döndü. Bayan N terapide çok sonra utançla karışık bir rahatlamayla, o sırada tuvalete gitmek için odayı terk ettiğini çünkü altını dışkı veya idrarla kirletmiş gibi hissettiğini söyledi. O esnada düşünce biçiminde temsil edilmeyen bu deneyim her şeyden önce fiziksel bir duyumdu. Hastanın bunu, aklında evirip çevirdiği düşüncelerin beklenmedik bir şekilde bölünmesiyle birlikte kendini "kesilmiş" hissetmesi olarak tarif edebilmesi ancak geriye dönük olarak mümkün olmuştu. Bayan N'nin kendilik deneyimindeki şiddetli kesintilerin, erken çocukluk döneminden başlayan uzun bir geçmişi vardı. Örneğin hasta, mastürbasyon yapmasını önlemek için altı yaşındayken annesinin onu kollarından ve bacaklarından karyolaya bağladığını belirtmişti.

Duyusal deneyimin sürekliliğinin bu şekilde kesintiye uğramasını izleyen dehşet, bu deneyim tarzına özgü savunma biçimleri doğurur. Bick (1968, 1986), "ikinci deri oluşumu" olarak adlandırdığı bir savunma türü tasvir eder. Bu oluşum, kişinin yüzey sürekliliği ve bütünlüğü hissini yeniden canlandırmaya yönelik bir kendini koruma çabasıdır.[11] Patolojik ikinci deri oluşumuna verilebilecek bir örnek, Spitz'in (1965) yaşamın ilk haftaları ve aylarında ebeveynleri tarafından kucaklanmanın yetersizliği veya eksikliğinden kaynaklanan bir psikosomatik bozukluk olarak gördüğü bebeklik dönemi egzamasının gelişimidir. Bu perspektife göre sürekli kaşınma (ciddi deri hasarını ve enfeksiyonu önlemek için

11 Bick'in (1968) çalışmalarını geliştiren Meltzer (Meltzer ve ark., 1975), hem içe yansıtmacı hem de yansıtmalı özdeşimden daha ilkel bir özdeşim biçimi olan *yapışkan (adhesive) özdeşim* terimini ortaya atmıştır. Otistik-bitişik tarzda (Meltzer buna "iki boyutluluk dünyası" [s. 225] der) kişi, yüzeyinin bütünlüğüne dair ham bir duygu yaratma veya savunmacı bir şekilde bu duyguyu yeniden kurma çabasıyla yapışkan özdeşimi kullanır. Kişinin kendi tam gelişmemiş veya bozulmuş yüzey hissinin ikamesi olarak ötekinin yüzeyi kullanılır. Yapışkan özdeşimde nesnenin yüzeyine savunmacı bir biçimde "yapışma" yollarına örnek olarak taklit etme, kopyalama ve dikkati üzerinde tutarak, bir an için bile olsa, [duyusallığın hâkimiyetindeki] kişiliğin parçalarını bir arada tutuyormuş gibi deneyimlenebilecek" bir nesneyle kurulan ve ona sıkı sıkıya tutunmayı içeren duyusal bağlantılılık biçimleri gösterilebilir (Bick, 1968, s. 49). Tustin (1986) *yapışkan özdeşim*den ziyade *yapışkan denklik* terimini tercih eder, çünkü bu savunmacı süreçte bireyin bedeni olabilecek en somut, en duyusal şekilde nesneyle eşitlenir.

sıklıkla bebeğin ellerini gazlı bezle sarmayı gerektirir), bebeğin sızıntının ve şekilsiz bir boşluğa düşmenin dehşetini azaltacak bir yüzeyi (derideki duyumu artırarak) onarmaya yönelik ümitsiz çabasıdır.

Hastaneye yatırılmış bir hastayı çarşaflarla sarıp sarmalamak (empatik bir ekip üyesinin sürekli eşlik etmesi ve ilişki kurmasıyla birlikte), yaklaşan yok oluşa dair dehşetini kendiliğin sınırsız bir boşluğa saçılması biçiminde deneyimleyen birine etkili ve insani bir tedavi uygulama yoludur. Bu müdahale şekli hastaya sıkı, elle tutulur, kapsayan bir duyusal ve kişilerarası yüzey sunarak neredeyse gerçek anlamıyla bir ikinci deri sağlama çabasıdır.

İkinci deri oluşumunun psikoterapi ve analizdeki yetişkin hastalarda klinik olarak görülen yaygın biçimleri şunları içerir: bekleme odasında başlayan ve seans vakti sona erdiğinde seans odasının kapatılmasıyla acılı bir şekilde sona eren aralıksız göz teması; hastanın bir an olsun sessiz kalmadan sürekli gevezelik ederek seansın her anını doldurması; seansa getirilen veya analistin ofisinden alınan şu ya da bu nesnenin (mendil gibi) sürekli elde tutulması; özellikle aksi takdirde sessizliğin takip edeceği durumlarda mırıldanmak veya cümleleri ya da sözleri tekrarlayıp durmak.

Tustin (1980, 1981, 1984, 1986), kendiliğin duyusal sürekliliğinin tehdit altında olduğu durumlarda otistik nesnelerin ve şekillerin savunmacı kullanımını incelemiştir. Otistik şekillerin ve nesnelerin sunduğu kendini yatıştırma biçimi öylesine "mükemmel"dir ki hiç kimse öyle olamaz. Saçla oynama, kulak memesini okşama, parmak emme, yanağın iç yüzeyini emme, sallanma, ayakla tempo tutma, mırıldanma, simetrik geometrik desenler veya sayı dizileri hayal etmeden hangisi olursa olsun, kendini yatıştırma hareketleri muhakkak ve daima mevcuttur. Bu tür hareketlerin duyusal nitelikleri ve ritimleri her zaman bire bir aynıdır; ruh hâlindeki değişimleri hiç açığa vurmaz, kendilerine ihtiyaç duyulduğunda bir an bile gecikmezler. Hiç kimse böylesine makinevari bir güvenilirlik sunamaz. Kişi otistik hareketler üzerinde mutlak bir kontrole sahip olsa da otistik faaliyet bireye zorbalık da edebilir (Tustin, 1984). Otistik savunma tarzını kullanan kişi, duyusal[12] deneyimin mükemmel olarak yeniden

12 Boyer (1986) "temel kural" yorumunda, analitik deneyimin duyusal boyutunun hakkını verir. Boyer kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise dolaylı olarak (örneğin yönelttiği sorularla) hastalarından seanslarda deneyimledikleri düşünceleri, hisleri ve *fiziksel duyumları* fark ederek kelimelere dökmelerini ister. Karşıaktarım deneyimini kullanma çabasında aynısını kendinden de bekler (Boyer, 1983, 1987).

yaratılmasının kendini o katlanılamaz dehşetten ("biçimsiz dehşet"ten) koruma becerisine mutlak surette bağımlıdır; faaliyetin zorbalığı da buradan gelir. Ağırlıkla depresif tarzda istikrarlı bir deneyim üretme kapasitesine ulaşmış yetişkin hastaların psikanalizinde dahi bu zorbalığın her iki yanının (bireyin otistik faaliyet üzerindeki kontrolü ile faaliyetin birey üzerindeki kontrolünün) önemli bir rol oynaması beni etkilemiştir.

> Kırk iki yaşında psikoterapist bir hasta olan Dr. E, seans saatini başlatırken bir dakika dahi gecikecek olsam küplere binerdi. (Dijital saat takardı.) Dr. E, "çerçeve"nin önemini anladığımı bildiğini, çerçeveyi böyle feci şekilde ihlal ediyorsam demek ki onu da, analizi de hiç mi hiç umursamadığımı söylemişti. Bu hasta için "çerçeve" salt bir mefhum değil, bir resmin etrafındaki metal çerçeve kadar elle tutulur, sert ve çepeçevre saran, somut bir histi. Aslında bu adam, otistik bir nesne olarak analitik çerçeveye bağımlı hâle gelmişti. Dr. E "ilişki"mizde sadece güvenilirliğe değil, mutlak bir kesinliğe de ihtiyaç duyduğunu açıkça ortaya koymuştu. Bunun sonucunda benim düşüncelerim ve hislerim de dahil olmak üzere her şeyi kontol etmeye çalışıyordu. Bana sürekli ne düşündüğümü ve ne hissettiğimi söyler, böylece onu hiç şaşırtmayacağımdan, hiç hayal kırıklığına uğratmayacağımdan emin olmaya çalışırdı. Dr. E'nin henüz düşünmemiş olduğu bir fikri veya bakış açısını içeren yorumlarım, onun yaratmadığı, dolayısıyla da mutlak surette kontrol etmediği düşüncelerim olduğu gerçeğini yansıttığı için onu son derece rahatsız ediyordu. Bu his kümesi ve ilişkilenme türü genelde anal-erotik takıntı, tümgüçlülük ve yansıtmalı özdeşim bağlamında düşünülür. Bunların bu semptomatolojinin ve ilişki kurma biçiminin doğru tasvirleri olduğuna kuşku yoktur, fakat deneyimin otistik bir nesneyle zorbaca bir ilişkiyi nasıl içerdiğine dair bir anlayışla desteklenmeleri gerekir.

Otistik-bitişik tarzda analitik deneyime verilen karşıaktarım tepkileri konusuna burada ancak kısaca değinebiliriz. Genellikle analistin duyguları, bir otomatın zorbalığına uğrama duygularını (Dr. E vakasında olduğu gibi), hastaya hiç şefkat duymamaktan veya onunla hiçbir bağ kuramamaktan kaynaklanan yetersizlik duygularını ve hastaya karşı yoğun koruma duygularını içerir. Bu nispeten tanıdık duygu yelpazesi, ağırlıkla paranoid-şizoid veya depresif tarzda işleyen hastalara verilen bir grup tepkiden pek farklı değildir. Otistik-bitişik deneyim tarzına has olan ise bedensel duyumların hâkim olduğu karşıaktarım

deneyimidir. El ve kol seğirmesi, karın ağrısı, şişkinlik hissi vb ender görülmez. Karşıaktarım deneyimi sık sık sıcaklık ve soğukluk gibi deri duyumlarıyla (bkz. bu bölümde Bayan L ile ilgili daha önceki tartışma) ve ayrıca karıncalanma, uyuşma ve kravatın veya ayakkabıların sıkması gibi deri izlenimlerine karşı abartılı hassasiyetle ilişkilendirilir. Hastayla aramdaki alan sanki sıcak, yatıştırıcı bir maddeyle kaplıymış gibi hissettiğim zamanlar olmuştur. Bu sıklıkla, can sıkıntısıyla hiç ilgisi olmayan uykulu bir karşıaktarım durumuyla ilişkilendirilir. Uyku ile uyanıklık arasında asılı kalmak oldukça hoş bir duygudur. (Belki de bu, Bion'un [1962], analistin hastanın bilinçdışı deneyimine ve annenin bebeğinin simgesel ve simgesel-olmayan [veya simge öncesi] deneyimine alıcı olma durumuna atıfta bulunan bir kavram olan "düşlemleme" [*reverie*] fikrinin duyusal boyutudur).

Bu bölümde geliştirilen yaklaşıma göre normal şartlarda otistik-bitişik tarzın, deneyime sınırları çizilmiş duyusal bir "zemin" (Grotstein, 1987) sağladığı düşünülebilir. Bu tarz, paranoid-şizoid tarzın parçalama potansiyeli ile diyalektik bir gerilim içinde bulunan duyusal çevrelemeyi sunar. Paranoid-şizoid tarzın parçalayan ve tahliye eden süreçlerinin yarattığı psikoz tehlikesi iki yolla kapsanır: (1) Depresif tarzın simgesel bağlantıları, tarihselliği ve öznelliğinin bağlama kapasitesiyle "yukarıdan" ve (2) Otistik-bitişik tarzın duyusal sürekliliği, ritmikliği ve sınırlılığıyla "aşağıdan".

ÖZET

Bu bölümde insan deneyimi, üç deneyim tarzı arasındaki diyalektik ilişkinin sonucu olarak görülmektedir. Otistik-bitişik tarz, deneyime önemli ölçüde duyusal süreklilik ve bütünlük (duyusal bir "zemin") sağlar; paranoid-şizoid tarz, somut bir biçimde simgeleştirilmiş deneyimin doğrudanlığının ana kaynağıdır; depresif tarz ise tarihsel öznelliğin ve simgeselliğin aracılık ettiği insan deneyiminin zenginliğini oluşturan ana araçtır. Deneyim daima bu tarzların her birinin ideal, safi biçimi tarafından temsil edilen kutuplar arasında üretilir.

Bu deneyim üretme tarzları, her biri ötekiyle ilişkisinde dolan boş kümelere benzerler. Psikopatoloji, bu kutuplar arasında üretilen deneyimin zenginliğindeki çöküşün farklı biçimleri gibi düşünülebilir. Çöküş otistik-bitişik kutup,

paranoid-şizoid kutup veya depresif kutup yönünde olabilir. Otistik-bitişik kutup yönündeki çöküş, katı otistik savunmalara başvurulmasıyla, biçimsiz dehşetin getirdiği korkudan duyusallık temelli bir kaçış teşebbüsünün makinevari zorbalığında hapsolmaya yol açar. Paranoid-şizoid kutup yönündeki çöküş, üzerine düşünülemeyen ve yorumlanamayan, öylece oluveren korkutucu veya koruyucu şeyler gibi deneyimlenen düşünce ve duyguların öznel olmayan dünyasına hapsolmakla nitelenir. Depresif kutup yönündeki çöküş, kişinin kendi bedensel duyumlarından ve yaşanmış deneyimlerinin doğrudanlığından kendini yalıtmasını içerir, kişiyi kendiliğindenlikten ve canlılıktan mahrum bırakır.

3

Otistik-Bitişik Konum

1930'lardan 1970'lerin başına dek İngiliz psikanalitik söylemini oluşturan fikir alışverişleri büyük ölçüde Klein, Winnicott, Fairbairn ve Bion'un çalışmaları etrafında dönüyordu. Bu analistlerin her biri, diğerlerinin ürettiği fikirler için bir bağlam -ve karşı görüş- sunmuştur. İngiliz nesne ilişkileri kuramının son yirmi yıldaki gelişiminin tarihinin Klein'ın (1958) paranoid-şizoid ve depresif konum kavramları, Fairbairn'in (1944) içsel nesne dünyası kavrayışı, Bion'un (1962) bir ilkel savunma, iletişim ve kapsama biçimi olarak yansıtmalı özdeşim kavramı veya Winnicott'un (1971a) anne-bebek ilişkisinin evrimine dair kavrayışı ile geçiş görüngülerini ayrıntılandırması tarafından ele alınan deneyimsel durumların dışında kalan bir deneyim alanını keşfin başlangıcını içerdiği düşünülebilir.

Esther Bick (1968, 1986), Donald Meltzer (Meltzer, 1975; Meltzer ve ark., 1975) ve Frances Tustin'in (1972, 1980, 1981, 1984, 1986) otistik çocuklarla yaptıkları klinik çalışmalar bağlamında geliştirdikleri klinik ve kuramsal çalışmalar, tüm insan deneyimlerinin şimdiye dek yeterince anlaşılmamış bir boyutunu (paranoid-şizoid konumdan daha da ilkel bir boyutu) tanımlamaya hizmet etmiştir; ben bunu otistik-bitişik konum diye adlandırıyorum. Bu bölüm, bu analitik düşünürlerin çalışmalarının sentezlenmesi, yorumlanması ve genişletilmesinin ürünüdür. (Bu araştırma alanına önemli katkılarda bulunan diğer kişilerin bir kısmı şunlardır: J. Anthony, 1958; Anzieu, 1970; Bion, 1962; Bower, 1977; Brazelton, 1981; Eimas, 1975; Fordham, 1977; E. Gaddini, 1969, 1987; R. Gaddini, 1978, 1987; Grotstein, 1978, 1983; Kanner, 1944; S. Klein, 1980; Mahler, 1952,

1968; Milner, 1969; D. Rosenfeld, 1984; Sander 1964; Searles, 1960; Spitz 1965; Stern, 1977, 1985; Trevarthan, 1979; ve Winnicott, 1960a.)

Bir önceki bölümde, varoluşun en ilkel hâlini üreten psikolojik örgütlenmeyi *otistik-bitişik konum* diye adlandırmıştım. (Bu psikolojik örgütlenmeyi gelişimin bir evresi olarak değil, gelişen ve süreğen bir deneyim üretme tarzı olarak gördüğüm için *konum* terimini kullandım. Bunun paranoid-şizoid ve depresif konumlarla eşit düzeyde örgütleyici öneme sahip olduğunu, insan deneyimini oluşturan diyalektiğe onlarla eşit kuvvette katkı sunduğunu düşünüyorum.) Bu ilkel örgütlenmenin işlenmesi, normal gelişimin kendine has bir deneyim tarzı üreten asli bir parçasını temsil eder. Bu deneyim örgütleme tarzı, bu bölümde daha ayrıntılı tasvir edilerek klinik örnekleri sunulacak olan özgül savunma türleri, nesneyle ilişkilenme biçimleri, kaygı niteliği ve öznellik derecesiyle nitelenir.

Bu psikolojik örgütlenmenin ürettiği varoluş hâli, paranoid şizoid ve depresif konumlarla hem artzamanlı hem de eşzamanlı bir ilişki içindedir. Otistik-bitişik konum, Klein'ın tanımladığı iki psikolojik örgütlenmeden daha erken bir dönem olarak öncelikli olsa da psikolojik yaşamın başından itibaren varlığını paranoid-şizoid ve depresif konumlarla diyalektik bir biçimde bir arada sürdürür. Depresif, paranoid-şizoid ve otistik-bitişik konum kavramları birbirlerini koruyan ve olumsuzlayan bağlamlar oluştururlar; tıpkı gece ile gündüz, karanlık ile aydınlık, ses ile sessizlik, bilinç ile bilinçdışı fikirlerinin her birinin ötekini yarattığı, koruduğu ve olumsuzladığı gibi. Deneyimin otistik-bitişik boyutunun tanımlanması, paranoid-şizoid ve depresif boyutlarının önemini hiçbir surette azaltmaz. Bu bölüm, psikolojk "konumlar" veya örgütlenmeler kavramını, insan deneyiminin en ilkel yönlerini de kapsayacak şekilde genişletme çabasının sonucudur.

DENEYİMİN İLKEL ÖRGÜTLENMESİ

Otistik-bitişik örgütlenme, sınırlandırılmış yüzeyleri oluşturan duyusal izlenimler arasında simge öncesi bağlantıların kurulmasıyla ham duyusal verilerin düzenlendiği özgül bir deneyime anlam yükleme tarzıyla ilişkilidir. Kendilik deneyiminin kökenleri işte bu yüzeylerdedir: "Benlik ["ben"] her şeyden önce bedensel bir benliktir... (Freud, 1923, s. 26), yani nihayetinde benlik bedensel

duyumlardan, en başta da bedenin yüzeyinden doğanlardan türetilir" (Freud, 1923, s. 26, 1927'de eklenen dipnot).

Her ne kadar bu terim genelde normal otistik-bitişik tarza has olduğunu zannetmediğim patolojik ölçüde kapalı bir psikolojik sistemle ilişkilendirilse de en ilkel psikolojik örgütlenmeyi isimlendirirken *otistik* terimini korudum. Bunun sebebi, otizmin patolojik biçimlerinin normal otistik-bitişik örgütlenmeyi niteleyen savunma türleri, deneyime anlam yükleme şekli ve nesneyle ilişkilenme tarzının yoğunlaşmış versiyonlarını içerdiğine inanmamdır.

Bu örgütlenmeyi isimlendirmekte *bitişik* kelimesinin özellikle isabetli olduğuna inanıyorum; zira, daha sonra da tartışılacağı gibi, birbirlerine temas eden yüzeyler deneyimi, bu psikolojik tarzda bağlantıların kurulmasının ve örgütlenmenin kazanılmasının ana aracıdır. *Bitişik* kelimesi böylece *otistik* kelimesinin taşıdığı yalıtılmışlık ve kopukluk yananlamlarına gereken antitezi sağlar.

Normal şartlarda bu ilkel psikolojik örgütlenme, sonraki tüm öznel durumların duyusal sınırlılığına belli belirsiz algılanan bir arka plan oluşturur. Bebeklikteki kaygı (bünyesel ve/veya çevresel sebeplerle) aşırı ölçüde olduğunda, bu tarzı niteleyen savunmalar sistemi yoğunlaşarak katılaşır; bu da patolojik bebeklik otizminden tutun da diğer açılardan büyük ölçüde nevrotik bir psikolojik yapıya ulaşmış olan hastaların otistik özelliklerine kadar geniş bir yelpazeden patolojik otizm biçimlerine yol açar (krş. S. Klein, 1980; Tustin, 1986).

Bu otistik-bitişik konum anlayışı ile Mahler'in (1968) "normal otizm" (s. 7) kavrayışı arasında bir ayrım yapılmalıdır. Mahler'in görüşüne göre yaşamının ilk aylarındaki bebek, "varsanısal arzu doyumuyla kendine yeten, kapalı bir tekil sistem" (s. 7) içerisinde varlığını sürdürür.[1] Oysa ben otistik-bitişik konumu, bebeğin nesne dünyasından yalıtıldığı ve ona tepkisiz kaldığı kapalı bir sistem olarak tasavvur etmiyorum. Otistik-bitişik tarzda nesne ilişkileri, ileride ele alınacağı üzere, bireyin nesneleriyle etkileşimlerinin ve bu etkileşimler sırasında bireyde meydana gelen duyusal dönüşümlerin ürettiği duyusal yüzeyler üzerinden deneyimlenir (krş. Bollas, 1979). (Duyusal bir izlenim olarak) nesneye, (oluşmaya

1 Stern (1985), Mahler'in yaşamının sonlarına doğru gelişimin en erken dönemlerine dair anlayışını, bebeğin insanlardan ve insan olmayanlardan oluşan çevresine dair farkındalığının ve alıcılığının daha çok tanınmasını sağlayacak şekilde genişlettiğini belirtir.

başlayan) kendilik ile nesnenin karşılıklı birbirini dönüştüren etkileşimini de içeren, örgütlü ve örgütleyici bir şekilde anlam yüklenir ve tepki verilir.

Bower (1977), Brazelton (1981), Eimas (1975), Stern (1977, 1983, 1985), Trevarthan (1979) ve diğerlerinin gözlemsel verileri, bebeğin yaşamın ilk günleri ve haftalarından itibaren dış nesneleri algılama, birbirinden ayırma ve bu nesnelere tepki verme yetisine dair güçlü kanıtlar sunmuş, böylece bunların bebeğin dışsallığa dair (en azından anlık) farkındalığını yansıttığı sonucuna varılmıştır. (Bu veri bütününün temel özelliklerini başka bir yerde ele almıştım [Ogden, 1984].) Olağan şartlarda erken dönem anne-bebek ilişkisinde birlik deneyimi ile ayrılık deneyiminin etkileşimi, bebeğin ayrı oluşuna dair farkındalık anlarını katlanılır kılar. Otistik-bitişik örgütlenmenin normal bir şekilde işlenmesi, anne ile bebeğin, erken dönem bebeklik deneyiminin doğal bir bileşeni olan ayrı oluş farkındalığını "onaran" veya "katılanılır kılan" duyusal deneyim biçimleri üretme kapasitesine bağlıdır (Tustin, 1986). Anne-bebek ikilisi bebeğe iyileştirici bir duyusal deneyim sağlayacak şekilde işlev göremediğinde, "gelişmekte olan kendiliğin" (*emergent self*) (Stern, 1985) dokusundaki delikler, katlanılmaz bir "bilinç ıstırabına [sebep olan] bedensel ayrı oluşa dair bir farkındalık" doğurur (Tustin, 1986, s. 43). Bu koşullarda bebeğin gelişimi, Meltzer ve meslektaşlarının (1975) *petit mal* nöbetlerindeki "absans" ile karşılaştırdığı, benim ise "deneyim-olmayan" (*non-experience*) (Ogden, 1980) diye tanımladığım, deneyime anlam yükleme süreçlerinin kesintiye veya felce uğradığı bir psikolojik ölülük hâlinin yaratılmasını içeren patolojik otizme doğru kayar.

DUYUMLARIN HAKİMİYETİNDEKİ DENEYİMİN DOĞASI

Otistik-bitişik bir tarzda, psikolojik anlamın ve kendilik deneyiminin temellerinin yaratılmasındaki ana araç, başta deri üzerindekiler olmak üzere duyum deneyimleridir. Deri yüzeyinin duyusal bitişikliği, ritmiklik unsuruyla da birlikte, bebekliğin en temel nesne ilişkileri kümesinin (annenin onu kucaklaması, emzirmesi ve onunla konuşmasına dair bebeğin deneyimlerinin) kökenini oluşturur.

Bu erken dönem deneyimleri, kelimenin ancak çok belirli bir anlamıyla nesneye ilişkindir ve bu anlam da otistik-bitişik konumdaki öznelliğin doğasıyla ilişkilidir. Daha önceki katkılarımda (Ogden, 1986; ayrıca bkz. 2. Bölüm)

Klein'ın depresif konum kavramını, simge ile simgeleştirilen arasında ve kişinin kendiyle yaşadığı deneyim arasında aracılık eden yorumlayıcı bir öznenin bulunduğu bir psikolojik örgütlenme olarak ele almıştım. Paranoid-şizoid tarzda ise aracılık eden, yorumlayan bir "Ben" hissi pek azdır; bunun yerine kendilik, büyük ölçüde bir nesne-olarak-kendiliktir, kendini kendi düşüncelerinin, duygularının, duyumlarının ve algılarının yazarı olarak deneyimlemesi ancak asgari düzeyde olan bir kendilik. Aksine paranoid-şizoid tarzda birey kendini düşünceler, duygular ve algılar tarafından, sanki bunlar birer kuvvet veya öylece oluveren şeylermişçesine, hırpalanmış olarak deneyimler.

Kişinin nesne ilişkilerinin doğasını büyük ölçüde, bu nesne ilişkilerinin bağlamını oluşturan öznelliğin doğası ("ben-lik" biçimi) belirler. Otistik-bitişik konumda nesnelerle ilişki, zaman içinde kişinin deneyimlerinin zeminini oluşturan sınırlanmış bir duyusal yüzey duyumunu ("insanın yaşadığı yer" duygusunun başlangıcını [Winnicott, 1971a]) yaratan duyusal bitişiklik (yani *dokunma*) ilişkilerinin içinden temel bir "ben-lik" (*I-ness*) duyumu örgütlenmesinin doğduğu bir ilişkidir. Bitişiklik ilişkilerinden kaynaklanan sınırlanma örnekleri arasında; yanağını annenin memesine yaslayan bebeğin deri yüzeyindeki izlenim tarafından yaratılan şekil duygusu, (annenin sağladığı kucaklayıcı bir çevre bağlamında) bebeğin emme aktivitesinin ritmikliği ve düzenliliğinden türeyen, şekillerin sürekli ve öngörülebilir olduğu duygusu, anne ile bebeğin agulama "diyaloğu"nun ritmi, bebeğin diş etlerini annenin memesine veya parmağına sıkıca dayamasının ürettiği sivrilik hissi ve daha niceleri sayılabilir.

Otistik-bitişik konumda öznelliğin temelleri, aynı anda iki bakış açısına göre tasvir edilmelidir. Bir yandan bebek ile anne birdir: "Tek başına bebek diye bir şey yoktur" (Winnicott, 1960a, s.39'daki dipnot). Bu perspektife göre bebeğin öznelliğinin, anne (daha doğrusu anne-bebeğin bir dış gözlemcinin anne olarak göreceği bir boyutu) tarafından himaye altına alındığı düşünülebilir. Aynı zamanda, başka bir perspektife göre, bebek ile anne hiçbir zaman mutlak surette bir değildir ve bebeğin otistik-bitişik konumdaki öznelliği, son derece belli belirsiz olan, özdüşünümsel olmayan bir "var olmaya devam etme" hissidir (Winnicott, 1956). Burada duyusal ihtiyaç, öznel arzunun özelliklerini edinme sürecindedir (bir şey isteyen bir öznenin duyusal düzeydeki başlangıcıdır bu). Otistik-bitişik tarzda duyusal deneyim, varlığın sürekliliği hâline gelen bir ritmikliğe; insanın hissettiği, düşündüğü ve yaşadığı yer deneyiminin başlangıcı

olan sınırlanmaya; şekil, sertlik, soğukluk, sıcaklık ve doku gibi özelliklere sahiptir ki bunlar insanın kim olduğunu belirleyen özelliklerin ilk hâlleridir.

Tustin (1980, 1984), otistik-bitişik konumda deneyimi sıralamanın ve tanımlamanın önemli araçlarını oluşturan iki tür nesne deneyimi tarif etmiştir. (Deneyimi örgütleyen ve niteleyen bu araçlar, psikolojik savunmanın inşasında ikincil olarak yer alır.) Nesnelerle ilişkilenme biçimlerinin ilki (ki yine ancak dışarıdan bir gözlemcinin bunun bir dış nesneyle ilişki olduğunu görebilir), "otistik şekiller"in yaratımıdır (1984).[2] Otistik-bitişik tarzda üretilen şekiller, normalde bir nesnenin şekli olarak gördüğümüz şeyden ayrıştırılmalıdır. Bu ilk şekiller, "hissedilen şekiller"dir (Tustin, 1986, s. 280) ve yüzeylerin yumuşak temaslarıyla duyusal izlenimler bırakması deneyiminden doğarlar. Otistik-bitişik tarzda şekil deneyimi, hissedilen şeyin "nesneliğine" veya "şeyliğine" dair bir kavrayışı içermez. Tustin'in (1984) deyişiyle, oturduğumuz sandalyeyi kalçamızda bıraktığı duyuma indirgeyerek kendimize otistik bir şekil deneyimi yaratmaya çalışabiliriz. Bu perspektife göre sandalye, üretilen duyum haricinde bir nesne olarak anlam taşımaz. Bu izlenimin her birimize özgü bir "şekli" vardır ve oturduğumuz yerde kıpırdandıkça şekil değişir.

Otistik-bitişik tarzda şekiller üreten nesneler, bebek için kendinin ve annesinin bedenlerinin yumuşak kısımlarını olduğu kadar yumuşak bedensel maddeleri de (tükürük, idrar ve dışkı dahil) içerir. Otistik-bitişik tarzda şekil deneyimleri, kendiliğin bütünlüğü duyumuna ve nesneye dönüşmekte olan şeyi algılama deneyimine katkı sağlar. "Rahatlık", "yatıştırma", "güvenlik", "bağlılık", "tutma", "sarılma" ve "şefkat" gibi kelimeler, gelişimde çok sonra otistik-bitişik tarzdaki şekil deneyimine bağlanacaktır.

Tustin'in (1980) tasvir ettiği çok erken dönemdeki ikinci bir duyusal deneyim tanımı olan "otistik nesneler", otistik şekiller deneyimiyle çarpıcı bir tezat teşkil eder. Otistik nesne, bebeğin derisine bir nesne sertçe bastırıldığında ortaya çıkan sert, köşeli bir duyusal yüzey deneyimidir. Bu deneyim biçiminde kişi yüzeyini (bir bakıma kendine dair tek şeyi), ancak daha sonra isimlendirilecek olan dil-

2 J. Anthony'i (1958) takip eden Tustin (1980, 1984), bir "normal otizm" evresi (son zamanlarda bunu gelişimin öz-duyusal evresi olarak tanımlamıştır) tasarlar. Bu evredeki bebek, "şekilleri" otizmli çocukları andıracak şekilde kullanır; fakat şekillerin bebeklikteki normal kullanımı hiç de onlarınki kadar kapsamlı veya katı değildir ve patolojik otizmde olduğu gibi dış nesnelerle ilişkiyi kesmeye hizmet etmez.

lendirilemez tehlikelerden onu koruyan sert bir kabuk veya zırh gibi deneyimler. Otistik nesne, kişinin aksi hâlde korunmasız ve incinmeye açık olacak yüzeyini tanımlayan, sınırlayan ve koruyan, güvenliği sağlayan kenarlarının olduğuna dair duyusal bir izlenimdir. Paranoid-şizoid ve depresif tarzda deneyim giderek daha fazla üretildikçe, "zırh", "kabuk", "tabaka", "tehlike", "saldırı", "ayrı olma", "ötekilik", "işgal", "katılık", "geçirmezlik" ve "iticilik" (*repulsion*) gibi kelimeler, otistik nesnelerin yarattığı duyusal izlenimlerin niteliğine bağlanır.

> Doğuştan görme engelli olan Robert ismindeki şizofren bir ergenle seneler süren yoğun bir psikoterapi çalışması yürüttüm (bu vakaya dair daha kapsamlı bir tartışma için bkz. Ogden, 1982a). On dokuz yaşındayken başladığı bu çalışmanın ilk senelerinde hasta pek az konuşurdu. Zeminin, yemeğinin, bedeninin her yerine yayılan milyonlarca örümcek karşısında dehşete düştüğünü söylemişti. Gözleri, ağzı, kulakları, burnu, anüsü, penisi ve deri gözenekleri de dahil olmak üzere bedenindeki tüm deliklerden içeriye ve dışarıya sızdıklarını hissediyordu. Ofisimde tir tir titreyerek otururken gözleri yuvalarına çekilir, öyle ki sadece göz akları görünürdü.

Hastanın ebeveyni, kardeşleri ve diğer akrabaları tarafından anlatılan öyküsüne göre Robert'ın çocukluğunda annesinin sunduğu bakım, boğucu bir aşırı ilgi ile aşırı nefret arasında kestirilemez bir şekilde değişmişti. Robert tekerlekli beşiğinde saatlerce yalnız kalıyordu. Beşikte ayağa kalkıp üst kenardaki çubuğa tutunuyor, kafasını ritmik olarak ona vurarak odanın içinde kendini itiyordu. Annesi bana Robert'ın acıya karşı kayıtsız göründüğünü ve onun "şeytani inadı" karşısında dehşete düştüğünü söylemişti.

Tedavinin burada odaklanacağım kısmında, Robert bakım personelinin akıl edebildiği her tür teşvik, tatlı söz, rüşvet ve tehdide rağmen banyo yapmayı reddediyordu (tedavinin ilk senesinde hastaneye yatırılmıştı). Giysilerini yatarken bile nadiren değiştiriyordu, saçları bir yağ yumağına dönmüştü.

Robert'ta, ona sessizce eşlik eden ve ofisimden ayrıldıktan sonra saatlerce geçmek bilmeyen yoğun bir vücut kokusu oluşmuştu. Seans odamdaki yumuşak koltuğa uzanır, yağlı saçlarını koltuğun sert, dolgulu arkalığına dayardı. O sıralar aktarım-karşıaktarım etkileşiminin en çok farkına vardığım yanı, kendimi bu hasta tarafından işgal edilmiş hissettiğimdi. Ofisimden ayrıldığında

bile bana soluk aldırmıyormuş gibi hissediyordum. Benimle epeyce özdeşleştirdiği mobilyalarıma sinen kokusuyla, kelimenin tam anlamıyla içime -derimin altına- girmeyi başarmış gibiydi. Zamanla bu hislerin, hastanın kendi içsel anne nesnesi tarafından ıstırap verici bir şekilde ve gönülsüzce nüfuz edilmiş olmasına dair hislerinin benim içimde yarattığı bir yansıtmalı özdeşime verdiğim tepki olduğunu anladım.

Geriye dönüp baktığımda, deneyimin hastanın bilinçdışı olarak dikkatimi yönelttiği bir yönünü yeterince ciddiye almadığımı hissediyorum. Robert'a duş almakla ilgili onu en çok neyin korkuttuğunu sorduğumda, "banyo gideri" demişti. Robert'ın çözülmekten ve delikten sahiden akıp gitmekten ölesiye korktuğunu şimdi o zamankinden daha iyi anladığımı hissediyorum. Dolayısıyla, sınırları belli görsel imgeler oluşturma yetisinin yokluğunda, onun için özellikle önem taşıyan kendine has vücut kokusunun duyumuna yerleşmeye çalışıyordu. Kokusu, var olduğunu -bedensel duyumları aracılığıyla- hissedebileceği bir yer yaratmasına yardımcı olan rahatlatıcı bir otistik şekil oluşturuyordu. Titremesi deri duyumunu artırıyor, gözlerini kafatasının arkasına doğru çevirmesi onu görsel olarak algıladığı bulanık, hatları belirsiz gölgelerden yalıtıyordu. (Bu gölgelerin "hiçbir şey görmemekten de kötü" olduğunu, çünkü ona boğuluyormuş gibi hissettirdiklerini bundan yıllar sonra söyleyecekti.)

Hastanın başını koltuğumun arka tarafına yaslamaktaki ısrarı ona bir miktar sınırlanma hissi sunmaya yarıyordu. Robert, çocukluğunun erken dönemlerinde de benzer şekilde, annesiyle bağlantısının kopuk olduğu uzun dönemlerin dağıtıcı etkisi karşısında çöken kendilik bütünlüğünü, çaresizce kafasını beşiğinin sert kenarına vurarak onarmaya çalışmıştı. Sertlikle olan bu erken dönem "ilişki", hakiki bir kişiyle sağaltıcı bir ilişkinin ikamesi olarak otistik bir nesnenin patolojik biçimde kullanılmasını temsil ediyordu. Kafasını vurmasının ve beşiğin hareketinin ritmik bileşeni, otistik bir şekil kullanarak kendini yatıştırma çabası olarak görülebilir.

Bu perspektiften bakılırsa Robert'ın yıkanmamaktaki ısrarı daha da anlaşılır hâle gelir. Kokusunu kaybetmek, kendini kaybetmek anlamına gelirdi. Kokusu ona bir kişi (kendi özgün kokusuna sahip bir kişi) olmanın, bir yerde (kendi kokusunu algılayabileceği bir yerde) olmanın ve bir başkası (onu koklayabilecek, içine çekebilecek ve hatırlayabilecek biri) için bir şey olmanın temellerini sunu-

yordu. Bu durumda kokunun otistik bir şekil olarak kullanımı, büyük ölçüde bitişik bir nesne ilişkisinin (kokunun "teması") kurulmasını amaçlayan bir aktarım-karşıaktarım ilişkisinin parçası olduğu ve nesneye bir ikame yaratma çabasından ibaret olmadığı sürece, patolojik görülmeyebilir.

OTİSTİK-BİTİŞİK DENEYİM VE PATOLOJİK OTİZM

Her ne kadar patolojik otizmin "simgesel olmayan" bir düzlem oluşturduğu düşünülse de örgütlenmekte olan duyum temelli deneyim birimlerinin geçiş görüngüsü deneyiminin aracılık ettiği simge yaratımına hazırlayıcı nitelikte olması (Winnicott, 1951) bakımından normal otistik-bitişik tarz "simge öncesi"dir. Bu sürecin gelişimsel yönü, mutlak bir şekilde dışarıdan yalıtılmış (duyusal deneyimin kendinden başka hiçbir yere varmadığı) kapalı bir sistemin sürdürülmeye çalışıldığı patolojik otizmdeki simgesel olmayan deneyimin statik doğasıyla zıtlık teşkil eder. Patolojik otizm, bilinmeyenin ve öngörülemeyenin tümden ortadan kaldırılmasını hedefler.

Patolojik otistik şekillerle ve nesnelerle yaşanan deneyimlerin makinevari öngörülebilirliği, kaçınılmaz bir şekilde kusurlu ve tümüyle öngörülemez olan insanlarla yaşanan deneyimleri ikame eder. Asla değişmeyen otistik şekillerin ve nesnelerin mutlak surette güvenilir bir rahatlık ve koruma sunma yetisiyle hiç kimse yarışamaz.

Deri yüzeyindeki deneyim, bebeğin kendine özgü, simge öncesi duyusal izlenimler dünyası ile -bir dış gözlemcinin bakış açısından- bebekten ayrı ve onun tümgüçlü kontrolünün dışında bir varoluşa sahip nesnelerden oluşan kişilerarası dünyanın birleştiği bir alan oluşturması bakımından bebeklik döneminde ciddi önem taşır. Bu evrede bebek, ya anneyle ve nesne dünyasının kalanıyla ilişki içinde dünyada var olmanın yolunu geliştirecek ya da (asla ortaya çıkmayacak olan) potansiyel kendiliğini duyuların hâkim olduğu dünyasının dışındaki her şeyden yalıtacak şekilde tasarlanmış olan, duyusallık hâkimiyetindeki varoluş biçimleri (daha doğrusu *var olmama* biçimleri) geliştirecektir. Beden sistemi, insanlarla birbirini karşılıklı dönüştüren deneyimlere ne kadar kapanırsa, kişinin kendiyle öteki arasındaki "potansiyel alan" da (kendilik deneyimi ile duyusal algı arasındaki potansiyel psikolojik alan) (Winnicott, 1971a; ayrıca bkz. Ogden,

1985b, 1986) o kadar eksik olur. Bu kapalı bedensel dünya, simge ile simgelenen arasında bir ayrım oluşturmaya yer vermeyen, dolayısıyla da yorumlayan bir öznenin vücut bulmasına imkân tanımayan bir dünyadır; bu dünyada bebek ile anne arasında gẽçiş görüngülerinin yaratılabileceği/keşfedilebileceği psikolojik bir alan yoktur.

Patolojik çocukluk çağı ruminasyonu sendromu[3], bu patolojik otistik sürecin kendi içine kapalı döngüselliği açısından paradigmatik bir örnektir:

> Ruminasyon veya merisizm. . . mideye çoktan ulaşmış ve sindirim sürecinden geçmeye bile başlamış olabilecek yutulmuş yemeklerin aktif bir şekilde ağza geri getirilmesidir... Yemek kısmen yeniden yutulabilir, kısmen kaybedilebilir, bu da bebeğin beslenmesi açısından ciddi sonuçlar doğurur. Yemeğin bebeğin ağzından çaba sarf etmeksizin aktığı kusmanın aksine, ruminasyonda bilhassa dilin ve karın kaslarının aktif olduğu karmaşık ve kasti hazırlık hareketleri söz konusudur. Bazı durumlarda parmakların ağza sokulmasıyla sert damak uyarılır. Çabalar amacına ulaştığında ve gırtlağın arkasında süt belirdiğinde, çocuğun yüzü mest olmuş bir ifadeye bürünür. [Gaddini ve Gaddini, 1959, s. 166]

Çocukluk çağı ruminasyonunda, bebeğin tüm beslenme durumuna el koyması ve ardından kendi besinini (daha doğrusu otistik şekillerini) yarattığı sıkı sıkıya kapalı bir oto-duyusal döngüye girmesiyle, (beslenme etkileşimi sayesinde başlayacak olan) ötekiliğe dair farkındalığın da önü kesilmiş olur. Bu otistik şekiller daha sonra annenin ikamesi olur ve böylece beslenme deneyimini, gitgide olgunlaşan bir nesne ilişkisine doğru giden bir yoldan, nesnesiz bir "kendine yetmeye" (kendiliğin olmadığı bir hâle) doğru yöneltir.

Analitik ortamda analizi içlerine alan hastalarda bir nevi merisizm görülebilir. Kendi düşüncelerini, duygularını ve duyumlarını düşündükleri ve hissettikleri bir analitik alanı içselleştirmektense, bu hastalar analitik sürecin yerini ruminasyon ve taklidin aldığı bir analiz karikatürü sergilerler. Analistin rolüne hepten el konmuştur. Bu tür hastalar genelllikle hem ebeveyn hem de çocuk işlevlerini içlerine alarak "kendi kendilerini büyüttükleri" yönünde bilinçdışı bir düşleme sahiptirler; böylece gerçek nesne ilişkilerinin yerine. otistik şekillerle

3 Ruminasyon, kelime olarak "geviş getirmek" anlamına gelir. Ruminasyon sendromunda kişi, aynı düşünceleri sürekli olarak zihninde tekrar eder. (ed. n.)

ve nesnelerle kurulan düşlemsel nesne ilişkileri ve deneyimlerinden oluşan bir iç dünya koyarlar.

Sekiz sene boyunca yoğun bir psikoterapi çalışması yürüttüğüm altmış iki yaşındaki dul Bayan M, intihar teşebbüsünün ardından dahiliye uzmanı tarafından bana yönlendirilmişti. Bir jilet alarak itinayla el bileklerinde, kollarında, bacaklarında ve ayak bileklerinde derin kesikler açmıştı. Ardından ılık su dolu küvete girmiş, kan kaybından ölmeyi üç saati aşkın bir süre boyunca sabırla beklemişti. Komaya girmesinin ardından temizlikçi kadın tarafından bulunmuştu. Ölmeyi beklerken, baskıcı takıntılı-zorlantılı ritüellerle geçen onlarca yılın sona ermesinin huzurunu duymuştu.

Kesik kesik cümlelerle ve neredeyse sadece kendine doğrudan yöneltilen sorulara cevaben konuşan Bayan M, "doğru düzgün düşünmeye" çalışırken, kendine kapıdan geçme izni vermeden önce dairesindeki şu veya bu kapının önünde saatlerce dikildiğini anlatmıştı. "Doğru düzgün düşünmek", geçmiş bir deneyimi tüm duyusal özellikleriyle zihninde kusursuz bir şekilde yeniden yaratmayı içeriyordu. Seneler boyunca (terapinin ilk seneleri de dahil olmak üzere) bu çaba, otuz sekiz yıl kadar önce hastanın kocasıyla ilişkilerinin başlarında tattığı bir kadeh soğuk şarabın ilk yudumunun tadını yeniden deneyimleme çabasına odaklanmıştı. Vazifesini başarıyla tamamlayana kadar dairesinde hiçbir kapıyı açmasına izin yoktu, ne yan odaya girebiliyor ne de hole çıkabiliyordu. Doğru düzgün düşünmeyi orgazmla kıyaslıyordu; bunlar farklı duyumların ve ritimlerin çok özel bir şekilde bir araya gelmesiydi. Bu takıntılı-zorlantılı faaliyet senelerce Bayan M'nin hayatının hemen hemen her alanını doldurmuştu. Terapi esnasında, bu faaliyetin hem bir kabus gibi zulmeden hem de hayatını sürdürmesini sağlayan bir nevi rahatlık sağladığı anlaşılmıştı.

Hasta bedensel ritimlerinin, bilhassa da nefes alıp verişinin bozulmasından ölesiye korkuyordu. Bu takıntılı maratonlar esnasında Bayan M boğulmaktan çok korkuyor, "doğru düzgün düşünene" kadar her zamanki gibi nefes almaya devam edemeyecekmiş gibi hissediyordu. Bu sırada nefes alma sürecini bilinçli kontrolü altına alması gerektiğini hissediyordu; nefes alıp verişinin doğal, kendiliğinden ve yeterli olduğunu bir türlü hissedemiyordu. Hasta nefes almayı unutursa boğulacağından emindi.

Bayan M terapiye epeyce kıymet vermesine ve günlük görüşmelerimize asla geç kalmamasına rağmen, konuşmamı son derece can yakıcı buluyordu çünkü bu onun odaklanmasını engelliyordu. Bu hastayla birlikte olma deneyimi, insanın "kucaklayıcı bir çevre" (Winnicott, 1960a) sunduğunu hissettiği sessiz bir hastayla birlikte olmasından oldukça farklıydı. Genelde kendimi daha ziyade işe yaramaz hissediyordum. Evde de ruminasyonlarına benimle yaptığı gibi devam edebilirdi, hatta bunu yapıyordu da... Ondan ek bir talepte (benden ona yöneldiğini hissettiği, bir insan ve bir terapist olarak kabul edilme ve kullanılma talebinde) bulunarak işleri kötüleştiriyor gibiydim. Çalışmamızın ikinci senesinde, onun tarafından bir insan olarak deneyimlenmeye dair arzularımın kendine ait bir yönün yansıması olduğunu, fakat hayatı için savaşmakla meşgul olduğundan bu karmaşık lüksü o sırada göze alamayacağını hissettiğini varsaydığımı ona azar azar söyledim. Bana bakıp, "Söylediklerinizi anlıyorum fakat şu anda konuşamayacak kadar meşgulüm," dercesine başıyla onaylar, ardından kendi işine geri dönerdi.

Kimi zaman üzerinden bir yük kalkmışçasına iç geçirir, bana bir bakış fırlatır, başıyla onaylar ve neşesiz bir edayla gülümseyerek, "Doğru anladım," derdi. İşte o zaman rahatlamış görünür, anesteziden uyanıp da çile çekerken yanında kimin olduğuna bakmak istercesine dimdik bana bakardı. Ardından başka bir düşüncenin peşine takılma ihtiyacının kaçınılmaz tekrarı için cesaretini toplamaya başlardı, dolayısıyla bu ara dönemler bile rahat olmaktan uzaktı.

Bayan M, tekrardan tümüyle ruminasyonlarına gömülmeden önceki kısa molalarda, bana kişisel öyküsünden kesitler sunabilmişti. Kendinden yirmi yaş büyük bir profesör olan eşine derin bir sevgi ve hayranlık beslediğini, yirmi iki yıllık evlilikleri boyunca birlikte çok mutlu yaşadıklarını öğrenmiştim. Hastanın intihar teşebbüsü, kocasının ölümünden sekiz sene sonra gerçekleşmişti.

Dr. M ve Bayan M'nin birlikte sürdükleri hayatlarına dair geniş bir fotoğraf koleksiyonları vardı; Dr. M'nin ölümünün ardından hasta bunu dürtüsel bir şekilde atmıştı "çünkü toparlanabilecek gibi değildi." (Bunları söylediğini duymak canımı yakmıştı, zira bu dürtüsel eylemiyle sanki kendinin müthiş önemli bir parçasını gaddarca kesip atmış gibi hissetmiştim.) Bu koleksiyondan sakladığı

tek fotoğraf, eşiyle kendinin, eşinin elini, açık çeneleri arasında tuttuğu "gerçek bir aslanla" birlikte çektirdikleri fotoğraftı.

Bayan M'nin annesi, kızının zihnini okuyabildiğine ve ne düşündüğünü ondan daha iyi bildiğine inanan psikotik bir aktristi. Bayan M çocukluğunda annesinin sanrısal sahnelerinin aksesuarı gibi kullanılmıştı. Çocuk önemli incik boncuklarını ve bilet koçanlarını büyükannesinin kendine verdiği iç içe geçen kutularda saklıyordu. Çocuğun ketumluğu karşısında küplere binen anne, hasta okuldayken (on yaşındayken) bu kutuyu atmıştı. Bana bunu anlattığında, fotoğraflarını atmasının anlamını nihayet biraz anlayabilmeye başladığımı sandığımı söyledim; insanın en kıymetli eşyaları ancak kendi içindeyse güvendedir.

Zamanla fark ettim ki, bu yorumun önemli bir eksiği vardı. Bayan M herhangi bir şeyi tutabileceği içsel bir alan hissinin olmadığını sık sık belirtirdi. "Benim içim yok. Kırk beş yaşında histerektomi oldum," demişti bana.

Ona daha sonra, onun için büyük önem taşıyan insanları ve şeyleri içinde tutabileceği güvenli bir yeri olmadığını hissettiğinde, zamanı dondurmanın bir yolunu bulması gerektiğini hissettiğini düşündüğümü söyledim. Şarabın tadıyla ilgili "doğru düzgün düşünmek", bir şeyi hatırlama çabası değildi. Hatırlarsa o ânın geçip gittiğini de anlayacağından, hatırlamak canını çok yakacaktı. Bana zamansız ve mekânsız olmaya çalıştığı hissini verdiğini söyledim; sanki duyumun, tadın içine girip onlar olabilirmiş gibiydi. İhtiyacı olan ne varsa orada olacaktı. Rahatlayabildiği tek yer orasıydı. (Eşinin elini aslanın açık çeneleri arasında tuttuğu fotoğraf, Bayan M için zamanın sahiden de dondurulabileceği hissini yakalamış olmalıydı.)

Bayan M.'nin ruminatif semptomları, kocasının ölümüyle başlamış değildi. Ergenliğinden hatta ondan da öncesinden beri, zamansız duyumlar âleminde yaşamaya yönelik sonsuz bir çabaya adamıştı hayatını. Terapinin başlarında her bir duyum seçiminin anlamını anlamaya çalışıyordum; fakat zamanla bu hastanın psikolojik dünyasının biriken anlamlardan oluşmadığını, onun daha ziyade ne içsel ne de dışsal olan zamansız bir duyusal deneyimler âleminde yaşadığını fark ettim. Ruminasyonları, değişmez, safi bir duyumun özüydü. Bayan M'nin intihar teşebbüsü ve ölüme duyduğu özlem, bu zamansız hâle yaşamda ulaşılamıyorsa belki de ölümde erişilebileceği umudunu temsil ediyordu.

Bayan M'nin annesiyle arasındaki erken dönem ilişki, kucaklayıcı bir çevrenin zamanla içselleştirilmesini sağlamamıştı. Bunun yerine Bayan M, savunmacı bir şekilde bu tür bir çevrenin ikamesini yaratmaya çalışmıştı. Kendi bunu bilinçli olarak amaçlamadıkça nefes alma ritminin kendi kendini ve onu idame ettirebileceğine güvenemiyordu. Hastanın hayatı, bebeğin normalde kendiliği ile öteki arasında yaşayacak bir yer bulduğu anne-bebek arasındaki alanın bir ikamesini yaratmaya adanmıştı. Bu türden (hastanın kendinin ve dış nesnelerle ilişkilerinin kıymetli parçalarını saklamaya çalıştığı kutuyla simgelenen) bir alanın yokluğunda, Bayan M duyumun kendi olmaya çalışmıştı.

Sekiz senelik tedavi süresince, Bayan M takıntılı ruminasyonlarından nispeten azade bir zihin durumunda daha uzun süreler yaşayabilmeye başladı. Bu olurken, odada canlı bir insanın belli belirsiz ışıltısını algıladığımı gitgide daha da çok hissetmeye başladım. Kimi zaman Bayan M eşiyle yaşamından komik bir olaya veya komik bulduğu bir sözüme gülerken, biraz neşelenebilen küçük bir kızı bir anlığına da olsa görüverirdim. Bayan M ile tanıştığım andan beri içten içe beklediğim telefon geldiğinde, üzüntüyle karışık dolaylı bir rahatlama da duydum: Ağır bir kalp krizinin ardından hastaneye kaldırılmış, hemen ardından da ölmüştü.

Otistik-bitişik tarzı tüm takıntılı-zorlantılı savunmaların önemli bir boyutu olarak görüyor ve bu savunmaların daima sıkıca düzenlenmiş duyusal deneyim kapsayıcılığının yapılanmasını da beraberinde getirdiğine, bunun hiçbir zaman çatışmalı bilinçdışı anal-erotik arzu ve korkuları savuşturmaya, kontrol ve ifade etmeye yönelik tasarlanmış simgesel ve düşünsel bir deneyim düzenlemesinden ibaret olmadığına inanıyorum. Bu savunma biçimi genelde, bireyin kendilik hissinde duyusal bir şekilde deneyimlenen delikleri tıkamaya hizmet eder; hasta sadece fikirlerin değil, gerçek bedensel içeriklerin bu deliklerden sızmasından korkar, hatta bunlar -olabilecek en somut, en duyusal şekilde- dışarıya sızıyormuş gibi *hisseder*. Takıntılı-zorlantılı semptomların ve savunmaların kaynağı, bebeğin duyusal deneyimine dair sınırlanma hissini düzenlemeye ve yaratmaya yönelik ilk çabalarında yatar. Çok erken zamanlardan itibaren bu örgütleme ve tanımlama çabaları, duyusallığın hâkim olduğu temel kendilik hissindeki bozulmalara dair kaygıyı savuşturmakta kullanılır.

OTİSTİK-BİTİŞİK KAYGININ DOĞASI

Temel psikolojik örgütlenmelerin her üçü de (otistik-bitişik, paranoid-şizoid ve depresif), kendine has bir kaygı biçimiyle ilişkilidir. Bunların her birinde kaygının doğası, ister depresif konumda bütünsel nesne ilişkilerinin bozulması, ister paranoid-şizoid konumda kendilik ve nesne kısımlarının parçalanması, ister otistik-bitişik konumda duyusal bütünlüğün ve sınırlanmanın bozulması söz konusu olsun, o deneyim tarzındaki kopukluk (dağılma) deneyimiyle ilişkilidir.

Depresif kaygı, insanın sevdiği kişiye gerçeklikte veya düşlemde zarar vermekten veya onu kendinden uzaklaştırmaktan duyduğu korkuyu içerir; paranoid-şizoid tarzda kaygı, özünde kendiliğe ve kişinin nesnelerine yönelik parçalayıcı saldırılar biçiminde deneyimlenen, yaklaşmakta olan bir yok olma duygusudur; otistik-bitişik kaygı ise kişinin duyusal yüzeyinin veya "güvenlik ritminin" (Tustin, 1986) dağılmasının yaklaştığına dair bir deneyimi içerir ve bu da dışarıya sızma, çözülme, yok olma veya sonsuz, şekilsiz boşluğa düşme duygusuyla sonuçlanır (krş. Bick, 1968; E. Gaddini, 1987; Rosenfeld, 1984).

Otistik-bitişik kaygının yaygın dışavurumları, kişinin çürümekte olduğuna dair dehşetli duygular; büzgen kaslarının ve bedensel içerikleri kapsamanın diğer yollarının çöktüğü ve tükürüğünün, gözyaşlarının, idrarının, dışkısının, kanının, menstrüel sıvılarının vb dışarıya sızdığı duyumunu; düşme korkusunu, örneğin sonsuz, şekilsiz bir boşluğa düşme korkusuyla uykuya dalmaktan duyulan kaygıyı içerir. Bu uykusuzluk türünden mustarip hastalar, kendilerini sık sık yorgan ve yastıklarla sarıp sarmalayarak, yatak odalarında parlak ışıkları açık tutarak veya gece boyunca tanıdık müzikler çalarak kaygılarını ("uykuya dalma"[4] korkularını) hafifletmeye çalışırlar.

> Yirmi beş yaşında bir yüksek lisans öğrencisi olan Bayan K, sisten ve okyanus sesinden çok korktuğu için terapiye başlamıştı. Sisin ürkütücü bir boğuculuğu vardı: "Ufuk görünmüyor." Hasta, "aklını kaçırıp" bunun farkında bile olmamaktan çok korkuyordu; gerçeklikle temasını kaybetmekte olduğunu hissederse onu haberdar etmesi için sık sık terapiste yalvarıyordu.

4 Özgün metinde geçen *falling asleep* deyişinin anlamı uykuya dalmak olsa da, kelimesi kelimesine çevirisi uykuya *düşmektir.* (ç. n.)

> Bayan K dört aylıkken, annesi spinal menenjite yakalanarak on dört ay boyunca hastanede yatmıştı. Annesi eve döndükten sonra, mahkûm kaldığı metal tekerlekli sandalyede evi zorbalıkla yönetmeye başlamıştı. Hastanın en erken anısı (bu onun için biraz anı, biraz da rüya gibiydi), tekerlekli sandalyedeki annesine uzanıp da itildiği bir anıydı. Aynı zamanda bu anıda hasta, camdan dışarı baktığında evinin hemen arkasındaki gölette buzun içine düşen ufak bir kız çocuk görmüştü. Bayan K kızına, "Gidip onu kurtarsan iyi edersin," demişti.

Bu "anı"nın, hastanın kendiliğin kapsayıcı yüzeyinden düşme deneyiminin (ki bu deneyim başlangıçta anneyle bebek arasındaki etkileşimde yaratılmıştı) canlı bir temsili olduğunu düşünüyorum. Bayan K, hem buzun içine düşen küçük çocuk hem de küçük çocuğu boğulmadan önce delikten çıkarmaya çalışması gereken büyük çocuktur. Tekerlekli metal sandalye-annenin çocuğu kurtarmaktan aciz olduğu hissedilmektedir, hatta aslına bakılırsa, küçük kızın delikten düşmesinde (annenin Bayan K'yı itmesi) bilinçdışı olarak suçlanan da odur.

Bayan K okyanus ve sisi, içine düşebileceği yok edici şekilsizlik tehlikesinin daimi mevcudiyeti gibi deneyimliyordu. Kendilik bütünlüğü duygusunun zayıflığı sebebiyle, hasta hep "aklını kaçırma" (gerçeklikle temasını kelimenin tam anlamıyla duyusal bir şekilde kaybetme) korkusuyla yaşıyordu. Bu hasta, olağan şartlarda dünyaya dair ortak duyusal deneyimimizin kişilerarası "dokunuşu"nun sunduğu ve aklımızın başımızda olduğuna dair duygumuza önemli ölçüde katkıda bulunan duyusal bir zemine yerleşmişlik hissinden yoksundu.

OTİSTİK-BİTİŞİK SAVUNMA TARZLARI

Otistik-bitişik tarzda üretilen savunmalar, kendiliğin erken bütünlüğünün dayandığı sınırlanmış bir duyusal yüzeyin ve düzenli bir ritmikliğin sürekliliğini yeniden tesis etmeye yöneliktir. Analitik seansta, psikolojik olgunluk yelpazesinin her derecesinden hastalar, genellikle saçlarıyla oynama veya (divanda uzanırken bile) ayaklarıyla tempo tutma; dudak, yanak veya kulak memelerini okşama; mırıldanma, sözleri monoton bir şekilde tekrarlama, sayı dizilerini akıllarında

canlandırma veya tekrarlama, tavandaki veya duvardaki simetrik geometrik şekillere odaklanma veya divanın yanındaki duvardaki şekilleri parmaklarıyla takip etme gibi faaliyetlerle duyusal bir deneyim "yüzeyi"ni (Grotstein, 1987) yeniden kurmaya çalışırlar. Bu tür faaliyetler, kişinin kendini yatıştırma amacıyla otistik şekilleri kullanması olarak görülebilir.

Seans saatleri arasında hastalar, uzun süreler boyunca bisiklete binme, koşma, kulvarda yüzme; yeme ve arınma ritüelleri, sallanma (bazen sallanan koltukta); kafa vurma (çoğunlukla yastığa); saatlerce otobüse veya metroya binme veya araba sürme; zihinde veya bilgisayar programlarında bir sayı sistemi veya geometrik şekil üzerine çalışma (onları "kusursuzlaştırma") gibi ritmik kas faaliyetleriyle, çöken bedensel bütünlük hislerini sürdürmeye veya yeniden tesis etmeye çalışırlar. Bu faaliyetlerin mutlak bir düzende olması, kaygıyı dindirme süreci açısından öyle temeldir ki başka hiçbir faaliyetin bunların önüne geçmesine izin verilemez veya verilmeyecektir.

Bick (1968, 1986), bozulan deri yüzeyi hissine bir ikame yaratma çabasını tarif etmek için "ikinci deri oluşumu" tabirini kullanır. Kişi çoğunlukla, kendi yüzey bütünlüğünü canlandırmak için nesnenin yüzeyine yapışmanın getirdiği duyusal deneyimi kullanmaya çalışır.

Meltzer ve arkadaşları (1975), dağılma kaygısını yatıştırma amacıyla savunmacı bir şekilde nesneye yapışmaya atıfta bulunmak için *yapışkan özdeşim* terimini ortaya atmıştır. Örneğin, nesnenin yüzeyinden, sanki bu yüzey kendininmişçesine istifade etme çabasıyla, taklit ve kopyalama kullanılır. Otistik-bitişik tarzda dağılma kaygısı karşısında kişi, nesnenin yüzeyinden parçaları kendi çöken yüzeyine yapıştırarak kendini korumaya çabalar.

> Bayan R, analizin gerilemeli bir döneminde, saatlerini yüzünü çekiştirerek geçiriyordu. Hatırlayamadığı kâbuslardan duyduğu korkudan ötürü ağır bir uykusuzluktan mustaripti. Zamanla yüzünün her tarafı kabuk tuttu, o bunları da "çekiştirdi." Seans saatlerinde bu "çekiştirme" gerçekleşirken, her ne kadar "aklında kesinlikle hiçbir düşünce olmadığını" söylese de, hastanın ıstırap verici düzeyde kaygılı olduğu açıktı.

Bayan R divanın yanındaki kutudan mendil[5] parçaları alır, bunları yüzünde açtığı lezyonlara yapıştırırdı. (Seans sona erdiğinde de evine fazladan mendil parçaları götürürdü.) Analizin bu noktasında bana, bu faaliyetin özünde, ne kendine yönelik yıkıcı arzuları ne de bana yönelik düşmanlığının yer değiştirmesi yatıyormuş gibi geliyordu. Sanki derisi yokmuş gibi hissediyor olsa gerektiğini ve uyurken görebileceği tehlikeli kâbuslar karşısında kendini psikolojik olarak savunmasız hissettiği için uyumadığını söyledim. Kendini benim derimle (mendillerimle/dokumla) kaplama çabasını anlayabildiğimi, bunun ona kendini biraz daha az derisi soyulmuş gibi hissettirdiğini söyledim.

Bu müdahaleyi takip eden seansta Bayan R uyuyakaldı ve neredeyse bütün seans uyudu, ta ki zamanımızın dolduğunu söylemek için ben onu uyandırana dek. Bir sonraki görüşmede hasta, ofisimde uyurken üzerinde battaniye olmamasına rağmen seansı hatırladığında bir nevi örtünün altında uyuduğuna dair belirgin bir hissinin olduğunu söyledi. Bayan R'nin seans esnasında uyuma kapasitesi, daha kapsamlı ve tam anlamıyla simgesel bir şekilde beni ikinci bir deri gibi kullanmasını temsil ediyordu. Beni ve analitik ortamı, sarınabileceği, simgesel olsa da elle tutulur bir araç olarak kullanmıştı. Böylece kendini güvenle uyuyabileceği kadar örtülü ve bir arada tutulmuş hissetmişti.

Bu kısmı sonlandırmadan evvel, çatışmalı cinsel ve saldırgan arzulardan kaynaklanan kaygıyla baş etmek üzere kurulmuş savunmalar şeklinde formüle edilen kavrayışların, otistik-bitişik savunma tarzları kavramıyla desteklenmesini gerektiren iki semptomatoloji biçimine kısaca değinmek isterim. Bunların ilkinde, zorlantılı mastürbasyon çoğu zaman duyusal bütünlük kaybı hissini savuşturma amacıyla duyusal yüzey deneyiminin artırılmasına hizmet eder. Örneğin, bilinçli bir cinsel fantezisi olmaksızın her gün saatlerce mastürbasyon yapan bir kadın hasta vardı. Amacı orgazm değildi. Orgazm, hastanın gününün kendine "canlı ve tek parça" hissettiren tek kısmını sona erdiren davetsiz bir "karşı-doruk noktası" gibi deneyimleniyordu.

İkincisinde, acı verici, kaygı yaratan ertelemecilik aynı zamanda, sıklıkla hastanın kendini tanımlamaya çalıştığı, elle tutulur duyusal bir kenar oluşturma amacına hizmet eder. "Teslim tarihi", hasta buna bilinçli olarak ister odaklansın

5 Özgün metinde geçen *tissue* kelimesi, İngilizcede hem mendil hem de doku anlamına gelir. (ç. n.)

ister odaklanmasın, varlığını her an hissettiren, hastanın duygusal yaşamında daima hissedilen bir baskı konumuna yükseltilir. Bu hastalar yaklaşan teslim tarihinin kaygısını nefret ettikleri, fakat aynı zamanda da sanki kendilerine sürekli yarattıkları bir baskı olarak tanımlarlar: "Teslim tarihi önümdeki duvar gibi, itilecek bir şey."

Bu koşullarda, nihayet varılan son tarih, genellikle anlık bir rahatlama hissinden fazlasını sağlamaz, hatta bunun yerine çoğu zaman hastayı paniğe sevk eder. Bu tür hastalar sıklıkla görev tamamlandıktan sonra (genellikle teslim tarihinden önce mümkün olan en son anda) fiziksel olarak hasta düşer; migren tipi baş ağrıları, dermatit veya somatik sanrılar gibi semptomlar deneyimlerler. Bu tür semptomlar, teslim tarihinin kapsayıcı baskısının yokluğunda duyusal bir yüzeyi korumaya yönelik ikame edici çabalar olarak anlaşılabilir.

OTİSTİK-BİTİŞİK KONUMDA İÇSELLEŞTİRME

Daha önce değinildiği gibi, bireyin içsel alan hissinin hiç olmadığı veya çok az olduğu psikolojik bir düzlemde, içselleştirme kavramı neredeyse anlamsız hâle gelir; bu özellikle (özdeşim ve içe yansıtma da dahil olmak üzere) içselleştirme mefhumu, kişinin başka birinin parçalarını veya bütününü kendi içine almaya dair bilinçli ve bilinçdışı düşlemleri anlayışıyla bağlantılı olduğunda geçerlidir. Bununla birlikte otistik-bitişik tarzda dışsal nesnelerle yaşanan deneyimlerden yine de psikolojik değişim doğabilir; bu tür değişimlere aracılık eden de kısmen taklit sürecidir. Otistik-bitişik taklit biçimlerinde birey, dış nesnelerle ilişkilerinin etkisi sonucunda yüzeyinin şeklinde bir değişim deneyimler. Bazen taklit, bir başkasının niteliklerinin veya parçalarının düşlemsel olarak depolanabileceği bir içsel alan deneyiminin yokluğunda (krş. E. Gaddini, 1969), bireyin nesnenin niteliklerine tutunmasının az sayıdaki yolundan biridir. Otistik-bitişik tarzda, içine girilme duygusu ve düşlemi yırtılma veya delinmeyle eşanlamlı olduğundan, taklit, ötekinin etkisinin kişinin yüzeyinde taşınmasına imkân tanır.

Patolojik otizimde bu durum kimi zaman ekolali veya bir başkasının söylediği bir sözü veya kelimeyi hiç durmadan tekrarlama biçiminde kendini gösterir.[6]

Kendiliğin bir nebze bütünlüğe ulaşmasının yolu olarak taklit, Winnicott'un (1963b) sahte kendilik kişilik örgütlenmesi kavramından ayırt edilmelidir. Otistik-bitişik taklit hiç de sahte değildir, zira içerideki daha gerçek veya hakiki bir şeyle tezat teşkil etmez, onu gizlemeye veya korumaya hizmet etmez. Burada içerisi veya dışarısı *yoktur*. Otistik-bitişik tarzda, kişi yüzeyinin ta kendidir, dolayısıyla da taklit eylemi, üzerinde kendilik için bir odağın gelişebileceği bütünlüklü bir yüzey olma veya bunu onarma çabasıdır.

Taklit, salt bir algı biçimi, savunma ve ötekine "tutunma" (öteki tarafından şekillendirilme) yolu olarak değil, aynı zamanda otistik-bitişik tarzda önemli bir nesne ilişkisi biçimi olarak da işlev görür.

Önceki bir metnimde (1980), insanlara ve şeylere tümüyle değiştirilebilir şeyler muamelesi yapacak kadar anlamdan yalıtılmış bir dünyada senelerce yaşayan, hastaneye yatırılmış kronik bir şizofreni hastasıyla yürüttüğüm çalışmanın farklı yanlarını tasvir etmiştim. Phil, ofisimde yerde yatarken veya bir hastane "etkinliği"nden diğerine götürülürken psikolojik olarak ölü görünüyordu. Terapide benimle kurduğu ilk temas biçimi, duruşumu, ses tonumu, her jestimi, her kelimemi ve her yüz ifademi taklit etmek olmuştu. O sıralar bunu yaşayanların dünyasına girişi olarak görüp kutlamak yerine, canlı hissetme becerime karşı bir saldırı gibi deneyimlemiştim. Kendiliğindenliğim zorbaca içimden boşaltılıyor gibi hissetmiştim. Yaptığım hiçbir şey bana doğal gelmiyordu.

O sıralar bunu, hastanın kendi cansızlık hislerinin ve kendiliğindenlik yetisinden yoksunluğunun yanı sıra hiçbir şekilde canlı hissedemeyişini benim içime koyduğu (bana ilettiği) bir yansıtmalı özdeşim biçimi olarak görmüştüm (krş. Ogden, 1979, 1982b, 1983). Gelgelelim o zamanlar, burada otistik-bitişik diye isimlendirdiğim görüngüyü, hastanın beni taklit etmesindeki duygulanımın doğasını takdir edecek kadar anlamamıştım. Beni, içinde canlı hissetmenin nasıl bir duygu olabileceği konusunda ilkel deneyler yaptığı ikinci bir deri veya

6 Fenichel'in (1945) erken dönemde taklidin duyusal algının önemli bir boyutunu temsil ettiği yönündeki yorumu (bu daha sonra E. Gaddini [1969, 1987] ve Schafer [1968] tarafından ayrıntılandırılmıştır), normal erken gelişimde –"içselleştirme süreçleri"nin gelişiminden önce- taklidin oynadığı rolün önemine dair farkındalığı yansıtmaktadır. Kişi, başkasına benzerliği üzerinden kendini yaratma (şekillendirme) sürecinde, ötekinin niteliklerini *kendi bedensel duyumları aracılığıyla* deneyimleyerek ötekini algılar.

kapsayan olarak kullanıyordu. Aslına bakılırsa bu deneyi gerçekleştireceği yerin benim derim olduğuna işaret etmesi muazzam bir iltifattı.

Winnicott (1965), Michael Fordham'a yazdığı bir mektupta, nesne ilişkisinin ilkel bir biçimi olarak taklidin rolünü -otistik bir çocuğun tedavisi açısındanele almıştır.

> Epey zekice yorumlarla tedavi edilen ve vasat düzeyde ilerleyen otistik bir çocuk tanıyorum. Gelgelelim tedaviyi ilk analistin yaptığı bir şey başlatmıştı ve işin tuhafı, burada anlatacağım şeyin önemini ikinci analiste kabul ettirmeyi bir türlü başaramadım. İlk analist olan Dr. Mida Hall ölmüştü. Dr. Hall, normalken sonradan otistik olan bu erkek çocuğu bulmuş, onunla birlikte bir odada oturmuş ve çocuğun her yaptığının aynısını yaparak onunla iletişim kurmuştu. Bu çocuk on beş dakika boyunca öylece oturur, sonra ayağını azıcık kıpırdatırmış, Dr. Hall da kendi ayağını kıpırdatırmış. Çocuğun parmağı kıpırdarmış, Dr. Hall da bunu taklit edermiş ve bu uzunca bir süre böylece sürmüş. Bu başlangıçtan sonra her şey gelişime işaret etmiş, ta ki Dr. Hall ölene dek. Bu zeki analistin de bunlara katılmasını sağlayabilseydim, sanırım şimdiye dek bir tür tedavi elde eder, çok iyi bir çalışmanın yürütüldüğü ve herkesin memnun kaldığı fakat çocuğun durumunun tatmin edici olmadığı, bu insanı çileden çıkaran vakalara katlanmak zorunda kalmazdık. [Winnicott, 1965, s. 150-151]

Otistik-bitişik tarzda taklit katiyen patolojik çocukluk otizimi, sınır durumlar ve şizofreniden mustarip hastalarla sınırlı değildir. Formasyonunun ilk dönemlerindeki bir terapistin, terapist kimliğinin yokluğunu kendinden gizleme gayretiyle süpervizörlerini veya terapistini taklit etmeye çalışması epey yaygındır. Benzer durumdaki bir terapist bu deneyimi, hastalarıyla birlikteyken "süpervizörünün derisini kullanmak" diye tarif etmişti. İkinci bir süpervizör bu öğrencinin çalışmasına eleştirel yaklaştığında, aday bunu "deri"sinin "yüzülmesi" gibi deneyimlemiş, ıstırap verici bir şekilde "acemi"* hissetmişti. Ardından hemen "ikinci süpervizörün derisini almaya" kalkışmıştı. Bu hasta terapisinde kendi hastalarını taklit ediyor, onların sıkıntılarını sanki kendininmiş gibi sunuyordu; böylece konuşacağı kendine ait bir sesin olmadığını hissettiğinin farkına varmaktan kendini koruyordu. Bunun yerine hasta çaresizce terapis-

* Özgün metinde geçen raw kelimesi, İngilizcede aynı zamanda "derisi sıyrılmış, açık yara" anlamını taşır. (ç. n.)

tin, kendi düşünce, duygularının ve kendine ait olduğunu hissedebileceği bir sesin ikamesi işlevi görecek yorumlar yapmasını ve tavsiyelerde bulunmasını sağlamaya çalışıyordu.

OTİSTİK-BİTİŞİK KAYGI VE SİMGELERİN BAĞLAYICI GÜCÜ

Bu ve bir önceki bölümde ele alındığı üzere, bu üç deneyim üretme tarzının (depresif, paranoid-şizoid ve otistik-bitişik) her biri, diyalektik sürecin deneyim üreten kutuplarından birini temsil eder. Psikopatoloji, deneyim tarzlarının üretken, diyalektik etkileşiminin çökmesi olarak düşünülebilir (krş. Ogden, 1985b, 1986). Otistik-bitişik tarz yönündeki çöküş, "potansiyel alanın" (Winnicott, 1971a) gelişiminin önünü kesen kapalı bir bedensel duyumlar sisteminde zalimce hapsedilmekle sonuçlanır. Paranoid-şizoid tarz yönündeki çöküş, kişinin kendini, kendi düşünce ve duygularının yaratıcısı olarak deneyimlemediği bir kendinde-şeyler dünyasında mahsur kalma hissiyle sonuçlanır; burada düşünceler, hisler ve duyumlar, insanın üzerine hücum eden, içine giren veya içinden fışkıran nesneler veya güçler gibi deneyimlenir. Depresif tarz yönüne çöküş, bedensel duyumlarına ve yaşanan deneyimin doğrudanlığına ve kendiliğindenliğine yabancılaşmış bir öznenin deneyimiyle sonuçlanır.

Depresif, paranoid-şizoid ve otistik-bitişik tarzlar arasındaki diyalektik etkileşimin çeşitliliğini ve karmaşıklığını bir önceki bölümde ele almaya başlamıştık. Burada, tarzlar arasındaki bu etkileşimin boyutlarından birine dair bazı ek gözlemler sunmak istiyorum. Otistik-bitişik ve depresif tarzlar arasında bir tür iç içe geçme vardır; bu sayede otistik-bitişik konumun duyusal sınırlanmışlığı ile depresif konumun simge oluşturma, tarihsellik ve öznellik kapasitesi beraberce parçalarının toplamından daha büyük bir bütünün oluşturulmasına katkı sağlarlar. Farklı tarzların bu karşılıklı üretken etkileşimi olmadığında belirli psikopatoloji biçimleri ortaya çıkar. Şimdi tartışmanın odağını işte bu patoloji türlerine çevirmek istiyorum.

Depresif tarzın otistik-bitişik tarzdan kopması, bireyin ya duyusal deneyime yabancılaştığı ya da bu deneyimde mahsur kaldığı psikolojik durumlara yol açar. Bu durumların ilkinde birey, duyusallığın hâkimiyetindeki deneyimde içsel bir duyusal zeminin ikamesi olarak fikirleri, sözcükleri ve *tam simge oluşumunun*

(Segal, 1957) diğer biçimlerini savunmacı bir biçimde kullanmaya girişir. Kişinin duyusal deneyimlerine bu şekilde yabancılaşması aşağıdaki klinik örnekte sergilenmektedir.

> Fevkalade parlak bir felsefe yüksek lisans öğrencisi olan Bay D, analize yirmi beş yaşında başlamıştı. Cinsel arzu hissetmenin ne demek olduğunu bilmediğini söylemişti bana. Hasta elbet başkalarının bu tür hislerden bahsettiklerini duymuştu, fakat cinsel heyecan duymanın nasıl bir his olduğunu kendi deneyiminden bilmiyordu. Çaba sarf ederek iki cinsiyetten de öğrencilerle vakit geçirebilmesine ve sohbet edebilmesine rağmen yaptığı hiçbir şey ona "doğal" gelmiyordu. Aslına bakılırsa, kayak yaparken tamamen rahatlayıp farkında olmadan "kendini akıntıya bırakabildiği" zamanlar haricinde hayatında ona doğal gelen hiçbir şey yoktu.
>
> Bu durumda otistik-bitişik tarz da, depresif tarz da yok değildi, fakat bunların her biri ötekinden kopuktu. Bay D kendini hep misafir gibi hissediyordu. Rahatlayabildiği nadir anlardan biri de uçak yolculuklarıydı: Geride bıraktığı yere ait olmadığını, gittiği yere de ait olmayacağını biliyordu fakat hiç değilse uçuş süresi boyunca kendini ayrıksı hissetmekten daha az ıstırap duyuyordu. İnsanın "hayatın düzeninde" kendine ait bir yerinin olduğu hissini yaratması ve bir şeyleri kendine doğal gelen bir şekilde yapması, ancak otistik-bitişik ve depresif deneyim üretme tarzlarının üretken etkileşimi içerisinde olur.
>
> Bay D vakasında, otistik-bitişik ve depresif tarzlar arasındaki diyalektik etkileşimin çökmesi (onun durumunda bu çöküş depresif kutba doğruydu) şizoid bir durum (Fairbairn, 1940) veya "duygulanımdan kopukluk" (McDougall, 1984) olarak düşünülebilecek, katı savunmacı ve fakirleşmiş bir psikolojik hâle yol açmıştı. Bay D'nin psikolojik durumu belki de en iyi "duyusallıktan yoksunluk" olarak tanımlanabilirdi.

Otistik-bitişik ve depresif deneyim üretme tarzlarının diyalektiği, otistik-bitişik yöne doğru da çökerek, simgelerin neredeyse hiç aracılık etmediği ve tanımlamadığı bir duyumlar âleminde mahsur kalma hissine de yol açabilir. Yıllar önce otistik-bitişik tarzın depresif tarzdan kopmasını sağlama yollarından birine tesadüfen rastlamıştım. Bir akşam yemekten sonra salondaki masada oturuyordum ki birden mendil denen şeyin "men" ve "dil" seslerinin birleştirilmesiyle oluşmuş olmasının ne kadar tuhaf olduğunu fark ettim. Bu iki sesi tekrarlayıp durdum, ta ki bu seslerin önümdeki şeyle hiçbir bağlantısı olmadığına dair çok korkutucu bir hisse kapılmaya

başlayana dek. Bu iki sesin, bundan sadece birkaç dakika önce "taşıdıkları anlamı" doğal bir şekilde taşımalarını sağlayamıyordum bir türlü. Bağlantı kopmuştu ve beni dehşete düşüren şey, bunun salt istemekle de onarılamıyor olmasıydı. Şayet tercihim bundan yana olursa, kelimeleri teker teker bu şekilde düşünüp, herhangi bir kelimenin hatta tüm kelimelerin "anlam taşıma" gücünü yok edebileceğimi hayal ettim. Bu noktada, kendimi delirtmenin bir yolunu keşfetmişim gibi epeyce huzursuz edici bir hisse kapıldım. Önceden ismi olan kelimeden kopmuş hâliyle mendil bana nasıl bir kopukluk hissi veriyorsa, dünyadaki her şeyin de öyle bir kopukluk hissi verebileceğini hayal ettim. Dahası, dünyanın geri kalanıyla bağlantımın da tümüyle kopabileceğini hissettim, çünkü diğer herkes "doğal" (yani halen anlamlı) bir kelimeler sistemini paylaşmaya devam ediyor olacaktı. Diyalektik deneyimin, simge kullanımının aracılık etmediği, duyusallığın hâkimiyetindeki deneyim yönünde çökmeye başlaması işte böyle olur. "Mendil" kelimesinin kelime dağarcığıma yeniden farkındalıktan uzak bir şekilde girmesi birkaç senemi aldı.

Kişinin kendilik deneyiminin duyusal ile sembolik arasındaki diyalektik etkileşime sıkı sıkıya bağlı oluşu, dilbilim öğretmenleri ve öğrencileriyle yürütülen psikanalitik çalışmalarda çoğu zaman barizdir. Bu hastalar, dilin bağlayıcı gücünün ortadan kalkmasıyla kendilerinin de çözüldüğü hissinin getirdiği paniğin eşiğindeki kaygı durumlarını sıkça deneyimlerler. Karşılaştığım tüm vakalarda, bu durum hastanın bir süreliğine de olsa dilbilim alanını bırakma ihtiyacı duymasına yol açmıştır.

ÖZET

Bu bölümde, hem paranoid-şizoid hem de depresif konumlardan daha ilkel olan bir psikolojik örgütlenmeyi kavramsallaştırmak için otistik-bitişik konum fikri öne sürülmüştür. Otistik-bitişik tarz, deneyim üretmenin duyusallığın hâkimiyetindeki simge öncesi tarzı olarak kavramsallaştırılmıştır; bu tarz, insan deneyiminin sınırlanmışlığını ve kişinin deneyiminin gerçekleştiği yer duygusunun tomurcuklarını oluşturur. Bu tarzdaki kaygı, sonsuz, şekilsiz bir uzaya sızma, düşme ya da çözülme duygularına sebep olan, sınırların çözülmesinin dile dökülemeyen dehşetinden oluşur. Bu bölümde, otistik-bitişik konumdaki temel savunma biçimleri, deneyim örgütleme ve tanımlama yolları, nesne ilişkisi türleri ve psikolojik değişime giden yollar ele alınarak klinik örneklerle açıklanmıştır.

4

Şizoid Durum

. . .veya müzik öyle derinden duyulur ki,
onu duymazsınız, müzik
sizsinizdir.[1]
—T. S. Eliot, *"The Dry Salvages"*

Fairbairn'in (1940) "Kişilikteki şizoid faktörler" başlıklı çığır açıcı çalışmasını yayımlamasının üzerinden yarım asır geçti. Şizoid görüngülere dair günümüzdeki anlayışın büyük bir kısmının bu klasik metinde ve onu peşi sıra takip eden üç metinde (1941, 1943, 1944) bulunabileceğine inanıyorum. Gelgelelim, geçtiğimiz yirmi senede analitik düşüncede gerçekleşen gelişmeler, şizoid kişiliğe dair kavrayışımızı gözden geçirmemizi gerektirmiştir. Fairbairn ve ardından Klein'ın (1946) şizoid örgütlenmenin insanın en ilkel psikolojik örgütlenmesini temsil ettiğine dair görüşlerini sürdürmek artık mümkün değildir. Bu bölümde, otistik-bitişik görüngülerin şizoid kişilik örgütlenmesinin "yumuşak karnı" -veya ilkel ucu- olarak düşünülebileceğini ileri sürüyorum.

Şizoid durumdan bahsederken kastımın ne olduğunu tarif ederek başlayacağım. Sunulan ilk tablo, Fairbairn ve Klein'ın çalışmaları hakkındaki kendi yorumumun özetini temsil etmektedir. Fairbairn ile Klein'ın metapsikolojileri arasında temel farklar olsa da, bu analistlerin şizoid deneyimin fenomenolojisi konusunda temelde hemfikir olduklarını gördüm. Bunun ardından, Winnicott ve Guntrip'in şizoid durumu ele alan çalışmalarının farklı yönlerini tartışarak

1 *"or music heard so deeply/ That it is not heard at all, but you are the music."* (ç. n.)

devam edeceğim. Sonunda da şizoid bir hastanın analizinden kesitleri ele alarak, şizoid görüngülere dair analitik düşüncenin, otistik-bitişik ve paranoid-şizoid deneyim üretme tarzları arasındaki etkileşimin doğasına dair bir kavrayışı ne şekilde kendine katması gerektiğini göstermeye çalışacağım.

ŞİZOİD GÖRÜNGÜLER

Şizoid hasta[2], bütünsel dış nesnelerle kurulan nesne ilişkilerinden, iç nesnelerle kurulan bilinçli ve bilinçdışı ilişkilerden oluşan bir iç dünyaya büyük ölçüde geri çekilmiştir. Bu düşlemsel nesne ilişkileri, savunma biçimi olarak ağırlıkla bölme ve yansıtmalı özdeşime dayanan tümgüçlü düşüncenin alanında gerçekleşirler. Bu dünya, kahramanların ve kötülerin, zalimlerin ve mağdurların dünyasıdır; nesnelerle bağların doğası sıklıkla bağımlı bir nitelik taşır, sevgi nesneleri kışkırtıcı ve ulaşılmazdır. Bu dünyada içe atılan nesneler her şeyi bilir, kişinin düşlemsel ve fiili davranışlarına amansız eleştiriler dizerler. Bu kişilerde dış nesneler, iç nesneler dünyasının aktarımsal yansıtmaları tarafından boydan boya öylesine gölgelenmiştir ki, dış nesnenin nitelikleri seçilemez hâldedir.

Dış dünya bir aktarımsal yansıtmalar perdesi ardında kaldıkça, kişi deneyimden öğrenemez. İçinde bulunulan zaman, zamansız bir içsel dramanın yeniden yaratılması için dış nesneleri kullanarak geçmişin yeniden sahnelenmesinden ibarettir.[3] Dış nesne hastanın bilinçdışı senaryosuna ve yönlendirmesine uyma-

2 Bu bölümde *şizoid* terimi, herhangi bir kişilik türünün, kendiliğin farklı yanlarının bilinçdışında savunmacı bir şekilde iç nesnelere bağlanması etrafında örgütlenen yanına atıfla kullanılmaktadır. Kişiliğin bu evrensel boyutu savunmacı amaçlarla yoğunlaştığında, şizoid ve narsisistik kişilik bozuklukları da dahil olmak üzere çeşitli psikopatoloji türlerinin temelini oluşturur. Şizofreni ile şizoid kişilik örgütlenmesi arasında belirgin bir fark vardır; şizofreni kişiliğin parçalanmasını (dağılmasını) temsil ederken, şizoid kişilik örgütlenmesi sabit (fakat çoklukla da katı) içsel nesne ilişkilerine dayanan bir psikolojik bütünlük biçimini temsil eder.

3 Fairbairn'e (1944, 1946) göre her birey için kişilik örgütlenmesindeki istikrarın ana kaynağı, iç nesnelerine olan bilinçdışı bağlılıklarının istikrarıdır. İç nesnelere olan bilinçdışı bağlılık, her türden kişilik örgütlenmesini bir arada tutan "yapışkan"dır. Şizoid bireyler, içsel bağlarının dış nesnelerle duygusal bağlar kurmasını neredeyse tümden engelleyecek kadar yoğun olması bakımından "fazla yapışkandır". Gelgelelim uç vakalarda ruhsal enerji salt dış nesne ilişkilerinden değil, içsel nesne ilişkilerinden de geri çekilir. Bunun neticesi, felaket boyutundaki bir "benlik kaybı" (Fairbairn 1941, s. 42), bunun sonucunda da şizoid benlik örgütlenmesinin yıkımı ve şizofrenik bir çöküşün başlangıcıdır.

dığında, inkâr, nefret, büyüklenmecilik, algısal çarpıtmalar ve/veya duygusal geri çekilme, dış nesneyle yaşanan deneyimin etkisini en aza indirmeye yarar. Neticede kişi dünyadaki bu deneyimi neticesinde değişmeden kalır. Bilinçdışı olarak bilir ki o, kendi iç dramasında hapsolan bir oyuncudur, dolayısıyla da muazzam bir beyhudelik ve boşluk duygusu deneyimler.

Şizoid hastanın boşluğu salt yalnızlığın boşluğu değildir, kişinin kendi zihni dışında hiçbir yere köklenmeyişinin boşluğudur. Öznelliklerarası insan ilişkilerinden kopukluğu sebebiyle hayali bir kendiliğin boşluğudur bu; normal şartlarda kişi bir tür gerçeklik hissini bu tür ilişkilerde ötekinin onu tanıması yoluyla edinir (Habermas, 1968; Hegel, 1807; Kojeve, 1934-1935). Şizoid hastanın zihni iç nesne ilişkileriyle meşgul, onlar tarafından "işgal edilmiş" hâldedir; ne var ki bu ilişkilerin hayali oluşu duygusal fakirleşmeye yol açar. Bu durum merisizmden mustarip, aynı yiyeceği tekrar tekrar yutan, kusan ve yeniden yutan bebeğin hâline benzer. Bu süreçte yiyecek besin değerini kaybeder ve ağzıyla midesinin genellikle dolu olmasına rağmen bebek sonunda açlıktan ölebilir.

Fairbairn ile Klein'ın her ikisi de şimdiye dek söylenenlerin her kelimesine katılırdı diye düşünüyorum. Fairbairn'in şizoid görüngülerin analitik açıdan kavranmasına yaptığı özgün katkılardan biri de şizoid kaygının doğasını yorumlama şekildir. Depresif kaygının merkezinde kişinin nesneye yönelik yıkıcı arzuları sebebiyle onu kaybetmekten duyduğu korku yatarken, şizoid kaygı kişinin sevgisinin nesne için yıkıcı olacağı korkusuna dayanır (Fairbairn, 1940). Burada en erken insan ilişkisi olan anne-bebek ilişkisini ele aldığımıza göre bebeğin sevgisi demek, bebeğin anneyle olma, ona ihtiyaç duyma hâli demektir. Bu nedenle buradaki feci bir ikilemdir çünkü edindiği kendilik duygusu ne denli ilkel olursa olsun, bebek bunun bütünüyle bağımlı olduğu nesneyi yok edecek şey olduğunu hisseder.[4]

Şizoid durumu bu şekilde ele alarak, şizoid kişiliğin duyumların hâkimiyetindeki en ilkel yönüne odaklanacağım; deneyimin bu boyutuna ne Klein

4 Klein (1946, 1948, 1952b, 1955) şizoid kaygıyı, bölünmeye ve düşlemsel bir dışa yansıtmaya uğrayan ve böylece zulmedici bir nesne dünyası yaratan, doğuştan gelen yıkıcı itkilerin (ölüm dürtüsü türevlerinin) aşırı büyümesi olarak görür. Böylesine aşırı bölme ve tahliye, benlik bütünlüğüne karşı bir tehdit teşkil eder ve yok oluşun yaklaştığına dair bir korku biçiminde deneyimlenir. Benlik parçalanması, paranoid-şizoid psikolojik örgütlenmenin çökeceği noktaya ulaşacak olursa, bunu şizofren nitelikli bir dağılma takip eder.

ne de Fairbairn'in çalışmalarında değinilmiştir. Şizoid durumun çift yüzlü Janus* gibi düşünülebileceğini ileri süreceğim: Bir yüzü korkuyla ve özlemle, hastanın tümgüçlülük yanılsamalarının ve sanrılarının erişiminin ötesinde kalan dış nesneler dünyasına dönükken, diğeri duyusallığın hâkim olduğu, Klein ve Fairbairn'in kurguladığı iç nesneler dünyasına bağlı olandan daha da ilkel bir duruma yönelmiştir. Bu ikinci "yüz", düşlemin yerini simge öncesi, duyusallığın hâkimiyetindeki deneyime bıraktığı şizoid deneyimin dile gelmez yumuşak karnıdır.

WINNICOTT VE GUNTRIP'İN KATKILARI

Bu noktada, Fairbairn ve Klein'ın yanı sıra şizoid görüngülere dair analitik kavrayışın önde gelen mimarları gibi gördüğüm Donald Winnicott ve Harry Guntrip'in de çalışmalarından bazı kısımları kısaca ele almak isterim. Winnicott ve Guntrip'in çalışmaları üzerine yürüttüğüm tartışmanın merkezinde, onların hem Klein'ın paranoid-şizoid konum kavramından hem de Fairbairn'in şizoid örgütlenme kavramından daha da ilkel olan duyusallığa dayanan deneyim örgütlenmesi kavramını geliştirmeye başlamaları olacak.

Winnicott

Winnicott'un çalışmaları, erken dönem psikolojik örgütlenme ve şizoid görüngüler konusunda Kleincı ve Fairbairnci paradigmaları değiştirmiştir. Öncelikle, Winnicott'a göre psikolojik gelişim birimi bebek değil öznelliklerarası bir birim, anne-bebek birimidir (Winnicott, 1952, 1956, 1971a). İkinci olarak Winnicott, Kleincı ve Fairbairnci benlik ve nesne bölünmesi anlayışını (bunu içsel nesne dünyasının ayrıntılandırılması takip eder) farklı türden bir kişilik bölünmesi anlayışıyla değiştirir. Winnicott'a göre (1960b, 1963b) kişilikteki bölünme, ilkel kendilik deneyiminin (Hakiki Kendilik), kendiliğin dışarıya dönük, itaatkâr yanına (Sahte Kendilik) yabancılaşmasıdır. Kendiliğin bu ikinci tarafı, kişiliğin şizoid yanının Winnicott'taki karşılığıdır.

* Bir yüzü sağa, diğeri sola bakan çift yüzlü Roma tanrısı. (ed. n.)

Winnicott (1963b), bebeğin başlangıçta içinde yaşadığı alanın Kleincı anlamda "içsel" (s. 185) bir dünya olmadığını belirtir. Aksine, "'içsel' yalnızca kişisel anlamına gelir ve 'kişisel' de henüz bireysel demek değildir" (1963b, s. 185). Hakiki kendilik, çevresel anneyle ilişki bağlamında deneyimlenen en erken bedensel duyumlardan köken alan bir potansiyeldir: "hakiki kendilik, beden dokularının canlılığından ve kalbin hareketleriyle nefes alıp verme de dahil olmak üzere bedensel işlevlerin işleyişinden gelir." (1960b, s. 148). Bu evrede bebeğin dünyası dış ve iç nesne ilişkilerinin dünyası değil, "beden deneyimlerine dayalı görüngülerden ibaret" bir dünyadır (1963b, s. 183). Winnicott, bebek kendi ilkel psikolojik örgütlenmesini tek başına sürdüremese de bu tür bir kendilik örgütlenmesinin (temelde duyusal türden bir örgütlenmedir bu) anne-bebek tarafından yaratıldığı için var olduğuna inanır: "Bireyde zihinsel örgütlenme biraz olsun ortaya çıkar çıkmaz hakiki kendilik de meydana çıkar, bu duyusal-devinimsel canlılığın toplamından fazlası değildir" (1960b, s. 149).

Böylece Winnicott, kendilik hissinin bedensel deneyim merkezli en temel hâlinin savunmacı olmayan, simge öncesi bir şekilde yaratıldığı bir kişilik yönü (Klein'ın veya Fairbairn'in iç nesne dünyasından daha ilkel bir boyut) anlayışına giden yola ışık tutar. Bu erken psikolojik örgütlenme tümüyle, kolaylaştırıcı bir çevrenin annesel bir tarzda sağlanmasına bağlıdır. Gelişimin seyrinde geçiş görüngüleriyle yaşanan deneyimler aracılığıyla, bu durumun anne tarafından sağlanan yanını bebek devralır. (Bu süreç üzerine bir tartışma için bkz. Winnicott, 1951 ve Ogden, 1986.)

Guntrip

Guntrip (1961, 1969), Winnicott ve Fairbairn'in çalışmalarını bütünleştirmeye ve genişletmeye çalışmıştır. Her bireyin gelişiminin erken döneminde, bilinçdışı benliğin bir kısmının (Fairbairn'in [1944] "libidinal benliğinin" bölünerek ayrılmış parçasının), rahim benzeri yalıtılmış hâle gerilediğini ileri sürmüştür. Kendiliğin bu gerilemiş yanı, kişilik yapısının kalıcı bir parçası olarak kalır ve kendiliğin nesne ile daha ilişki içindeki yanlarıyla gerilim içerisinde varlığını sürdürür. Daha olgun bir kişilik örgütlenmesine kıyasla, şizoid kişilikte, kişiliğin fazlasıyla gerilemiş ve yalıtılmış bu yanı daha fazla yer kaplar. "Bu gerileme

durumunda iyi nesnenin yerini iyi çevre alır ve 'bir şeyin içinde iyi ve rahat' hissetmeye dair derin, anlaşılmaz fakat net bir deneyim vardır" (1961, s. 435). Bu gerilemeli durumun yalıtılmışlığında, kendiliğin bireyselliğinin ortaya çıkacağı güven ve potansiyel mevcuttur, ancak hem dış hem de iç nesnelerle bağlantıyı temelli kaybetme tehlikesi de bulunur. Hem dış hem de iç nesneler dünyasından temelli kopmak, boğulmanın yaklaşması gibi deneyimlenen, dehşet verici bir kendilik kaybı tehdidini temsil eder. İç nesneler dünyası, rahim benzeri bir duruma gerilemiş olan kendiliğin geri dönüşü olmayan kaybına karşı bir savunma olarak büyük önem taşır. Dolayısıyla Guntrip, iç nesnelerle ilişkilerin şizoid bir biçimde örgütlenmesini, dış nesne ilişkileri ile nesnesiz bir ilkel durum arasındaki ara alan olarak görür.[5]

Michael Balint'in (1955) bir ifadesinden uzunca bir alıntı yaparak bu kısmı sonlandıracağım. Balint, hem Fairbairnci ve Kleinci ilkel deneyim anlayışlarının sınırlarını kayda değer bir açıklık ve zarafetle yakalar, hem de Winnicott ve Guntrip'in çalışmalarında atıfta bulunulan erken dönem beden deneyimi düzlemini tasvir etmenin canlı, yeni bir yolunu sunar.

> Zihinsel yaşamın erken dönemini tanımlayan teknik terimlerimizin hemen hepsi, nesnel görüngülerden ve/veya "oral" düzlemdeki öznel deneyimlerden türetilmiştir; açgözlülük, bedene katma, içe yansıtma, içselleştirme, kısmi nesneler, emerek, çiğneyerek ve ısırarak tahrip etme, tükürme ve kusma örüntüsüne göre yansıtma vb gibi. Başka düzlemlerin deneyim, imge ve etkilerini kullanıp kuramsal mefhumlar yaratarak ve teknik terimler üreterek, erken dönemin bu çok ilkel görüngülerine dair anlayışımızı zenginleştirmeyi ne yazık ki neredeyse tümden ihmal ettik. Bu başka düzlemler arasında, diğerlerinin yanı sıra, sıcaklık

5 Guntrip gerilemiş libidinal benliği, "yeniden doğmak için ikinci bir şans yakalayana kadar dondurulmuş hâlde" duran Winnicottçu hakiki kendilik mefhumuna benzetir (Guntrip, 1961, s. 432). Fairbairnci ve Winnicottçu kuramları bütünleştirme teşebbüsünün bu yönünün, Guntrip'in çalışmasının en az tatmin edici kısmı olduğuna inanıyorum. Bunun sebebi, metapsikolojilerin birbirine karıştırılmasının ciddi bir kuramsal karışıklık yaratmasıdır. Fairbairn'in (1944) düşüncesinde libidinal benlik, kışkırtıcı nesnelerle tatminkâr olmayan bir ilişki içinde olan, benliğin bölünerek ayrılmış kısmıdır. Nesneye olan bağlılığın doğasında, doyurucu bütünsel nesne ilişkilerinin ve sahici bir kendilik hissinin gelişimini bozan bir bağımlılık vardır. Dolayısıyla da Guntrip'in "bütünleştirme"si, hakiki kendilik'in (kişinin bireyselliğinin ve gerçeklik hissinin çekirdeğinin) köklerinin, kişiliğin erişilemez iç nesnelere karşı özünde patolojik bir bağlanma biçimi geliştiren bir parçası olan libidinal benlikte yattığını varsayması bakımından kuramsal bir tutarsızlık içerir.

> hissi, ritmik gürültü ve hareketler, hafif, anlaşılmaz mırıltılar, tat ve kokuların, yakın bedensel temasın, bilhassa da ellerdeki dokunma ve kas duyumlarının karşı konulamaz ve zorlayıcı etkileri ve bunların herhangi birinin veya hepsinin kaygıyı, şüpheyi, keyifli bir memnuniyeti ve çaresiz bir yalnızlığı tetiklemekteki ve dindirmekteki su götürmez kuvveti sayılabilir. [s. 241]

Bu bölüm ile önceki iki bölüm, Balint'in (1955) psikanalitik düşünceye meydan okumasına (s. 241) kısmi bir cevaptır.

KLİNİK ÖRNEK: ORMANDA BİR AĞAÇ DEVRİLİRSE

Şimdi, bir hastanın, şizoid iç nesne ilişkileri ile bunun sessiz muadilini oluşturan duyusallığın hâkimiyetindeki nesnesiz dünya arasındaki ilişkiye dair bana çok şey öğreten analizinin bir boyutunu tasvir edeceğim.

Yirmi üç yaşında bir yüksek lisans öğrencisi olan Bayan N, kendini felç eden aralıklı kaygı nöbetleri ve "yaşamanın anlamını bulamadığı"na dair kronik bir duygu sebebiyle gönülsüzce analize başlamıştı.

Hastanın ilk görüşmedeki sadeliği çarpıcıydı. Gri bir eşofman üstüyle bir kot pantolon giymişti (bunlar izleyen görüşmelerde senelerce giyeceği kıyafetlerin tıpatıp aynısı gibilerdi); saçları kısa, yağlı ve yıkanmamıştı. Bayan N makyaj yapmamıştı, makyaj yapmanın kendini palyaço gibi hissettirdiğini daha sonra belirtecekti. Kuru, ters ve alaycı bir tavrı vardı. Ofise girerken ve ofisten çıkarken benim tarafıma doğru göz ucuyla kaçamak bir bakış atsa da hasta asla doğrudan bana bakmıyordu. İlk görüşme esnasında, Bayan N ofisimdeki duvarların rengi sebebiyle odanın ona bir buz mağarası gibi geldiğini söylemişti.

Analizin ilk aylarında Bayan N son derece savunmadaydı; analiz fikrinden nasıl hiç hazzetmediğini, bütün bu düzenin ne kadar saçma olduğunu, buradan bir şey almaya dair ne denli az ümit beslediğini ve kendini bana nasıl da tümüyle yabancılaşmış hissettiğini söyleyip duruyordu. Bu dönemde, sürmesine izin verildiği takdirde bütün görüşmeyi kaplayan sık sessizlikler olurdu. Hastanın "ıstırap verici" bir şekilde deneyimlediğini söylediği gergin sessizliklerdi bunlar.

Bayan N, kendini "yapmadığımız" şeyin beyhudeliğinde "boğuluyormuş" gibi hissettiğini söylemişti.

Benim deneyimimde bu türden sessizlikler, şizoid hastalar için zararlı bir umutsuzluk kaynağı olarak gitgide daha da içlerine döndükleri bir inzivaya çekilmelerine yol açabilir. Bu vakada sessizliklerin, her ikisi de karşısındaki ötekinin yalıtılmışlığının ıstırabını anlamaktan acizmiş gibi hisseden bir anneyle bebeği içeren patolojik iç nesne ilişkilerinin canlandırılmasını temsil ettiği hipotezini (kısmen bu sessizlikler boyu hissettiğim yoğun yalnızlık duygularına dayalı karşıaktarım deneyimim üzerine) tasarladım. Bu hipoteze dayanarak, Bayan N ile aramızda neler döndüğü hakkındaki düşüncelerim üzerine düzenli olarak konuştum ve bunların sadece benim fikirlerim olduğunu, yanılıyor olmamın da gayet mümkün olduğunu açıkça söyledim. Bu çabalarım karşısında hasta, her seferinde nasıl bu kadar aptal olabildiğime inanamazcasına gözlerini deviriyordu. Söylediklerimde doğruluk payı olabileceğini ara ara homurdanarak kabulleniyor, fakat ardından hemen bu bilgelik kırıntısının ona ne faydasının dokunacağını soruyordu.

Zaman zaman bu iletişim biçimde, zıtlaşan fakat selim bir ergen hastayla çalışmaktan aşina olduğum bir his olurdu. (Benim deneyimim, ergenlerdeki zıtlaşmanın genellikle olumlu ve olumsuz ödipal aktarımlardaki sevecen ve cinsel duygulara karşı bir savunma olduğudur.) Gelgelelim Bayan N'nin analizinde olup bitenlere ilişkin hâkim hissim bu değildi. Bayan N'nin ilk görüşmede bahsettiği buz mağarası imgesi, çalışmanın ilk senelerinde sıklıkla içimde yankılandı. Hastanın içinde canlı bir şeyler bulma ihtiyacını müthiş yoğun bir şekilde duyduğumda, onda öyle tavizsiz bir kendine yetme hâliyle karşı karşıya gelirdim ki, insan olamamış biriyle uğraşmakta olduğumu hissederdim.

Analizinin ilk iki yılı boyunca Bayan N bana kendiyle ilgili bilgileri azar azar, son derece yavaşça verdi. Belirli bir anının veya yaşamındaki güncel bir olayın önemini inkâr etme gayretiyle bunları neredeyse laf arasında söylerdi. Hasta için muhtemelen bundan da önemlisi, onunla ilgili bir şeyler bilmemi arzuladığını gizleme ihtiyacıydı. Bayan N'nin annesi, "fazla normal" diye tarif edilmişti. "Olaylara son derece somut yaklaşan" biriydi ve insanın her istediğini elde edebileceğine, hayatta karşılaşılan her tür zorluğun keyfine düşkünlükten olduğuna kuvvetle inanıyordu. Annesinin kelime dağarcığında duygulardan eser yoktu. Hasta, annesinin bir arkadaşına çocuklarının ikisini de emzirme-

diğini çünkü bunun bir şekilde ona "hijyenik gelmediğini" söyleyişine kulak misafiri olduğunu anlatmıştı. Plastik şişelerin kauçuk uçları kaynatılabilirken, emzirmede mikropları öldürmenin yolu yoktu.

Bayan N babasını, sanki bir başkasının babası olması gerekirmiş gibi görünen bir adam olarak tarif ediyordu. Babasının klasik spor arabalarıyla oynamayı sevdiğini söylemişti, bunlardan altı tane vardı. Boş zamanlarının neredeyse tümünü onları kurcalayarak ve "parlatarak" geçiriyordu. Hasta, çocukluğunda her iki ebeveyninin de gerçek ebeveyni olmadığına dair süreğen bir fantezisi olduğunu söylemişti. Ebeveyni olduğunu iddia eden bu insanların, gizlice asıl ebeveyninin yerini alan ve tıpatıp onlar gibi davranmayı bilen uzaylılar olduğunu hayal ediyordu. Gerçek ebeveyniyle yaşadığı ve sadece onların bilebileceği geçmiş deneyimlerine dair soruları en ince ayrıntısına kadar tasarlıyordu.

Bayan N'nin, ona "pansiyondaki diğer kiracılardan biri" gibi gelen bir ağabeyi vardı. Ağabeyi, iyi notlar almak, sporda başarılı olmak gibi doğru hareketlerin tümünü nasıl yapacağını biliyor gibi görünüyordu, "fakat ortada yoktu ve bunun farkında da değil gibiydi". (Hastanın ailesine dair tasvirleri, başka şizoid hastalardan duyduklarıma benziyordu; anlatılan kişilerin tasvirlerini zihnimde tutamıyordum. Örneğin, hastanın bir ağabeyi olduğunu sık sık unuturdum. Hastanın yaşamındaki figürler, tıpkı bu figürleri deneyimleyişinde can bulamadıkları gibi, anlatımında da "can bulmuyorlardı".)

Bayan N güncel hayatındaki olaylar hakkında son derece ketumdu. Örneğin, verdiği bir ipucu sayesinde ben farkına varıncaya kadar, bir seneyi aşkın süredir yeni bir dairede yaşıyor olmaktan muazzam bir haz duymuştu. Karşılaştırmalı edebiyat alanında doktora yaptığını bana söylediğinde, aradan tam iki yıl geçmişti.

Hasta, son derece yalıtılmış ve çorak bir doktora öğrencisi yaşamı sürüyordu. Derslerine gidiyor, öğretmenleri ve sınıf arkadaşlarıyla temasını asgari düzeyde tutuyor, zamanının çoğunu üniversitenin çeşitli kütüphanelerinde geçiriyordu. Ana kütüphanede zeminin çok kat altında (kaç kat olduğunu bana hiç tam olarak söylememişti), rafların arasında, "dünyada en sevdiği yer" olan bir çalışma odacığı vardı. Kütüphanenin eski, tozlu kitaplardan gelen kendine has kokusu, günün hangi saati veya mevsimlerden ne olursa olsun hiç değişmeyen kendine mahsus bir serinliği ve "ışıklar açık olduğu hâlde hep zifiri karanlık gibi görünen" kendine özgü tuhaf bir ışıklandırması vardı.

Hastadan öğrendiklerim burada akıcı bir anlatımla sunulmuş olsa da bilginin Bayan N tarafından bana iletilme tarzının hiç de böyle olmadığını vurgulamalıyım. Daha çok ağzından kerpetenle laf alıyor gibiydim. Hasta duraksaya duraksaya bana hikâyenin bir kesitini sunar, üzerine atlayıp atlamayacağıma bakardı. Kendimi tatminkâr düzeyde dizginlersem, bundan günler veya haftalar sonra hikâyenin bir başka kesitini de getirirdi. Soru soracak olduğumda, hasta genellikle bana iyi tasarlanmış yanıtını sunmadan evvel beş ila on dakikalık bir süre boyunca sessizliğe gömülürdü. Çoğu zaman hiç yanıt vermezdi. Ara sıra sorularımı takip eden sessizlik boyunca ne düşündüğünü ve ne hissettiğini sorgulardım. Bayan N, bana ya hiçbir şey düşünmediğini ya da sorum üzerine düşündüğünü söylerdi. Çoğunlukla, bana öyle geliyordu ki, bütün gayretime rağmen bir irade savaşına girmiştik ve karşısındakinden az çok bir şeyler dilediğini gösteren ilk taraf kaybedecekti. Bu oyunun pirine karşı oynayan bir çaylaktım ben.

Nihayetinde Bayan N'ye benimle konuşamamasının çoğunlukla onun kontrolünde olmadığını düşündüğümü söyledim. Gelgelelim, bana ne anlatacağına, bunu nasıl anlatacağına ve ne zaman anlatacağına dair bilinçli seçimler yaptığı bir alanın ne denli az da olsa var olduğundan kuşkulanıyordum. Yaptığı seçimlerin neleri içerdiğini kelimelere dökmenin işe yarayabileceğini öne sürdüm. Zaman zaman, benimle konuşacak olursa bunu küçük düşürücü bir boyun eğme gibi deneyimleyeceğini ve hayatta değer verdiği azıcık şeyin de boşa gideceğini hissettiğini sandığımı da ekledim.

Bu yorumlara cevaben Bayan N, dört beş veya belki de altı yaşlarındayken, teyzesinin annesine kendini dehşete düşüren bir soru sormasına kulak misafiri olduğunu anlattı. Teyzesi annesine, etrafta duyacak kimse yoksa ormanda devrilen bir ağacın ses çıkarıp çıkarmayacağını sormuştu. Bayan N kendini ormanda bir başına bağırıp da hiç ses çıkaramazken hayal etmişti. Bu imge onu öylesine dehşete düşürmüştü ki, odasında yalnız uyanma korkusuyla uykuya dalmaktan korkar olmuştu. Bayan N'nin yorumlarıma cevabını, benimle her konuştuğunda bu dehşet verici çocukluk imgesindeki gibi hissetme riskinin olduğunu bana bilinçdışı bir şekilde anlatmasının bir yolu olarak anlamıştım.

Bayan N ile yürüttüğüm çalışmanın üçüncü yılı içinde, onunlayken deneyimlediğim belirli bir gerilimin yoğunluğunun yavaş yavaş farkına vardım. Uzun süredir çalıştığım hastalarla nadiren hissettiğim türden bir tuhaflık ve

huzursuzluk hissettiğimi, kendimin fazlaca farkında olduğumu keşfettim. Sanki benim bir analist gibi davranmam, tam ismini koyamadığım bir şekilde ya fazla katıydı ya da onun için uygun değildi. Onunlayken âdeta nefes almamaya çalıştığımı sık sık hissediyordum. Bu karşıaktarım hisleri dizisinin gitgide daha da farkına vararak bunları yansıtmalı özdeşim üzerinden anlamaya başladıkça, Bayan N'ye odada bir arada oluşumuzun, ona sanki her biri farklı bir bulaşıcı hastalık taşıyan ve birlikte havasız, ufak bir odada mahsur kalan iki kişiymişiz gibi hissettirdiğini düşündüğünü söyledim. (Annesinin memenin bebeği, bebeğin de memeyi kirleteceğine dair düşlemlerini düşünüyordum. Bu düşlemde, kendiliğin olağan bir parçasını oluşturan mikroplar ötekine karşı bir tehdit gibi deneyimleniyordu. Bu aynı zamanda, hastanın yanında nefesimi tutmam gerektiğine dair kendi fantezime de bir yanıttı. Belki de bu fantezi, nefesimle kendi insani mikroplarımı dışarı vermeye veya onunkileri içeri almaya dair bilinçdışı korkumu yansıtıyordu.)

Bayan N kütüphanedeki gizli yerinden bahsettikçe, yaşamında kendini bildi bileli büyük bir rol oynayan sözcüklere, dile ve kitaplara merakına değinmeye başladı. Çocukken kelime oyunlarının, neolojizmlerin, cinasların, harflerin yerini değiştirerek elde ettiği kelimelerin, kâfiyelerin ve eş sesli kelimelerin etrafında dönen ayrıntılı düşlemler kurarak sonsuz saatler harcıyordu. Özellikle okulda öğrendiği bir oyunu çok seviyordu; bu oyunda, bir aforizmaya veya ünlü bir özdeyişin sözlerine benzeyen veya bunun yeniden düzenlenmiş hâli olan bir kıssadan hisseye sahip bir hikâye kurgulanıyordu. Yedi yaşından beri keyif için sözlük okuyor, karmaşık kelimeleri ve kelimelerin arkaik kullanımlarını kendi düşüncelerine katıyordu.

Çocukken hemen hemen her öğleden sonrasını bölgedeki halk kütüphanesinde "raf raf" kitap okuyarak geçiriyordu. Ne okuduğunun hiç mi hiç önemi yoktu. İnsanın onun âdeta ansiklopedik bir bilgiye sahip olduğunu düşüneceğini, fakat okuduklarından neredeyse hiçbir şey hatırlamadığını söyledi. Okuduğu gibi unuttuğu olaylar ve olay örgüleri, sanki devasa bir çukura düşerek yok oluyorlardı. Aynı kitabı iki defa okuyup da daha önce okuduğunu ancak kitabın sonunda fark ettiği çok zaman olduğunu anlatmıştı. Ona kitabı okuduğunu anımsatan şey içeriği değil, yırtık veya kayıp bir sayfa veya bir sayfada hatırladığı bir not oluyordu. İşin keyfi, "okuma hissi"ndeydi; bu kısmen, kafasının

içindeki bir ses, "tıpkı florasan lamba gibi" yumuşak, zar zor seçilebilecek bir mırıltı veya vızıltıydı.

Yine dikkatimi fazla vermemem gereken kayıtsız bir tavırla, Bayan N dokuz yaşındayken "bodrumda bir hazine" keşfettiğinden bahsetti; babasının antika tabanca ve tüfek koleksiyonunun yanı sıra biraz mermi ve "iç savaştan kalmış gibi görünen" iki eski kılıcın da olduğunu düşündüğü şeylerle dolu bir sandıktı bu. Keşfinin onu fazlaca altüst ettiğini fakat bundan kimseye bahsetmediğini söyledi. Gizli "cephaneliği", babasını sanki bambaşka biri yapmış gibiydi. Bu gizli yanını gözlerinde veya yüz ifadesinde bulup bulamayacağını görmek için babasının yüzüne baktığını anımsadığını söyledi.

Analizin bu döneminde (ki dördüncü yılıydı), her geçen saatin hem umut için bir sebep hem de sükûnetin ne kadar sürebileceği ve tehlikeli bir yanılsamanın etkisi altında olunup olunmadığı sorusunu taşıdığı hassas bir ateşkesteki iki düşman ordusu imgesini akla getiren, giderek artan bir sükûnet duygusu vardı. Bayan N'nin kütüphanedeki kitap yığınları arasında geçirdiği süre analizin bu noktasında epeyce azalmıştı. Sınıf arkadaşlarıyla ilişki kurmuştu ve çoğunlukla ana okuma odasında onlarla birlikte çalışıyordu. Odacığı yaşamının merkezi olmaktan çıkmış, inzivaya çekilebileceği bir yer olmuştu.

Bodrumdaki sandığı keşfedişini anlattıktan birkaç hafta sonra, hasta görüşmelerimizden birine son derece ajite bir hâlde geldi. Beni görüşmelerimizi gizlice kayda almakla suçlayarak seansa başladı. Bana çok öfkeliydi ve kendini fena hâlde ihanete uğramış hissediyordu. Bayan N'ye onu korkutan şeyin ne olduğuna dair herhangi bir fikri olup olmadığını sordum. Bunu bilmediğini fakat her şeyin korkutucu olduğunu, aklının kontrolden çıktığını söyledi. Hafta sonu boyunca dairesinden çıkmamış, herhangi bir şeyin içeri girip çıkmasına izin vermekten ödü kopmuştu. Telefonunu, radyosunu ve televizyonu fişten çekmişti. Bayan N, zehirlenmekten korktuğu için şişe su dışında hiçbir şey yiyip içmediğini söyledi. İdrarını ve dışkısını yapmaktan da çok korkuyor, bunları yapacak olursa tuvalette kan ve bağırsak göreceğini hayal ediyordu.

Ona kendi içinde veya dışında güvende hissedeceği hiçbir yer olmadığını, yapabileceğini hissettiği tek şeyin dışarıdakileri dışarıda, içeridekileri de içeride tutmaya çalışmak olduğunu söyledim. Bayan N bunun doğru olduğunu, bu çabanın onu tükettiğini ve buna daha fazla dayanabileceğini düşünmediğini

söyledi. Kütüphanedeki odacığının "gücünü kaybetmekte" olduğunu anlattı. Geçtiğimiz haftalarda bu değişimin farkına varmış, fakat durumu daha gerçek kılacağı için bunu bana anlatmak istememişti.

Hasta kütüphanedeki odacığındayken korkmaya başlamıştı. Bulunduğu kata giden kapıyı birinin kilitlemesinden ve orada mahsur kalmaktan ilk defa korkuyordu. Işıkları kapatabilirlerdi, kimseciklerin haberi bile olmadan oracıkta açlıktan ölebilirdi. Masasında çürüyeceğine dair zihnindeki korkunç imgelerden kurtulamıyordu. İçeride kilitli kalma fikrinin, odacığına gittiği tüm bu yıllar boyunca bir kez olsun aklına gelmediğini söyledi.

Bana öyle geliyordu ki Bayan N, birbirleriyle bağlantılı birkaç farklı korku türü tarif ediyordu. Hastanın kütüphane odacığındaki deneyimini, otistik şekillerin hâkimiyetindeki bir dünyada olma deneyimi olarak görüyordum: Kendilik sayılacak neredeyse hiçbir şeyin olmadığı, simgesellikten yoksun bir duyumlar âleminde, etraftan neredeyse tümüyle yalıtılmış bir biçimde kendini yatıştırma deneyimi. Orada zamansız ve mekânsız bir şekilde var oluyordu (veya, daha doğrusu, var olmuyordu); okumanın tümüyle kestirilebilir (zihinsel) sesine, kitapların kokusuna, tenindeki havanın serinliğine ve ışıklandırmanın fiziksel duyumuna –ki tüm bunlar hiç değişmiyorlardı- dayanarak koruduğu zayıf bir varoluşu vardı. İnsan ilişkilerinin gelgitlerinden (ve kestirilemezliğinden) koparılmış bir dünyaydı bu.

Bu otistik-bitişik dünya yaşamının gitgide daha sınırlı bir parçası hâline gelse de, Bayan N inzivaya çekilebileceği bu yere kendini son derece bağlı hissediyordu. Burada tarif edilen seansta, ilk görüşmemizde bahsettiği buz mağarasının kendi olduğunu uzunca bir süredir hissettiğini düşündüğümü söyledim. Mesele bir buz mağarasında yaşaması hatta herhangi bir yerde yaşaması değildi, mağara onun ta kendiydi. Başta mağaranın içinde veya dışında hiçbir şey yoktu, sadece mağara vardı. Geçtiğimiz seneler içinde mağaranın hem içinde hem de dışında yaşamın başladığını düşündüğümü söyleyerek devam ettim. Bunun sonucunda, iyisiyle kötüsüyle, ilk defa kendinde mahsur kalma korkusu duyabilir olmuştu; hele ki son birkaç haftada, bu mağaranın, içinde ölebileceği ve çürüyebileceği bir yer olduğunu hissetmeye başlamıştı. Bunun üzerine Bayan N, kütüphanedeki kitap yığınları arasında tek başına mahsur kalma fikrinin, ormanda devrilirken gürültüsü ses çıkarmayan bir ağaç olmaya benzediğini söyledi.

Bana öyle geliyordu ki Bayan N'nin bu dönemde deneyimlediği sanrılar ve zulmedici kaygı, son derece korkutucu olmakla birlikte, seslerin duyulabildiği bir dünyada gerçekleşiyorlardı. Hasta hafta sonunda kendine otistik bir yalıtım dünyası yaratmaya kalkışmış, fakat güvenliği bu şekilde sağlama teşebbüsü başarısızlığa uğramıştı. Sahip olduğu kendilik hissi, dış ve iç nesnelerin yüklerinden azade bir safi duyumlar âlemine sığınmasına izin vermeyecek kadar fazlaydı artık. Nesneler dünyasında mahsur kalmıştı. (Bu zulmedici sanrıları çürüme, dışarıya sızma ve içindekilerin dışarıya dökülmesi korkusu biçiminde kendini gösteren otistik-bitişik kaygıya karşı kendini savunma çabasıyla iç nesneler dünyasına tutunmaya yönelik bilinçdışı girişimler olarak görüyordum.) Analizin ilk zamanlarında hastanın mağarada yalnız olmayı deneyimleyebileceği bir psikolojik bağlam bulunmuyordu, çünkü cansız mağara onun ta kendiydi. Mahsur kalabilecek, çürüyebilecek, ölebilecek, dışarıya sızabilecek, vb canlı bir kendilik hissi henüz yoktu. Burada tarif edilen seansı takip eden analiz döneminde, teknik terimlerin kullanımı haricinde, tüm bunlar Bayan N ile az çok burada kullandığım kelimelerle ele alındı.

Analitik çalışmanın bir sonraki senesi, "kapsanan psikoz"un niteliklerinin pek çoğunu taşıyordu. Seanslardaki tıkanıklık yoğundu ve hastanın zihni bir dizi sanrısal fikirle meşguldü; gelgelelim bu psikotik sürecin öğretmenleri, sınıf arkadaşları ve bölümde ders asistanlığını yaptığı öğrencileriyle geliştirmekte olduğu ilişkileri bozmasını engelleyebildi. Kanımca bu kapsanan psikoz, hastanın çocukluğunda deneyimleyemediği kronik psikozu analizde deneyimlemesini temsil ediyordu (krş. Winnicott, 1974). Çocukluk psikozu, otistik şekiller dünyasına (örn. okuma "sesi") savunmacı bir şekilde geri çekilmenin kullanılmasıyla engellenmişti. Çalışmanın bu dönemi simgesel denklik, bölme, tümgüçlü düşünce, yansıtmalı özdeşim ve zulmedici kaygılardan oluşan kısmi nesne ilişkilerin ağır bastığı paranoid-şizoid bir bağlamda, hastanın otistik-bitişik kaygısını "yeniden çalışma" safhasıydı.

Bayan N'nin aşağıdaki rüyası, hastanın daha simgesel bir zemine sahip olan ve nesneyle ilişkili bir psikolojik bağlamda, otistik-bitişik kaygı türünün tezahürü olan çürüme korkularıyla bilinçdışı olarak cebelleşme çabasının bir örneğidir:

> Çok şiddetli bir fırtına çıkmıştı. Bayan N'nin dairesinin duvarları ve tavanları dışarıdan sızan suyla kaplanmıştı. Hasta, dünyada her şeyden çok kıymet verdiği

> bir kitabın sudan şiştiğini dehşetle fark ediyordu. Kurutup kurutamayacağını anlamak için kitabı kaldırdığında, cildi elinde paramparça oluyordu. Panik içinde uyanmıştı.

Hasta, içindekilerin ve derisinin çürümesine dair duyduğu (artık aşina olduğu) korkular bağlamında bu rüya üzerine konuşabilmişti. Yıllarca bu felaket sahiden gerçekleşiyormuş gibi hissettiği zamanların adet gördüğü dönemler olduğunu da anlayabilmişti. (On dokuz yaşında kesilen adetleri, bu rüyayı anlatmasından yaklaşık altı ay önce yeniden başlamıştı.) Bayan N hayatında ilk defa içinde bir midesi olduğunu hissedebildiğini söyledi. Geçmişte, midesinin olması gerektiğini bildiği karın bölgesinde hiçbir şey hissetmiyordu. Midesinin olması gereken yerde duracağından emin olamayışının sebebinin de bu olduğunu tahmin etti.

Bu yeniden çalışmada, depresif tarz da dahil olmak üzere her üç deneyim tarzının karmaşık etkileşimi bulunuyordu. (Bunların sonuncusu, hastanın hem uyanıkkenki hem de rüya esnasındaki deneyimlerini gözlemleme ve yorumlama kapasitesine de kısmen yansımıştı.) Deneyim tarzları arasındaki etkileşimde önemli bir değişim meydana gelmişti. Analizin ilk senelerinde hem otistik-bitişik hem de paranoid-şizoid tarzda deneyim üretildiğine dair kuvvetli emareler varken, bu tarzların her ikisi de hastayı sadece dış nesnelerle iletişimden değil, bilinçli ve bilinçdışı bir iç diyalogdan da yalıtmaya hizmet ediyordu. Hastanın kapsanan psikozuyla ilgili yeniden çalışma, patolojik biçimde aşırı yoğunlaşmış (ve kendilik deneyiminin gelişimini ve bu deneyimi iletecek simgelerin oluşmasını önlemek için tasarlanmış) otistik-bitişik savunmaların, gitgide hastanın kendilik hissi için duyusal bir temel işlevi gören otistik-bitişik deneyim türüne dönüşmesini yansıtıyordu. Bu ikinci deneyim tarzı simgesellik öncesidir (simgesellik dışı değil) ve hastanın, duyusallığın hâkimiyetindeki kendilik deneyimi ile daha çok simgelerin ve dış ile iç nesnelerle ilişkilerin üzerine kurulan kendilik deneyimi biçimleri (yani paranoid-şizoid ve depresif tarzda deneyimler) arasındaki diyalektik etkileşimin ilk hâllerini üretmesini sağlar.

Bu çalışma ilerledikçe Bayan N -yoğun suçluluk hisleriyle ve benim ondan nefret edeceğim kanısıyla- bana yalan söylemiş olduğunu bildirdi. Anne babasının evinin bodrumundaki sandığa öylece "rastlamadığını" anlattı. Aradığı anahtarı bulabilmek için babasının "özel eşyalarının" bir parçası olduğu açıkça belli olan şifonyer çekmecesindeki anahtarları "didik didik araması" gerekmişti.

Üstelik sandığın içindekileri keşfettikten sonra, bana anlattığı gibi onlardan korkuyla uzak durmuş da değildi. Esasında seneler süren bir dönem boyunca, içindekileri incelemek ve elden geçirmek için sandığa düzenli "ziyaretler" gerçekleştirmişti. Babasının sırrı karşısında dehşete düşmekle kalmamış, aynı zamanda heyecanlanmış ve onun "oğlan ruhu"nu keşfedenin sadece ve sadece kendi olduğunu hayal etmişti. Bu sırları taşıdığına göre babasının kendine çok benzediği fikri onun için epey kıymetliydi. Bayan N, babasının da kendine özgü bir iç dünyası olduğunu hissetmişti. Bunu takip eden görüşmelerde bu konuya döndükçe, sandığın onun için cinsel bir uyarım kaynağı olduğunu ve tabanca, kılıç ve mermilerle bağlantılı duyum ve imgelerin mastürbasyon fantezilerinin düzenli bir parçası olduğunu da ekledi.

Bayan N, babasının mahrem alanına izinsizce girmesinin artık bir "tecavüz eylemi"ne eşdeğer olduğunu hissettiğini söyledi. Beni çoğunlukla tıpkı babası gibi masum biri olarak deneyimlediğini anlattı. Onun gözünde, artık kelimenin tam anlamıyla babasının içine girdiğini hissettiği gibi, tüm kurnazlığını benim içime de girmek için nasıl kullandığından tamamen bihaberdim. (Bunda hastanın bana yönelik cinsel ilgisine ve benim onu cinsel olarak uyarıcı bulmama yönelik arzusuna bir gönderme duydum. Bu arzular kısmen duruşundaki ve giyim tarzındaki değişimlerle dışavuruluyordu.) Hasta, annesinin içine girmeyi hiçbir zaman başaramadığını söyledi. Sanki "bir türlü girecek bir iç bulamıyor" gibiydi. Annesini bu şekilde tarif ettiğinde, kendi için olduğu kadar annesi için de üzüldüğünü söyledi.

Bunun sonucunda hasta, onun tarafından bunca zaman böylesine soğuk bir muamele görmenin bana kim bilir ne denli yalnız hissettirdiği hakkında konuşur oldu. Senelerce beni ser verip sır vermeden ağzından laf almaya çalışan biri gibi gördüğünü, fakat şimdi kendi *2001: Bir Uzay Destanı* filmindeki anıt kadar nüfuz edilmez dururken benim içime girmeye çalışanın kendi olduğunu hissettiğini söyledi. (Bir başkasının içine girme fikrinin cinsel anlamı bu noktada doğrudan ele alınmasa da daha sonra analitik çalışmanın temel odak noktalarından biri oldu.)

Birkaç hafta sonraki görüşmelerden birinde Bayan N ofisime girdiği gibi elime Faulkner'ın *Ses ve Öfke* kitabının ince kapaklı, yıpranmış bir kopyasını tutuşturdu. Benim de gayet iyi bildiğim gibi, "duygusal cıvıklıklar"dan nefret ettiğini fakat bu kitabı bana vermek istediğini söyledi. Ona teşekkür edip kitabı

yanımdaki masaya koydum. Bana, "Şu lanet şeyi okuyun da bakın bakalım, ondan bir şeyler öğrenebiliyor musunuz," dedi. Bunu çoktan okuduğumdan emin olduğunu fakat tekrar okumam gerektiğini de ekledi. (Bayan N, ona kitabı zaten okuduğumu söylemem gibi bir risk almayacaktı. Aslında bana verdiği kitabı hiç okumamıştım, çünkü okuyacağım kitabın mühim yanı, *ona ait* olmasıydı.) Bununla birlikte divanda yüzünü duvara döndü, okumaya hemen orada ve o anda başlamam gerektiğine işaret ettiği açıktı. Sonraki birkaç görüşme boyunca okudum. Üzerimde okumaktan başka hiçbir şey yapma baskısı hissetmedim. Bu kitabın Bayan N için neden böyle kıymetli olduğunu anlamak güç değildi. İnsanın kendiliğinin en mahrem hâlinin bir temsili olduğunu, önceki okumalarıma kıyasla daha da kuvvetle hissedebiliyordum. Bu kitabın hastanın dinlenmeyi istediğini hayal ettiğim şekilde, açıklama gerektirmeksizin ve kafa karışıklığına karşı muazzam bir tahammül göstererek, kelimelerin okura tesir etmesine izin veren bir zihin hâliyle okunması gerekiyordu. Bion'un [1962] "düşlemleme" diye isimlendirdiği bu tür bir alıcılık, ormanda yere devrilen ağacın antitezidir. Kitap bana hastayı anımsatmıştı: Narin ve romantik bir tarafı vardı (bir yandan da romantizmini sürekli inkâr ediyordu). Aynı zamanda dilinin sert, tavizsiz ve acımasız bir yanı da vardı. Faulkner okuyucunun ancak bu kadarını bilmesine izin verir, daha fazlasını değil; insanın aklıyla değil, ancak duyuları aracılığıyla bir anlığına yakalayabileceği bir öz vardır.

Birkaç görüşmenin ardından hasta, istersem kitabı kendi başıma bitirebileceğimi söyledi. Geçtiğimiz birkaç seansı bu şekilde geçirmekten hoşlandığını fakat artık konuşmak istediği şeyler olduğundan bahsetti. Sonraki birkaç aylık süre boyunca, Bayan N belirli aralıklarla bu görüşmeler hakkında konuşmaya döndü. Kitabı okuduğum esnada kendini bana yakın hissettiğini söyledi. Okuduğumuz sürenin büyük bölümünde düşünmediğini anlattı. Bunun yerine, odanın ortasında, aramızda bir çekim merkezi olduğu hissine kapılmıştı. Sanki bizi kendine bağlayan bir nevi yerçekimi ve birbirimizle çarpışmaktan alıkoyan bir tür merkezkaç kuvveti varmış gibiydi.

Analizin bu kısmında, otistik-bitişik deneyim bu sefer ağırlıklı olarak depresif tarzda biraz daha yeniden çalışıldı. Hastanın, hem ebeveyninin soğukluğunun hem de benim "analitik nüfuz ediciliğim"in kurbanı olduğuna dair önceki hisleri artık yeni bir psikolojik bağlamda deneyimleniyordu. Hasta, kendi soğukluğunun, başkalarının mahrem alanlarını yağmalamaya dair kendi düşlemsel ve

gerçek eylemlerinin farkına vararak bunların sorumluluğunu aldı. Bayan N, kendinin hem şimdiki zamandaki hem de geçmişteki cinsel canlılık arzularına tahammül etmeye başlayabilmiş gibi görünüyordu. Babasal aktarımda bana duyduğu cinsel ve romantik aşk, henüz doğrudan kelimelere dökülmediyse de ikimiz için de gayet aşikârdı. Bana yönelik empati kapasitesi vardı, hatta annesinin kendi iç yaşamını yaratmaktan tümüyle aciz görünmesine yönelik şefkat duymaya da başlıyordu

Kitap hediyesi, önemli bir onarım eylemiydi. Bunu kabul etmemek, ötekinin şefkatine ve onarıcı arzularına tahammül edemeyen, onları göremeyen ve kabul edemeyen bir içsel nesneyle bilinçdışı düzeydeki bir özdeşimin karşıaktarımda eyleme dökülmesinin temsili olurdu. Bu hediye, hastanın aşkını formalite icabı gizlediği bir ifadesiydi ve aynı zamanda onunla ilgili her şeyi öğrenmeye çalışmamama yönelik ricasını da temsil ediyor gibiydi: Fazla iyi anlaşılmaması gereken bazı şeyler olduğunu anlamalıydım.

ÖZET

Fairbairn'in iç nesneler dünyası kavrayışı ve Klein'ın paranoid-şizoid konum mefhumuyla ilişkili kavramların muazzam klinik ve kuramsal önemine karşın, bu fikirler şizoid görüngülerin bütünüyle anlaşılmasını sağlamaya yetmemiştir. Bu bölümde, şizoid hastalarla yürütülen analitik çalışmanın, şizoid görüngülerin zamansız, boğulmuş içsel nesne ilişkileri dünyası ile daha ilkel, dile gelmeyen, duyusallığa dayalı otistik şekiller ve nesnelerin duyusallığa dayalı dünyası arasında yer alan bir deneyim düzlemini temsil ettiğini hesaba katan bir anlayışla şekillendirilmesi gerektiğini göstermeye çalıştım.

5

Kadın Gelişiminde Ödipal Geçiş İlişkisi

Bir ruhsal örgütlenmeden diğerine geçiş, psikanalitik düşüncede ayrı bir öneme sahip olsa da psikolojik gelişimin kavramlaştırılması en zor yönlerinden biridir. Bu bölümde, ödipus karmaşasının eşiğinde kadın gelişiminde meydana gelen geçişin psikanalitik açıdan kavranmasına katkıda bulunmaya çalışılmaktadır.

Kadın ödipus karmaşasının erken evresi, anneyle bir tür geçiş ilişkisinin küçük kızın ödipal nesne sevgisine girmesine aracılık ettiği çok önemli bir gelişim anı olarak görülecektir. Bu geçiş ilişkisi, Winnicott (1951, 1971a) tarafından tanımlanan geçiş nesnesiyle kurulan daha önceki ilişkiye benzese de ondan farklıdır. Küçük kızın (anne ile kızı tarafından yaratılan) ödipal geçiş ilişkisinin paradoksal doğası, ilk üçlü nesne ilişkisinin iki kişilik bir ilişki bağlamında ortaya çıkmasında yatar; ilk heteroseksüel ilişki iki kadın arasındaki ilişkide gelişir; libidinal bir nesne olarak baba, annede keşfedilir.

Küçük kızın ödipus karmaşasına girişine ilişkin bu anlayış perspektifinden, Freud'un kadın ödipal anlatısında iğdiş edilme düşlemlerinin ve penis hasedinin rolüne ilişkin kavrayışı yeniden incelenecektir. Bu ödipal geçiş ilişkisinin yetersizliğinden kaynaklanan karakter patolojisi biçimleri betimlenecektir. Son olarak, kadın hastaların tedavisinde karşılaşılan belirli bir aktarım-karşıaktarım zorluğunun, erken ödipal gelişim döneminden kaynaklanan sorunları yansıttığı ele alınacaktır.

KADIN ÖDİPUS ANLATISI

Olumlu ödipus karmaşasında küçük kızın libidinal bağının annesinden babasına doğru yeniden yönlenmesi, yeterince anlaşılmamış bir gelişimsel basamaktır. Birçok analist bu hareketi doğuştan gelen heteroseksüelliğin bir yansıması olarak anlamıştır (Chasseguet-Smirgel, 1964; Horney, 1926; Jones, 1935; Klein, 1928; Parens ve ark., 1976; Stoller, 1973).

Freud (1933), kadın ödipal gelişiminde gerçekleşen libidinal bağlanmadaki değişime biyolojik bir açıklama[1] getirme fikrini reddederek, babaya yönelmenin psikolojik terimlerle anlaşılmasında ısrar etmiştir. Freud (1925, 1931, 1933), küçük kızın anneden babaya dönüşündeki ana kuvvetin, penis eksikliğiyle bağlantılı iğdiş edilme kaygısı ve utancı olduğunu saptamıştır.

> Anneye bağlanmanın bu ilk [ödipus öncesi] evresinin sonunda, kızın ondan yüz çevirmesinin en güçlü nedeni olarak, annesinin ona uygun bir penis vermediği, yani onu bir kadın birey olarak dünyaya getirdiği yönündeki suçlama ortaya çıkar. [1931, s. 234)

> Anneden yüz çevirmeye düşmanlık eşlik eder; [ödipus öncesi] anneye bağlılık nefretle sonuçlanır. [1933, s. 121-122]

> . . .[Biz] kızların penis eksikliğinden annelerini sorumlu tuttuklarını ve böylece dezavantajlı duruma düştükleri için onu affetmediklerini analizlerden öğreniyoruz. [1933, s. 124]

Kadın ödipus anlatısının bu yorumunda, küçük kız penisi olmadığının keşfiyle birlikte utanır ve hayal kırıklığına uğrar. Ayrıca "iğdiş edilmiş" annesini de hor görür (Freud, 1933). Sonuç olarak öfke ve hayal kırıklığı içinde anneden yüz çevirir. Freud'a göre çocuğun zihninde, küçük kıza penis vermeyi reddetmesi annenin kızına olan sevgi eksikliğini yansıtır. Bu nedenle, eksiklik ve utanç (ve

1 Freud burada biraz kendiyle çelişmektedir, zira ödipus karmaşası biyolojik olarak belirlenen evrensel bir arzu ve anlam örgütlenmesi olduğunu varsayan yapısal bir kavramdır (bkz. Ogden, 1984). Olumlu ödipus karmaşası, tanımı gereği karşı cinsten ebeveyne yönelik genital düzeydeki cinsel arzuları ve bu nedenle de doğuştan gelen, biyolojik olarak belirlenmiş heteroseksüel çabaları içerir. Olumsuz ödipus karmaşası da benzer şekilde, aynı cinsiyetten ebeveynle eşcinsel bir aşk ilişkisine yönelik doğuştan gelen (evrensel) çabalar olduğunu varsayar.

hor görülme) duyguları içindeki küçük kız, öfkeyle annesinin yerine ikame bir aşk nesnesi olarak babasına döner.

Babasının sevgisinin (ve daha somut olarak, babasından sahip olacağı bebeğin) kendi penis eksikliğini telafi edeceğini umar.

> [ödipus karmaşasında] penis arzusu ortaya çıkana kadar, kız çocuğun oyuncak bebeği, düşleminde onun babasından sahip olacağı bebek hâline gelmez, ancak bundan sonra en güçlü dişil arzunun amacı olur. İleride bir bebek sahibi olma arzusu gerçekleşirse, hele de bu bebek özlemini çektiği penisi de beraberinde getiren küçük bir erkek çocuk olursa, büyük bir mutluluk yaşar. [1933, s. 128]

Freud'un kadın ödipus anlatısında önemli kuramsal güçlükler olduğuna inanıyorum. Her şeyden önce ödipus öncesindeki ve ödipus dönemindeki nesne ilişkileri arasındaki ayrım yetersizdir. Kız çocuğun nesne yatırımının anneden babaya doğru "yön değiştirdiği" düşünülür. Bu "yön değiştirme" formülasyonunda üstü örtülen şey ise annenin "nesne" statüsü ile babanın "nesne" statüsünün eşdeğer olmadığıdır. Geçiş bir nesneden diğerine değil; içsel bir nesneyle (kendinden tamamen ayrı olmayan bir nesneyle) ilişkiden bir dış nesneye (kız çocuğun tümgüçlülüğünün dışındaki bir nesneye) yatırıma doğrudur. Karşılaşılan dış nesne sadece ödipal baba değil, aynı zamanda ödipal babanın ilişki içinde olduğu ödipal annedir. (Dış anne ile dış baba arasındaki bu ilişki, ödipus karmaşasını büyük ölçüde tanımlayan üçgenleşmenin merkezinde yer alır.)

Ödipus öncesi anne, çocuğun tümgüçlülüğünden pay alan bir nesnedir. Ödipus öncesine ait ani hayal kırıklığı, bütün-nesne ilişkilerinin kurulmasında bir bir ilerlemeye değil, çocuğun iç nesnelerle ilgili geliştirdiği tümgüçlü savunma çözümlerine yönelik çabalarının iki katına çıkmasına yol açar. (Freud'un kızların kadın ödipus karmaşasına girişine ilişkin "şok kuramı"na dair bir eleştiri için bkz. Schafer, 1974.) Tümgüçlü nesne ilişkilerinden kişinin kontrolü dışında kalan dış nesnelere yatırıma doğru bir harekete, ancak sağlıklı ve iyi ayarlanmış bir hayal kırıklığı süreci yol açabilir. Hem ödipal anneye hem de ödipal babaya yatırım yapmaya geçilmesi, dış nesnelerle ilişki yönünde gelişimsel bir ilerlemedir, bu nedenle de geçiş nesnelerinin ve geçiş görüngülerinin aracılık ettiği sağlıklı bir memeden kesme deneyimini gerektirir (Winnicott, 1951; ayrıca bkz. Ogden, 1985a). Anneyle ödipus öncesi ilişkinin Freud'un tanımladığı şekilde bir anda bozulmasının, narsisistik savunmaların ve narsisistik nesne ilişkilerinin kurul-

masına, dış nesnelerden şizoid bir geri çekilmeye ve/veya tümgüçlü savunmalara bağlılığın yeniden yoğunlaşmasına yol açması beklenir. Bu savunma biçimleri, çocuğun kendi nesne dünyası (iç nesneler dünyası) üzerinde mutlak bir kontrol kurabildiği yanılsamasına izin verir.

İkincisi, ödipal aşk bütün nesnelerle kurulan sağlıklı aşk ilişkilerinin temelidir. Utanç, başarısızlık ve kusurluluk duyguları kişiyi sağlıklı bir aşk ilişkisine sevk eden unsurlar değildir. Utançtan kaçma ve narsisistik incinme sonucunda girilen bir aşk ilişkisinin narsisistik savunma amacıyla kurulacağı neredeyse kesindir ve gerçek nesne sevgisini içermesi de pek olası değildir. Küçük kızın dışsal baba nesnesine -tümgüçlü kontrolü dışındaki bir kişiye- âşık olma riskini almasına, sadece umut ve bilinmeyene açık olma duygularını oluşturan sağlıklı bir narsisizm temeli yol açabilir. Utanç, yenilgi ve öfke içinde yüzünü annesinden babasına çeviren küçük kız imgesi, en temel psikanalitik önermelerden biriyle, yani olgun nesne sevgisi gelişiminin temel taşı olan ödipus karmaşası kavramıyla çelişir.

Üçüncüsü, kadın ödipus karmaşasına ilişkin Freudyen anlatı, küçük kız için bir penisi olmadığını keşfetmesinin gelişimde bir dönüm noktası oluşturan, son derece hayal kırıklığı yaratan bir olay olduğu varsayımına dayanır. Her kadın (ve her erkek) hastanın analizinde penis hasedinin görüldüğü fikrine çok az analist itiraz edebilir. Mesele, küçük kızlarda iğdiş edilme düşlemlerinin ve penis hasedinin olup olmadığı değildir. Asıl mesele, küçük kızın annesini reddetmesine ve libidinal arzu nesnesi olarak babasına dönmesine yol açan o "en güçlü güdü"nün (Freud, 1931), annesinin ona penis vermeyişi sebebiyle duyduğu öfke olup olmadığıdır. Parens ve meslektaşlarının (1976) gözlemsel çalışmaları, iğdiş edilme kaygısının tutarlı bir biçimde küçük kızın "babasına yönelik görünüşte heteroseksüel bir tutum" (s. 85), bebek sahibi olma isteği ve annesiyle rekabet tarafından yansıtılan ödipus karmaşasına girdiği görülmeden önce başlamadığını ortaya koymuştur. Burada, kızlardaki iğdiş edilme kaygısının öncelikle bir zamanlar sahip olunan penisi kaybetme düşlemini mi, yoksa öncelikle kadın cinsel organlarının zarar görmesine dair düşlemleri mi içerdiği sorusu söz konusudur (Applegarth, 1985). Ayrıca bir başka soru da şudur: Küçük kız, kendi cinsel organlarını ağırlıklı olarak penis kaybının sonucunu yansıtacak şekilde mi deneyimler, yoksa normal gelişimde, küçük erkek çocukların iyi çalışamayacak kadar "kapalı" ve "alıcı olmayan" kusurlu

bir donanıma sahip olduklarına inanarak, kadın cinsel organlarını çoğunlukla normalliğin standardı olarak mı algılar? (Mayer, 1985)

Kadın ödipus karmaşası anlatısı, bu gelişim evresi sırasında küçük kızın anneden babaya dönüşünü açıklamalıdır. Ben, Freudyen anlatının, erken dönem nesne ilişkilerine dair gelişmiş psikanalitik anlayışların ve içsel nesne ilişkilerinden dışsal nesne ilişkilerine travmatik olmayan bir geçişe aracılık eden psikolojik ve kişilerarası süreçlerin ışığında yeniden formüle edilmesi gerektiğine inanıyorum.

GELİŞİMSEL BAĞLAM

Kadın ödipus karmaşasına girişe aracılık eden anneyle geçiş ilişkisine dair anlayışımı sunmadan önce, bu gelişimsel ânın bağlamını oluşturan bazı psikolojik gelişim özelliklerini kısaca gözden geçirmek istiyorum.

Psikolojik gelişim, kişilerarası süreçlerin ve bebeğin biyolojik ve psikolojik kapasitelerinin olgunlaşmasının aracılık ettiği, ötekiliğe dair gitgide artan bir farkındalık kapasitesinin işlenmesini içerir. Gelişim boyunca "dışsallığın keşfine" (Winnicott, 1968) doğru ilerleyen bir hareket olmasına rağmen, önceden mevcut olan ilişki biçimlerinden niteliksel olarak farklı bir nesne ilişkisi için yeni kapasitelerin geliştirildiği kritik psikolojik yeniden düzenleme dönemleri de vardır (krş. Spitz, 1965).

Erken çocukluk deneyimi, anneyle ilişkinin iki yönünün bir arada bulunmasını içerir. Anne-bebek ilişkisinin bir yönü çevresel anneyle (kucaklayan çevre olarak anneyle) ilişkiyi içerirken, diğeri bir nesne olarak anneyle kurulan ilişkiyi içerir (Winnicott, 1963b). Başlangıçta bu iki tip ilişkilenme biçiminden ilki, ikincisinden çok daha ağır basar. Kucaklayıcı çevre olarak anneyle ilişki, nesne deneyiminin sessiz arka planı (farklı kaynaklarda "birincil özdeşimin arka planındaki nesne" [Grotstein, 1981], "rüya perdesi" [Lewin, 1950] veya "zihnin matrisi" [Ogden, 1985a] olarak adlandırılır) hâline gelene kadar gelişim sürecinde denge değişir. Çevresel anneyle ilişkide deneyim, ağırlıklı olarak homojen bir alanda üretilir: Farklılık deneyimi çok azdır; örneğin içerisi ile dışarısı, ben ile ben-olmayan, sunum ile temsil arasında fark yoktur. Bu psikolojik duruma annenin bebeğin

ihtiyacını göze çarpmadan, neredeyse fark edilmeyecek şekilde karşılayan bir "öznel nesne" (Winnicott, 1962, 1967a) olduğu yanılsamasını sağlaması aracılık eder. Öznel nesne, bebek tarafından sanki ihtiyaçlarına göre "yaratılmış" (Winnicott, 1951) gibi deneyimlenir. Yine de bebeğin "nesneyi yaratması" fikri yanıltıcıdır, çünkü bebeğin insanların ve şeylerin yaratıcısı olmak şöyle dursun, kendini ayrı bir varlık olarak hissetmesi bile pek olası değildir.

Bebeğin öznel nesnenin koruyucu yanılsamasından, nesneleri kendinden bağımsız deneyimleme kapasitesine travmatik olmayan bir şekilde nasıl geçebileceği sorusu ortaya çıkar. Bebeğin (kendinden çok önce gelen) bir dış gerçekliği keşfetmesine kişilerarası olarak aracılık edilmelidir. Winnicott (1951), "yaklaşık dördüncü ve altıncı aylar ile sekizinci ve on ikinci aylar arasında"[2] [s. 4] başlayan bu süreci, bir dizi paradoksa dayalı psikolojik durumun anne ile bebek tarafından oluşturulduğu ve sürdürüldüğü bir süreç olarak tanımlamıştır. Böylece yaratılan ruhsal durum, çocuğun bir geçiş nesnesiyle ilişkisinin temelini oluşturur. Geçiş nesnesi hem keşfedilen hem de yaratılan bir nesnedir; hem gerçeklik hem de düşlem, hem ben hem de ben-olmayan, hem her şeye gücü yeten, koruyucu, içsel *anne* nesnesi hem de kendi sabit duyusal niteliklerine sahip bir dış nesne *şey*dir. En önemlisiyse, geçiş nesnesine dair, bu nesne yaratıldı mı, yoksa keşif mi edildi, ben midir yoksa ben-olmayan mıdır soruları asla gündeme gelmez.

Winnicott'un bir geçiş nesnesiyle ilişkinin aracılığıyla dışsallığın keşfi kavramı, çocuğun olgunlaşan benlik kapasiteleriyle uyumlu, hayal kırıklıklarının dozunda yaşandığı kademeli bir süreç sayesinde birlikten ayrılığa doğru ilerleyen bir gelişim görüşünden farklı bir gelişim anlayışıdır. Bir geçiş nesnesiyle ilişki, ayrılma farkındalığının doğrusal olarak küçük artışlarla geliştiği bir memeden kesme sürecinin orta noktası değildir. Başka bir yerde tartıştığım üzere (Ogden, 1985a, b), geçiş görüngüleri diyalektik bir yapıdadır. Birlik ile ayrılık, gerçeklik ile fantezi, ben ile ben-olmayan bir arada var olurlar ve her biri diğerini yaratır, korur ve olumsuzlar. Gelişim sürecinde bilinçli zihnin zamanla bilinçdışı zihnin yerini almaması gibi, gerçeklik de fantezinin yerine geçmez. Bunun yerine gerçeklik, fantezi ile karşılıklı olarak tanımlayıcı ve zenginleştirici bir ilişkiye girer. Öznellik, kişisel anlam, simge oluşumu ve hayal gücü, yalnızca gerçeklik ile fantezi arasında bu şekilde oluşturulan alanda mümkün olur.

2 Oyun ve Gerçeklik, çev. Tuncay Birkan, Metis, 2010 [1998], s.22. (ç. n.)

Yukarıda bahsedildiği üzere dışsallığın keşfi, doğumdan itibaren devam eden bir süreçtir, fakat yine de niteliksel olarak yeni nesne ilişkilenmeleri kapasitesinin ortaya çıktığı kritik yeniden örgütlenme dönemleri olur. Ödipus karmaşasına giriş, gelişimin böylesine önemli bir dönemini temsil eder. Ödipus karmaşasına giriş, anne-bebek ikilisine radikal bir psikolojik-kişilerarası yeniden örgütlenmeyi gerektiren yeni bir ötekilik biçiminin katılmasını içerir.

GEÇİŞ İLİŞKİSİ

Kadın ödipus karmaşasına girişte yer alan psikolojik yeniden örgütlenmeye, anneyle geçiş ilişkisinin belirli bir biçimi aracılık eder. Geçiş görüngülerinin önceki biçimlerinde olduğu gibi bu ilişkinin işlevi, ötekiliğin, ilk başta aynı anda hem öteki hem de öteki-olmayan olarak deneyimlenen bir biçimde tanıtılmasıdır. Anne ile çocuk tarafından böyle bir paradoksun yaratılabileceği ve sürdürülebileceği bir zihin durumunda, çocuğun kendiliğini ayrı olmanın tahammül edilemez (erken) farkındalığından korumak için katı bir savunma sistemi kurma ihtiyacını ortadan kaldıracak, yönetilebilir bir geçiş tetiklenir. Ödipal durum söz konusu olduğunda, baba ötekiliğin başlıca temsilcisidir.[3] Ek olarak, ödipus karmaşasının annesi, öznel bir nesne olarak anne deneyimiyle hiçbir zaman bağlantısını kaybetmemesine rağmen, önceye nazaran çok daha fazla dış nesnedir (bkz. Chodorow, 1978). Ödipal annenin dışsallığının keşfi her zaman, kısmen bir ihanet olarak deneyimlenir. Çocuk aslında şöyle der: "Senin olanın benim, benim olanın da senin olduğu konusunda bir anlaşmamız olduğunu sanıyordum, öyleyse neden içeri girmeden önce [babamla paylaştığın] yatak odasının kapısını çalmam gerekiyor? Daha önce buna mecbur değildim." Bununla bağlantılı öfke babadan çok anneye yönelir, çünkü küçük kızın zihninde "kabahatli olan" ve "kuralları değiştiren" annedir.

3 Lacan (1956-1957), bebeğin doğrudan yaşanan duyusal deneyimlerin öznel olmayan dünyasına hapsolduğu "imgesel alan"dan özgürleşmesinde merkezi önem taşıyan unsurun, babanın bireysel kişiliğinin gücü olmadığına işaret etmiştir. Babanın gücü, daha ziyade simgelerin taşıyıcısı olarak kendiyle duyusal deneyimi arasında çocuğa aracılık yapacak araçları sağlayan (dilde örgütlenmiş) bir anlam sisteminin temsilcisi rolünde yatar.

Kadın ödipus karmaşasının eşiğinde kapsamlı bir psikolojik yeniden örgütlenmeye ihtiyaç duyulur. Hem anne hem de baba (öncesinden çok daha kapsamlı bir şekilde) dış nesneler olarak keşfedilir. Çocuk, anne-babasının birbiriyle kendinin dahil olmadığı mahrem bir ilişkiye sahip kişiler olduğunu fark eder. Aynı zamanda, babanın aşk nesnesi olarak, annenin ise çiftedeğerlilikle sevilen bir rakip olarak belirlendiği yoğun, üçgenleşmiş bir bütün nesne ilişkileri kümesi kurulur. Bu yeniden örgütlenme travmatik olmayan bir şekilde gerçekleşir, çünkü anneyle şu paradoksu somutlaştıran bir ilişki aracılık eder: *Küçük kız, annedeki-babaya ve babadaki-anneye âşık olur.* Psikanalitik bakış açısından bu geçiş ilişkisinde meydana gelen şey, küçük kızın, içsel ödipal nesne ilişkileri kümesinde kendi babasıyla bilinçdışı bir özdeşim kuran (henüz tamamen dışsal olmayan) anneye âşık olmasıdır. Küçük kızın annesine mi, yoksa babasına mı (içsel bir nesneye mi, yoksa dışsal bir nesneye mi) âşık olduğu sorusu asla gündeme gelmez. Çünkü ikisine de âşıktır. O hem annedeki babaya hem de babadaki anneye âşıktır. Bu paradoks, ödipus karmaşasına girişi, kız çocukta büyümeyi ketleyen savunma manevralarını harekete geçirecek kadar ezici bir hayal kırıklığı olmaksızın başarılmasını mümkün kılan şeyin özüdür. Küçük kızın babasını sevmek için annesini reddetmesi ve bir dış nesne için bir iç nesneden vazgeçmesi gerekmez.

Ödipal geçiş nesnesi olarak annenin rolü kendinin kızı tarafından bir erkek olarak sevilmesine (bilinçdışında kendi babasıyla özdeşleşerek) izin vermektir. Bunu yaparken de bilinçdışı olarak kızına, "Erkek olsaydım sana âşık olurdum, seni güzel bulurdum ve seninle evlenmeyi çok isterdim," der. Bilinçdışı zihin, "Ben ... olsaydım" gibi bir "eğer" konumunu bilmediğinden, annenin bilinçdışı iletişimi kızına aslında, "Ben bir erkeğim, babanım ve sana âşığım, seni güzel buluyorum ve seninle evlenmek istiyorum," şeklinde ifade edilir.

Bu ilişki içindeki anne, paradoksal şekilde bir ötekiyle (kendi babasıyla) özdeşimi üzerinden, zaten kendinin de bir parçası olan "öteki"yle ilişki kurarken kızı tarafından kanal olarak kullanılmasına izin verir. Green (1975), Winnicott'un (1960a) sadece bebek diye bir şey olmadığı fikrini genişleterek, sadece anne ve bebek diye bir şeyin olmadığını, çünkü babanın her zaman annenin bilinçdışında temsil edildiğini söylemiştir. Bu fikir, tarif edilen gelişim aşamasında özel bir öneme sahiptir. Annenin söz konusu geçiş rolünde kızına destek

olma kapasitesi, kendi ödipal babasıyla bilinçdışı ilişkisinin çatışmalı olduğu ölçüde tehlikeye girer.

Özetlemek gerekirse, kadın ödipus karmaşasına giriş, başlangıçta doğrudan babayla olan bir ilişki etrafında değil, annenin kendi babasıyla bilinçdışı özdeşimi (daha doğrusu, annenin kendi babasıyla olan içsel nesne ilişkisi) etrafında oluşur. Kadın ödipal gelişiminin erken dönemi, iki kişilik bir ilişki bağlamında elde edilen nesne ilişkilerinin üçgenleşmesini içerir. Küçük kız bir ötekiyle (babayla) ilişki kurma yeteneğine sahip olmadan önce o ve annesi, gerçek babanın (annedeki-babadan çok daha dışsal bir nesnenin) merkezde olacağı, gelecekteki ödipal sahne için bir "kıyafet provası" yaparlar. Kıyafet provası metaforu, anneyle olan ödipal geçiş ilişkisinin, kendi başına gerçek bir deneyim olmakla birlikte, "daha gerçek" olduğu hissedilen başka bir şeye de hazırlayan bir oyun biçimi olduğunu belirtir. Kıyafet provası, anne-kız ikilisinin mahremiyetinin güvenliği içinde yapılır, fakat yine de öteki -baba- (hayal gücünde) gayet mevcuttur.

Gizil dönemde ve ergenlikte anne ile kızı arasındaki ödipal geçiş ilişkisi çok çeşitli biçimlerde yeniden canlandırılır. Bu canlandırmanın yaygın biçimlerinden biri, kızı kıyafetleri denerken annenin bir erkekle (küçük bir kız olarak kendi babasıyla kurduğu bilinçdışı) özdeşim yoluyla katıldığı "alışveriş gezisi"dir. Anne (bir erkek olarak) kızına hayrandır. Kızın babası o sırada fiziksel olarak olmasa da bu sahnede duygusal olarak bulunan üçüncü taraftır. Küçük kızın annesinin bakışında gördüğü büyük ölçüde babadır.

Anne-kız ilişkisinin benim odaklandığım yönü, annenin kızının babasıyla ödipal romantizminden aldığı hazdan dolaylı olarak zevk almasından farklıdır. İkincisi, şüphesiz ödipal gelişimin daha sonraki bir aşamasının önemli bir unsurudur ve annenin kendi babasıyla ödipal deneyiminde yaşadığı hazzın yeniden canlandırılmasını içerir. Ancak deneyimin bu yönü, küçük kızın babasının fiili katılımını içerir ve bu nedenle gelişimsel olarak benim odaklandığım gelişim döneminden daha sonra gelir.

Ödipal geçiş ilişkisi, annenin romantik ve cinsel bir nesne olarak alındığı, babanın ise rakip gibi görüldüğü olumsuz kadın ödipus karmaşasından ayırt edilmelidir. Tarif ettiğim ilişkilenme biçiminde anne hem babadır hem de değildir; annenin bu rolde anne *mi*, baba *mı* olduğu sorusu hiç sorulmaz.

Bilakis olumsuz ödipus karmaşasında anne sevgisi, bir kadının diğerine genital düzeydeki romantik ve cinsel bağlılığıdır. Olumsuz ödipus karmaşasında, çiftedeğerlilikle sevilen baba, küçük kızın gözünde davetsizce araya girmiştir ve küçük kız ondan kurtulmayı arzular. Bu durum, olumlu ödipus karmaşasına geçişteki durumdan açıkça farklıdır.

Küçük kızın kendine gerçek babasına âşık olma izni verme cesaretinin önünü açan, anneyle yaşadığı erken dönem ödipal geçiş ilişkisinin başarısıdır. Ne de olsa babası, küçük kızın tümgüçlülüğünün ötesinde kalan bir kişidir ve küçük kızın onunla şansını denemesi gerekir. Babanın aşkına karşılık vermeyerek onu hayal kırıklığına uğratması ve/veya küçük düşürmesi olasıdır. Eğer bu olursa, kaçınılmaz olarak, babasının onu sevilemez bulmasına sebep olacak bir sorunu olduğu sonucuna varır. Ödipal dönemde anneyi yerinden etme arzularının yanı sıra romantik ve cinsel hisler yoğunlukta olduğundan, kız çocuk baba tarafından kabul edilemezliğinin temelinde genellikle kendinin bu yönleri olduğunu düşünür.[4]

PSİKOPATOLOJİ VE ÖDİPAL GEÇİŞ İLİŞKİSİ

Anneyle ödipal geçiş ilişkisi, annenin küçük kızın babasına olan ödipal sevgisini ve oradan da diğer erkeklere olan sevgisini bilinçdışı olarak kutsadığı bir ilişki biçimidir. Bu geçiş ilişkisinin yetersizliği, küçük kızın babaya olan ilgisinin gelişmesini engeller (bunun düşlemde yasaklanmasını içerir). Küçük kızın babasıyla ilgili istek ve çabaları ile babasının ona sunacak bir şeyi olduğu düşüncesini inkâr etmesi gerekir. Eğer baba, annenin ödipal romantizme yönelik bilinçdışı yasağını geçersiz kılmaya kalkışmazsa, küçük kız, babasına yönelik romantik ve cinsel (ve annesine karşı rekabetçi) duygular beslememesi gerektiğini ve var olan duygularının kötü (çok sadakatsiz, çok kirli, çok yoğun, çok açgözlü, yanlış kişiye yönlendirilmiş, vb) olduğuna dair inancının tasdik edildiğini hisseder.

4 Ödipal düzeydeki bu duygular, bir annenin bebeğinin sevgisini fark edip kabul edememesinden kaynaklanan daha önceki eksiklik veya başarısızlık duygularından çok daha sınırlı ve adlandırılabilirdir. Anne ile bebek arasındaki en erken "uyumsuzluk" deneyimi, bebeğin asıl incitici olanın kendi sevme biçimi olduğunu hissetmesine yol açar (Fairbairn, 1940). Bu, kendiliğin en küresel ve temel lanetini temsil eder. Kabul edilemez olan, sadece kişinin düşmanlığı veya cinsel duyguları değil, bir ötekiyle birlikte olma şeklidir.

Gelişimin bu aşamasında küçük kız için baba duygusal olarak müsait olsun ya da olmasın, annenin ödipal bir geçiş nesnesi olarak hizmet etmekteki yetersizliği ya da isteksizliği, annenin küçük kızın ödipal nesne ilişkilerine girmesine göz yumma konusundaki isteksizliği olarak yorumlanır (ki bu sıklıkla da doğrudur). Böylesi bir anne kendi babasıyla geçiş işlevi görecek şekilde özdeşleşememiştir. Bu koşullar altında babayla ödipal bir ilişkiye girmek, anneyi bertaraf etmeye yönelik tehlikeli bir teşebbüsü içerir. Babanın aktif desteğinin yokluğunda bu son derece zor bir iştir. Baba gibi olma isteği bile yasak bir eylem ve anneye ihanet olarak yaşanır. Babayla bu özdeşim, küçük kız tarafından bilinçdışında, *sahip* olamayacağı ve olmaması gereken bir şey *olma* çabası gibi deneyimlenir. Bu da küçük kıza, kendine ait olmaması gerektiğini düşündüğü bir şeyi çalma edimi gibi gelir. Ödipal babayla özdeşleşme korkusu yetişkinlikte sıklıkla "aşırı kadınsı" bir duruşla kendini gösterir; burada kadın hiçbir şey yapamıyormuş ya da "eril" şeyler hakkında -örneğin mantıksal, bilimsel düşünceler yürütüp tartışmalara girebilmek, araba seçebilmek ve evdeki temel onarımları yapmak gibi konularda- herhangi bir bilgiye sahip değilmiş gibi davranır..

Sıklıkla ödipal geçiş ilişkisindeki patolojinin sonucu olarak ortaya çıkan bir başka karakter savunma türü ise, "Bir erkeğin yapıp da benim yapamayacağım hiçbir şey yoktur ve bu nedenle bir erkeğin bana sunabileceği hiçbir şey yoktur," şeklindeki yaygın duygudur. Bu duygu ödipal babaya duyulan sevginin anneye ihanet anlamına geldiği şeklindeki bilinçdışı inancın bir uzantısını temsil eder. Sosyal hizmet uzmanı olarak çalışan böyle bir analizan, bir erkeğin yapıp da onun yapamayacağı hiçbir şey olmadığını bilinçdışı olarak sahnelemek için, kendini sürekli şiddete meyilli erkek hastalarla tehlikeli durumlara sokardı. Onun kimsenin yardımına, özellikle de kadrodaki erkek çalışanların yardımına ihtiyacı yoktu. Çoğu erkeğin ondan daha büyük ve daha güçlü olduğu gerçeğini tamamen inkâr ediyordu. Bunu kabul etmek onun için son derece aşağılayıcı olurdu, çünkü bilinçdışında, babasının ona değer verdiği ve kendine sağlayamayacağı bir şey sunmasını istediğini kabul etmesi anlamına gelirdi. Böyle bir ruhsallık, uç durumlarda, eşcinsel nesne seçiminin patolojik bir biçimine yol açar.[5]

5 McDougall'ın (1986), "Psikoseksüel yapıdaki çeşitlilikler o kadar fazla ki çoğul kullanarak, heteroseksüelliklerden ve eşcinselliklerden bahsetmek zorunda kalıyoruz." (s. 20) ifadesine katılıyorum. İster heteroseksüel olsun ister eşcinsel, belirli bir cinsellik biçimi, ancak bireyin "depresif konuma girmesini" veya "depresif konumu işlemesini" engellemeye hizmet ettiği ölçüde patolojik kabul edilir (s. 23).

Şimdi, geçiş nitelikli ödipal nesne ilişkisine dair aktarım deneyimlerini gösteren kısa bir klinik örnek sunmak istiyorum.

Hasta L, terapiye geldiği sırada aşırı yalnızlık ve anlamsızlık duygularını ifade eden yirmi yedi yaşında bir yüksek lisans öğrencisiydi. Ciddi bir görünüm veren kısa saçları ile oldukça erkeksi bir şekilde giyinmişti. Terapist, bu hastayla birlikteyken kendini tatlı ve müşkülpesent bir küçük kız ile kocaman, iğrenç, boğucu göğüsleri olan toprak ana arasında gidip gelen bir kadınsılık karikatürü gibi deneyimliyordu. (Bu deneyimin hastanın bölme ve yansıtmalı özdeşim kullanımının bir yansıması olduğu anlaşıldı.) L, erkeklerin acımasız, güce aç ve duygusuz; kadınların ise zayıf, etkisiz ve acınası olduğunu kuvvetle hissediyordu.

Hasta ne erkeklerle ne de kadınlarla cinsel ilişkiden zevk alıyordu ve beş yıl önce seksten tamamen vazgeçmişti. Ara sıra mastürbasyon yapmaya çalışıyor ama orgazma ulaşamıyordu. Mastürbasyon sırasında yanaklarından "açıklanamaz bir şekilde" yaşlar süzülüveriyordu. Belli belirsiz bir üzüntü ve beyhudelik hissi duyduğunu bildirdi, ancak gözyaşlarıyla bağlantılı bilinçli hiçbir cinsel fantezi veya hayal yoktu.

L'nin babası, hasta doğmadan önce annesini terk etmişti. Hastanın annesi bu terk sonrası kendini işine gömmüş ve hastayla hiç tanıştırmadığı, hatta hiç bahsetmediği erkeklerle bir dizi ilişki yaşamıştı. L'nin annesi, ona babası hakkında herhangi bir şey söylemeyi reddetmişti.

Burada bu yoğun terapinin gelişiminin izini, bu yazıda da odaklanacağımız altıncı senesine kadar sürmek mümkün değildir. Ancak, şizoid geri çekilme ve bölme savunmalarının giderek azaldığını ve yerini çiftedeğerlilik ile bütün nesne ilişkilerinin başlangıcına bıraktığını söyleyebiliriz.

Terapinin altıncı senesinde birkaç ay boyunca, L terapiste uzun uzun bakıp ilk başta gözlerinde bir şey gördüğünü ama bunun ne olduğunu bilmediğini belirtti. Zamanla aynı şeyi terapistin sesinde de duyduğunu söyledi. Alışılmadık ama büyüleyiciydi; "haşin veya soğuk olmayan bir sertlik"ti bu. Hasta haftalarca sözü dolandırdıktan sonra bunun "seksi" bir yanının olduğunu söyledi, ancak terapistin bunu eşcinselliğe yorma hatasına düşmemesinin çok önemli olduğunu da ekledi. Çekici bulduğu ve zaman zaman da âşık olduğunu hissettiği kadınlara

karşı duydukları hiç de böyle değildi. Öte yandan, yıllardır yaşamadığı ve bir daha yaşamayı asla beklemediği bedensel bir deneyimdi bu.

Terapinin bu noktasında hasta, kendinden birkaç yaş büyük bir erkek profesörle "tamamen entelektüel bir şekilde" ilgilenmeye başladı. L, terapistle bu adam hakkında konuşurken utanıp sıkılıyordu ama sonunda adamın nasıl ondan "tamamen farklı bir dünyada" yaşadığı ve onun bu dünyanın dilini konuşamadığı veya gelenek göreneklerini bilmediği hakkında tereddütle de olsa bahsedebildi. Sonuç olarak kendini ya görünmez ya da bir ucube gibi hissediyordu. Hem profesörün hem de terapistin, kendiyle açıkça ilgilenmeyecek bir adama ilgi duyduğu için onu aptal bulmalarından son derece endişe ediyordu. Buna ek olarak, terapistin de bu farklı dünyada çok rahat yaşadığı ve hastanın onun bir parçası olmasına yardım etmek istemeyeceği, hatta aslında hastayı aktif olarak bu dünyadan dışlamaya çalışabileceği konusunda sinirlendi ve biraz da paranoyaklaştı. Bu duyguların L'nin annesine dair deneyimiyle bağlantısı terapisinde yorumlandı. Hasta, aynı zamanda, bu dünyaya girmenin feminist ve lezbiyen arkadaşlarına ihanet olacağını ve bu dünyaya girmeye yönelik beceriksizce bir girişimin onu tümden yalnız, her iki tarafa yönelmekten de aciz, ikisini de hak etmez bir hâlde bırakacağını hissediyordu.

L, panikle kendini profesörle olan ilişkisinden geri çekti ve dikkatini tekrar terapistte gördüğü ve duyduğu o "soğukluk olmayan kadınsı yumuşak sertliğe" verdi. L, terapistin bu özelliğinden çok etkilendiğini büyük bir utançla itiraf etti ama dedi ki, "Size âşık değilim ama tarif etmeye çalıştığım o parçanızı deneyimlerken karşıma çıkan duyguya âşığım. Size âşık olmak, karanlık, küflü bir mağarada kapana kısılmak gibi olurdu ve bunu tekrar istemiyorum. (Kısa bir eşcinsel ilişkide bunu deneyimlemişti.) Size bu şekilde âşık olmak, ıslak çimenlere basıp yerin sertliği sizi tutana kadar biraz değil, dizlerime kadar battığımı fark etmek olurdu."

Bu dönemde hasta, çocukluğundan beri ilk kez babasını merak ettiğini söyledi. Babasının neye benzediğini, çocukluğundan bugüne dek çekilmiş fotoğraflarına bakarak (ki bu zamana dek fobisi olan bir aktiviteydi) ve annesine ait özellikleri kendi imgesinden "çıkararak" çözmeye çalışmıştı. Çocukken sokakta gördüğü erkeklerde babasını aramamak için bilinçli bir çaba sarf etmişti. Terapist, hastanın kadınlarda bulunacak erkekler ve erkeklerde bulunacak kadınlar olduğunu

hissettiğini öne sürdü; belki de hastanın terapistte soğukluk olmayan sertliği keşfetmesinin anlamı buydu.

Bundan birkaç ay sonra L, terapi seansına ilk kez etek ve bluzla geldi. Kaygılı olduğu açıktı; ofise başı eğik, gözleri ayakkabılarına sabitlenmiş olarak girdi. Sonunda terapiste baktığında ikisi de gülümsedi. Hastanın gözleri yaşlarla doldu. Terapistinin gülümsemesinin hayatındaki en sıcak ve en sessizce kabul edildiği anlardan biri olduğunu söyledi. (Terapist kendi gözyaşlarını tutmak zorunda kalmıştı, çünkü hasta kendini terapistin ellerine öyle masum ve güvenle bırakır gibiydi ki terapiste hem kendi çocuklarıyla hem de annesiyle olan deneyimlerini hatırlatmıştı.) L, terapistin ona gülmesinden o kadar korkmuştu ki, seansta etek ve bluz giyme cesaretini toplamadan önce kıyafetlerini altı kez değiştirmişti.

Bu noktadaki malzeme hastanın, terapistin kocasıyla ilişkisine dair düşlemlerine ve öncelikle hastanın düşlemde kendini çiftin çocuğu olarak görüşüne odaklandı. Daha sonra hasta büyük bir endişeyle, terapistin kocasının eşine, terapistin ofisinden çıkarken gördüğü o kadının [hastanın] kim olduğunu sorduğu bir rüya anlattı. L, ("cesur bir kadın" olan Lauren Bacall ile özdeşleşerek) kendiyle Humphrey Bogart arasındaki "ateşli ilişki"ye odaklanan bilinçli cinsel fantezileri (mastürbasyon sırasındakiler de dahil olmak üzere) kurabilmeye başladı.

Bu olaylar dizisinde hasta, ödipal ilişkinin tehlikelerini ve karmaşıklığını savuşturmak için başlangıçta şizoid geri çekilme ve (erkeklik ile kadınlığı bölmeyi içeren) bölme savunmalarını kullanmıştı. Depresif konumda bütünsel nesne ilişkisi kapasitesinin başlangıç noktasına ulaştıktan sonra, ödipal ilişkilenmenin geçici ve dağınık unsurlarından daha fazlası için bir potansiyel geliştirdi. Bu durum, hastanın terapistte yumuşaklık içinde bir sertliği, anne içindeki babayı, kadınlık içindeki erkekliği görmesi ve duymasıyla ivme kazandı. Burada ağır basan mesele, olumsuz ödipal aktarımdaki anne değildi; daha ziyade, tanıdık olanda şimdiye kadar ürkütücü olan bir ötekiliğin keşfinin geçiş rolüydü. Tanıdık olanın fazla tanıdık olmaması, yani ilkel anne-bebek ikilisinin annesi gibi (karanlık, küflü mağara ve birini yutan ıslak zemin) olmaması şarttı. Tanıdık olmayan "öteki"nin, korkutucu raddede yabancı olması ve hoş karşılanmaması da (profesörün yaşadığı "öteki dünya") bir o kadar önemliydi. Hastanın deneyimi, hem tamamen annesi olmayan aktarım annesine âşık olma ("Âşık olduğum siz değilsiniz"); hem de henüz tam olarak bir dış nesne olmayan (annedeki) babaya, yumuşaklığın içindeki sertliğe âşık olma deneyimiydi. Bu, hasta'nın düşlemlenen

ödipal babayla ilişkideki ödipal anne olarak terapistle özdeşleşme provası yapmaya cesaret etmesine yol açan kritik bir aktarımsal deneyimdi (ve yorumlandı). Hastanın etek ve bluz giymesi gerçek anlamda bir ödipus karmaşasına doğru bir adımı temsil ediyordu; burada terapistin aktarımdaki rolü, annedeki-baba ve babadaki-anne rolünden, kızının babayla yaşadığı ödipal romantizminde kızıyla özdeşleşen anne olmaya kayıyordu. (Karşıaktarımda terapist, hastanın ondan sessizce ödipal babaya duyduğu cinsel ve romantik ilgi de dahil olmak üzere ödipal anneyle özdeşleşmek için sevgi dolu onayını istemesi karşısında şefkat ve gurur hislerini deneyimledi.)

Bu gelişmelerin ardından hastanın cinsel fantezi türetme kapasitesindeki ketlenme azalarak, mastürbasyon da dahil olmak üzere, genital düzeyde cinsel heyecan yaşama ve bundan zevk almasına olanak sağladı. Kendi (Lauren Bacall ile özdeşleşen) ile Humphrey Bogart arasındaki "ateşli ilişki"nin cinsel/romantik fantezileri, ödipal geçiş nesnesinin süregelen öneminin kanıtlarını taşıyordu. Bacall (kadındaki erkek) olarak kısmen annedeki-baba aktarımının varisiydi. Bununla birlikte, Bogart-Bacall fantezisinde, hastanın dışsal anne nesnesiyle özdeşleştiği (ve onunla rekabete girdiği), tam anlamıyla üçgenleştirilmiş bir nesne ilişkisi vardır ve bu sayede bir dış nesne olarak ödipal babayla (güvenle ve zevkle) romantik/cinsel bir ilişkiye girer.

FREUDYEN KADIN ÖDİPUS ANLATISININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu noktada Freud'un kadın ödipus karmaşası anlatısı yeniden incelenebilir, hatta belki daha iyi anlaşılabilir. Bu bölümde geliştirilen perspektiften, Freud'un kadın ödipus karmaşası anlatısı (özellikle de kız çocuğun penisi olmadığını fark etmesinden kaynaklanan utançla babasına yönelmesine yaptığı vurgu), kadın gelişiminin sık gözlemlenen ortak bir *patolojik* sonucu ve de normal kadın gelişiminin bir alt teması olarak görülebilir. Bir kızın ödipal deneyimi, kendi bilinçdışı ödipal yapısının gelişimi patolojik olan bir annenin gölgesinde oluşunca, bu patoloji kızının ödipal yapısının evrimine rengini verecektir. Örneğin anne, kadın olmanın kusurlu ve utanç verici bir şekilde eksik olmak anlamına geldiğine dair bilinçdışı bir inanca sahipse, kızının yalnızca bu utanç ve içsel kusur

duygularıyla özdeşleşmesi değil, aynı zamanda annesinin ellerinde narsisistik olarak yaralanmış hissetmesi beklenebilir. Ayrıca bu durumda kızın kızması ve narsisistik yarayı onarmak için babasına dönmesi de beklenir. Narsisistik yara düşlemde bedensel bir yara, bir kayıp ya da bir kusur olarak somutlaştırılır. Küçük kızın özgüvenini geri kazanabilmesi için gereken baba sevgisidir. Böyle bir durumda kız çocuk, özdeğer kaynağı olarak babasının sevgisine (ve daha sonra da diğer erkeklerin sevgisine) bağımlıdır. Bu durum bilinçdışı düşlemde bedensel terimlere çevrilir: Ya cinsel ilişkideki babanın penisi ya da babanın bebeği benliği tamamlayacak şey olarak görülür. Freud'un 1933'teki makalesinde ele aldığı aşırı ölçüdeki kadın narsisizmi, kadın ödipus gelişiminin kaçınılmaz sonucu değil, sıklıkla kadın ödipus karmaşasının patolojik biçimlerinin sonucudur. Örneğin, annenin bilinçdışında hem kendine hem de kızına ilişkin utanç verici derecede eksik insanlar oldukları yönünde bilinçdışı bir kavrayışla oluşan narsisistik bir yara sebebiyle ortaya çıkan bir tür nesne ilişkilenmesinin sonucu bu olabilir. Bu şartlar altında kız çocuk, daha önce tanımlanmış olan, kendini tamamlanmak amacıyla bir erkeğe bağlanması için annenin kızını giydirip hazırladığı bir "kıyafet provası" deneyimleyecektir.

Anne bilinçdışında kendini az önce tarif edilen şekilde eksik olarak algılasa bile kız, babasının taşıdığı daha az patolojik (ve daha az patojenik) görüşten yararlanabilir (krş. Leonard, 1966). Babayla yaşanan sağlıklı bir ödipal romantizm, küçük kızı gerçekten seven ve onu eksik bulmadığı hissini ileten biriyle bir deneyim sağlayabilir. Kız yeterince dayanıklıysa, ortaya çıkan kimliğini şekillendirirken bu deneyim biçimini tanıyıp kullanabilir. Ancak kendine daha az güvenen bir çocuğun bu yeni deneyime tepkisi, özgüveninin babasının onu sevilebilir bulmaktaki özgün yeteneğine bağlı olduğunu ve kıymetinin, babasının onun hakkındaki algısından bağımsız bir içsel güçten kaynaklanmadığını hissetmektir. Başka bir deyişle, onu özel kılanın babası olduğunu hisseder. Bu onu, daha sonra ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde kendini özel hissettirecek erkeklere bağımlılık yapan bir arayışa götürür. Kadın kendine bir değer duygusu sağlayamadıkları için yetilerine değer vermez. Değer erkeğin onu sevilebilir bulmasından kaynaklanır. Bu koşullar altında güzellik kelimenin tam anlamıyla bakanın gözlerindedir. Dolayısıyla böyle bir kadının, aşkıyla ona değer katacak bir erkeğin dikkatini çekme amacıyla kullanılan kıyafet, makyaj, takı ve benzeri şeylerle yoğun bir meşguliyeti olabilir. Hasta, nesnede aynalamá aramadığı için

bu durum narsisistik bozukluğun özel bir biçimini temsil eder; bunun yerine, zarar görmüş özgüveninin babasının sevgisiyle daha az acı verici hâle geldiği belirli bir erken aşk ilişkisini canlandırmayı ummaktadır Yaralanma duygusu, babası tarafından yatıştırılmış olsa da babanın sevgisi hiçbir zaman sağlıklı bir narsisizm olarak yeterince içselleştirilmediğinden, tamamen onarılmamıştır.

Freudyen anlatının bir başka yönü artık yeni bir ışık altında anlaşılabilir. Freud ödipus karmaşasında küçük kızın annesine olan öfkesini, kendine bir penis vermediği ve böylece onu eksik, kusurlu bir hâlde bıraktığı için annesini suçlamasının yansıması olarak görmüştür. Bu bölümde geliştirilmekte olan perspektiften, küçük kızın annesine olan öfkesi, artık eskisine nazaran çok daha dışsal bir nesne gibi deneyimlenen ödipal annenin kendine ait bir hayata, özellikle de küçük kızın babasıyla ayrı ve özel bir romantik ve cinsel hayata sahip olarak kızına ihanet ettiği hissinin bir yansıması olarak anlaşılabilir.

AKTARIM-KARŞIAKTARIMA ETKİLERİ

Şimdi, kadın hastaların psikanalitik tedavisinde hiç de nadir görülmeyen bir karşıaktarım zorluğunu tanımlamak istiyorum. Burada tartışılacak olan karşıaktarım sorunu, hastanın erken dönem ödipal aktarımları (ki bunlar genellikle yansıtmalı özdeşimler biçiminde dışsallaştırılır [krş. Ogden, 1982b, 1983]) ile terapistin analiz edilmemiş erken Ödipal çatışmalarının etkileşiminden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. (Burada ana odak noktası, kadın terapistlerin kadın hastalarla yaptığı çalışmalar olacaktır.) ödipal geçiş ilişkisinin yetersizliğinden kaynaklanan başlıca karşıaktarım güçlüğü[6], kadın terapistin bilinçdışı ödipal nesne ilişkileri kümesinde kendi babasıyla nispeten çatışmalı olmayan bir özdeşim kurmaktaki yetersizliğidir. Kadın terapist, bilinçdışı ödipal babayla özdeşleşme görevine karşı savunmada olduğunda, aktarımlarının kökenleri söz konusu erken ödipal evreye dayanan hastalarla analitik terapi yürütmekte büyük güçlüklerle karşılaşır. Böyle bir özdeşime karşı savunmaya geçmesi gereken terapist, ödipal babayla ilişkiye geçiş niteliğinde bir rol oynamasının istendiği fikri

6 Herhangi bir bilinçdışı nesne ilişkisinin aktarımdaki dışavurumlarını tanımlama çabası zorunlu olarak epey şematiktir, çünkü aktarımda her zaman üstbelirlenim söz konusudur; yani aktarımlar çeşitli gelişim düzeylerindeki çok sayıda içsel nesne ilişkilerinden türerler.

karşısında bilinçdışında kendini incinmiş ve kızgın hisseder. Böyle bir terapist, bilinçdışında, hastanın onu bu şekilde kullanma çabasının terapistin ikinci en iyi olduğu, eksik olduğu, "esas şey" için yalnızca bir ön hazırlık olduğunun ifadesi olduğunu hisšeder. Terapist açıkça veya üstü kapalı bir biçimde, hastanın bir erkekle -hatta babasal aktarımda terapistle bile- ilişki kurmasının terapiste ihanet etmek olduğu hissini aktararak bilinçdışında hastaya tutunmaya çalışır. Bu koşullar altında terapist kendini, kendi babasıyla özdeşimine karşı o kadar endişeli ve yabancılaşmış hisseder ki kendini babasal aktarım aşkının nesnesi olarak tanıyamaz. (Terapistin kendi içindeki bir içsel nesneye yönelik kıskançlığının tanımı için bkz. Searles, 1979.) Böyle bir terapist, söz konusu özdeşimden kaçınmak için genellikle savunmacı bir şekilde hastada bir gerilemeyi tetiklemeye çalışacaktır. Örneğin terapist, gelişimsel olarak "aşağıya doğru yorumlayabilir" (örneğin genital düzeydeki malzemeyi oral düzeyde yorumlayarak) ve genel olarak hasta sanki kendi başına idare edemezmiş gibi davranabilir. Bu durum, terapistin hastayla, (birçok başka şeyin yanı sıra) kendi bilinçdışındaki ödipal babasıyla özdeşleşmesini gerektiren üçgenleşmiş ödipal düzeyde bir ilişkiye girmekten kaçınmak için, hastayı sonsuza kadar ödipal dönem öncesindeki bir çocuk olarak tutmaya yönelik bilinçdışı arzusunun ifadesidir.

Terapist bu şekilde kendiyle çeliştiğinde, hastanın terapi deneyimini iki kadının dünyaya (bilinçdışında erkeklerin dünyası, özellikle de ödipal babanın dünyasına) karşı ittifakına bilinçdışı olarak yöneltebilir. Terapinin değer sistemi, doğrudan ifade edilmese de, hastanın "erkekler olmadan da yapabileceği" fikrine doğru ilerler. Olgunluk fikri, bilinçdışında, kendi kendine tam olarak yetmeyle eşitlenir. Terapistin veya diğer kadınların yardımı, hastanın bağımsızlığından ödün vermesi olarak değerlendirilmez, çünkü (bilinçdışında) başka bir kadına bağımlılığın düşman (öteki, ödipal baba) uğruna "satma" eylemi olmadığı hissedilir. Hasta burada yine babasına yönelik (aktarımdaki bile) ödipal sevgisini, terapistin bilinçdışı olarak rolünü üstlendiği anneye bir ihanet olarak deneyimler. (Hasta genellikle, yansıtmalı özdeşim aracılığıyla, terapistin kendini bu şekilde deneyimlemesi için büyük bir baskı uygular.) Aktarımın bu yönü terapist tarafından canlandırıldığı için analiz edilmeden bırakılır. Bu noktada genellikle tedavide bir aksama gerçekleşir. Hasta imkânsız bir seçimle karşı karşıya olduğunu hisseder ancak bunu çoğu zaman kelimelere dökemez: Ya bir babaya ya da bir anneye sahip olabilir ama ikisine birden olamaz. Terapinin

kesintiye uğraması veya kesintiye uğrama tehdidi, anne yerine babayı tercih etme eylemi olmaktan çok, hastanın ikisi arasında seçim yapmak zorunda kalmayı reddetmesidir. Terapide bu çıkmazla karşı karşıya kalan hastalar, imkânsız seçimlerin yapılması gereken rüya ve perde anıları düzenli olarak sunarlar. (Böyle bir rüyanın örneği bu bölümün ilerleyen kısımlarında anlatılacaktır.)

Hasta terapiyi kesintiye uğratmadığında ve baba aktarımı yerine kıskanç ve tahakküm edici anne aktarımını seçmeye karar verdiğinde, terapist (aktarımdaki anne olarak) babayı yutmuş ve artık penise sahip olan güçlü bir fallik kadın gibi deneyimlenir. Terapist, aktarımda baba (öteki) olma yolundaki anne olarak deneyimlenmek yerine, ödipus öncesi kudretli anne ile bir zamanlar var olmuş veya olabilecek babanın bir yoğunlaşması olarak deneyimlenir. Bu tür zorluklarla çıkmaza giren bir terapi vakasında terapiste yönelen fallik anne aktarımı, hasta tarafından, terapistin bir zamanlar ofis odasını erkek terapistlerle paylaşan, ancak cinsel ilişki sırasında vajinal olarak onları tüketen bir "erkek yiyici" olduğu fantezisinde temsil edilmişti.

Bu fantezi, aktarımda geçiş nitelikli ödipal anne (bilinçdışında babayla özdeşleşen anne) rolünü kabul edebilen bir terapiste yönelen aktarımla tezat oluşturur. Bir hasta bu ikinci aktarım biçimini, terapistin iki ayna arasında durduğu bir rüya imgesinde temsil ediyordu; bu imgede hasta, terapistin tanınmayan ancak arkadaş canlısı ve "tanıdık" bir adamın imgesiyle değişen seri imgelerini görüyordu; bu imgeler sonsuza dek geriye doğru genişliyordu. Adam, "aynı zamanda bir şekilde" terapistti de.

Tartışmanın bu bölümünü kapatmadan önce, söz konusu erken ödipal aktarımların kadın hastaları tedavi eden kadın terapistlerin çalışmalarında olduğu kadar, kadın hastaları tedavi eden erkek terapistlerin çalışmalarında da önemli bir rol oynadığını kısaca belirtmek isterim. Erken ödipal gelişimin bu özel kavşağında, kendine anne rolü biçilen erkek terapistte farklı ama ilişkili bir dizi karşıaktarım kaygısı ortaya çıkar. Erkek analist, hasta açıkça analistin özelliklerine sahip bir erkeğe âşık olduğundan bahsetse bile kendini "dışlanmış" hissedebilir. Bu gözlemin altında yatan ruhsal gerçeklik, hastanın anne aktarımındaki analiste âşık olurken, baba aktarımındaki analiste henüz âşık olmamasıdır. Yine analist, aktarımda kendini bir kadın (kendi babasıyla özdeşleşen anne) olarak deneyimlemesi gerektiği için, yabancılaşmış hissedebileceği başka bir parçasını kıskanabilir. Kadın ödipus karmaşasının bu erken evresi, erkek analistler tarafından yürütülen analizlerde

kolaylıkla gözden kaçar, çünkü aktarımın hem gelişimsel olarak önceki hem de sonraki biçimlerinde babalık unsurunun sürekliliği vardır: Gelişimsel olarak daha erken aktarım biçimi babayı kapsayan anneyi içerirken, gelişimsel olarak daha sonraki aktarım biçimi babanın kendiyle ilişkiyi içerir. (Erkek analistlerin ödipal aktarımlar sergileyen kadın hastalarla çalışmalarının gerekli ancak çoğu zaman rahatsız edici bir unsuru olan karşıaktarımdaki ödipal aşka ilişkin bir tartışma için bkz. Searles, 1959).

TOPLUMSAL CİNSİYET KİMLİĞİNİN GELİŞİMİNE ETKİLERİ

Bir annenin kendi babasıyla özdeşleşme korkusunun yarattığı, anne ile baba (erillik ile dişillik) arasında seçim yapmak zorunda kalma ikilemi, birçok toplumsal cinsiyet kimliği bozukluğunun merkezinde yer alır. Burada geliştirilen bakış açısından sağlıklı bir toplumsal cinsiyet kimliğinin gelişimi, eril ve dişil kimlikler arasında diyalektik bir etkileşimin yaratılmasının bir yansımasıdır. Bu durum kişinin annesini sevmek (ve onunla özdeşleşmek) ile babasını sevmek (ve onunla özdeşleşmek) arasında seçim yapması gerekmediğinde ortaya çıkar. Bu gelişime bir çerçeve olarak hizmet eden önemli kişilerarası deneyimler arasında, anneyle ödipal geçiş ilişkisi de vardır: Bu ilişkide anne hem erkek hem de kadındır (babadaki anne ve annedeki baba). Bu deneyimin oluşabilmesi için anne ile kızının onları hem birbirine bağlayan hem de onları birbirinden ayıran bir "oyun alanı"nı (Winnicott, 1971b, c) yaratabilmesi ve kullanabilmesi gerekir. Ödipus karmaşası önce anne ile kızın yarattığı, ardından da babanın içine girdiği bu alanda oynanacak bir dramadır. Ödipal evrenin en başında, çocuğun kime (anneye mi, yoksa babaya mı) âşık olduğu sorusuna cevap verilecek olursa, oyun alanı "çöker" (Ogden, 1985b, 1986) ve ödipal drama fazlaca gerçek bir hâl alır. Bu koşullar altında ödipus karmaşasına giriş, çocuk için imkânsız bir seçimi içerir.

> Aktarımda da hayat bulan bu seçimin dehşetiyle mücadele eden bir hasta, düşmek üzere olan bir uçağın koridorunda durduğu bir rüya getirmişti. Hasta rüyasında ya koridorun bir tarafında annesiyle ya da diğer tarafında babasıyla oturmak zorundaydı. Hangi ebeveyniyle otururşa onun hayatta kalacağını ve diğerinin

öleceğini biliyordu. Hasta, bu rüyanın yapmak zorunda olduğunu hissettiği bir seçimi temsil ettiğini ve bu seçim sonucunda bir yarısının öleceğini sezmişti.

Anne ile baba (erillik ile dişillik) arasında bir seçim yapılması gerektiğinde, sağlıklı erkeklik ve sağlıklı kadınlık durumunda bunların her biri diğerine bağlı olduğu ve diğeri tarafından yaratıldığın için kişi ne eril ne de dişil olur. Bu durum, Freud'un (1905, 1925, 1931) insanların temel biseksüelliği üzerindeki ısrarının sonuçlarının bir parçasıdır.

Toplumsal cinsiyet kimliği bozuklukları, erkeklik ile kadınlığın ruhsallık içindeki diyalektik ilişkisindeki bozuklukları olarak anlaşılabilir. Acı verici (içsel olarak anne veya baba katliyle ve daima kişinin özkıyımıyla ilişkili) bir seçim yapma girişimi, sahte bir kimlik inşasına yol açar. Bu tür sahte kimlik örnekleri, lezbiyenlikte karikatürize erkeklikte ("*dyke*") ve erkek eşcinsellerdeki karikatürize kadınlıkta ("*queen*"[7]) görülür. Bu tür kırılgan sözde kimlikler, olgun bir toplumsal cinsiyet kimliğini niteleyen erkeklik ve kadınlığın incelikli tınılarından yoksundur. Tatmin edici bir ödipal geçiş ilişkisinin sonucu olan üçgenleşme, bireyin temel biseksüelliğinin, kadınlığın erkeklikten kaçış veya erkekliği inkâr (ve tersi) etmesi gerekmeyecek şekilde yeniden yapılandırılmasını temsil eder.

ÖZET

Ödipal geçiş ilişkisi kavramı, küçük kızın ödipus karmaşasına girmesine aracılık eden psikolojik-kişilerarası sürecin doğasını anlamanın bir yolu olarak önerilmiştir. Bu geçiş ilişkisi, küçük kızın anneyle ikili ilişkisinin güvenli bağlamında, babayı travmatik olmayan şekilde bir dış nesne olarak keşfetmesine izin verir. Ödipal gelişimin bu erken evresinde, küçük kız annedeki-babaya ve babadaki-anneye âşık olur, yani bilinçdışında kendi babasıyla özdeşleşen anneye âşık olur. Bu şekilde, paradoksal olarak, üçgenleştirilmiş ilk nesne ilişkisi iki kişilik bir ilişkide yaşanır; ilk heteroseksüel ilişki iki kadının yer aldığı bir ilişkide gelişir, libidinal nesne olarak baba, annede keşfedilir.

7 "*Drag queen*" terimine atıfla kullanılan bu kelime, Kaos GL Çeviri Sözlüğü'nde şu şekilde tanımlanmaktadır: "Feminenliğin farklı biçim ve boyutlarını teatral bir performans olarak sergileyen kişilere denilir." [LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü, Kaos GL Derneği] (ç. n.)

6

Erkek Ödipus Karmaşasının Eşiği

Ödipus karmaşası, Freud için birçok yönden psikanalitik kuramın merkezidir. Freud, evrensel bir psikolojik yapının, kişisel bilinçdışı anlamın ve bedenden yayılan arzu gücünün etkisinin ödipus karmaşasında buluştuğunu görmüştür. Bunun sonucunda, ödipus karmaşası doksan yılı aşkın bir süredir analitik düşüncede tam anlamıyla merkezi bir konum edinmiştir.[1] Bu bölümde ödipus karmaşasının şimdiye kadar görece ihmal edilmiş bir parçası olduğuna inandığım bir yönüne, erken ödipal gelişimle ilgili analitik söyleme odaklanacağım.

Ödipus karmaşasına geçişin psikolojik gelişimde önemli bir kavşağı temsil ettiği genel olarak kabul edilse de, psikanalitik kuramın erkeklerin gelişiminde bu geçişe aracılık eden psikolojik-kişilerarası süreçlere ilişkin kavrayışını henüz yeterince işlemediğine inanıyorum. Bu bölümde, erkek ödipus karmaşasına geçişe, kadın gelişiminde görülene (krş. 5. Bölüm) benzer bir şekilde anneyle geçiş ilişkisinin aracılık ettiğini, ancak burada önemli bir vurgulama farkı olduğunu ileri süreceğim. Bu fark, ödipal annenin, erkek çocuğun annesini (ve babasını) dışsal ödipal nesneler olarak keşfinden önce sevdiği, nefret ettiği ve korktuğu anneyle hem aynı anne olduğu hem de aynı anne olmadığı gerçeğinin bir sonucudur. Ödipal dönem öncesi ve ödipal aşk nesnelerinin (olumlu ödipus karmaşasındaki) psikolojik yakınlığının neden olduğu bu karmaşa erkek gelişimine özgüdür ve erkek çocuğun gelişimine özgü bir psikolojik çözümü gerektirir. Küçük çocuğun ödipal dönem öncesindeki ve ödipal dönemdeki

1 Freud, 15 Ekim 1897'de Fliess'e yazdığı mektupta ödipus karmaşasını oluşturan fikirlerin önemini tartışmışsa da, *ödipus karmaşası* terimini 1910'a kadar yayınlarında kullanmamıştır.

sevgi nesnelerinin örtüşmesinden kaynaklanan bu sorunun çözümü için esas olan, gelişmekte olan cinsel anlamı ve kişisel kimliği[2] bilinçdışında örgütleyen ilk sahne düşleminin[3] rolüdür.

Bu düşlemler dizisi (ilk sahne düşlemleri), hem erkek hem de kadın gelişiminde güçlü bir üçüncülük duygusu taşır. Öteki'nin (üçüncünün) sağladığı anne ile çocuk arasındaki alan, uygun simge oluşumunun, öznelliğin gelişimine ve dışsallığın keşfi ile cinsiyetler ve nesiller arası farkı tanımayla bağlantılı olarak kişisel tümgüçlülükle uzlaşmaya imkân tanır. Erkek ödipus karmaşasına geçiş, ödipal anne nesnesinin dışsallığının, ödipal dönem öncesi annenin gölgesi tarafından bulanıklaştırılma tehlikesiyle daima karşı karşıya olduğu psikolojik bir durumu mutlaka içerir. Bu gelişim evresinde erkek çocuğun psikolojik görevi, ödipal dönem öncesi anneden feragat etmek değil, anneyle ödipal dönem öncesi ve ödipal aşk ilişkileri arasında diyalektik bir gerilim kurmaktır.

FREUD'UN PERSPEKTİFİ

Freud (1925, 1931), ödipus karmaşasına yönelik psikolojik hareketin önemini anlamasına rağmen, erkek çocukta bu geçişe içkin olan bilinçdışı çatışmanın doğasını tanımıyor gibidir. "Her iki durumda da [yani erkekler ve kızlar için] anne başlangıç nesnesidir ve erkek çocukların nesneyi ödipus karmaşası sırasında korumasında *şaşıracak hiçbir şey yoktur*[4]" (Freud, 1925, s. 251, italikler eklenmiştir).

2 *İlk sahne düşlemi* terimi, ebeveynlerin cinsel ilişkisini gözlemleme teması üzerine bir dizi bilinçli ve bilinçdışı düşleme atıfta bulunur. Bu düşlemler, farklı ilkellik dereceleri, bir dizi nesne ilişkisi tarzı, düşlemdeki figürlerin her biriyle özdeşleşmenin farklı biçimleri ve yoğunlukları vb ile nitelendirilir.

3 Kadın gelişiminde, ödipus karmaşasının eşiğinde erkeğin gelişimiyle örtüşen ancak özdeş olmayan psikolojik zorluklar vardır. Örneğin bu noktada, anneyle özdeşleşmenin, (sadece onun gibi olmak yerine) onunla bir olmaya yönelik daha ilkel isteklere doğru bir çekimi de beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Küçük kızın kendini ödipal ve ödipal dönem öncesi anne(ler)inden farklılaştırmasını, cinsiyetler ile nesiller arası farkı kabul etmesini ve kadın ödipus karmaşasının gelişimini kolaylaştırmada ilk sahne düşlemlerinin rolünü tartışmak bu bölümün kapsamı dışındadır.

4 S. Freud, Cinsler arasındaki anatomik farkın bazı psikolojik sonuçları, *Cinsellik Üzerine* içinde, çev. Emre Kapkın, Payel, İstanbul, 2015 [2006], s. 324. (ç. n.)

Freud'un, ödipus karmaşasında erkek çocuğun annesini aşk nesnesi olarak tutmakta karşılaştığı psikolojik sorunların doğasını yeterince kavramlaştıramadığına inanıyorum, çünkü genel olarak içsel nesne ilişkilerine ve özellikle de erkek çocuğun annesiyle ödipal dönem öncesi ilişkisine dair anlayışını geliştirmeye daha yeni başlamıştı.[5]

Freud (1921), erkek çocuklar için ödipus karmaşasının inşasının, psikolojik yaşamın başlangıçta bağımsız olan iki yönünün -yani erkek çocuğun annesiyle olan cinsel bağının ve babasını idealleştirmesinin- "birleşme yönünde karşı konulmaz bir şekilde ilerlemesi"ni (s.105) içerdiğini öne sürmüştür. Ayrıca, ilk sahne düşlemlerinin ödipus karmaşasının "tarih-öncesi"nde önemli bir rol oynadığına da inanıyordu. Freud ilk sahne düşlemlerini evrensel görüyor, dolayısıyla da bunların ebeveynlerin cinsel ilişkisine gerçekten tanık olma deneyiminden kaynaklandığını varsaymanın makul olmadığını seziyordu. Bu düşlemleri daha ziyade filogenetik olarak kalıtsal bir dizi "birincil düşlem"in (Freud, 1916-1917) parçası veya başka bir deyişle türün deneyiminin biyolojik olarak aktarılan kısımları gibi görüyordu.

> İnanıyorum ki [bu birincil düşlemlerde] ...birey, kendi deneyiminin tam olgunlaşmamış olduğu noktalarda kendi deneyiminin ötesindeki ilkel deneyime ulaşır. Bugün bize düşlem olarak analizde anlatılan her şeyin -çocukların baştan çıkarılmasının, ebeveyn ilişkisini gözlemleyerek cinsel heyecanın alevlenmesinin, iğdiş edilme tehdidinin (daha doğrusu iğdiş edilmenin kendinin)- insan ailelerinin ilkel zamanlarındaki gerçek olaylar olması ve çocukların düşlemlerindeki bireysel hakikatteki boşlukları tarih öncesi hakikatle doldurmuş olmaları bana gayet olası görünüyor. [s. 370-371]

Daha önce de irdelediğim gibi (Ogden, 1984), bu durum belirli bir düşlemin (bir dizi düşünce ve duygunun) kalıtsal olduğu anlamına gelmez; daha ziyade, deneyimi belirli, önceden belirlenmiş hatlar boyunca örgütlemeye yönelik yapısal

5 Freud (1925, 1933), ödipus karmaşasının eşiğindeki küçük kızın annesini öfkeyle reddetmesi olduğuna inandığı şeyi anlamaya çalışırken, küçük kız ile annesi arasındaki ödipus öncesi ilişkiye dair bir kavram formüle etmeye başlamıştır. "Ödipal dönem öncesindeki annelerine bağlılıklarının bu aşamasını takdir etmedikçe kadınları anlayamayız" (Freud, 1933, s. 119). Ancak Freud, anne ile çocuk arasındaki ödipal dönem öncesi ilişkinin, erkek çocukların gelişiminde kızlarınkine nazaran çok daha az önem taşıdığına inanmaya devam etmiştir (bkz. Laplanche ve Pontalis, 1967).

bir psikolojik hazırlık söz konusudur. *Psikolojik derin yapı* diye adlandırdığım bu yapı biçimini Chomsky'nin (1957, 1968) tanımladığı derin dil yapısına benzer olarak görüyorum. Freud, ilk sahne düşlemlerini ödipus karmaşasının tarih öncesinin bir parçası olarak görse de bu düşlemler dizisinin ödipus karmaşasının gelişimini nasıl etkilediğine ilişkin kavrayışını ayrıntılandırmamıştır. Sıklıkla kadınların cinsel gelişim sorunlarını yeterince ele almamakla suçlansa da, Freud'un erkek çocuğun ödipus karmaşasına girişi meselesine kadın ödipus karmaşasına giriş meselesinden daha az ilgi gösterdiğine inanıyorum. Freud'un, "Erkeklerdeki ödipus karmaşasının tarih öncesine ilişkin olarak tam bir netlikten uzağız," (1925, s. 250) ifadesine katılıyorum.

Son kırk yılda geliştirilen ödipal dönem öncesi içsel ve dışsal nesne ilişkileri anlayışları ışığında (örneğin bkz. Bion, 1962; Chasseguet-Smirgel, 1984a; Fairbairn, 1952; Jacobson, 1964; Kernberg, 1976; Klein, 1975; Kohut, 1971; Lewin, 1950; Mahler, 1968; Searles, 1966; Spitz, 1965; Stern, 1985; Winnicott, 1958), sadece "erkek çocukların [anneyi]... ödipus karmaşasındaki bir nesne olarak tutmaları şaşırtıcı değildir," (Freud, 1925) demek artık yeterli değildir. Bilakis, erkek çocuğun annesini ödipal bir nesne olarak tut*ma*ması için dikkat çekici nedenler olduğuna inanıyorum. Ödipus karmaşasına özgü psikolojik çatışmalara (ensest tabusu ve sevilen nesnelere yönelik saldırgan istekler gibi) ek olarak, erkek çocuk tümgüçlü olarak deneyimlediği ve yalnızca kısmen farklılaştığı bir nesneyi romantik yaşamının ve cinsel arzu ve düşlemlerinin odak noktası olarak almak durumundadır. Erkek çocuğun ödipal nesne seçimini basitçe kaçınılmaz olarak görmek yerine, "Erkek çocuğun annesini ödipal aşkının nesnesi olarak alması nasıl mümkün olabilir ve anneyle ödipal dönem öncesi ilişkiden ödipal ilişkiye geçişe aracılık eden psikolojik-kişilerarası süreçler nelerdir?" diye sormamız gerektiğine inanıyorum.

Analitik kuram, ilk sahne düşlemlerinin rolü (Chasseguet-Smirgel, 1984b; Green, 1983; McDougall, 1980, 1986), ödipal nesne ilişkilerinin başlangıcının zamanlaması (Bibring, 1947; Galenson ve Roiphe, 1974; Heimann, 1971; Klein, 1928; Parens ve ark, 1976; Sachs, 1977) ve ödipus karmaşasının yapısal öncülleri (Fairbairn, 1952; Klein, 1952b); Winnicott, 1960b) gibi, ödipus karmaşasının önkoşullarının pek çok farklı yönünü ele almış olsa da analitik söylem erkek çocuğun ödipus karmaşasına girmesine aracılık eden psikolojik ve kişilerarası süreçlerin kapsamlı bir tartışmasını içermemiştir.

ERKEK ÖDİPUS KARMAŞASI EŞİĞİNİN SCYLLA VE CHARYBDİS'İ[6]

Erkek çocuğun ödipal dönem öncesi anneyle ilişkisi, ödipus karmaşasının kritik ve sorunlu bir önkoşulunu oluşturur. Ödipal anneyle erotik ve romantik ilişkiye giriş, bu anne ödipal dönem öncesindeki tümgüçlü anneyle tekinsiz bir benzerlik taşıdığı için kısmen kaygı yüklüdür. Kız çocuk için ödipus karmaşasının eşiğinde nesnenin değişmesinin getirdiği psikolojik sorunun ağırlığı, kısmen, küçük kızın bir iç nesneyle olan bir ilişkiden, henüz tanışmadığı ve tümgüçlü şekilde kontrol edemediği bir dış nesneyle olan aşk ilişkisine travmatik olmayan bir geçiş yapma görevinde yatar (Ogden, 1985a). Bu nedenle kız çocuk için tehlike, büyük ölçüde tümgüçlü kontrolünün ötesine uzanan dışsallık uçurumuna atlamaktadır. 5. Bölüm'de tartıştığım gibi bu risk, "annedeki-baba"yla ve "babadaki-anne"yle ödipal geçiş ilişkisi aracılığıyla katlanılabilir hâle getirilir. Böylece küçük kızın (ödipal) babasıyla mı, yoksa (ödipal dönem öncesi) annesiyle mi ilişki içinde olduğu sorusu asla gündeme gelmez. Tıpkı geçiş fenomenlerinin diğer biçimlerinde olduğu gibi, geçiş dönemi anne-kız ilişkisinde de hem (bilinen) anneyle hem de (henüz bilinmeyen, dış nesne) babayla kurulan ilişkide bir yanılsama alanı yaratılır. Babanın aynı anda yaratılmasına ve keşfedilmesine izin veren ve böylece küçük kızın henüz bir dış nesne olarak karşılaşmadığı babasına âşık olmasındaki inanç sıçramasını mümkün kılan, yumuşaklık içindeki sertliktir (annedeki-baba).

Erkek çocuk için psikolojik tehlikenin dağılımı, ödipus karmaşasının eşiğindeki kız çocuğun karşılaştığından farklı olarak, ikili bir psikolojik sorun arz eder. Çocuğun ödipus karmaşasına girmesindeki tehlike, yalnızca ödipal annenin (ve babanın) tehlikeli bir şekilde dışsal oldukları ve bu nedenle de bilinmez, öngörülemez ve kontrol edilemez olmaları gerçeğinde yatmaz. Bu psikolojik dönüm noktasını erkek çocuğa özgü bir şekilde karmaşıklaştıran şey, çocuğun ödipal anneye âşık olurken, bir yandan da kendiyle ödipal dönem öncesi kudretli anne arasına mesafe koymak için mücadele etmesi gerekmesidir.

6 Homeros'un Odysseia'sında Scylla ile Charybdis bir boğazın iki yakasında yaşayan iki canavardır. Scylla bir kayalık üzerindeki altı başlı bir deniz canavarıyken, Charybdis diğer yakadaki bir girdaptır. Birinden kaçınmak diğerinin çok yakınından geçmek anlamına gelir. Türk masallarındaki "kırk katır mı, kırk satır mı" ifadesine benzeyen bu deyim, "iki ateş arasında kalmak" veya "ehven-i şer", yani kötünün iyisi anlamını taşır (ç. n.)

Ödipal dönem öncesindeki anneyi büyülendiği, ve nüfuz edildiği, acımasızca kullandığı, tümgüçlü bir şekilde yok edip yeniden yarattığı, ilkel, tümgüçlü, kısmen farklılaşmış bir nesne olarak tanımıştır (Winnicott, 1954). Ödipal dönem öncesindeki anne, onun "çözülmesine" neden olan bir sıcaklık ve güvenlik parıltısına da sahiptir. Aynı zamanda bu, mutluluk verdiği kadar ürkütücüdür zira bu "çözülme", kendinin nerede bitip annenin nerede başladığına dair zamanla artan bilgisiyle bağlantısını kaybetmesine neden olur.

CİNSEL ANLAMIN ÖRGÜTLENMESİ

Erkek gelişiminde ödipal dönemin başlarındaki görev, ötekiliğin travmatik keşfi tehlikesi ile ödipal romantizmi ezici biçimde ödipal dönem öncesi annenin gölgesinin egemenliğinde deneyimleme tehlikesi arasında güvenli bir ara yol bulmaktır. Dışsal ödipal anne nesnesinin Scylla'sı ile tümgüçlü ödipal dönem öncesi annenin Charybdis'i arasındaki bu yolculuğa, kısmen ilk sahne düşlemlerinin cinsel anlamı ve kimliği örgütleme gücü aracılık eder. Bu bakış açısından ilk sahne düşlemleri, ebeveynlerin cinsel ilişkisine dair cinsel ve saldırgan düşüncelerin heyecan verici bir bileşiminden ibaret olmaktan ziyade, olgun ödipus karmaşasını oluşturacak olan içsel ve dışsal nesne ilişkilerinin temel örgütleyicileridir.

İlk sahne düşlemi, sürekli gelişen cinsel anlam ve kimlik örgütleyicisi rolüyle, kesinlikle durağan bir oluşum değildir. Daha ziyade, nesne ilişkisi biçiminin, öznellik derecesinin, savunma tarzlarının ve duygulanımın olgunluğu ve karmaşıklığının hep bir evrim ve akış hâlinde olduğu bir düşünce ve duygu kümesidir. Gözlemlenen ebeveyn ilişkisinin imgesi bir kalıp, düşünülemez olanı düşünmenin bir yolu olarak hizmet eder. Düşlemi oluşturan nesneler, başlangıçta ağırlıklı olarak, şiddetle iç içe geçmiş gizemli bir cinselliği içeren korkutucu bir savaşta yer alan kısmi nesnelerdir. Bu düşlemlerin deneyimlenmesinde başlangıçta yorumlayıcı bir özne yok gibidir; daha ziyade, ağırlıklı olarak, *sahnenin bir parçası* olan ve sahneden çıkarıldığına dair neredeyse hiçbir fikri olmayan bir nesne olarak kendilik vardır. Hatta bunun üzerine düşünebilen ve kişinin buna tepkisini anlayabilen (yorumlayabilen) bir gözlemci özne olma hissi daha

da azdır Bununla birlikte, ilk sahne düşleminin yapısına içkin olan, henüz tam gelişmemiş bir üçüncülük hissi daima mevcuttur..

Ödipal deneyimin ilk hatlarını oluşturan ilk sahne düşleminin daha ilkel hâlleri, ağırlıklı olarak paranoid-şizoid bir tarzda şekillenir:[7] Erkek çocuk, içine gömülü olduğu yoğun bir duyusal deneyim niteliğindeki cinsel/saldırgan bir olayın parçasıdır. Bu deneyim biçiminin niteliği, analizinin üçüncü yılındaki bir hasta tarafından canlı bir şekilde aktarılmıştı. Anlattığı perde anıda, hasta, yedi yaşında bir çocukken ebeveynlerinin yatak odasında, yatağın yanındaki ayaklı lambanın düğmesini "el yordamıyla ararken" parmaklarını kazara ampul olmayan sokete sokmuştu. Hastanın vücudunda daha önce hiç hissetmediği, hatta hayal bile etmediği tuhaf bir titreşim hissi dalgalanmıştı. Neler olduğu hakkında hiçbir fikri yoktu, ancak deneyim o kadar güçlüydü ki birkaç saniye içinde durmazsa kendini öldüreceğini "biliyordu". Vücudu veya büzgen kasları üzerinde hiç kontrolü yokmuş gibi hissetmiş ama elini soketten çekememişti. Hasta, iki "şey" arasında kaldığına dair belirgin bir hisse sahip olduğunu bildirmişti. Daha sonra bu iki "şey"i soket ve lambanın gövdesi olarak tasavvur ederek bu hissini anlamlandırmıştı. Sanki onun (onların) bir parçası olmuş, ikisini bir arada tutan aygıtın bir parçası olduğunu hissetmişti. Bununla birlikte, o zamanlar deneyim "mış gibi" bir niteliğe sahip değildi; hasta, (penis benzeri) ayaklı lambanın gövdesini, (vajina benzeri) sokete bağlayan bu güçlü kuvvetin bir parçasıydı.

Bu perde anı, nispeten ilkel türden bir bilinçdışı ilk sahne düşlemi üzerine inşa edilmiş olan psikolojik yapıyı temsil eder. Hastanın, parçası olduğu ve kendini kurtaramadığı tehlikeli bir şeyin gerçekleştiği hissi vardır. Düşünme ve hareket etme yetisine sahip bir kendilik duygusu neredeyse hiç yoktu ve böylesine zayıf bir kendilikten elde kalanın da eriyip gittiği hissediliyordu (deneyimin yoğunluğunda öldürülme korkusu).

7 *Paranoid-şizoid tarz* terimini kullanırken atıfta bulunduğum deneyim örgütleme tarzının temel özellikleri özetle şunlardır: (1) Kişinin, kendini düşünce ve duygularının yazarı ve yorumcusu olarak deneyimleme yetisinin epey sınırlı olması; (2) Simgenin simgelenenden pek ayırt edilemediği bir simgeleştirme biçimi ("simgesel denklem", Segal, 1957); (3) Kısmi nesne ilişkisi; ve (4) Tümgüçlü düşünce, bölme ve yansıtmalı özdeşimin, savunma ve deneyimin örgütlenmesinin hizmetinde kullanılması. (Paranoid-şizoid konum hakkında detaylı bir tartışma için bkz. 2. Bölüm ve Ogden, 1986.)

Hastanın analizinde, bu perde anının, çocukken boğuştuğu bu korkutucu ve fazla heyecan verici bilinçdışı ilk sahne düşlemlerini içerecek bir anlatı yaratma girişimini temsil ettiği anlaşıldı. Bahsedilen perde anıda hasta, anne ile babayı, penisle vajinayı birbirine bağlayan cinsel kuvvetle tümgüçlü bir şekilde özdeşleşmişti. Belki de, daha doğru bir ifadeyle, kendi o güç hâline gelmişti. Bu sayede hasta, cinsel eylemden dışlanmıyordu; aksine onun içindeki kuvvet kendiydi. Bu hasta, ruhsal olarak kendini cinsel eylemdeki gücün (tehlikeli, parçalayıcı, heyecan verici, bağlayıcı kuvvetin) *ta kendisi oluyormuş* gibi deneyimliyordu ve ancak daha sonra bu cinsel güce *sahip olmaya* teşebbüs edebilmişti.[8]

Üçüncülük unsuru, ilk sahne düşleminin bu tür ilkel versiyonlarında (örneğin hastanın belli belirsiz sahip olduğu deneyimi gözlemleme ve tanımlama yetisinde) bile bulunur . Bu üçüncülük, gelişim sürecinde, ilk sahne düşleminin ve ödipus karmaşasının daha olgun versiyonlarını niteleyen tamamen üçgenlenmiş nesne ilişkilerine dönüşme potansiyeline sahiptir.[9]

GEÇİŞ NİTELİKLİ ÖDİPAL NESNE İLİŞKİSİ

Erkek çocuk için (kız çocuk için de) ilk sahne düşleminin paranoid-şizoid versiyonlarından olgun ödipus karmaşasına geçişe, yine anneyle kurulan, Winnicott'un (1951) tanımladığı geçiş nesneleriyle olan ilişkiye benzeyen, fakat gelişimsel olarak ondan daha sonra gelen bir ilişki aracılık eder. Erkek çocu-

8 Lacan (1956-1957, 1958), erkek gelişiminde (öteki açısından) aracısız fallus olma duygusundan, simgeselliğin aracılık ettiği bir fallusa sahip olma deneyimine doğru geçişi yorumlamıştır.

9 Hem kadın hem de erkek gelişiminde ilk sahne düşlemi, ilkel biçimleriyle bile üçüncülüğün yaratımında önemli bir araç işlevi görür. İlk sahne düşlemlerinin sağladığı üçüncülük, erkek ve kadın gelişiminde farklı anlamlara sahip gibi görünmektedir. Ödipal arzu nesnesi olarak anne, erkek çocuğun ödipal dönem öncesi anneye olan bağlılığı tarafından sürekli olarak aşındırılma tehlikesiyle karşı karşıyadır (krş. Stoller, 1973). Küçük kız içinse gerçek bir nesne değişikliği söz konusu olduğundan, ödipal arzu *nesnesinin* ötekiliğinin aşınması daha az tehdit oluşturur. Bununla birlikte, kadın gelişiminde, küçük kızın annesiyle olan olgun ödipal *özdeşiminin* çökmesiyle ödipal dönem öncesi anneyle ilkel kaynaşma hissine dönme tehlikesi vardır (krş. Chodorow, 1978). Küçük kız için bu, erkek gelişiminde (bir aşk nesnesi olan) ödipal annenin ödipal dönem öncesindeki anneye çöküşüne biraz benzemekle birlikte, ondan belirgin bir şekilde farklı bir psikolojik tehlikeyi temsil eder. Bu psikolojik tehlike biçimleri arasındaki farklar kısmen, erkek ve kadın gelişiminde ilk sahne düşlemlerinin işlendiği ve kullanıldığı farklı yolları belirler.

ğun bir fallus edinmesi, paradoksal bir şekilde, bir kadın olan anneyle ilişkisi sayesinde olur.[10] Ödipal üçgenleşme anneyle ikili bir ilişki bağlamında gelişir; erkek çocuğun eril özdeşiminin ve babayı yüceltmesinin kökeni bir kadınla olan ilişkiye dayanır.

Erkek çocuk, anneyle ödipal geçiş ilişkisi içinde fallik üçüncülükle karşılaşır. Bu ilişkide anne, aynı anda hem annedeki-baba hem de babadaki-anne olarak deneyimlenir. Anne ne zaman hangisidir sorusu asla sorulmaz. Erkek çocukla ödipal geçiş ilişkisinin geliştiği çerçeve, annenin bilinçdışı içsel ödipal nesne ilişkileri dizisidir. Anne, özdeşleştiği kendi içsel ödipal babası aracılığıyla fallik babayı, oğluyla arasında oluşan ödipal ilişkiye getirir.

Annenin bilinçdışı ödipal nesne ilişkilerinde iyice yer etmiş bir içsel baba nesnesinin yokluğu, erkek çocuğu ödipus karmaşasını psikolojik ve kişilerarası olarak derinlemesine işlemesi için gereken temel bileşenlerin birinden yoksun bırakarak onda duygusal bir boşluk yaratır. Gerçek baba, küçük çocuğun kendi için fallik anlam üretme sürecinde özdeşleşeceği fallusun ancak ikincil taşıyıcısıdır. Başlangıçta annenin bilinçdışı baba imagosunun varlığı nedeniyle anne ile bebek diye bir şey yoktur (krş. Green, 1975).

Annenin bilinçdışı ödipus karmaşası, annenin aynı anda hem babasına âşık küçük bir kız, hem kızına âşık bir baba, hem kocasına âşık bir anne hem de nesil sınırlarının muhafızlığını yaparak onları koruyan bir anne ve bir baba olduğu, yankılanan ve birbirini karşılıklı olarak zenginleştiren nesne ilişkileri dizisini içerir. (Bu nesne ilişkileri, bilinçdışı ödipus karmaşasını oluşturan çok sayıda içsel nesne ilişkisinin elbette sadece küçük bir örneğidir.) Bu içsel nesnelerin her biriyle özdeşleşen anne, gelişen ilişkileri sırasında oğlu tarafından psikolojik olarak farklı biçimlerde kullanılır.[11] Ödipus karmaşasının eşiğinde, anne hem erkek çocuğu cinsel olarak güçlendiren içsel baba nesnesi hem de erkek çocuğun cinsel arzusunun nesnesi olan dışsal anne nesnesidir. Bu kümelenme, "küçük

10 Erkek çocuk bir penisle doğar ancak bu onun bir fallusla doğduğu anlamına gelmez. Birincisi anatomik bir yapıdır; ikincisi erkek çocuğun kendini genel olarak bir erkek olarak algılayışına ve özel olarak da penisinin psikolojik temsiline atfetmeye başladığı bir dizi simgesel anlamdır. Erkek çocuğun cinsel olarak güçlenmesi kendine fallik önem atfetme yetisinin gelişmesiyle olur. (Fallus penisle eşdeğer olmadığı için küçük kızlar da benzer şekilde üretkenlik, cinsel güç, dünyadaki güç ve benzeri anlamlarda kendileri için fallik bir önem geliştirirler.)

11 Her çocuk annesinin bilinçdışını farklı şekillerde kullandığı için, aynı anneye sahip iki çocuk yoktur.

çocukların ortak fantezilerinden birinde" görülebilir (McDougall, 1986, s. 26): Çocuk, "iki ebeveyn arasında yatarken babanın penisini erkek çocuğun içine sokacağını ve böylece kendinin de annesinin içine girebilen güçlü bir penis geliştireceğini" hayal eder (s. 26).

Ödipal geçiş ilişkisinin kalbinde yatan bu dişillik-içinde-erillik, ikilik-içinde-üçüncülük paradoksu, erkek çocuk daha olgun ödipal nesne ilişkileri kurmaya başladığında ilk sahne düşleminin yeni bir versiyonunu oluşturmaya başlar. Bu noktada, ilk sahne düşlemi, baba ile annenin cinsel ilişki sırasında gözlemlenmesine dair bir anlatıya dönüşür. Önceleri paradoksal bir şekilde annedeki-babayı ve babadaki-anneyi kapsayan geçiş nitelikli ödipal anne, artık baba ile annenin birbirlerinden daha belirgin bir şekilde farklılaştığı ve ardından cinsel ilişki eyleminde bir araya geldikleri bir anlatının daha iyi işlenmiş figürüne döner. Başka bir deyişle, cinsel farklılık ilk kez açıkça kabul edilir ve aynı zamanda yeni bir birlik yaratılır: Çocuk, her biri diğerinden farklı ve her biri kendinden ayrı olan iki ebeveyni içeren bir cinsel ilişkiye dair bütünlüklü bir bilgi sahibi olur. İlk sahne düşleminin bu nispeten ayrıştırılmış versiyonunda, erkek çocuk artık kendini kısmi nesnelerden oluşan bir dünyada cinsel heyecanın vücut bulmuş hâli gibi deneyimlemez; artık daha ziyade bütün nesneler dünyasında bir özne olmuştur; bir fallusa sahip olmanın cinsel heyecanını deneyimlemekte ve -babasıyla daha olgun bir özdeşleşme yoluyla- annesini sevgisinin ve cinsel arzusunun nesnesi olarak almaktadır. Aynı zamanda cinsel eylemin "sadece" bir gözlemcisi olduğu gerçeği, onu kimliğini kaybetmekle tehdit edecek gerçek ensest tehlikesinden de yeterince ayırmaktadır. (Tehlikeyi yaratanın sadece iğdiş edilme değil, annenin varlığı altında toplanan kendilik duygusunun çöküşüyle birlikte yok olma tehdidi olduğunu vurgulamak önemlidir [krş. Loewald, 1979].)

İlk sahne düşleminin bu yeni versiyonunda önemli (ama pek de hoş karşılanmayan) bir hatırlatma bulunur: Erkek çocuk nihayetinde annesinin kocası değil, oğludur; annesiyle babası duygusal ve cinsel açıdan olgunken, o gerçeklikte duygusal ve cinsel açıdan henüz olgunlaşmamıştır; babasının oğludur ama babanın kendi değildir. Dış gerçekliğin bu çiftedeğerlilikle deneyimlenen hatırlatıcıları, erkek çocuğun ilk sahne düşlemini varsanı ve sanrı yerine bilinçdışı düşüncenin meydana gelebileceği potansiyel bir alanda sürdürmesini sağlar. Anneyle aşırı derecede erotikleşmiş nesne ilişkileri, bu düşlemleri gerçeklikten

ayırt edilemez hâle getirir. Bu koşullarda olgun özdeşimin ("Ben babam gibiyim") yerini psikotik özdeşim ("Ben babamım") alır.[12]

KLİNİK ÖRNEK

Şimdi, aktarım-karşıaktarım görüngülerinin erkek ödipus karmaşasına geçişte erken dönemdeki bir zorluğa ışık tuttuğu bir analizin bölümlerini kısaca anlatmak istiyorum.

Otuz altı yaşında bir biyokimyacı olan Dr. L, hayatını "oldukça iyi olsa da hiçbir işte harika olmadan" geçirmeye mahkûm hissettiği için analize başlamıştı. Üniversitede kimya profesörü olmayı ümit etmişse de bunu gerçekleştirmek için pek bir şey yapmamıştı. Doktorasını biyokimya üzerine tamamladıktan sonra bir ilaç firmasının insan kaynakları tarafından kendine sunulan ilk işi kabul etmişti. Benzer şekilde, onu seviyormuş gibi görünen ve onunla evlenmek isteyen ilk kadınla da evlenmişti. Herhangi bir kadının onunla evlenmek istemesi Dr. L'ye inanılmaz geliyordu. İki oğlu vardı, ancak kendi oğullarıymış gibi hissetmediğini ve baba olmanın nasıl bir his olduğunu bilmediğini söyledi. (Karısının yaşadığı kaçamaklarda çocuklarına gebe kaldığına dair düşlemlerini daha sonra açığa vurdu.)

Dr. L'in zihni, penisinin küçük olduğu fikriyle meşguldü. Erkeklerin soyunma odasında asla duş almıyor, umumi tuvalette pisuvarı kullanmıyordu. Başlangıçta, analizin ortaya çıkaracağı hakikatin eşcinsel olduğu "gerçeği" olacağından endişeliydi. Küçük bir penise sahip olma fikri, onun için eşcinsel olmaya denkti. Dr. L hiçbir zaman erkeklere karşı cinsel bir çekim duymadığını ve bir erkekle

12 Anne ile oğlu arasındaki fazlasıyla cinselleştirilmiş ilişki, erkek çocuğun büyümesini tümgüçlü arzular yoluyla gerçekleşen sihirli bir süreçmiş gibi sanrısal bir şekilde deneyimlemesine sebep olduğunda psikolojik gelişim sekteye uğrar. Bu durum, kişinin nesneye ilişkin deneyimlere ve yavaş yavaş olgunlaşan bedensel, psikolojik süreçlere dayalı olarak zamanla öğrenip geliştiği normal ve tedrici büyüme hissiyle taban tabana zıttır. Gelişimin tümgüçlü düşüncenin kuvvetlenmesine sebep olacak şekilde böyle sekteye uğraması, hem fiilen ensest söz konusu olduğunda hem de cinselleştirilmiş bir paylaşılan deliliğin (*folie a deux*) anne ile oğlunun Öteki'ni ortadan kaldıran bir evlilik yaratmayı başardıklarına dair ortak bir inanca sebep olduğu durumlarda gerçekleşebilir.

seks yapma fikrinin onu tiksindirdiğini açıkladı. Birkaç eşcinsel rüya gördüğünü itiraf etti, ancak bunun "normal" olduğunu okuduğunu da çabucak ekledi.

Analiz, bu analizanın sergilediği çarpıcı düzeydeki psikolojik zihinlilik eksikliği açısından dikkat çekiciydi. Dr. L iyi bir hasta olmaya epeyce uğraşıyor gibi görünüyordu, fakat elinden geleni yapmasına rağmen -ya da belki tam da bu yüzden- çabaları soluk bir içgörü taklidiyle sonuçlanıyordu. Her gün ofisime analizde oyalanmaya geliyor ve ne benden yardım istiyor ne de bunu umuyor gibi görünüyordu. Hastanın ikimiz arasında herhangi bir diyalog geçmesini beklemediği yavaş yavaş ortaya çıktı.

Analize başladıktan neredeyse bir yıl sonra, hastaya gerçekten birbirimizle konuşacağımıza dair ümidinin pek az olduğunu, analizde herhangi bir şeyin değişmesi konusunda ise daha da az ümit beslediğini düşündüğümü söyledim. Dr. L bu yorumlara şaşırarak, birbirimizle konuşacağımızın hiç aklına gelmediğini söyledi. Neden onunla konuşmak isteyecektim ki? Analizin kendi için bir değer taşıyacağına dair hiçbir zaman umut beslemediğini de söyleyerek, aslında bana sadece karısının ısrarı üzerine danıştığını itiraf etti. Dr. L, birlikte yaptığımız işten bir şey elde etmeyi beklemediğini bana daha baştan söylerse onunla çalışmayı kabul etmeyeceğimi düşündüğünü söyledi. Hasta, olaylara ilişkin "gerçek" görüşünün "masaya öylece süslenmeden koyulabileceği" için rahatlamış görünüyordu. Bu imge, hastaya dair benim kendi fantezimi ortaya çıkardı: Sefil bir edilgenlikle tabağa (divana) atılmış ve çekicilikten tamamen yoksun, süslenmemiş bir et parçası. Bu kişinin kendine sağlayabildiği tek güvenliğin, hiçbir şey beklemeyen ve arzu etmeyen biri olmak olduğu konusunda daha doğrudan bir fikir edinmeye başladım. Arzulama yetisinden geriye her ne kaldıysa, başkaları tarafından taşınmalıydı; karısı, çocukları, insan kaynakları ve şimdi de ben.

Dr. L annesini, arkadaşlarının kocalarının kazandığı kadar para kazanamadığı için babasını hor gören bir kadın olarak tanımlıyordu. Anne, Dr. L'nin babasını sürekli olarak çok zengin bir iş adamı olan kendi babasıyla karşılaştırıyor; kendi babasının ailesini "gerçekten" sevdiğini ve yaşam tarzlarıyla, yaşadıkları evle, giyimleriyle vb gurur duymalarının babası için her zaman önemli olduğunu söylüyordu.

Dr. L babasını, karısına karşı koyamayan iyi niyetli bir adam olarak tanımlamıştı. Çoğu zaman "üstüne atılan suçu kabul ediyor" gibi görünse de karısı söylenip durduğunda ara sıra ona karşı da çıkıyordu.

Analizde herhangi bir şey elde etme konusundaki umutsuzluğunun yorumlanmasının ardından, Dr. L analizde başka birinin nasıl davranabileceğini hayal ettiği şekilde taklit etme çabasını azalttı. Bunun yerini, analizde derin bir anlamsızlık duygusu aldı. Benden ya da analizden nasıl yararlanacağı hakkında hiçbir fikri olmadığını hissettiğini ve sonuçta hiçbir şeyin olmadığını ya da olmayacağını hissettiğini belirttim. Ancak umutsuzluk deneyimi, analizde önemli bir değişimi temsil ediyordu: İlk kez odada hakiki ve doğru bir şekilde adlandırılabilecek duygular yaşayan iki kişi varmış gibi hissetmiştim. Yine de Dr. L'nin bana karşı son derece yabancılaşmış hissetmesi (ofisimde ne yaptığını bilmediği hissi) nedeniyle, iki kişinin bir iş için bir araya geldiği duygusu neredeyse hiç yoktu.

Dr. L, analistlerine "tapan" ya da onları "aşağılayan" arkadaşlarından hasetle bahsetti, onların bu tutkularını anlamıyordu. Beni kimseden farklı göremediğini söyledi: "Siz de ayağınızı pantolonunuza teker teker sokarsınız." Pantolonumun olmadığı bu bilinçli ve bilinçdışı düşlem, hastanın beni cinsel ve fallik bir mevcudiyetin antitezi gibi deneyimlediğini açığa vurmuştu. Bilinçdışı düşlemde penisimi vajinaya (ayağımı pantolonumun bacağına) sokuyordum ve bu eylem yine de olabilecek en günlük ve sıradan etkinliğe indirgenerek hem fallik güç deneyimi hem de cinsel ilişki tehlikesi ortadan kaldırılıyordu. Hasta ayrıca, hem değersizleştirilmiş penis hem de vajina bana ait olduğu için beni kendimle cinsel ilişkiye girer hâlde düşlemliyordu. Bu şekilde, cinsiyetler arası farkı kabul etmeyi, cinsel güce sahip olmayı ya da onu birine atfetmeyi de reddetmişti. (Hastanın içgörü eksikliği, buna benzer bir biçimde, ne onun ne de benim fallik açıdan güçlendiğimiz kişilerarası bir canlandırma yaratmıştı.)

Bu arka planla, şimdi analizin üçüncü yılında gerçekleşen analitik çalışmanın bir kısmına odaklanacağım. Analizin ilk iki yılı boyunca hasta, kendinin ve annesinin çocukluk ilişkilerine dair ciddi ölçüde farklı bir bakış açısı geliştirmişti. Önceleri, annesi ile annesinin babası arasında çok özel bir ilişki olduğunu düşündüğünü söyledi. Hastanın dedesi görünüşe göre annesi için o kadar güçlü ve tanrısaldı ki, "annesinin tapınağında onun yerini alabilecek erkek yoktu." Şimdi bu ilişkinin, dedesinin annesi tarafından çok tuhaf bir şekilde idealleş-

tirilmesini içerdiğini düşündüğünü söyledi. Hasta, analiz sırasında annesiyle dedesi arasındaki ilişkiye karşı yoğun bir merak geliştirmiş, bunun sonucunda da teyzesi ve dayısıyla onların çocukluk deneyimleri hakkında konuşmuştu. "Hafiyeliğinden" elde ettiği röntgenci haz, Dr. L tarafından "annemin 'öteki yaşamına' karşı hastalıklı hayranlığım"olarak adlandırılmıştı.

Dr. L, annesinin kendi babasına (hastanın dedesine) tapmasını, onun tarafından oldukça ihmal edildiğini hissettiği gerçeğini inkâr etmeye yönelik bilinçdışı bir çaba gibi görmeye başladı. Anlayabildiği kadarıyla hastanın dedesi, çocuklarına ve karısına çok az ilgi gösteren, son derece narsisistik bir adamdı. O evdeyken çıt çıkmamasını talep ediyordu. Hafta sonlarını kulüpte geçiriyordu. Çocuklar yemeği ebeveynlerinden ayrı yiyor, babaları eve gelmeden kendi katlarına gönderiliyorlardı. Bu düzenleme, çocuklar ergenlik çağına gelene ve babanın talep ettiği sessizliği ve terbiyeyi sürdürebilecek yaşta oldukları düşünülene kadar devam etmişti. Dr. L, annesinin aile öyküsünün bu versiyonunu oluşturmaktan aldığı doyumun farkındaydı.

Analizin aynı döneminde hasta, çok erken yaşlardan itibaren düşlem yaşantısının büyük bölümünü oluşturan bir mastürbasyon fantezi (daha doğrusu değişmeyen bir ana temanın çeşitlemelerini içeren bir dizi fantezisi) olduğunu derin bir utanç duygusuyla bildirdi. Dr. L, benimle hayatının bu kısmı hakkında hiç konuşmadan "analizden geçebileceğini" ummuş olduğunu söyledi. Ancak, benimle anal ilişkiye girmek gibi kendine rahat vermeyen düşüncelerin musallat olmasıyla birlikte artık bunu konuşmaktan başka çaresinin kalmadığını hissetmişti. Bu düşüncelere kapılmanın eşcinsel olduğu anlamına gelmesinden son derece endişeliydi. Daha önce hiç yaşamadığı bir şekilde kontrolü kaybettiğini hissediyor, odaklanmaktaki zorluğunun işini kaybetmesine yol açmasından korkuyordu.

Çocukluktan kalma bu mastürbasyon fantezilerinde hasta, annesinin karanlık yatak odasından kendine seslendiğini duyar. Annenin sesi tatlı ve davetkârdır ama daha önce hiç duymadığı bir "tını"ya da sahiptir, bu yüzden seslenenin gerçekten o olup olmadığından emin olamaz. Annesinin uzaydan gelen yaratıklar tarafından ele geçirilmiş olabileceğinden şüphelenir. Hem heyecanlanır hem de korkar ve babasının orada olup da içeriye girerek neler olduğuna bakmasını ve hastaya seslenenin gerçekten annesi olup olmadığını, yatak odasına girmesinin güvenli olup olmadığını söylemesini diler. Tek başına içeri girerse, odadaki şey

her neyse onun kendinin öldürebileceğini düşünür. Ancak annesini orada yalnız bırakamayacağını da hisseder, çünkü kontrolünü ele geçiren her ne ise, onun annesini incitmesini ya da öldürmesini istemez. Kendi hayatını kurtarmakla annesininkini kurtarmaya çalışmak arasında bir seçim yapması gerektiğini hisseder. Bir seçim yapamayarak bu gerilimle felç olur. Aynı zamanda, yatak odasından gelen o müthiş heyecan verici sesi duymak için oyalanıp oyalanmadığını da merak eder.

Bu düşlemler dizisinin analitik söyleme dahil edilmesi, analizdeki ikinci dönüm noktasını temsil ediyordu. Aktarımda bunu takip eden canlandırma, hastanın mastürbasyon fantezilerindeki bilinçdışı temaların daha da derinlemesine işlenmesini sağladı. Dr. L eşini analize başlatmaya yönelik acil bir ihtiyaç duymaya başladı ve ısrarla, tekrar tekrar ve bazen de yalvararak karısının başvurabileceği bir analist ismi vermemi istedi. Bu talebin/isteğin altında yatan düşlemi irdelediğimizde, hastanın aklında eşi için "kıdemli bir erkek analist" ve "bu işte tecrübeli ve ne yaptığını bilen" biri olduğu açığa çıktı. (Bu tasvir, hastanın o sırada bana dair deneyimiyle tam bir zıtlık içindeydi.) Dr. L, talebine uymazsam analizi bırakmakla tehdit etti. Hastanın karısı için analist ismi sorabileceği başka kişiler de olduğunun farkında olması, bu içsel dramanın canlandırılmasına katılmamı istemekteki kararlılığını hiç mi hiç azaltmadı.

Dr. L'ye, analizde benim tarafımdan umutsuzca kapana kısılmış ve sanki ağımdan kaçmak için neler olup bittiğine bakacak bir babayı odaya sokmanın bir yolunu bulmaktan başka çaresinin olmadığını hissettiğini düşündüğümü söyledim. Hasta, kim olduğumu, ondan ne istediğimi ya da nasıl benden ayrılıp kendi hayatını sürdürebileceğini artık bilmediğini hissettiğini söyleyerek yanıtladı. Karısını yönlendirebileceğim bir isim vermemi istemesi, zaman içinde hasta tarafından, benim (aktarımdaki ödipal dönem öncesi annenin) "gerçek bir baba" olabilecek "gerçek" (fallik ödipal) bir koca almamı sağlayarak bir aile yaratmaya yönelik bilinçdışı bir girişim olduğu anlaşıldı. (Buna ilaveten, benim o "gerçek baba" olamayacağımı hissettiği bir baba aktarımı da vardı.) Hasta beni epey kadın gibi gördüğünü, o kadar ki ofis tuvaletinde benimle ilişkilendirdiği bazı kadın genital kokuları aldığını düşündüğünü söyledi. Artık ofisime gelmeyi beklerken analiz odasının nefes alamayacağı kadar küçük bir oda olduğunu hayal ederek paniklemeye başladığını söyledi. (Çocukken asansör fobisi vardı ve yıllarca asansör kullanmamak için katlarca merdiven çıkmıştı.)

Daha sonra hasta, analizde daha önce sadece belli belirsiz ima ettiği bir şeyi daha ayrıntılı anlattı: Gizil dönemden itibaren annesinin iç çamaşırlarını giyerek mastürbasyon yapmış, evlendikten sonra da buna karısının iç çamaşırlarıyla devam etmişti. Dr. L bunu yaparken kendini mastürbasyon yapan, penisli annesi olarak hayal ettiğini söyledi. Bu sahnede annesi kendi olduğu için, bu fantezide onunla yatak odasına gidecek bir babaya ihtiyacı olmadığını söyledim: Burada ne babalar vardı ne de oğullar ve erkeklerle kadınlar arasında hiçbir fark yoktu; her şey tek bir kişiye, tek bir cinsiyete yığılmıştı.

Bu mastürbasyon fantezisinde, Dr. L annesiyle sanrılı bir cinsel kimlik yaratmıştı, zira fantezideki tek cinsellik, (fallik bir babanın yokluğunda) erkekliğe dönüşebilecek olanı içine alan bir kadın cinselliği biçimiydi. Fallik üçüncü, hastanın annesinin bilinçdışı ödipal nesne ilişkilerinde ancak zayıf bir şekilde mevcut gibi görünüyordu. Annenin savunmacı bir biçimde idealleştirdiği babası, hayati ödipal nesnenin gölgesinden ibaret gibidir. Dr. L'nin kendi babası, annenin bilinçdışı zihninde yeterince mevcut olmayan ödipal babayı tam anlamıyla telafi edememiştir. (Zaten hiçbir dış nesne, kırılgan bir iç nesnenin yerini tam olarak alamaz.) Analizin bu aşamasında hasta, hem annesinin hem de kendinin babasını nasıl kullanamadığını anlayabilmişti: Gerçek baba, annenin bilinçdışı zihninde belli belirsiz var olan, arzulanan ödipal babanın yetersiz bir ikamesi konumuna indirgenmişti. Annedeki-babayla bir ödipal geçiş ilişkisi potansiyeli çökmüş, cinsiyetler arası farkı inkâr etmeye hizmet eden cinselleştirilmiş ödipal dönem öncesi bir anneyle kurulan sanrılı bir ilişkiye dönmüş gibi görünüyordu.

Analitik çalışma sırasında, Dr. L babasının daha önce değer vermediği güçlü yönleri olduğunu görmeye başladı. Babasının hırsı olmayan bir adamdan ibaret görülmemesi gerektiğini hisseder oldu; hasta, daha önce hiç düşünmediği bir başka açıdan, babasını sosyal statüyle veya malı mülkü umursamayan bir adam olarak görmeye başladı. Dr. L babasının siyasi amaçlara çok önem verdiğini söyledi, oysa bunlar annesi tarafından en iyi ihtimalle Don Kişotvari olarak ve en kötü ihtimalle de zevkine düşkün babasının dikkatini para ve iş hayatının "gerçek dünyası"ndan uzaklaştıran bir zaman kaybı olarak göz ardı edilirdi. 1950'lerde babası hayli risk alarak sorumluluk gerektiren pozisyonlar için siyahi çalışanlar işe almış, üstelik bunu ABD'nin güney şehirlerinde neredeyse hiçbir beyazın yapmadığı bir dönemde yapmıştı. Babasının bu yönü, hastanın yaşamının başlangıcından itibaren açıkça mevcut olsa da daha önce hasta tara-

fından özdeşleşme amacıyla kullanılabilir değildi. Hasta, babasıyla ilişkisinde çok üzücü bir şey olduğunu söyledi: Bu, babasının olmamasıyla değil, bir babası olduğunu fark edemeyişiyle ilgiliydi. Babasıyla dolu dolu bir ilişkiye sahip olmayı kaçırdığı için derin bir pişmanlık duyduğunu söyledi; babasını da bir baba gibi hissetmekten alıkoymuş olması sebebiyle kendini iyice kötü hissediyordu.

Baba aktarımında, Dr. L ilk kez hem kendinin hem de benim bu süreçte kadın ya da eşcinsel olduğumuzdan hemen endişe duymadan bana sevgi duyabildi. Bu kaygı daha önce benimle anal ilişkiye girmek gibi istila edici düşünceler biçimini almıştı. Hastanın hayal edebildiği tek cinsellik yutucu bir annesel cinsellik olduğunda, başka bir erkekle eninde sonunda "eşcinsel" (yani fallik üçüncülükten yoksun bir cinsellik) olduğu ortaya çıkmayan sevgi dolu ilişki ya da onunla cinsel özdeşim mümkün olamaz. Bu hasta için eşcinsellik, fallik babanın anne tarafından yutulmasının yansımasıydı ve geriye sadece erkeklikten yoksun, aşağılanmış bir cinsellik kalmıştı. Bu duygular aktarımda deneyimlenip yorumlandıkça, istila edici "eşcinsellik" düşünceleri de söndü.

Kitap ve makale yazdığımı arkadaşlarından duymuş olmasına rağmen, Dr. L onları sevemeyeceğinden ya da anlayamayacağından korktuğu için hiçbirini okumamıştı. Başka bir deyişle, vereceği tepkinin ya kendini ya da beni küçük düşüreceğinden korkmuştu. Analizin bu noktasında, Dr. L kitaplarımdan birini okudu ve tepkisinin onu şaşırttığını söyledi: Benimle gurur duymuştu. Daha önce kendine ait hiçbir şeyle veya ilişkili olduğu hiç kimseyle gurur duymadığını söyledi.

ÜÇÜNCÜNÜN YOKLUĞU

Dr. L'nin analizinden sunulan malzemenin de gösterdiği gibi, bir erkek çocuğun annesinin kendi babasıyla zenginlikten yoksun bir şekilde özdeşleşmesi, (erkek çocuk için) kayıp bir Öteki (yani, kayıp bir anne-deki-baba) duygusuyla sonuçlanır. Ardından erkek çocuk kendini ödipal annesiyle psikolojik olarak yalnız bulur ve bu gerçek, gelişiminin çeşitli yönlerini derinden etkiler. Birincisi, özdeşleşecek fallik mevcudiyet duygusu oldukça azdır ve bu nedenle fallik açıdan güçlenme fırsatları da kıttır. İkincisi, erkek çocuk, eşini kendi aşk ve cinsel arzu nesnesi olarak gören ve böylece kuşaklararası bir sınırın çizilmesine

yardımcı olan fallik üçüncünün (annedeki-baba) koruyucu yasağı tarafından yalıtılmaz. Normalde baba (başlangıçta annedeki-baba) tarafından sağlanan koruyucu yasaklama eylemi, erkek çocuk için blöfünün ortaya çıkabileceği ve annesiyle gerçek bir cinsel birlikteliğe davet edilebileceği şeklindeki bir felaket duygusunu savuşturması açısından çok kıymetlidir. Özdeşleşilecek koruyucu bir yasaklayan annedeki-baba olmadığında, ilk sahne düşlemi ürkütücü bir hâle gelir ve sapkın[13] cinsel çözümler aracılığıyla buna karşı korunmak gerekir. Annedeki-babanın yokluğunda, ilk sahne düşlemi, hiçbir aracının olmadığı bir ikilikte tümgüçlü anneyle doğrudan bir cinsel ilişki düşlemidir. Ancak bu anne bir de genital kadın cinselliğinin korkunç tuhaflığını üstlenmeye başlamıştır. Bu kadın cinselliği, bir annedeki-baba, yani vajina içindeki fallus (annenin kendi babasıyla özdeşimi) tarafından güvenli hâle getirilmez. Düşlemde anne tarafından yok edilen babanın yokluğu damgasını vurduğundan, karşı koyulamayan kadın cinselliği, erkek çocuk için cinselliğin korkutucu bir karikatürü hâline gelir (krş. McDougall, 1982). Fallik babanın yıkıma uğratılması felaketinden ayrılamaz bir cinsellik olması sebebiyle, erkek çocuğun cinsel ve duygusal olgunluğa girişini ve olgun bir eril toplumsal cinsiyet kimliği kazanmasını engelleyen bir cinselliktir bu.

ÖZET

Bu bölümde, ilk sahne düşleminin giderek olgunlaşan biçimlerinin işlenmesiyle bağlantılı olan, geçiş niteliğindeki bir ödipal nesne ilişkisinin gelişmesinin, erkek ödipus karmaşasına girişe aracılık ettiğini öne sürdüm. Erkek gelişimindeki ödipal geçiş ilişkisinde, anne aynı anda hem tümgüçlü ödipal dönem öncesi anne, hem cinsel açıdan heyecan verici dışsal anne nesnesi hem de (annenin kendi babasıyla bilinçdışı olarak özdeşleşmesi yoluyla) fallik ödipal baba olarak deneyimlenir. Bu (anne ve çocuk tarafından üretilen) yanılsama alanında, dışsal ödipal anne (ve baba) nesnesi travmatik olmayan bir şekilde keşfedilir ve üçgenleşmiş ödipus karmaşası işlenmeye başlar.

13 "Sapkın" terimini, dış nesnelerin ayrılığını ve cinsiyetler arası farkı inkâr etme hizmetinde kullanılan ve böylece depresif konumun işlenmesini bozan cinsellik biçimlerine atıfta bulunmak için kullanıyorum (krş. McDougall, 1986).

Erkek ödipus karmaşası, aşınmaya açık bir temel üzerine inşa edilmiştir. Erkek çocuk için dışsal anne nesnesi, ödipal dönem öncesindeki içsel anne nesnesiyle tekinsiz bir benzerlik taşır. Bu kısmen, kadın ödipal gelişiminden farklı olarak, erkek ödipal gelişiminde aşk nesnesinin değişmemesinden kaynaklanır. Erkek çocuğun ödipal dönem öncesi anneye olan yoğun bağlılığı ve ona duyduğu ihtiyaç, onu sonsuza dek bir bebek ve çocuk tutma eğilimindeki etkili güçlerdir. Erkek çocuk sihirli bir büyücünün gölgesinde erkek olamaz; o yalnızca, kendi de sihirli olmak için nihayetinde beyhude bir çabaya girişebilir. İlk sahne düşleminin çoklu işlevlerinden biri, ödipus karmaşasının eşiğindeki erkek çocuk tarafından bu ikileme bir çözüm bulma çabasıyla kullanılmasıdır. Bu noktada gelişen ilk sahne düşleminin bir versiyonunda, erkek çocuk ebeveynlerin cinsel ilişkisinin dışlanmış gözlemcisi olurken, aynı zamanda da (ebeveynlerinin her biriyle özdeşleşmesi yoluyla) katılımcısıdır. İlk sahne düşleminin bu görece farklılaştırılmış versiyonunda erkek çocuk, cinsiyetler ve kuşaklararası farkın, fallik olarak güçlenmiş (ve güçlendirici) bir babanın ve ödipal dönem öncesi tümgüçlü anneyle bağı olsa da onun içinde eriyip gitmeyen dışsal bir anne nesnesinin bulunduğu bir anlatı yaratır. Babanın penisinin annenin vajinasında olduğuna dair düşlem, erkek çocuk ile ödipal dönem öncesindeki tümgüçlü anne arasındaki önceden ikili olan ilişkiyi üçgenleştiren üçüncünün varlığını somut olarak temsil eder. İlk sahne düşleminin bu versiyonunda, erkek çocuk fallusla, kadın cinselliğinin tümgüçlü bir biçimiyle veya cinsel uyarılmanın kendiyle eşitlenmeyecek kadar cinsel eylemin *dışında* olan bir yorumlayıcı özne (gözlemci) hâline gelmektedir. Yine de aynı zamanda kendini (başlangıçta annedeki-baba olan) babayla özdeşiminde fallik olarak güçlenmiş olarak deneyimlemesine yetecek kadar da düşlemin "içindedir".

7

İlk Analitik Görüşme

Bırakmayacağız keşfetmeyi
Ve bütün keşiflerimizin sonu
Başladığımız yere dönmek olacak
Ve ilk defa tanımak orayı
—T.S. Eliot, *"Küçük Kasaba"*

Psikanalitik kavramlar ve teknikler, canlılıklarını korumak için analist tarafından her seferinde ilk defaymış gibi tekrar tekrar keşfedilmelidir. Analist en çok kanıksadığı fikir ve olayların kendini yeniden şaşırtmasına izin vermelidir. Örneğin bilinçdışının her yere sirayet eden etkisi, aktarımın gücü ve direncin inadı karşısında içtenlikle gafil avlanmasına verebilmeli ve yeni keşfedilen bu görüngülere ancak geriye dönük olarak tanıdık isimler vermelidir. Eğer analist, halihazırda olduğu gibi acemi olma iznini kendine sürekli verebilirse, zaten bildiğini düşündüğü şeyleri öğrenmesi de bazen mümkün olabilir. Bu bölüm, analitik sahnenin açılışı hakkında kendime (ve diğer acemilere) yönelik düşüncelerin bir derlemesidir. Ayrıntılara girme çabasına girmeyeceğim, zira bu konu psikanalitik kuram ve tekniğin neredeyse her yönüne temas etmektedir. İlk analitik görüşmeyi tartışmaktaki başlangıç noktam, ilk görüşmedeki analitik süreç ile herhangi bir analitik görüşmedeki analitik süreç arasında fark olmadığı düşüncesidir. İlk görüşmede analist ne daha fazla ne de daha az analist, analizan ne daha fazla ne de daha az analizan, analiz ne daha fazla ne de daha az analizdir.

ANALİTİK ANLAM YARATMAK

İlk yüz yüze görüşmede analistin yaptığı her şey, hastaya deneyiminin anlamını düşünmesi için bir davet niteliğindedir. Hasta için apaçık ortada olan şeyler artık aşikâr kabul edilmeyecektir; bilakis, tanıdık olan merak edilecek, üzerine kafa yorulacak ve analitik yapı içerisinde yeniden yaratılacaktır. Hastanın duygu ve düşünceleri, geçmişi ve şimdiki zamanı, yeni bir anlam kazanır; böylece hastanın kendi de geçmişte sahip olmadığı türden bir anlama sahip olur. Analitik bağlamda üretilen, bu ortama has bir anlamdır bu. Analizan için görüşme odası, hikâyesini anlatacağı bir ses bulması gerektiğini fark edeceği son derece sessiz bir yerdir. Bu ses, belki de daha önce hiç duymadığı düşüncelerinin sesidir. (Analizan kendine ait olduğunu hissettiği bir sese sahip olmadığını fark edebilir. Bu keşif daha sonra analizin başlangıç noktası olmaya hizmet edebilir.)

Analist hem konuşmasıyla hem de konuşmaktan imtina edişiyle, hastayı yargılamadan, olduğu gibi kabul ettiğini iletir; aynı zamanda hem hasta hem de analist psikolojik değişim amacıyla buluştuklarını idrak eder. Analist bir yandan hastanın neden öyle olduğunu ve değişemediğini anlamaya çalışır, diğer yandan da örtük bir biçimde, hastanın analizi kullanabilmesi için hastalığından yeterince vazgeçmesini ister. Örneğin, şizoid bir hasta başka insanlarla en ufak temasın bile yarattığı dehşeti aşabilmek için analistle ilişki kurmalı; takıntılı bir hasta, bitmek bilmeyen ruminasyonlarıyla ilgili yardım alabilmek için, analitik diyaloğa girecek kadar bu takıntılardan vazgeçmeli; histerik bir hasta ise, kendi hayatının aktörü olmanın yanında gözlemcisi de olabilmek için o hayatı oluşturan (ve onun yerine geçen) drama yeterince uzun bir ara vermelidir.

Analist ilk görüşmeden de önce hastanın aktarım duygularının nesnesi olur. Hasta, analisti kendini anlayacak ve (henüz bilinmeyen bazı süreçlerle) ruhsal acısını dindirecek eğitimleri almış biri gibi görmenin yanında, sıklıkla iyileştiren bir anne, çocukluğun geçiş nesnesi, arzulanan ödipal anne ile baba ve dahası gibi de deneyimler. Bu umutlar, hayal kırıklığına uğrama korkusunu da beraberinde getirir.

Hastanın ilk seanstan önce (düşlemlediği) bir analisti olduğu gibi, analistin zihninde de ilk görüşme öncesinde bir (daha doğrusu birden çok) hasta vardır. Diğer bir deyişle, analist hastayla karşılaşmadan önce, hastanın telefondaki

sesi, yönlendiren kişi, analistin mevcut hastalarıyla ilişkileri gibi unsurları hastayla ilgili bilinçli ve bilinçdışı duyguların kaynağı olarak kullanarak bunları ilk analitik görüşmeye getirecektir. Buna ek olarak, genelde ilk görüşmenin beklentisiyle bağlantılı bir belirsizlik de mevcuttur. Hasta ile analist, birçok senaryonun çoktan yazılı olduğu kişilerarası bir dramaya (analistin ve hastanın içsel dramalarına) girmek üzeredirler ve bununla birlikte her iki tarafın da daha önce hayal etmediği bir dramanın yaratılması gerekir ki çalışma verimli olabilsin. Heyecan duygusunun yanı sıra kaygının eşiğinde bir durum da baş gösterir. İlk görüşmenin yarattığı tehlike, hem analist hem de hasta için büyük ölçüde kişinin kendi iç dünyasıyla ve de bir başkasının iç dünyasıyla yeni bir karşılaşma olasılığından kaynaklanır. Bilinçdışı zihnin derinliklerini karıştırmak her zaman tehlikeli bir iştir. Mesleklerinin başındaki terapistler tarafından bu kaygı sıklıkla yanlış tanınır. Bu kaygı, hastanın tedaviyi bırakacağı korkusu olarak görülse de terapist aslında hastanın kalmasından korkar.

Bundan kısa bir süre önce bir hasta, ilk görüşmeden önce yaşadığı düşünce akışını alışılmadık bir açıklıkla tarif etmişti: "En çok korktuğum ve utandığım şeyler hakkında en başta ne kadar konuşmalıyım? Bunları nasıl dile getirmeliyim? Beni deli, düzenbaz, bencil, baştan çıkartan biri gibi görmesini istemem, sonra benimle çalışmak tatsız bir deneyime dönüşür ve kısa bir süre sonra da benden kurtulmak için türlü bahaneler bulur. Kendimi böyle ifşa ederek küçük düşürmeme değer mi? Onunla görüşmeye karar vermekle hata mı yaptım? Telefon konuşmamız benim için bir hayal kırıklığıydı. Daha yaşlı olmasını isterdim, daha çok dede gibi. Biraz deliymiş gibi konuşuyordu, kendi adresini bilmiyor gibiydi. Hem ofisi de biraz köhne bir mahallede. Merak ediyorum, acaba işiyle ilgili sıkıntıları mı var?"

Potansiyel bir hasta arayıp benimle terapi ya da analiz yoluyla çalışmak hakkında soru sorduğunda, bir öngörüşme için vakit ayarlamayı öneririm. *Öngörüşme* kelimesini özellikle kullanıyorum; böylece görüşmenin birlikte yapacağımız çalışmanın başlangıcı olmayabileceğini açıkça belirtiyorum (yine de bu görüşmenin sonucu ne olursa olsun bunun analitik bir deneyim olmasını umuyorum). Bunu yapma sebebim, hastayla görüştükten sonra ona yardımcı olabileceğimi ve birlikte çalışmak isteyeceğimi hissedip hissetmeyeceğimi önceden bilemeyecek olmamdır. Bu kararı vermemi sağlayacak çokça etmen

arasında, hastadan genel olarak hoşlanıp hoşlanmadığım ve onunla ilgilenip alakadar olmayı isteyip istemediğim sorusu da yer alır.

Analistin hastanın ihtiyaç duyacağı analitik çalışmanın ve analitik çiftin karşılaşabileceği olası sorunların doğasını kavramlaştırma çabasıyla düşüncelerini bir ölçüde tanı koyacak şekilde düzenlemeye uğraşması önemlidir. Ancak bazı istisnalar dışında (örneğin uyuşturucu veya alkol bağımlısı hastalar, şiddet gösteren sosyopatlar ve ciddi organik hasarı olan hastalar), geniş bir yelpazedeki ruhsal rahatsızlıklardan mustarip hastalarla analitik çalışma yapmaya açığım (krş. Boyer, 1971; Giovacchini, 1969, 1979; Ogden, 1982b, 1986). Ancak bana öyle geliyor ki, analizle ilgilenen her hastayla çalışabileceğini iddia eden varsa, ortaya çok büyük bir iddia atıyordur. Bence hoşlanmadığımızı fark etmemize rağmen bir hastayla çalışmayı kabul edersek ona kötülük etmiş oluruz. Analistin kendi olumsuz karşıaktarımını analiz edebilmesi ve dolayısıyla analize uygun her hastayla çalışabilmesi gerektiği zaman zaman söylenir. Teoride bu doğru olabilir ancak pratikte, analitik yapıyı güçlü bir olumsuz karşıaktarım (veya yoğun bir olumsuz aktarım) temelinde kurmaya çalışmadan da analitik uğraşın yeterince zor olduğuna inanıyorum. Kendi deneyimimde, analist (veya hasta) bu aktarımların akıldışı olduğunu fark etse bile durum böyle olur. Kanımca bu uyarı, oldukça yoğun bir erotik aktarım veya karşıaktarımın en baştan ortaya çıktığı durumlara da aynı şekilde uygulanabilir.

Öte yandan hastayla konuşurken ilk görüşmeden "ölçme dönemi" veya "değerlendirme aşaması" diye bahsetmem, çünkü bu tür tanımların hastanın bu süreçte görece edilgen olacağı fikrini aktardığı kanısındayım. Benim anlayışımda ilk görüşmenin temel işlevi analitik sürecin başlamasıdır; bu türden tanımlar ise bu anlayışı doğru yansıtmaz. İlk görüşmedeki etkileşimin doğası, bir kişinin ötekini değerlendirmesi veya iki kişinin birbirini değerlendirmesinden ibaret değildir. Benim bakış açıma göre bu daha ziyade iki kişinin analitik anlam yaratma çabasıdır; buna ilk analitik buluşmadaki karar verme süreçlerinin anlamlarının anlaşılması da dahildir. Bu görüşmede niyetim, analizde olmanın ne anlama geldiğini hissedebilmesi için hastaya değerli bir analitik deneyimi sağlayacak bir etkileşimin yaratılmasını kolaylaştırmaktır.

Her ne kadar aktarım kaygısı ilk görüşmeye giden süreçte son derece yüksek olsa da hastayı ilk görüşmede rahatlatmayı analistin işi olarak görmüyorum. Aksine, hastanın mücadele ettiği aktarım düşünce, duygu ve duyumlarını

fark edebilmesi ve anlayabilmesi için bu önemli fırsatı kaçırmamasına yardım etmenin analistin görevi olduğunu düşünüyorum.

ANALİTİK ORTAMDA RUHSAL GERİLİMİ KORUYABİLMEK

Diğer tüm analitik görüşmeler gibi ilk seans da bekleme odasında başlar. Hastaya Hanım, Bey veya Sayın diye hitap edilir ve analist de kendini aynı şekilde takdim eder. Bu resmi takdim biçiminin içerdiği paradoks hastanın gözünden kaçmaz: Analitik ilişki, en resmi ve aynı zamanda en mahrem insan ilişkilerinden biridir. Resmiyet, analizana ve analitik sürece olan saygının bir yansımasıdır. Bunun yanında, analistin analizanın arkadaşıymış gibi davranmayacağının ve buna hevesi olmadığının da bir ifadesidir. (Arkadaşlarımıza bizimle konuşmaları için para ödemeyiz.) İşte bu sebeple, analitik ilişkinin mahremiyetinin resmi bir bağlamda olacağı en baştan açıkça ortaya koyulur.

Eğitimlerinin başlarındaki terapistler, bekleme odasından seans odasına giderken hastayı "rahatlatma" veya ona "insanca davranma" itkisi hissederler. Örneğin, seans odasına yürüme gerginliğini hafiflemek için bir terapist, "Umarım park yeri bulma konusunda zorluk yaşamadınız. Buralarda park edecek yer bulmak çok zor," diyebilir. Böyle bir yorumda bulunmak analitik süreç açısından pek nazikçe değildir. Hatta bu bölümde tartışılan bakış açısına göre, böyle bir terapistin pek çok açıdan kabalık ettiği düşünülebilir. Öncelikle terapist hastaya kendi bilinçdışı hissini, yani hastanın saldırgan bir dünyada yolunu bulmakta zorlanan bir bebek olduğu hissini ve ayrıca hastanın hayatını kolaylaştırmamakla ilgili bir sorumluluktan dolayı kendini suçlu hissettiğini iletmiş olur. Böylesi bir yorum hastayı doğrudan analiste karşı borçlu bir konuma sokarak, bu "nezakete" karşılık verme -yani analistin rahatsızlık duygularından kaçınmasına yardımcı olma- baskısına yol açar. Ayrıca terapistin yorumunda, sunacağı terapinin hastanın katlandığı zahmete değeceğinden emin olmadığı iması da bulunur.

Bunların yanında, böylesi bir yorum bir hırsızlık edimidir: Hastanın kendini analiste bilinçdışı ve bilinçli olarak seçtiği şekilde tanıtma şansını elinden alır. Hastanın analitik söyleme başlamasının sayısız yolu vardır. Bunu yaparken izleyeceği yol konusundaki seçimi başka bir analizan tarafından tekrarlan-

mayacaktır. Analist, daha seans odasına adım atmadan önce kendi bilinçdışı içeriklerini hastaya yükleyerek onu kendi analitik sahnesinin açılış cümlelerini yazmaktan mahrum bırakmamalıdır. (Bunun için bolca zaman olacaktır, zira ileride analistin hastanın bilinçdışı düşlemlerinin habersiz bir oyuncusu hâline gelmesi kaçınılmazdır.)

Son olarak, bu türden yorumlar analitik deneyimin doğası hakkında hastayı yanıltır. Analistler olarak bizler güven verme, hediye verme ve gerilim azaltıcı benzeri faaliyetler yoluyla (kendimizdeki veya hastamızdaki) kaygıyı dindirmeye çalışmayız. Psikolojik gerilimi sürdürmeyi sadece kendimizden değil, hastalarımızdan da talep ettiğimiz için analitik ilişkiye psikolojik gerilimi dağıtma çabasıyla başlamak anlamlı değildir. Bu olayla ilgili daha sonra konuşulsa da konuşulmasa da analizan, analistin karşıaktarım duyguları üzerinden eyleme geçerek kendi kaygısıyla baş etme yetkisini kendine verdiğini bilinçdışı olarak kaydedecektir.

Hasta ilk görüşmeye, analizde olmanın, analist olmanın, analizan olmanın ne anlama geldiğine dair pek çok soru ve (çoğunlukla dile dökülmeyen) endişeyi de beraberinde getirir. Analistin bu sorulara serbest çağrışım, divan kullanımı, görüşme sıklığı, psikoterapi ve psikanaliz farkı, psikanaliz ekolleri arasındaki farklar gibi açıklamalarla cevap vermeye çalışması yalnızca nafile değildir, aynı zamanda hastanın kendini analiste kendi terimleriyle sunma fırsatını da kısıtlar. Aşağıdaki klinik örnekte gösterildiği gibi, analistin "analizde olmanın" ne demek olduğuna dair en anlamlı açıklaması bir analist gibi davranmasıdır.

Kırk iki yaşında bir televizyon yapımcısı olan Bay H ilk seansta, çok yoğun bir kaygı hissettiği, uykusunda boğulma veya depremde mahsur kalarak ölmek de dahil olmak üzere ölümle ilgili "takıntılı düşüncelere" kapıldığı için beni görmeye geldiğini anlattı. Hastanın zihni, altı yaşındaki hafif derecede işitme engelli kızının "bu dünyada hayatta kalamayacağı" düşüncesiyle de oldukça meşguldü. Korkularının abartılı olduğunu bilse de bu bilginin kaygısının yoğunluğunu azaltmadığını söyledi.

Hasta küçük bir çocukken bile korkularının olduğunu söyledi. Bay H'nin üniversite profesörü olan babası hastayla ilgili hep memnuniyetsizdi ve her gece ödevlerinde "ona yardımcı olmak"ta ısrar ediyordu. Bu ısrarlar da kaçınılmaz olarak babanın oğluna "akıl almaz aptallığı" yüzünden bağırmasıyla sonlanıyordu.

Bay H, işyerindeki başarısının ona gerçekdışı geldiğini söyledi. Sanki sürekli artık işlev gösteremeyeceği günler için hazırlanmak zorundaymış gibi hissediyordu. Bu yüzden de kazandığı her kuruşu istifliyordu. Para harcadığında kendini tehlikeli biçimde tükenmiş hissetmesine dair birkaç örnek verdi. Bunun üzerine, sanki az sayıdaki korunma kaynağının birinden vazgeçmek anlamına geldiği için analize para ödeme fikrinin korkutucu olduğunu anlatmaya çalıştığını söyledim. Bay H gülümsedi, bunun üzerine epeyce düşündüğünü ve analize para ödeme fikrinin ona, "tedavisi" ile kan kaybından ölmesi arasında bir yarışın olacağı bir hacamat gibi hissettirdiğini söyledi.

İkinci görüşmemiz için bekleme odasında kendini karşıladığımda kan ter içinde olan Bay H, müthiş önemli bir haberi, hatta belki de bir hükmü kaygıyla bekleyen bir adam gibi beni bekliyor görünüyordu. Seans odama girdiği gibi çabucak odanın diğer ucuna yürüyerek telefonuma uzanıp "Anahtarlar arabamın içinde kilitli kaldı. Sakıncası yoksa eşimi arayıp, yedek anahtarları getirmesini ve görüşmemizden sonra benimle burada buluşmasını isteyeceğim," dedi. Ona hayatı bu aramaya bağlıymış gibi geldiğini, fakat onunla benim aramızda geçenleri bozmaya kalkışmadan önce ikimizin bunun üzerine konuşmamız gerektiğini düşündüğümü söyledim. Oturup şöyle dedi: "Bu yaşanan aslında benim için tipik bir durum. Arabayla buraya gelirken öğle yemeğim arka koltuktaydı ve geldiğimde otoparktaki levhada 'Anahtarları arabada bırakın' yazıyordu. Yemeğimi kilitlenmemiş bir arabada bırakma fikri beni rahatsız etti. Birinin yemeğime bir şeyler katacağı fikrine kapıldım, bu yüzden de arabayı kilitlemeden bırakmak istemedim."

Bay H'ye, yapmak istediği şeylerin her ikisini de farkında olmadan yaptığını söyledim: Yemeğe bir şeyler katılmasın diye yemeğini arabaya kilitlemiş ve levhadaki yönlendirme doğrultusunda anahtarlarını arabada bırakmıştı. Anahtarlarının arabada kilitli kaldığını fark ettiğinde epey paniğe kapıldığını ve hemen ofisimden eşini aramayı düşündüğünü anlattı. Bu düşüncenin onu çok rahatlattığını söyledi. Bu farkındalığı tekrarlayıp, o anda eşi kadar beni de düşündüğünü söyledim. Bunun doğru olduğunu, ancak daha önce, bir şekilde benim tarafımdan konulmuş gibi duran levhayı gördüğünde de beni düşündüğünü söyledi.

Bay H telefonumu kullanmak istemesinin de onun tipik bir hâli olduğunu söyledi. Neredeyse her zaman insanların ona kızmasından korktuğunu ve düzenli

olarak küçük iyilikler isteyerek, insanların onu sevdiklerine dair kendini teskin ettiğini söyledi. Örneğin iş arkadaşlarından sıklıkla kalem veya bozuk para istiyor, nasıl gidileceğini gayet iyi bildiği hâlde yolu soruyordu.

Onun "gerçek bir ahmak" olduğunu düşündüğümden emin olduğunu söyledi. (Bu duygunun ardında korkunun yanı sıra arzunun yattığını düşünsem de beni içsel nesne dünyasını oluşturan oyuncu kadrosuyla tanıştırmasının ortasında olduğu için hastayı bölmedim). Bu noktada Bay H, anne babasını daha fazla anlatmaya koyuldu. Babası on yıl önce ölmüştü ama zaten hayatının tamamını ölüm kapıdaymış gibi yaşamıştı; çocukluğunda başlayan bir böbrek hastalığından mustaripti ve zihni ölüm korkusuyla fazlaca meşguldü. Hasta, çocukluğunda babasının ona bağırırken ölmesinden korktuğunu söyledi. Bay H, babasının zaman zaman çok nazik olabildiğini ve çoğunlukla korkmakla birlikte onu sevdiğini söyledi.

Hastaya anahtarlarını arabada kilitli bıraktığı ve telefonumu kullanmak istediği için ona bağırmamı bekleyip beklemediğini sordum. Bu duyguyu yaygın bir biçimde hissettiğini, ancak bekleme odamda beklerken neden bu kadar korktuğunu tam olarak bilemediğini söyledi. (Hastanın eşini arama teşebbüsünün [tıpkı annesinin onu babasından koruduğu gibi] onu benden, beni de ondan korumasını sağlama çabası olabileceğini fark ettim.)

Bunu takip eden analitik çalışmada, aktarımdaki bu canlandırmanın (hastanın tabiriyle "telefon hırsızı") farklı anlam katmanları da aydınlandı. Bunlardan biri, hastanın küçük, çaresiz bir oğlan muamelesi görmeye dair arzusuydu ki böylece babasına büyük zararlar vermiş ve bana da zarar verebilecek güçte yıkıcı biri olduğu yönündeki duygularından korunacaktı. Aktarımdaki bu canlandırmanın ikinci yönü ise beni babası gibi davranmaya kışkırtma arzusuydu, böylece ben de aptallığı yüzünden ona bağıracaktım. Bir yanı bu şekilde davranmamdan korkuyor ve böyle davranmayacağıma dair kendini sakinleştirmeye çalışıyordu. Diğer yandan bu tür yoğun azarlanmalardan şehvetli bir haz alıyordu. Bunlara ek olarak, cezalandırılma ihtimali onu rahatlatıyordu zira babasına karşı işlediğine inandığı suç (yani hastalanmasına ve nihayetinde ölmesine sebep olacak kadar onu kışkırtması) sebebiyle bilinçdışı olarak hak ettiğini hissettiği ceza buydu. Ayrıca babasının yoğun, kontrolcü ilgisiyle ona sevgi gösterdiğini hissediyordu. Hastanın bilinçdışında umduğu şey, benden beklediği azarlamayla böyle bir

sevgiyi almaktı. Analiz sürecinde, "telefon hırsızı" analitik sürecin bir simgesi olarak tekrar tekrar ortaya çıktı.

KISSADAN HİSSELER

İlk görüşmede hastaların getirdiği "kıssadan hisseler"e baştan itibaren dikkat ederim. Bunlar, hastaların analizin neden tehlikeli bir girişim olduğunu ve başarısızlığa mahkûm olduğunu hissettiklerine dair bilinçdışı açıklamalarıdır.[1] Bununla kastım, aktarım kaygısının başı çeken yönlerine kulak vermekten (ve hem kendim hem de hasta için bunu kelimelere dökmeye çalışmaktan) öte bir şey değildir. Rahatsızlıklarının doğası ne olursa olsun, analizanın kaygılarına, analistle ilişki kurmanın tehlikeleri biçim verecektir. Hasta, bilinçdışı olarak, bebeklik ve erken çocukluk deneyiminin ona, nesne ilişkilerinin her birinin kaçınılmaz olarak acı verici, hayal kırıklığı yaratan, aşırı uyarıcı, yok edici, yalnızlaştırıcı, güvenilmez, boğucu veya aşırı cinselleştirilmiş vb hâle geleceği özel yolları öğrettiğine dair şiddetli bir inanca sahiptir (ki bunu dile getirmenin bir yolu yoktur). Kurmak üzere olduğu ilişkinin de bunlardan herhangi bir açıdan farklı olacağına inanması için hiçbir sebep yoktur. Analizan bu inancı konusunda elbette hem haklı hem de haksızdır. Haklıdır çünkü aktarımsal açıdan, içsel nesne dünyasının analitik sahnede canlanan öznelliklerarası bir dramaya dönüşmesi kaçınılmazdır. Haksızdır çünkü analitik bağlam, kendi içsel nesne dünyasını yaratan ilk psikolojik—kişilerarası bağlamla -yani bebeklik ve çocukluk düşlemlerinin ve nesne ilişkilerinin bağlamıyla- özdeş olmayacaktır.

Analizanın bu ilk seanslarda söylediği (ve söylemediği) her şey, analistin ve hastanın neden bu felaketli ve tehlikeli ilişkiye girmemesi gerektiğine dair analiste yapılan bilinçdışı bir uyarı olarak duyulabilir. Bu noktada vurgulanması gereken şey, hastanın analizin kendi kadar analisti de tehlikeye atacağını hissettiği ve hastanın çoğunlukla analisti koruma çabasıyla ilişki kurmaktan

1 Ella Freeman Sharpe (1943), *kıssadan hisseler* terimini bedensel yıkıma dair kişinin kendine yaptığı bilinçdışı uyarılar aracılığıyla dürtüsel hareketi kontrol amacı taşıyan düşlemleri tanımlamak için kullanmıştır. Bu bölümde ben bu terimi, daha kısıtlı ve farklı kavramlaştırılan bir dizi düşleme, hastanın analitik ilişkiye girmenin tehlikelerine dair sahip olduğu bilinçdışı düşlemlere atıfta bulunmak için kullanıyorum (McKee, 1969).

çekindiğidir. Bu bakış açısına göre analist, hastanın bu ilişkiye başlamakla ilgili korkularının yanı sıra hastanın içsel değişimin mümkün olduğuna ve içsel nesnelere olan patolojik bağların hayatını feda etmeden değiştirilebileceğine dair umutlarının kapsayıcısı olur. Aşağıdaki ilk analitik görüşme, hastaların kendileri ve analist için öngördükleri tehlikeleri bilinçdışında simgeleştirmeye çalışmalarının örneğidir.

Analizan ilk buluşmaya karısı ve çocuklarıyla arasındaki boş ilişkiyi, işyerinde hissettiği bıkkınlığı ve hayatının genelinde hissettiği keyifsizliği anlatarak başladı. Analizden fayda görebileceği önerisiyle dahiliyecisi tarafından bana yönlendirildiğini söyledi. Anlatısındaki yavanlığa rağmen, Bay J'nin hayatında hem kendinden hem de benden saklaması gerektiğini hissettiği hazlar olduğundan şüphelendim. Bay J'nin kaçamak bir ilişkisi olduğuna dair bir fantezim oldu; belki bir kadınla, belki müzik, sanat, ya da başka bir "tutkulu merak"la, belki de çocukluk aşkının anılarıyla. Bu fantezi bir sezginin ürününden ziyade hastanın kendini sunma şekline karşı oluşan bir tepkiydi. Geriye dönüp baktığımda kelime seçimi, konuşma ritmi, yürüyüşü, yüz ifadeleriyle bunun bana iletilmiş olduğunu görmek daha kolay. Hasta sırları olan bir adam gibi davranmıştı. Tahminimce (ancak bunu Bay J'ye söylemedim) bilinçdışında analizin sır gibi saklaması gereken haz biçimleri sunacağını hissediyordu. Bu sebeple de uzunca bir süre analizin (hem ona hem de bana) yavan bir his vermesini bekliyordum.

Hasta tedaviye ihtiyaç duyduğuna ikna olduğunu, eşinin ve çocuklarının da onun yardım almasından faydalanacağını bildiğini söyledi. Yine de aile fertlerinin hepsini memnun edecek bir şeyler satın almak yerine analize para harcıyor olmasıyla ilgili feci bir suçluluk hissediyordu. İlk seansta biraz vakit geçtikten sonra hastaya analize başlamanın ona bir kaçamak yaşamak gibi geliyor olabileceğini söyledim. Eşine ne kadar sadık olduğunu ve gerçekten bir kaçamak yaşama fikrinin aklına hiç gelmediğini anlattı. Ancak bunu söylememin ilginç olduğunu çünkü hafta başında ilk defa sekreterine davetkâr sayılacak muğlaklıkta bir yorum yaparken kendini yakaladığını söyledi. Sekreteri bu muğlak şekilde teklif edilen ilişkiye doğrudan cevap vermemeyi seçmişti. Hasta bu durumdan çok rahatsız olduğunu ve yıllardan beri ilk defa işten erken çıktığını söyledi.

Bu örnekte, Bay J'nin en temel aktarım kaygısı olarak gördüğüm kısmı (yani en erişilebilir bilinçdışı/bilinçöncesi aktarım ve direnç anlamlarını) yorumladım. Hastanın analitik ilişkiye getirdiği içsel drama, tutku dolu bir bağlanma

ve yoğun bir gizlilik beklentisi olan bir dramaydı. Bay J'nin analizin son derece acı verici ve belki de devam etmesi imkânsız olabileceğinden korktuğuna dair şüphelerim bu deneyimin alanı ("kaçamak") içindeydi.

Bunu takip eden birkaç yıllık analiz sürecinde hasta, bu duyguları çocukken derinden sevdiği bakıcısıyla ilişkisiyle bağlantılı olarak anlamlandırabildi; bilinçdışında annesinden saklaması gerektiğine inandığı bir sevgiydi bu. Öfke ve suçluluk duyguları ile benzeri çözümsüz karmaşalara girme korkusu, Bay J'yi hayatının bütün alanlarında kendini oldukça kopuk tutan bir karakter savunması geliştirmeye yöneltmişti. "Sadece gerekeni yapıyor olduğu" düşüncesi, analizinin ilk dönemlerinde önemli bir savunma işlevlerine sahipti.

AKTARIM YORUMLARININ ZAMANLAMASI

İngiltere'deki psikanalitik tartışmalarda geliştirilen düşüncelere olan ilgimden ötürü, Kleincıların sahiden de analizin başından itibaren aktarımı yorumlayıp yorumlamadıkları sorusuyla sıklıkla karşılaşıyorum. Bu soru benim için her zaman kafa karıştırıcı olmuştur. Birinin hastayla yeni kurulan bu ilişkide (analitik ilişkide) neyin bu kadar korkutucu, heyecan verici, faydasız, kırıcı vb olduğunu konuşmaya çalışması bana şaşırtıcı gelmiyor. Genellikle, hastanın aktarımdaki kaygıları bir şekilde konuşulmadığı takdirde ilk seans bana tamamlanmış gelmiyor. Hastasıyla ilk görüşmede analizanı rahatsız ettiğini düşündüğü şeyle ilgili mevcut (ve daima farazi olan) anlayışını paylaşması için analistin Kleincı olmasına gerek yoktur.[2]

Aşağıda aktarım kaygısının ilk görüşmede konuşulmasına karşı bir karşıaktarım direncinin bulunduğu bir durum örneklendirilmektedir.

Otuz iki yaşındaki bir adam, öngörüşme için randevu almak amacıyla terapisti arar. Randevu isterken, ciddi tartışmalara girip birilerini yumruklamak zorunda kalacağına dair kaygısını dile getirir. Bay N iri yarı bir adam olduğunu, gürler gibi konuştuğunu ve sinirli değilken bile insanların ondan korktuğunu anlatır.

2 Bununla birlikte, klinik muhakeme her terapötik durumda analiste rehberlik etmelidir. Analistin çok "akıllı" olmamasının (Winnicott, 1968, s. 86) veya çok bilmemesinin mühim olduğu ve bu nedenle anladığını düşündüğü şeylerin en farazi versiyonlarını bile paylaşmaktan kaçındığı birçok durum olabilir (krş. Balint, 1968; Winnicott, 1971a, c).

Tüm bunlara rağmen (kadın) terapistin kendinden korkmayacağını umduğunu çünkü tehlikeli olmadığını ve şimdiye kadar da kimseye saldırmadığını söyler.

Bay N ilk görüşmeye geldiğinde, terapist hastanın yüksek sesle veya zorbaca değil de baskıcı bir tarzda konuşan, ortalama bir vücut yapısında bir adam olmasına şaşırır. Bay N'nin başarılı bir perakende satış işinin başında olduğunu öğrenir. Psikotik bir anneye doğmuş ve ilk doğum gününden kısa bir süre önce korucuyu aileye verilmiştir. Bay N annesini de babasını da bir daha görmemiştir. Beş yıl içinde arka arkaya beş koruyucu aile değiştirdikten sonra, on sekiz yaşında orduya katılmak için evden ayrılıncaya kadar birlikte yaşayacağı bir çift tarafından evlat edinilir. Gizil dönem ve ergenlik sırasında, hastayı evlat edinen anne babası alkolik olur.

Terapist (eğitimini daha yeni tamamlamıştır), hastanın yaptığı ve ona fazla bulaşmamasının terapist için akıllıca olacağını ima eden bu üstü kapalı, çifte-değerli uyarıyı konuşmaz. Terapistin, Bay N'nin kendi yıkıcılığına dair korkusunu konuşmanın hastayı terapist için daha tehlikeli yapacağına dair bilinçdışı bir inancı var gibidir. Ayrıca terapisti bu uyarıyı düşünmekten bile alıkoyan, hastadan korktuğunun inkârıdır. (Başka terapistler bu hastayla görüşmeyi bile reddederek, hastanın hem içsel hem de dışsal nesneleri için bir tehlike olarak deneyimlemesinin aktarım-karşıaktarımda canlandırılmasına dahil olabilirlerdi. Ne de olsa hasta, kendi bilinçdışı ruhsal gerçekliğinin perspektifine göre zaten biyolojik annesinin psikotik olmasına ve onu terk etmesine sebep olmuş, sevilemezliği ve belki de tehlikeliliği yüzünden beş farklı koruyucu ailenin onu tutmayı reddetmesine yol açmış, onu evlat edinen anne babasını da alkolizme sürüklemiştir.)

Haftada bir gittiği sonraki dört seansa hasta giderek artan şekilde ajite bir hâlde gelir. Beşinci görüşmeden birkaç gün sonra, Bay N terapistini arayıp onunla yaptığı her görüşmeden sonra giderek daha da kaygılı hissettiğini ve bunun dayanılmaz bir hâle geldiğini söyler. Bu sebeple de terapiyi sonlandırmaya karar vermiştir. Terapist, Bay N'nin bu duyguları konuşmak için bir seansa daha gelmesini önerir.

Bu noktada terapist vakayla ilgili (benden) süpervizyon almaya karar verdi. Hastanın en başından itibaren öfkesinin (özellikle anne aktarımında) terapisti korkutmasından ve ona zarar vermesinden çok korktuğunu belirttiğini öne sürdüm. Her ne kadar Bay N'nin daha yoğun bir terapiye ihtiyaç duyduğuna

ve bunu karşılayabileceğine dair dolaylı emareler olsa da terapistin hastaya dair bilinçdışı korkusu haftada bir görüşmeyi önermesine sebep olmuştu. Terapistin hastayla arasına güvenli bir mesafe koymaya dair bu bilinçdışı kararı, hastanın terapistin onu (haklı sebeplerle) tehlikeli bulacağı ve er geç görmeyi reddedeceği inancını doğrular. Kanımca Bay N, önceki seansta zarar görüp görmediğini anlamak için terapisti aramış ve onu bir sonraki seansa davet etmesiyle geçici olarak yatışmıştı. Hipotezim, Bay N'nin (iç nesne olan) deli olduğu, onu sevemediği ve terk ettiği için annesine hiddetli olduğuydu. Aynı zamanda, annesini delirten ve onu terk etmesine sebep olan şeyin kendi öfkesi olmasından da çok korkuyordu.

Bay N telefon görüşmesinden sonraki seansa, bekleme odasından seans odasına doğru yürürken terapistine "Nasılsınız?" diye sorarak başlar. Seans odasında, kalbinin güm güm attığını söyler. Terapist, Bay N'nin önceki görüşmelerinde onu korkutmuş, hatta ona zarar vermiş olmaktan endişe ettiğini ve en başından beri bundan tedirgin olmuş olabileceğini öne sürer. Bu yorumdan sonra hasta belirgin biçimde sakinleşir. Terapist seansın ilerleyen bölümünde, hastanın her seansın ardından hissettiği yoğun kaygı sebebiyle, onu korkutan şeyin ne olduğunu tartışmak için daha sık görüşmenin yararlı olabileceğini önerir. Bay N'nin bu fikre açık olması terapisti şaşırtır. Ağırlıklı olarak analiz edilmemiş karşıaktarım kaygısının terapistin hastanın aktarım kaygısı üzerine düşünmesini veya yorum yapmasını engellemesinin bir sonucu olarak, analitik diyaloğun başlaması bir bakıma altı yedi seans kadar ertelenmiştir.

ANALİTİK ALAN

Analitik deneyime giriş (ilk görüşmede başlayarak), "zihin matrisi"ni (Ogden, 1986) oluşturan psikolojik alanın genişlemesini içerir. Böylece bu alan analitik alana az çok benzemeye başlar ve analitik alan da hastanın düşündüğü, hissettiği ve yaşadığı alana dönüşür. Hastanın içsel ve dışsal nesnelerle bağlantılı deneyimi, gündelik hayatını oluşturan olaylar ve bu olaylara verdiği tepkiler analitik deneyime katkı sağladıklarından, onun için alttan alta önem kazanmaya başlar. Neticede, hastanın bireysel psikolojik alanından ziyade -büyük ölçüde- hastanın bilinçdışı içsel dramasının deneyimlendiği alanı analitik alan oluşturur. Bu

sürecin evrimi, genellikle aktarım nevrozu ve aktarım psikozunun işlenmesi olarak adlandırılan süreci içerir; fakat katiyen bunlarla sınırlı değildir.[3]

Analitik alanı oluşturan şey, her analitik çiftin kendine özgüdür. Her annenin her çocuğu için oyun alanı yaratma sürecinin büyük farklar içerdiğini (çoğu zaman şaşırarak) öğrenmesi gibi, analist de her analizan için analitik alanı yaratma sürecinin farklı olduğunu öğrenecektir (Goldberg, 1989). Her bebeğin özgün karakterinin annenin duygusal potansiyelinin belli kısımlarını canlandırıp onlardan faydalanması gibi, analist de hastası tarafından hem gerçeklikte hem de düşlemde yaratılmaya/şekillendirilmeye izin vermelidir. Bebeğin annesini yaratmada bir rolü olduğundan, hiçbir bebek aynı anneye sahip değildir. Benzer şekilde, iki hasta da asla aynı analiste sahip olamazlar. Analist kendini her analizde farklı deneyimler ve davranışlarında nüanslar olur. Üstelik bu hiç de durağan bir görüngü değildir; her analiz sürecinde analist, psikolojik değişimlerden geçer ve bunlar da onun analizi yürütme biçimine yansır.

Daha ciddi rahatsızlıkları olan hastalar, analitik alanı kendi zihinsel içeriklerini (ki bunlar somut olarak beden parçaları veya içerikleri olarak deneyimlenir) onlardan çekip alacak bir vakum olarak deneyimleyebilir. Böyle bir hasta, ilk seansa kesintisiz bir dizi müstehcen sözle beni yaylım ateşine tutarak başladı. Bu saldırı karşısında şaşkına dönerek, hastanın istediklerini söylemesine izin vermeye ve üzerimdeki etkisini gözlemlemeye karar verdim. Bu yaylım ateşinin düşmanca olmaktan ziyade kaygılı olduğu ortaya çıktı. Yaklaşık beş dakikanın ardından, benimle orada olmamın onun için kolay olmadığını düşündüğümü söyledim. Bunu söylediğimde sessizleşti. Sonrasında ona, değer vermediği bir parçasından vazgeçmeyi umursamadığı için çöpünü içime boşalttığını düşündüğümü söyledim. İçinde koruma ihtiyacı hissettiği daha önemli şeyler olduğunu tahmin ettiğimi de ekledim. Bu müdahalenin ardından hasta, psikotik bir biçimde de olsa, bana kendiyle ilgili daha fazla şey anlatabilmeye başladı. Ben de, karşılığında, bana anlattıklarından anladığımı düşündüğüm şeylerin

3 Bu açıdan bakıldığında, analizin sonlanma dönemi sadece çatışmalı bilinçdışı aktarımın anlamlarının çözümlendiği bir dönem değildir. Daha da önemlisi, analitik alanın "daraldığı" bir dönemdir, öyle ki hasta içinde yaşadığı alanı olduğu kadar analitik sürecin sürdüğü alanı da oluşturanın *kendi* olduğunu deneyimlemeye başlar. Eğer bu gerçekleşmezse, analizin sonlanma olasılığı, kişinin zihninin ya da canlı hissettiği alanın kaybıyla eşdeğer olarak deneyimlenir.

bir kısmını onunla tartıştım. Söylediğim şeylerin neredeyse tamamı, hastanın benimle birlikte olmaya dair korkusuna işaret ediyordu.

KAYGILI SORGULAMA

Analizanlar ilk görüşmede genellikle doğrudan sorular sorarlar. Bunlardan bazılarına doğrudan cevap veririm. Örneğin ücretle veya eğitimimle ilgili sorulara "olağan biçimde" (Freud, 1931, s. 131) cevap veririm. Öte yandan çoğu soruya, belirli bir uzmanlığımın olup olmadığı, hangi "psikanaliz ekolü"ne bağlı olduğum, mesleğimde erkeklerle kadınlarla olduğundan fazla çalışıp çalışmadığım veya eşcinselliği bir hastalık olarak görüp görmediğim gibi sorulara cevap vermem. Bu gibi soruları, erkeklerden ya da kadınlardan korkuyor oluşum, eşcinsellikten ya da heteroseksüellikten korkmam ya da başkalarına hükmetme veya boyun eğme ihtiyacım gibi kendi psikolojik zorluklarım sebebiyle hastayı anlamada başarısız olacağıma dair düşlemlerinin pek de gizli olmayan ifadeleri olarak görürüm.

Genellikle bir hasta art arda ve ısrarla soru soruyorsa, aramızda neler geçeceğini bekleyip görmenin ona çok tehlikeli geldiğini genellikle söylerim; hasta beklemek yerine, sorularına aldığı cevaplarla geleceğe dair bir fikir edinmeye ve bu sayede beklemekle bağlantılı gerginliği devreden çıkartmaya çalışıyor gibidir.

Analizan soruları çoğunlukla, analistin analitik alanı doldurmasını sağlamak için kullanır, zira hasta kendi içsel malzemesinin utanç verici, tehlikeli, değersiz olduğunu ve/veya analistten korunması gerektiğini ya da içinde analitik alanı dolduracak hiçbir şey olmadığını hissetmektedir. Bazı hastalar hızlıca sessizliğe bürünebilirler ve böylece analisti sorularını sorarak kendi psikolojik örgütlenmesi, çağrışımlar zinciri, merakı ve benzeri şeylerle alanı doldurmaya davet etmiş olurlar. Bu tür durumlarda, hastayla kaygısının anladığımı düşündüğüm boyutuyla ilgili konuşmaya çalışırım. Bunu yaparken söylediklerimin farazi ve en iyi ihtimalle birçok açıdan eksik olduğunu açıkça dile getiririm. Bu sayede hastayı, söylediklerimin hangi kısımlarını doğru ve hangi kısımlarını alakasız bulduğuyla ilgili fikir belirtmeye de davet etmiş olurum.

ÖYKÜ OLUŞTURMAK

İlk görüşmede "öykü almak" ya da almamak sıklıkla gündeme gelen bir meseledir. Benim için bu meselenin yapısı bile önemlidir. Ben hastanın geçmiş öyküsünü (birtakım sorular sorarak) "almamaya" çalışırım; bunun yerine hastanın kendi öyküsünün bilinçli veya bilinçdışı versiyonlarını, kendi tarzıyla bana *vermesine* alan açmak için elimden gelen her şeyi yaparım.[4] Hasta, doğasını çoğunlukla tam olarak adlandıramadığı psikolojik acıyla ilgili yardım almak için analisti görmeye gelmiştir. Kendi hakkında bildiklerini elindeki mevcut yollarla analiste anlatması için ihtiyaç duyduğu bütün zaman ve alan ona sağlanmalıdır. Analistin tarihsel veri toplayarak, tedavi önerileri getirerek veya analizin "temel kurallarını" ortaya dökerek (krş. Freud, 1913; ayrıca bkz. Shapiro, 1984), kendi gündemiyle hastanın çabasına müdahale etmemesi önemlidir.

Hasta, analiste acısının doğasını (ve bilinçli veya bilinçdışı olarak bu acının analiz sürecinde şiddetlenmesini nasıl beklediğini) dolaylı şekilde de olsa anlatırken, geçmiş deneyimleri iki şekilde dile dökülecektir. İlk olarak, hasta analiste yaşadığı zorlukların kökenine dair kavrayışını anlattığı kadar, analiste bilinç düzeyinde kendi geçmişi olarak gözünde canlandırdığı bir tür tarihsel veri vermiş olacaktır. Kaçınılmaz olarak hastanın yaşam deneyiminin büyük bölümlerinde boşluklar, belirsizlikler, bütünüyle atlanan kesitler olacaktır. Örneğin hasta ailesinin bir ferdiyle ilgili hiçbir bilgi vermeyebilir, cinsel deneyimlerinden hiç bahsetmeyebilir veya güncel sorununa veya ergenliğinden önceki döneme dair tamamen sessiz kalabilir. Bu tür durumlarda, hastanın bana söylemek istediklerini ve söyleyebildiklerini anlattığını hissettiğimde, örneğin babası hakkında hiçbir şey söylemediğini fark edip etmediğini sorabilirim. (Bu soru temelde, hastanın dış ve iç nesneleriyle kurduğu ilişkileri direnç açısından, yani hastanın nesneye ilişkin bilinçli ya da bilinçdışı kaygıları açısından ele alma sürecidir.)

4 Hastanın öyküsünün adım adım ortaya çıkan statik bir yapıdan ziyade, kendine dair sürekli bir evrim ve akış halinde olan bilinçli ve bilinçdışı kavrayışının bir boyutu olduğunu akılda tutmak esastır. Hastanın öyküsü, analiz sürecinde bir bakıma sürekli olarak tekrar tekrar yaratılır. Ayrıca analizin başında hastanın bir öyküye (yani tarihsellik hissine) sahip olduğu hiçbir şekilde varsayılmamalıdır. Diğer bir deyişle, hastanın geçmişin şimdiki zamanda kendiyle ilgili deneyimiyle bağlantılı olarak hissedildiği biçimde, kendiliğe dair zamansal bir süreklilik hissi kazanmış olduğunu varsayamayız.

Dirence işaret eden her yorumda olduğu gibi, asıl mesele direncin "arkasındaki" bilgi değildir. Odak, hastanın analiste iç dünyasının belirli bir yönünden bahsetmesi durumunda neyin olmasından korktuğu ve bu tehlikeye karşı kendini koruma yöntemleridir. Bu açıdan bakıldığında (doğrudan sorgulama yöntemiyle) "öykü alma", hastanın dirençlerini geçersiz kılmanın ve böylece analiz için çok önemli olan birçok şeyi kaybetmenin bir biçimidir. Kaybedilecek şeyler arasında, örneğin, hasta "geçmişine" dair hisleriyle ilgili konuşursa içsel nesne dünyasında kimin ihanete uğrayacağının, zarar göreceğinin, öldürüleceğinin, kaybedileceğinin, kıskandırılacağının vb anlaşılması veya içsel nesnelerine kendine özel erişiminden feragat ettiğinde bu nesnelerle ilişkileri üzerinde ne tür bir kontrol kaybı deneyimleyeceği sayılabilir.

Hasta tarafından sağlanan kişisel öykünün ikinci biçimi, aktarım-karşıaktarım deneyimi biçiminde bilinçdışı olarak iletilen verilerdir. Bu, hastanın "yaşayan geçmişi", bebekliğinde ve çocukluğun erken döneminde kurulan ve psikolojik yaşamına hem içerik hem de bağlam sunarak hastanın zihin yapısını oluşturan nesne ilişkileri kümesidir. Bu sebepten, analitik ilginin merkezinde bulunan bu geçmiştir.

Elbette burada ele alınan her iki tarih biçimi -bilinçli bir şekilde simgeleştirilen geçmiş ile bilinçdışı yaşayan geçmiş- sıkıca iç içe geçmiştir. Analiz süresince hastanın içsel nesne dünyasının aktarım-karşıaktarım içinde öznelliklerarası bir hayat bulmasıyla, hem hasta hem de analist, hastanın içsel nesne dünyasını oluşturan bağlanma, düşmanlık, kıskançlık ve haset biçimlerini ve benzerlerini doğrudan deneyimleme fırsatı bulurlar. Aktarım-karşıaktarımda, "eski" içerikler yeni bir bağlamda, yani analitik ilişki bağlamında hayata geçirilirken geçmiş ile şimdi birleşir.

SON YORUMLAR

Bu bölümde tartıştığım fikirler, birer fikirden ibarettir. Kural veya yönerge ya da ilk görüşmenin nasıl yönetilmesi gerektiğine dair beyanlar olarak kullanılma amacı taşımazlar. Aynı zamanda, burada tartışılan düşüncelerin belirli bir doğası vardır; bunlar psikanalitik düşüncelerdir. Bu, psikanalitik tekniği oluşturan diyalektiklerden birini temsil eder: Analitik tekniğe, genel hatlarıyla

bir yöntem veya yöntemler grubu oluşturduğu kabul edilen bir dizi fikir ve bu yöntem grubuna tutarlılık sağlayan bir dizi ilke rehberlik eder. İlk görüşmeden itibaren analiz uygulaması, öngörülebilir olan ile öngörülemeyen, kurallı ile kendiliğinden olan, sistemli ile sezgisel olan kutuplar arasında gerçekleşir.

ÖZET

İlk yüz yüze analitik görüşme, analitik sürecin hazırlığı değil, başlangıcı olarak görülür. İlk görüşmede hastaya tanıdık görünen hiçbir şey artık aşikâr kabul edilmez. Analizan kendi için şimdiye kadar hiç sahip olmadığı türden bir önem edinir. Analist analizde olmanın ne anlama geldiğini hastaya analitik süreci açıklayarak değil, analist gibi davranarak iletmeye çalışır. Bu amaçla psikolojik gerilim, güvence verme, teskin etme, önerilerde bulunma, aktarım veya karşıaktarım, eyleme dökme gibi yollarla giderilmez. Hastanın ilk görüşmede söylediği (veya söylemediği) her şey, hastanın analiste (ve kendine) yaptığı, bilinçdışında her ikisinin de bu felaketli ve tehlikeli ilişkiye girmemenin daha akıllıca olacağını hissetme sebeplerini içeren bilinçdışı bir uyarı olarak anlaşılır. Analist, hastanın uyarılarını aktarım kaygısı ve direnç üzerinden anlamaya çalışır.

8

Yanlış Tanımalar ve Bilmeme Korkusu

Aralarında Bion, Lacan, McDougall, Tustin ve Winnicott'un da bulunduğu bir grup İngiliz ve Fransız psikanalitik düşünürün çalışmaları, bazı psikolojik zorlukları, bilinçdışı bir bilmeme korkusu üzerinden anlamamı sağladı. Burada bireyin bilemediği şey, ne hissettiği ve dolayısıyla da kim olduğudur; tabii eğer biriyse... Hasta, ona kendininmiş gibi gelen düşünceler ve hisler, arzular ve korkular üretebildiği yanılsamasını sıklıkla kendine (ve ikincil olarak da başkalarına) yaratır. Bu yanılsama, kim olduğunu ya da ne hissettiğini bilmemenin dehşetine karşı etkili bir savunma olsa da bireyi kendine daha da yabancılaştırır. Bilme yanılsaması, başka türlü olsa tutku ile korkunun, açlık ile tokluğun, sevgi ile nefretin doğabileceği "potansiyel alan"ı (Winnicott, 1971d) dolduran çeşitli ikame oluşumlarının yaratılmasıyla elde edilir.

Bilmeme korkusuna karşı savunma olarak kullanılan "yanlış tanıma"lar, potansiyel duygu ve düşlemlerin psikolojik düzlemden dışlandığı "aleksitimi"ye[1] (Nemiah, 1977), "deneyim-olmayan" durumlara (Ogden, 1980, 1982b) veya "duygulanımdan yoksun" durumlara göre (McDougall, 1984), duygulanımsal deneyime yabancılaşma kadar aşırı olmayan bir yabancılaşma biçimini temsil eder. Aynı zamanda, normalde deneyimi oluşturan iç ve dış uyaranları yaratma, şekillendirme ve örgütleme yetisine sahip bir benliğin pek bulunmadığı şizofren nitelikli parçalanma kadar aşırı bir psikolojik felaket de değildir. Burada odaklanacağım hastalar, bilmediklerini bilmelerini sağlamak için yeterince bütünleşmiş ve yeterince sınırlanmış bir kendilik hissi yaratma yetisine sahiplerdir. Yani bu

1 Duyguları söze dökememe. (ç. n.)

hastalar kafa karışıklığı, boşluk, umutsuzluk ve panik duygularının başlangıcını deneyimleyebilen ve yeni oluşan bu duygulara karşı savunmalarını harekete geçirebilen hastalardır.

Ele alınacağı üzere, bebeğin gelişimi sırasında ihtiyaçların anne-bebek çifti tarafından yönetilmesi bağlamında bir kendilik duyumu gelişir. Anne kendi arzu ve korkularının farkına varmaya yeterince tahammül edebildiğinde, bebeğin yarattığı, duyguya dönüşme sürecindeki gerilim hâllerinden daha az korkar. Anne zamanla bebeğin gerilimini tolere edebildiğinde, bu gergin hâlleri bebeğin canlı olmasının bir niteliği olarak görerek karşılık vermesi mümkün olur.

KURAMSAL ARKA PLAN

Kişinin kendi içsel durumunu yanlış tanıması fikrinin gelişimi, psikanalitik kuramın gelişimiyle bir bakıma aynı anlamdadır. Freud'un psikolojik anlamlar kuramının yapı taşlarından biri, kişinin sandığından da fazlasını bildiğidir. Psikolojik savunmaların yaratılması, sistematik yanlış tanımaların örgütlenmesi olarak düşünülebilir (örneğin korktuğum benim öfkem değil, seninki). Freud (1911b), Schreber vakasını ele alırken psikozun kişinin kendi içsel durumunu dış nesnelere atfetme yoluyla yanlış tanımasını içerdiği fikrini irdelemiştir.

Psikolojik yanlış tanıma sorununa ve ilgili savunmalar meselesine yapılan çok sayıda katkıyı gözden geçirmek hatta sıralamak bile bu bölümün kapsamı dışındadır. Ancak ilerleyen sayfalarda Fransız ve İngiliz psikanalitik düşünürlerin geliştirdiği ve özellikle bu bölümde geliştirilmekte olan fikirlerle ilgili olan bazı kavramları kısaca tartışacağım.

Lacan (1948), Freud'un geç dönem eserlerinde, "benliğin duyumlarda göz ardı ettiği, kestirip attığı, yanlış yorumladığı her şeyin varlığını birdenbire fark edemez olduğuna" inanıyordu (s. 22). Lacan'ın (1953) benliği, yanlış tanımanın (*meconnaissance*) ruhsal faili olarak görmesi, benliğin hem dille hem de deneyimin imgesel ve simgesel düzenleriyle ilişkili konumuna dair kavrayışından kaynaklanır. İmgesel düzlem, hayati, aracısız, yaşanan deneyimin düzlemidir. Bu alanda kişinin kendiyle deneyimi arasında alan yoktur. Dil edinimi bireye, yorumlayan özne olarak benlik ile kişinin yaşadığı deneyimi arasında aracılık

etmesi için bir araç sağlar. Dil ve dili oluşturan gösterenler zinciri, bireyler olarak hepimizden önce var olduğundan, dil aracılığıyla bize sunulan simgelerin kaydının bireyler olarak bizlerle hiçbir alakası yoktur. Bizler kullandığımız simgeleri yaratmayız, miras olarak devralırız. Bu sebeple dil, kendi yaşadığımız deneyimin biricikliğini yanlış temsil eder: "[Dil], kasıtlı olsun veya olmasın her türlü yabancılaşma ya da yalana, grup yaşamının "simgesel", geleneksel boyutunun ilkelerine kazınan tüm çarpıtmalara açıktır" (Lemaire, 1970, s. 57).

Yaşadığımız duyusal deneyime hapsolmaktansa deneyimlerimizi yorumlamak için simgeleri kullanabilen birer özne hâline gelerek, bir tutsaklık biçimini ötekiyle değiştiririz. İnsan öznelliğini edinmek uğruna, (artık onu adlandırmak amacıyla kullandığımız simgeler tarafından çarpıtılmış ve yanlış temsil edilmiş olan) dolaysız duyusal deneyimlerimize derinden yabancılaşırız. Bu şekilde farkında olmadan bir nevi kendimizi kandırmaya girişir, deneyimlerimizi dille ifade ettiğimiz yanılsamasını yaratırız. Halbuki Lacan'a göre aslında onları yanlış adlandırır ve kendi deneyimimize yabancılaşırız.

Fransa'daki psikanalitik fikir alışverişine önemli katkılarda bulunan psikanalistlerden Joyce McDougall, "kendi duygulanımsal tepkilerinin doğasının hiç farkında olmayan [dolayısıyla analiste de fark ettirmeyen]" hastalarla yaptığı çalışmaları tartışmıştır (1984, s. 388). McDougall bu görüngüyü madde bağımlılığı, zorlantılı cinsellik, bulimia, "kazara" gerçekleşen yaralar ve kişilerarası krizler gibi çeşitli bağımlılık oluşturan eylemler aracılığıyla olası duygulanımların dağıtılması olarak görür. Bağımlılık oluşturan bu eylemler, psikotik seviyedeki kaygılara karşı zorlantılı savunma yolları olarak görülür. Duygulanımları dağıtma eyleminin savunma amaçlı kullanımı aşırı yüklendiğinde, birey psikolojik düzlemdeki olayları psikosomatik olarak reddetmeye ve "psikosomatik bir şekilde yanlış yorumlamaya" yönelir (McDougall, 1989). Bu tür durumlarda, simgesel olarak temsil edilen duygulanımsal bir deneyim haline gelebilecek şey, fizyolojinin alanına sürgün edilerek bilinçli ve bilinçdışı zihinsel temsillerin düzlemiyle bağlantısı kesilir.

Salt psikolojik anlamın değil, psikolojik anlamı üreten aygıtların da yıkımının bu şekilde kavramlaştırılması, Wilfred Bion'un çalışmalarının işlenmesini temsil eder. Bion (1962) şizofrenide (hatta daha az ölçüde olmak üzere tüm kişilik örgütlenmelerinde), deneyime anlam yüklemeye hizmet eden psikolojik süreçlere savunmacı bir şekilde saldırıldığını ileri sürer. Bu saldırılar psikolojik acının

defedildiği bir üst savunmaya işaret eder; burada sadece anlamın savunmacı bir şekilde (yansıtma ve yer değiştirme gibi) yeniden düzenlenmesi ile tehlike altındaki ve tehlike oluşturan içsel nesnelerin kişilerarası tahliyesi (yansıtmalı özdeşim) vasıtasıyla değil, anlamın üretildiği psikolojik süreçlere de bir saldırı söz konusudur. Bunun sonucu ise kişinin kısmen psikolojik bir ölülük hâlinde yaşadığı "deneyim-olmayan" (Ogden, 1980, 1982b) bir durumdur; yani kişiliğin bilinçdışı anlam ve duygulanımların derinlemesine işlenmesinin bile durduğu bölümleri vardır..

Winnicott eserlerini yazarken, kendilik deneyiminin yaratıldığı ve tanındığı bir "potansiyel alan" kavramını geliştirmiştir (Winnicott, 1971d; ayrıca bkz. Ogden, 1985b, 1986). Potansiyel alan nesnenin aynı anda hem yaratıldığı hem de keşfedildiği alandır. Yani bu alanda nesne, hem öznel bir nesne (tümgüçlülükle yaratılan bir nesne) hem de nesnel bir biçimde algılanan nesnedir (kişinin tümgüçlülüğünün dışında olduğu deneyimlenen bir nesne). Bunlardan hangisinin doğru olduğu, nesnenin yaratıldığı mı, yoksa keşfedildiği mi sorusu asla sorulmaz (Winnicott, 1951). Bu soru bu deneyim alanının duygusal sözcük dağarcığının bir parçası değildir, o kadar. Bu zihin yapısından geçmeyiz veya onu geride bırakarak büyümeyiz; bu, gelişimsel bir süreç olmaktan ziyade, kişinin hayatı boyunca sürdürülen gerçeklik ile düşlem arasında psikolojik bir alandır. Oyunun ortaya çıktığı, kelimenin en sıradan anlamıyla yaratıcı olduğumuz, canlı hissettiğimiz ve kendimizi bedensel duyumlarımızın, düşüncelerimizin, hislerimizin ve algılarımızın yazarı olarak deneyimlediğimiz alandır. Bir potansiyel alan oluşturma yetisinin yokluğunda, canlı olma deneyimi için savunma amaçlı ikamelere bel bağlanır (sahte kendilik kişilik örgütlenmesinin gelişmesi gibi [Winnicott, 1960b]).

Winnicott'un tarif ettiği "çöküş korkusu" (1974), hastanın çoktan gerçekleşmiş olan bir felaketi ilk defa deneyimlemekten korktuğu türde bir deneyim üretememe biçimini temsil eder. En erken dönemde bu felaketi oluşturan çevresel yetersizlik, gerçekleştiği sırada deneyimlenemez çünkü bunu deneyimleyebilecek, yani olayı ruhsal olarak işleyebilecek ve bütünleştirebilecek bir kendilik henüz oluşmamıştır. Bu sebeple hasta sonsuza kadar korku içinde kendi ruhsal çöküşünü bekler.

Bu bölümde deneyime yabancılaşma ve deneyimin yok edilmesi görüngüsünün belirli bir yönünü ele alacağım. Odak noktam, ne hissettiğini ve dolayısıyla da

kim olduğunu bilmemenin belli belirsiz farkındalığından doğan kaygıdır. Bu psikolojik durumda birey, deneyimi psikosomatik olarak dışarıda bırakmamış ya da erken deneyimleri psikolojik olarak işlemede başarısız olmamış, "deneyim-olmayan" bir hâle de girmemiştir. Burada tartışılan hastalar, bilmemekten duyulan kaygıyı çoğunlukla bağımlılık eylemleri aracılığıyla savuşturmaya çalışmış ancak bunda bütünüyle başarılı olamamışlardır. Burada ilgilendiğim deneyim biçimi, bireyin bilmediğini bilebileceği bir yaşam alanı yaratma yetisine yeterince muktedir olduğu bir deneyim biçimidir; bilinçdışı olarak hem kendini hem de analisti, sistematik yanlış tanımalarını hakiki kendilik deneyimi sanmaları için ayartmaya çalışsa da kişi kendini bu dehşetten asla tamamen kurtarmaz. Bu deneyim evrenseldir ve bireyin kişilik örgütlenmesini yansıtan envai biçimlerde kendini gösterir.

GELİŞİMSEL BİR PERSPEKTİF

Başlangıçta psikolojik gerilimin, anlamların yaratılması, arzu ve korkunun üretilmesi için yeterli olacak bir müddet sürdürüldüğü matris, bebeğin annesiyle kurduğu ilişkidir. Örneğin ileride açlığa dönecek olan şey, evvelinde sadece fizyolojik bir olaydır (beyindeki nöron grupları tarafından kaydedilen belli bir kan şekeri seviyesi). Bu biyolojik olay, annenin bebeğe verdiği bilinçli ve bilinçdışı tepkiler bağlamında; tutuşu, dokunuşu, emzirmesi, sallaması ve bebeği anladığını gösteren (onu bilinçli ve bilinçdışı bir şekilde yankılayan) diğer bütün faaliyetleriyle birlikte, açlık ve arzu (iştah) deneyimine dönüşür (Winnicott, 1967b). Bu anlayış ve ilgilenme faaliyetleri, anne tarafından sağlanan çok önemli bir psikolojik işlevin, annenin bebeğinin içsel durumuna "doğru bir ad vermeye" (veya şekil vermeye) çalıştığı psikolojik sürecin bir sonucudur.

Bick (1968), Meltzer (1975) ve Tustin'in (1981, 1986) çalışmaları, analitik kurama deneyimin, otistik şekiller ("hissedilen şekiller" [Tustin, 1984]) ve otistik nesneleri (Tustin, 1980) de içeren, duyumların hâkimiyetindeki biçimler hâlindeki en erken örgütlenmesini kavramlaştırmanın yolunu sağlamıştır. "Normal otizm"in (*otistik-bitişik konumun* işlenmesi olarak tanımladığım [bkz. 2. Bölüm ve 3. Bölüm]) gelişiminde bebek, sınırlanmışlık hissinin ilk duyumlarına; kişinin deneyiminin gerçekleştiği, düzen ve kapsanma hissinin üretildiği bir yere

(daha doğrusu bir yüzeye) sahip olma (o yer/yüzey olma) hissine anne-bebek ilişkisi içerisinde erişir.

Anne-bebek ilişkisinin en başında anne, kendini bebeğinin duyusal dünyasına kaptırabilmeli ve nispeten biçimsizliğe doğru bütünlüğünün bozulmasınasına izin vermelidir. Bu, ilkel empatinin duyusal seviyesini temsil eder. Anne, bir kişi ve bir anne olarak kimliğinin, bebeğinin içsel durumuyla paralel bir şekilde "sıvılaşmasına" (Seale, 1987) izin verir. Anne, biçimsiz ile biçimli, ilkel ile olgun, gizemli ile tanıdık, ilk defa anne olma edimi ile (kendi annesiyle ilgili deneyimlerinin farklı yanlarıyla olan özdeşimi sayesinde) "daha önce buralarda bulunmuş olma" deneyimi arasındaki üretken diyalektik gerilimi kendi için yaratabildiğinde, "bütünlüğün bozulması"nı (*de-integration*) (Fordham, 1977), bir dağılma (*disintegration*) olarak deneyimlemez. Böylece anne, bebeğin kendi deneyimine şekil, sınır, ritim, kenar, sertlik, yumuşaklık, vb vermesine yardımcı olur.

Anne ile bebek, her birinin diğerini "tanımak" için kullandığı hiç de kesin olmayan deneme-yanılma yöntemini gayretle sürdürmeye çalışmalıdır. Annenin bebeğini anlama, yatıştırma, başka yollarla ihtiyaçlarını karşılama ve etkileşime girme çabaları, sıklıkla bebeğinin neye ihtiyacı olduğunu anlayamadığını ve bebeğinin ne "istediğini" keşfedebilse bile bunu sağlamanın kendi kişilik gücünün dahilinde olup olmadığını bilmediğini hissedeceği için, anneyi kaçınılmaz olarak narsisistik açıdan yaralar. Winnicott'un (1974) bebeklik dönemi kaygıları için kullandığı *ıstıraplar* kelimesi, annenin bilmeme deneyiminin acısı için de aynı oranda geçerlidir.

YANLIŞ TANIMALARIN YAPILANDIRILMASI

Analitik ortamda merkezi önem taşıyan erken dönem ilişkisi, anneyle bebek arasındakinden ziyade içsel anne nesnesi ile içsel bebek nesnesi arasındakidir. Bu içsel nesne ilişkisi, analitik dramayı oluşturan aktarım-karşıaktarım görüngüsünde kendini gösterir. Hasta, çocuğuyla mevcut deneyimlerini anlatan bir anne olsa bile, anne-bebek ilişkisi analitik ortamda hiçbir zaman doğrudan gözlemlenemez. Aksine, analizde gözlemleyebildiğimiz ve kısmen deneyimleyebildiğimiz şey, içsel nesne ilişkilerinin (kendimizin, hastanın ve bu ikisi arasındaki etkileşimin)

yansımalarıdır. Dolayısıyla, anne ile bebek arasındaki içsel ilişkiden bahsettiğimde, hastanın hem anne hem de bebek olduğu akılda tutulmalıdır. Bunun sebebi, içsel nesne ilişkilerinin hastanın bilinçdışı iki yönünden oluşmasıdır; bu yönlerin biri hastanın kendiyle, diğeriyse ilk ilişkideki nesneyle özdeşimini içerir (Ogden, 1983). Bir içsel nesne hastaya ne kadar özerk görünürse görünsün, kendiliğin bu özdeşime dahil olan kısmından türeyenin haricinde kendi başına bir yaşama sahip olamaz. Birazdan tarif edeceğim patolojik içsel anne-bebek ilişkilerinde, hasta hem anne hem de bebek, hem yanlış adlandıran hem de yanlış adlandırılan, hem kafa karıştıran hem de kafası karışandır.

Anne (içsel anne nesnesi) takıntılı-zorlantılı savunmaları kullanarak, örneğin bebeğini (içsel bebek nesnesini) katı bir programla (simgesel olarak) besleyerek bilmeme hissine karşı savunma yapabilir. Bu şekilde, anne (bu içsel nesne ilişkisinde) açlığı yanlış isimlendirmek için kişiye özgü olmayan bir dışsal düzene (saate) başvurur. Bebeğe, annesinden, her dört saatte bir doyuyormuş ve bu programlı beslemeler arasında da hiç acıkmıyormuş gibi bir tepki verilir. Bu türden yanlış adlandırmalar, bebekte kafa karışıklığına yol açarak açlığın dışsal olarak üretilen bir olay olduğu hissini uyandırır. Bilmemeye karşı kullanılan bu savunma yönteminin en uç noktasında, bebeğin kendi düşünce, duygu ve duyumlarını üretme potansiyelinin yerini otoriter, zulmedici bir ikame olarak annenin mutlak bilgisi alır.

Kendi çocuklarıyla gerçek ilişkilerinde bu tür içsel nesne ilişkilerini canlandıran anneler, genellikle "psikolojik düşünen" kişilerdir ve çocuklarının bilinçdışı duygu durumlarına dair sözel yorumlarda bulunurlar. Örneğin analize giden bir anne yedi yaşındaki çocuğuna, okumayı öğrenmek için elinden geleni yaptığını iddia etse de esasında annesine karşı öfkeli olduğu ve onu nasıl delirteceğini adı gibi bildiği için kötü bir iş çıkarttığını söylemişti. Böylesine "yorumlar" (anne-bebek ilişkilerinde öfke, kıskançlık ve haset gibi bilinçdışı duyguların evrenselliği sebebiyle) kısmen doğru olabilir fakat bunların etkisi çoğunlukla çocuğun içsel durumunun yanlış adlandırılması olacaktır. Bu türden yorumların etkisi, çocuğun "gerçek hissi" hakkında hiçbir fikrinin olmadığı ve sadece annesinin bunu bilebilecek kapasiteye sahip olduğu duygusunu yaratmaktır. Bu hastanın çocuğuyla ilgili davranışı, hastanın kendi çocukluğundaki duygu durumlarının yanlış tanınmasında köktendinci kaideleri kullanan annesiyle yaşadığı kendi deneyiminden türetilen içsel nesne ilişkilerinin canlandırılmasını

temsil ediyordu. Hastanın içsel nesne dünyasına böylesi bir ilişkinin yerleşmesi durumunda, bu yapıdaki içsel anne nesnesinin rolü daha sonra analiste yansıtılır. Bunun sonucunda hasta, analitik ortamı, analistin kesinlikle hastanın (kendine dair bilinç düzeyindeki deneyimi de içeren) karakter yapısını paramparça edeceği ve hastanın bilinçdışı düşünce ve duygularıyla ilgili utanç verici hakikati "yorumlayacağı", son derece tehlikeli ve otoriter bir yer olarak deneyimler.

Analist de farkında olmadan (hastanın yansıtmalı özdeşiminin bilinçdışı katılımcısı olarak) böylesi bir otoriter içsel anne nesnesi rolünü canlandırmaya sevk edilebilir (krş. Ogden, 1982b). Bu tür durumlarda analist, kendini genel pratiğinden farklı olarak daha "aktif" ve "derinlemesine" yorum yaparken bulabilir. Analizin bir çıkmaza girdiğini düşünebilir ve hastanın anlamlı bir içgörüye ulaşabileceği umudunu yitirebilir. Analist, ussallaştırmaya başvurarak, "kendi üzerine derinlemesine düşünme"nin ne anlama geldiğini göstermek için hastaya daha didaktik bir yaklaşım kullanması gerektiği sonucuna varabilir. Başka bir seçenek olarak analist, kendi "psikanaliz ekolü" tarafından benimsenen veya son zamanlarda okuduğu belirli bir fikre dayanan analitik bir düşünce hattını izleme konusunda hevesli de olabilir. Analitik ideolojiye yaslanmak, analistin bilmeme kaygısını savuşturmakta kullanılan yaygın bir yöntemini temsil eder.

Balint (1968), Kleincı "istikrarlı yorumlama" tekniğini, her şeyi bilen içsel bir nesnenin karşıaktarımda eyleme dökülmesini temsil etttiğini öne sürer. Bu bölümde incelenen fikirler açısından, analistin her şeyi bilen içsel anne nesnesiyle bilinçdışında özdeşleşmesi, hastanın ne deneyimlediğini bilmeme kaygısına karşı bir savunma biçimini temsil eder. (İşin aslı, analist Kleincı olsa da olmasa da bu böyledir) Hastanın erken dönem nesne ilişkilerinin içsel versiyonu, analitik ortamda bu şekilde kopyalanır ve karşıaktarım ile aktarımda analiz edilmediği takdirde bu durum, hastanın ne deneyimlediğiyle ve kim olduğuyla ilgili kafa karışıklığı karşısında tümgüçlü ikameler oluşturmaya başvurması gerektiğine dair bilinçdışı kanısını pekiştirir.

Analist adayları ve eğitim alan diğer kişiler sıklıkla bu şekilde tümgüçlü bir içsel nesneyle (örneğin kişinin kendi analistinin yüceltilmiş bir versiyonuyla) bilinçdışı bir özdeşleşme yoluna giderler. Bu özdeşleme, adayın hastalarıyla birlikteyken kendini bir analist gibi hissetmemesinin uyandırdığı kaygıya karşı bir savunma işlevi görür. Searles (1987) psikiyatri stajı deneyiminde, analistinin sadece birkaç saat önce kendine yaptığı yorumları hastalarına yaparak nasıl

"kendini sağlama aldığını" anlatır. Yıllar sonra kendi analistinin (daha doğrusu kendi içsel analist nesnesinin) de benzer şekilde kendini sağlama aldığını ve kendinden şüphe duyduğunu hissettiğini fark etmiştir. Bu derin içgörü düzeyi, her şeyi bilen iç nesnenin, kişinin ve nesnenin kim olduğuyla ilgili altta yatan kafa karışıklığını örtbas etmeye yarayan bir ikame oluşturmaya nasıl hizmet ettiğini gösterir.

Hastalar da analistin koltuğunda kıpırdanmasını onun kaygısının, cinsel uyarımının, öfkesinin vb yansıması olarak kontrolcü biçimde yorumlayarak, her şeyi bilen içsel anne nesnesi rolünü canlandırabilirler. Bu tür (suçlamadan ayırt edilmesi mümkün olmayan) "yorumlara" sürekli maruz kaldığında, analist bilinçdışında (hastanın içindeki) içsel durumunun sürekli yanlış adlandırılmasına maruz kalan içsel bebek nesnesiyle özdeşleşebilir. Bu tür durumlarda analistte uyanan kaygı onu, "hastaya gerçeklik sınamasıyla ilgili yardımcı olma" çabasıyla kendinin (analistin) hastanın yorumladığı gibi hissettiğini veya davrandığını reddettiği bir karşıaktarımda eyleme dökme biçimine yönlendirebilir.

İçsel bebek nesnesinin duygu durumunu nasıl anlamlandıracağını bilememe korkusuna karşı kullanılan ikinci bir savunma türüyse, hastanın içsel bebek nesnesinin ne deneyimlediğini biliyormuş gibi davranmaya yönelik bilinçdışı çabasıdır. Bu şekilde hasta, içsel bebek nesnesini anlayıp ona karşılık verme yetisini kullanmaya dair en ufak bir fikre sahip olmama hissi yerine ikame bir oluşum yaratır. Bu türden bir dizi savunmaya başvurmak, oldukça basmakalıp bir kendilik bilgisiyle sonuçlanabilir. Anne olma çabasını tarif eden analizdeki bir anne, kitaplarda ve dizilerde gösterilen anneleri, çocukları olan arkadaşlarını ve analistinin ona davranma biçimini taklit ederek anne olma çabasını anlatmıştı. Bütün okul aile birliği ve izcilik toplantılarına katılmış, yüzme, tenis ve müzik dersleri ayarlamış, Şükran Günü'nde balkabağı turtalarını, Noel'de kıymalı turtaları büyük bir itinayla hazırlamıştı. Benzeri bir annenin şizofren çocuğu annesine, "Benim için tam bir anne gibiydin," demişti. Bu tür anneler, "anne gibi"dirler ancak kendilerini anne olarak deneyimlemezler (çocukları da onları anne olarak deneyimlemez). Böyle anneler oldukça kırılgan bir özgüvene sahip olur ve tümüyle yabancı hissettikleri bir psikolojik durumu taklit etme çabaları sonucunda duygusal olarak tükendiklerinde de sıklıkla depresyon veya şizoid bir içe kapanma yaşarlar.

Otuz yaşında bir psikolog olan Dr. M, analiz sürecinde az önce tarif edilen içsel nesne ilişkisi biçimde bir aktarım-karşıaktarım dışsallaştırması üretmişti. Çalışmanın ilk iki yılında her şey yolunda gidiyor gibi görünse de analizin değerini sık sık sorguluyordum. Üçüncü yılda, hasta alaycı bir dille benden "mükemmel analist" diye bahsetmeye başladı. Benimle çalışma fırsatı bularak yakaladığı sıradışı şanstan dolayı bütün iş arkadaşlarının hasedine maruz kaldığını anlattı. Ancak son zamanlarda, sığlığım ve duygusal olarak son derece kopuk oluşumla ilgili farkındalığımızı saklama çabasıyla kendinin ve benim gizli bir anlaşma yaptığımıza dair güçlü bir inancı olduğunun yeni yeni farkına varmaya başlamıştı. Dr. M, getirdiği bir rüyada üniversiteden mezun oluyor ancak okuma yazma bilmiyordu. Rüyada hasta okuyamadığı için çalışamıyor fakat hocalarını utandırma korkusuyla okula geri de dönemiyordu.

Bu rüya, kendinin ve benim sadece analizin gerektirdiklerini yaptığımız yönünde yeni yeni ortaya çıkan duygularını (ki tüm analizin bilinçdışı bağlamı buydu) temsil ediyordu. Bir noktada "iyileşmiş" numarası yapmak zorunda kalacak ve bu da bir başkasıyla samimi bir bağ kurma umudunu sonsuza kadar kaybedip mutlak bir yalnızlık içinde yaşaması anlamına gelecekti. Bu durumda, aktarım-karşıaktarımda yeniden yaratılan içsel nesne ilişkisi, analist ile hastanın beceriksiz ve özensiz bir şekilde birbiriyle konuşmaya çabaladıkları gerçek çalışmanın bir ikamesi olarak (içerik yerine biçime başvurulan) mükemmellik yanılsamasının savunma amaçlı kullanımını içeriyordu.

İçsel bebek nesnesinin ne deneyimlediğiyle ilgili tamamen bir kafa karışıklığı hissetmenin acısına karşı kullanılan üçüncü bir savunma biçimi ise patolojik yansıtmalı özdeşimdir. Bu süreçte kişi, ötekini "düşlemde" kendi düşünceleri, duyguları ve duyumlarıyla işgal ederek "bilir" ve böylece ötekinin dışsallığının (ve öngörülemezliğinin) yarattığı sorunlardan kaçınmış olur. Bu koşullarda, (kendi bebeğiyle içsel bir drama canlandıran) anne, bebeğinin saatlerce ağlamasına izin vermeye karar verebilir çünkü bebeğinin zalimce çabaları olduğunu "bilir" (ki bunlar annenin yansıttığı kendi duygularıdır) ve bu bebek Hitler'in zorbalığına uğramaması çok önemlidir. Bu tür durumlarda anne, kendi zalim içsel bebek nesnesinin yıkıcı gücünü gerçek bebeğe atfederek (ve aynı zamanda kendi içsel nesne dünyasının bu kısmıyla bilinçdışı bağını koruyarak) bundan korunmakla kalmaz; gerçek bebeği, uzun süredir devam eden, açıkça belirlenmiş bir savunma

eylemi planına sahip olduğu, tamamen bilinen ve tahmin edilebilir bir iç nesne olarak deneyimleyerek, bilmemenin kaygısını hafifletir.

Bir bakıma, genel olarak aktarımın bilinmeyen nesneyi bilinir kılma işlevine hizmet ettiği düşünülebilir. Aktarım bilinmeyen nesnenin zaten bilindiği yanılsamasına verdiğimiz bir isimdir: Her yeni nesne ilişkisi, kişinin hâlihazırda aşina olduğu geçmiş nesne ilişkilerinin imgelerinin gölgesinde biçimlenir. Bunun sonucunda da hiçbir karşılaşma bütünüyle yeni bir şey gibi deneyimlenmez. Aktarım kişiye daha önce de bu yollardan geçtiği yanılsaması sağlar. Bu yanılsama olmasa, yeni biriyle deneyimlerimiz karşısında kendimizi tahammül edilemez derecede çıplak ve hazırlıksız hissederdik.

DUYGULANIMIN YANLIŞ TANINMASI: KLİNİK ÖRNEK

Kırk iki yaşında bir kadın olan Bayan R, neredeyse üç yıldır devam ettiği analizinde her seansı, ona tavsiye veya içgörü türünde "belirli bir şey vermem" için beni ikna etme, kandırma, yalvarma veya başka şekillerde zorlama teşebbüsleriyle bitirirdi. Ofisimden çıkarken seansta ona verdiğim şeyi de beraberinde götürerek analizin dışındaki hayatına uygulayabilmeyi umuyordu. Bütün seans boyunca sessiz kaldığımda, "hiçbir şey olmadığı" için o seansı boşa gitmiş sayıyordu. Bayan R, analitik rutindeki herhangi bir bozulmaya yoğun duygular sergileyerek karşılık veriyordu. Seansa başlarken birkaç dakika geç kaldığımda ya sessizce ağlıyor ya da seansın ilk on ila on beş dakikasında öfkeyle sessiz kalıyordu. Ardından da geç kalmış olmamın tek anlamının ona önem vermemem olabileceğini söylüyordu. Bayan R'nin tepkilerinin yoğunluğunun ve içeriğinin analiz edilmesi için sürekli çaba harcanmıştı. Güncel durumdaki bu hislerini, çocukken üniversitede profesör olan annesini ders sonrasında öğrencileriyle konuşurken, ona saatlerce sürüyormuş gibi gelen bekleme deneyimine bağladı. Ancak hasta tekrar tekrar öfkeyle annesini beklediği imgeye döndüğünden, malzemenin zenginleşmediği bir noktaya gelindi. Hasta, tatil arasıyla veya randevu saatindeki ender değişikliklerle ilgili onu bilgilendirdiğimde ağlarken, giderek daha da sinir olduğumu ve sadistik yorumlar yapma düşlemleri kurduğumu fark ettim.

Bayan R'nin analizinin üçüncü yılının sonundaki bir seansa üç dört dakika geç kaldım. Bayan R, onunla bekleme odasında karşılaştığımda gözle görülür

bir şekilde üzgündü. Alışılageldiği üzere hasta divana uzandı, kollarını göğsünde kavuşturdu ve on dakika kadar sessiz kaldı. Sonunda neden benimle analize devam ettiğini bilmediğini söyledi. Ondan nefret ediyor olmalıydım, yoksa ona böylesine taş kalpli bir şekilde yaklaşmazdım. Geç kalmamın ona olan nefretimi yansıttığını o an gerçekten hissedip hissetmediğini sordum. Hiç düşünmeden "evet" demiş olsa da bu soruya şaşırdığı aşikârdı. Birkaç dakika sonra, geç kalmamdan rahatsız oluyormuş gibi davransa da aslında bunun doğru olmadığını söyledi. Geriye dönüp baktığında son zamanlardaki tepkilerinin biraz numaradan olduğunu, öte yandan bugünkü sorumu soruncaya kadar bunu hissetmediğini söyledi. Gecikmemle yıkılmış gibi davranarak, bu konuda ne hissettiğini bilmediğini kendinden saklıyor olabileceğini söyledim.

Analizdeki otantiklik hissinin giderek arttığı sonraki yılda, bilmeme hissiyle ilişkili kaygıya karşı kullanılan pek çok savunmayı tanımlamak mümkün oldu. Hasta, eğitiminin başından itibaren çeşitli temel teknikleri atladığı için opera sanatçısı olma yolunda ilerleyemediğini fark etti. Son derece başarılı bir şarkıcı olduğu izlenimini başta yaratabilse de bunu koruyamıyordu. Şan eğitimine "baştan başlayamaması" ve bilmemenin yarattığı gerginliğe dayanamaması, Bayan R'nin öğrenme yeteneğini ciddi düzeyde sekteye uğratmıştı. Daha baştan çok ileri bir seviyede olduğu yanılsamasını yaratmak zorunda hissetmişti kendini. Bayan R ayrıca duyusal deneyimlerini doğru bir şekilde tanımlamasının müthiş zor olduğunu da fark ediyordu: Örneğin kaygı mı duyduğunu, yoksa fiziksel bir acı mı çektiğini, acının bedeninin hangi kısmında oluştuğunu, bir duyumun cinsel uyarılmaya mı, yoksa idrar yapma ihtiyacına mı işaret ettiğini, kendini aç mı, yoksa yalnız mı hissettiğini bilemiyordu.

Sonrasında analiz, Bayan R'nin daha önce "numara yapmak" diye bahsettiği şeyle veya ona seanstan götürebileceği bir şey vermem için bana yalvarmasıyla doldurulan seans saatindeki "boşluklar"dan duyduğu korkuya odaklandı. Bu konuların konuşulduğu dönemde Bayan R, meseleyi olduğundan daha dramatik bir hâle getirmek veya öfke patlaması yaşamak istemediğinden ne diyeceğini bilmediğini söyleyerek seansa başladı. Seansın ilerleyen bölümünde hasta şu rüyayı anlattı: Bir dişçi muayenehanesindeydi, dişçi onun iki azı dişini de çekiyordu. Dişçinin bunu yapacağından haberi olmasa da bir şekilde bunu kabul etmiş gibi hissediyordu. Dişçinin hastaya gösterdiği dişler mükemmel görünüyorlardı, "hikâye kitaplarından çıkmışçasına" kusursuz bir biçime sahiptiler

ve bembeyaz diş mineleri parlıyordu. Ancak diş köklerinin olmamasını garip bulmuştu. Dişinin çekilmesi canını acıtmamıştı, sonrasında da ağzının arkasında acıdansa sadece tuhaf bir boşluk hissi kalmıştı. Diş etinde kalan delikler kendiliğinden hemen kapanıyor, dikiş gerektirmiyordu. Çağrışımlarını paylaşan Bayan R, söz konusu iki dişin analiz sürecinde geride bıraktığını hissettiği iki davranış şeklini, meseleleri fazlasıyla dramatik bir hâle getirmeyi ve öfke krizlerini temsil ettiğini anlayabildi. Tıpkı dişleri gibi bu var olma şekillerinin de sanki ardında garip bir boşluk bırakan bir kayıp olduğunu söyledi. Ayrıca bu kayıp pek de gerçek görünmeyen bir şeyin, "hikâye kitaplarındaki köksüz dişlerin" kaybıydı. Bu rüya, hastanın analizde bilmeme deneyimine karşı bir savunma olarak yanlış tanımalara giderek daha az dayandığı bir analiz aşamasının başlangıcını temsil ediyordu.[2] Henüz olgunlaşmamış arzu ve korkuların, hissedilebilen ve adlandırılabilen duygulara dönüşebileceği potansiyel alanı bu yanlış tanımalar doldurmuştu.[3]

YEME BOZUKLUKLARININ BİR BOYUTU OLARAK YANLIŞ ANLAMA

Anoreksiya nervoza ve bulimia da dahil olmak üzere geniş bir yelpazeden yeme bozuklukları olan hastalar, genellikle aşırı yemelerinin veya yemeyi reddetmelerinin iştah deneyimiyle hiçbir ilgisi olmadığını bildirirler. Bu hastalar, yeme iştahı olarak doğru bir şekilde tanımlayabilecekleri bir duygusal/fizyolojik durumu nadiren oluşturabilirler. Bu hastaların iştah yaratamamalarının altında yatan psikolojik zorluk; cinsel istek, öğrenme arzusu, çalışma arzusu, başka insanlarla birlikte olma arzusu ve yalnız kalma arzusu da dahil olmak üzere hemen hemen her türlü arzuyu üretme kapasitelerini etkiler.

2 Elbette bu rüyanın görünür içeriğinin düşündürdüğü çatışmalı cinsel ve saldırgan anlamlar vardır. Ancak bu deneyimin çatışmalı içeriğinin analizi mümkün olmadan önce, hastanın ne deneyimlediğini bilmeme deneyimini analiz etmek gerekliydi.

3 Her içgörünün (tanımanın) hemen bir sonraki direnç (yanlış tanıma) hâline gelmesi, analitik sürecin tipik özelliğidir. Hastanın bilmeme deneyimine ilişkin farkındalığı ve anlayışı da bu ilkenin istisnası değildir. Analizan istisnasız bir şekilde, savuşturduğu bilmeme hâlini fark ettikçe kafa karışıklığı hissinin kendi, hastanın bilinçli ve bilinçdışı olarak bildiği ancak bilmek istemediği şeye karşı savunma işleviyle kullanılır.

Yeme bozukluğundan mustarip hastalarla yaptığım çalışmalar sırasında, bu hastaların çoğunun arzu tanıma bozukluğundan mustarip olduklarını düşünmek bana giderek daha da anlamlı gelmeye başladı. Böyle bir hastanın deneyiminin önemli bir yönü de hastanın ne arzuladığını bilmediğine dair bilinçdışı korkusudur. Hasta, bu farkındalıktan kaynaklanan paniği savuşturmak için arzuladığı şey yemekmiş gibi davranır. Hasta sonrasında takıntılı bir şekilde (çoğunlukla ritüel olarak) yer ve yine de asla doyduğunu hissetmez; çünkü içe alınan şey yeme arzusuna verilen tepki değildir. Daha ziyade yemek yeme, kişinin arzu duymanın ne demek olduğunu aslında bilmediği halde yemeği arzulanan *şeymiş gibi* kullanma girişimini temsil eder. Böyle durumdaki bir ergen kız, paniğin eşiğinde aşırı kaygıya kapılarak birkaç somun ekmek ve iki adet pişmiş tavuk tüketmişti. Bu da mide duvarının aşırı gerilmesinden kaynaklanan kan dolaşımı sorunları sebebiyle midesinde kangrenimsi değişikliklere sebep olmuştu. Midesinin üçte ikisinin cerrahi müdahaleyle alınması gerekmişti. Ergen kız ertesi hafta annesine, ona her şeyin renksiz geldiğini söylemişti. Anne de kızına sonbaharda gri hissetmenin normal olduğunu, herkesin öyle hissettiğini söyleyerek cevap vermişti.

Kendini kaybetmişçesine yemek yiyen bu ergen, bir ihtiyacı karşılama veya bir arzuyu doyurma çabasında değildi; sorun, içinde bir ihtiyaç veya arzunun oluşmasının mümkün olacağı psikolojik bir alan yaratamamasıydı. Bu nedenle hasta, kendini büyük ölçüde psikolojik olarak çoktan ölmüş gibi hissediyordu, onu paniğe sevk eden de bu duyguydu. Paradoksal olarak, açlık hissi yaratma çabasıyla çaresizce yemek yiyordu. Daha doğrusu hasta, açlık hissedebildiği yanılsamasını yaratabilmek için yiyordu, bu da yaşadığının kanıtı olacaktı.

Bu hasta ile annesi arasındaki erken dönem ilişki, annenin sonbahardaki grilik hissinin (melankolinin) evrenselliği üzerine yaptığı yoruma yansıyan, hastanın içsel durumunun tanınmasına dair korkusuyla aynı niteliğine sahip görünüyor. Hastanın kendi deneyimine bağlayabildiği anlam kırıntıları (bu durumda renksiz ve cansız bir depresyon deneyimi), annesiyle olan etkileşiminde anlamlarından sıyrılıyordu (krş. Bion, 1962). İçsel bir psikolojik alanda üretilen anlam tomurcukları, evrensel ve dolayısıyla da kişisel olmayan bir gerçeğe dönüştürülmüştü. Bu sadece yaratılan anlam kırıntılarını değil, daha

da önemlisi, hastanın zar zor elde edebildiği içsel psikolojik alanı da yok etme yetkisine sahipti.

TANIMA VE YANLIŞ TANIMA ALANINDA PSİKOLOJİK DEĞİŞİM

Aşağıda, terapiye geliş sebebini bilmeden tedaviye başlayan (ve bilmediğinden de habersiz görünen) kırk altı yaşındaki bilgisayar mühendisi bir adamın analizinden bir kesit bulunmaktadır. Divana uzanmadan önceki ilk yüz yüze görüşmelerde Dr. L, onda kaygı uyandıran durumları anlatmıştı. Restoranda kendine masa verilmesini beklerken ve işle ilgili telefon görüşmeleri öncesinde hissettiği kaygı bunlara örnekti. Bu durumlarda yaşadığı kaygıya dair sunduğu açıklamalar, kapsamlı bir şekilde okuduğu popüler kişisel gelişim kitaplarından neredeyse kelimesi kelimesine alınmış formüllerdi.

Kırk yaşına geldiğinde, bilgisayar teknolojisi alanına getirdiği yeniliklerle, Dr. L uluslararası üne sahip olmuş ve büyük bir servet biriktirmişti. Her ne kadar parasının büyük bölümü çok ihtiyatlı yatırımlarda kullanılmış olsa da hem mali durumunu hem de alandaki statüsünü son derece istikrarsız buluyordu. Bu korkular, kendini giderek artan bir yoğunlukta işine adamasına sebep oldu. Her gece aşırı bir kaygıyla uyandığını ancak birkaç aylık analizin ardından söylemişti. İşiyle ilgili endişeli olduğunu tahmin etse de rüyalarını hatırlayamadığı için bundan emin olamıyordu.

Bunu takip eden psikolojik değişikliklerin altında yatan analitik çalışmadan bahsetmek bu bölümün kapsamı dışındadır. Burada tek amacım, arzunun yaratılması ve tanınması alanındaki psikolojik değişimlerin doğasını göstermektir. Dr. L'nin analizin üçüncü yılının başlarında getirdiği rüyanın aşağıdaki tasviri bu değişimin örneğidir.

> Kocaman bir evin önünde duruyordum ve pencerelerden içeri bakınca çatıdan sızan su nedeniyle tavan boyasının çatladığını görebiliyordum. Evin sahibi olan yaşlı adam dışarıya çıkıp şaşırtıcı bir şekilde konuşmak için beni içeriye davet etti. Onu tanıyıp tanımadığımı sordu. Tanımıyordum ve ona da öyle dedim. Yaşlı adam dürüstlüğüm için bana teşekkür etti. Bana kim olduğunu

> söyledi... Adını hatırlayamıyorum. İki hafta içinde öleceğini ve bütün parasını bana vermek istediğini söyledi. Parayı istemediğimi ifade ettim. Beni güzel eski kitaplarla ve çok güzel antika mobilyalarla kaplı yan odaya götürdü. Evi ve içindeki her şeyi bana vermeyi teklif etti. Tekrar istemediğimi belirttim. Su hasarını tamir ettirebileceğimi söyledim. Yaşlı adam kendini bildi bileli dökülen boyanın evin bir parçası olduğunu, bunun değişmesini istemediğini söyledi. Bu durumun eve zarar verebilir dedim. Yaşlı adam oldukça sakindi ve mutlu bir hayat yaşadığını, iki hafta içinde öleceğini, bu yüzden de bunun bir öneminin olmadığını söyledi.

Dr. L bu rüyadan, anne tarafından dedesiyle ilgili anılarla bağdaştırdığı derin bir ferahlıkla uyandığını söyledi. Dr. L seksen beş yaşındaki dedesinin bahçesini nasıl sevdiğini, bir gün çiçek tohumu, başka gün marul, sonrakinde yine başka çiçek tohumları ektiğini hatırladı. Hasta altı yaşlarındayken, bir gün çiçek tohumu ekmekte olan dedesine, "Dede, sen dün aynı sıraya havuç tohumları ekmiştin," demişti. Hastanın dedesi de gülüp, "Bobby, anlamıyorsun. Amaç ekmek, büyütmek değil," cevabını vermişti.

Ona tanıdık gelmeyen yaşlı adam ve evle ilgili rüya ile rüyaya dair çağrışımları, daha önceleri duygulanımların yanlış tanınması olan şeylerin katmanlaşmasını temsil ediyordu. Dr. L rüyada, genellikle hayatını doldurduğunu hissettiği "saçmalıkların" aksine kendini "az ve öz" konuşan biri gibi deneyimlemenin "arındırıcı" olduğunu söyledi. "Yaşlı adamın kim olduğunu bilmiyordum ve bunu öylece söyledim. Parasını ve sahip olduğu her şeyi kabul etmek bir an için cezbedici gelmiş olsa da aslında parasını istemiyordum. Normalde istediğim şeyin parası olduğunu düşünürdüm. Ona peşinde olduğum şeyin bu olduğunu düşündürecek şekilde davrandığımı görebiliyorum.[4] Aslında onunla olmak hoşuma gitmişti, o kadar. Yaşlı adam ve ben, birbirimize diğerinin istemediği veya kullanamadığı şeyleri teklif ettik. Benim için en anlamlı olan, kendimizi birbirimize anlatma şeklimizdi. Yaşlı adam evin o hâliyle bu zamana kadar

4 Dr. L'nin bilinçdışında sürekli içsel durumunu yanlış adlandırarak, kendini veya ilişkilerini bana yanıltıcı biçimde betimleyerek, önemli detayları paylaşmayarak, kişilerarası durumlarda neler yaşandığını anlamadığı hâlde beni anladığına inandırarak vb içsel durumunu yanlış tanıma hâline beni de çektiğini fark etmem analizin ilk yılının büyük bir kısmını almıştı.

yaşadığını ve değişmesini istemediğini söylediğinde, içimdeki bütün gerilimin yatıştığını hissettim."

Seans sırasında rüyanın, Dr. L'nin onunla benim birlikte konuşmamızı umduğu tarzı temsil ettiği anlaşıldı. Hasta rüyada, onun ve ötekinin içsel durumunun katman katman yanlış adlandırılmasından ve yanlış tanınmasından kaynaklanan olağan yalıtılmışlık hissinden bir anlığına kurtulmuştu.[5] Kendi içinin savunmacı bir şekilde yanlış tanınması, onun başkalarına, başkalarının da ona karşı neler hissettiğini anladığını hissetmeyi imkânsız kılmıştı. Bu yanlış tanımalar, hastaya kendini hem yalnız hem de çok az tanıdığı kendiliğinden (ve ötekinden) kopuk hissettiriyordu.

Analizin ilerleyen aylarında Dr. L, hem başlangıçta neden beni görmeye geldiğini hem de analize neden devam ettiğini giderek anlayabilir hâle geldi. O sıralar farkında olmasa da bir restorana gittiğinde veya telefonda iş görüşmesi yapmadan önce yaşadığı kaygı, bir yanıyla insanlarla konuşurken hissetmeyi beklediği ıstıraplı kafa karışıklığı ve yalnızlığı yansıtıyordu. Bilinçdışında, bir kez daha bunun sadece iki kişinin birbiriyle konuştuğu yanılsaması olmasını bekliyordu .

Dr. L, konuşulan bu hisleri zamanla çocukluğunda hep hissettiği yalıtılmışlığa bağladı. Ebeveynin, onun kavrayamadığı bir mantıkla hareket ettiklerini hissediyordu. Analiz sırasında Dr. L, arka plandaki bu güçlü ancak o ana dek tanınmamış bir dizi çocukluk hissini yeniden deneyimleyip ifade etmeyi başardı. Hasta güncel hayatındaki olayları tartışırken sürekli, "Bunun nasıl bir anlamı olabilir ki?", "Bu hiç aklıma yatmıyor. Nasıl kimse bunu göremez?", "Bu nasıl bir saçmalık?", "Kimsenin sağduyusu yok mu?" gibi sorulara tekrar tekrar dönüyordu. Benzeri duygular aktarımda, örneğin gelemediği seansların ücretinden hastayı sorumlu tutmamla bağlantılı olarak, giderek daha da çok deneyimleniyordu. Bu öfke duyguları önemli bir savunma işlevine sahipti; hastanın "asıl hikâyenin ne olduğunu" herkesten daha iyi bildiğini hissetmesi gerekiyordu. Bu işlev hastanın, kafasının tamamen karışmış olduğu hissini ve

5 Eğer kişi ne hissettiğini bilemiyorsa, ötekinin ne deneyimlediğini de aynı şekilde bilemez. Bu, söz konusu içsel nesne ilişkisinde bireyin hem içsel anne nesnesi hem de içsel bebek nesnesi, hem yanlış tanınan hem de yanlış tanıyan olduğunu söylemenin basitçe farklı bir yoludur. Sonuç, içsel nesne ilişkisinin hem kendilik hem de nesne bileşenleri tarafından deneyimlenen, ötekine yabancılaşma hissidir.

ne hissettiğine, ne istediğine veya bir şeyi neden istediğine ve hatta, en temelde de, kendininmiş gibi hissettiren arzu ve korkuları deneyimlemenin (ve adlandırmanın) ne anlama geldiğine dair temeli sağlam bir duygudan kopmuş olduğu hissini gizlemeye hizmet ediyordu.

Analiz ilerledikçe, hasta beni gitgide daha rahatsız edici düzeyde güçsüz ve son derece uysal biri olarak deneyimlemeye başladı. Seanslar sırasında kendini oldukça yalnız hisseden Dr. L, benimle ilişki kurmaya çabalamanın "jöle üstüne ev inşa etmeye çalışmaya" benzediğini söyledi. Benim kim olduğuma dair hiçbir fikri olmadığı hissiyle meşguldü. Bu hasta bende, hastalarla nadiren deneyimlediğim (ve zamanla yansıtmalı özdeşim aracılığıyla hissettiğimi anladığım) bir kopukluk hissi uyandırıyordu. Divan, koltuğumdan somut biçimde çok uzaktaymış gibi geliyordu. Böyle zamanlarda Dr. L'nin dediklerine odaklanmak müthiş zor oluyordu. Hastanın benimle olan ilişkisinde deneyimlediği yalıtılmışlık hissi, "düşünemediğini fark edinceye kadar oradaymış gibi görünen" şizoid bir anneyle kurduğu içsel ilişki üzerinden yavaş yavaş anlaşıldı.

ÖZET

Bu bölümde, duygulanımların yanlış tanınmasının merkezi rolde olduğu bazı bilinçdışı patolojik içsel nesne ilişkilerini ele aldım. Bu içsel nesne ilişkileri, annenin bebeğin içsel durumunu tanımaktaki ve ona karşılık vermekteki zorluğuna dair bebeğin öznel deneyiminin zamansız bir şekilde sürmesine sebep olur. İçsel nesne ilişkilerinin, benliğin biri kendilikle ve ötekisi ilk nesne ilişkisindeki nesneyle özdeşleşmiş olan bilinçdışı iki yönü arasındaki ilişkiyi içerdiği anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak, söz konusu içsel nesne ilişkisinde, hasta hem anne hem de bebek, hem yanlış tanınan hem de yanlış tanıyandır. Bu içsel ilişki bağlamında, hasta ne hissettiğini veya kim olduğunu (tabii eğer biriyse) bilmeme hissiyle bağlantılı bir kaygı, yabancılaşma ve çaresizlik hisseder. Kişi ne hissettiğini bildiği yanılsamasını yaratmak için ikame oluşumlardan yararlanır. Bu tür ikame oluşumların örnekleri arasında, kişinin kendi iç ve dış nesneleri üzerinde takıntılı, otoriter, "mış gibi", sahte kendilik ve yansıtmalı özdeşimle kontrol biçimleri yer alır. Bu ikame oluşumları, her ne kadar bilmeme

hissini savuşturmaya yarasa da (kişinin kendininmiş gibi) deneyimlediği duygu durumlarının ortaya çıkabileceği potansiyel alanı doldurma etkisine de sahiptir.

Analitik ortamda içsel nesne ilişkileri dışsallaştırılır ve aktarım-karşıaktarım aracılığıyla öznelliklerarası bir hayat bulur. Kişinin içsel durumunu bilmemesinin getirdiği kaygıyı ve bu kaygıyı savuşturmaya yarayan savunmaları ele alan analitik çalışma, klinik örneklerle sunulmuştur.

Kaynakça

Dizin

A

açlık, 139

aktarım, 145
- -ın üstten belirlenmesi, 91 (dipnotlarda)
- depresif tarzda, 11
- fallik anne , 93
- ilk görüşme öncesinde, 119
- paranoid-şizoid tarzda, 15
- sanrısal, 15
- ve yanılsama, 145

aktarım kaygısı, 6

aktarım yorumu, 128-129
- -nun zamanlaması, 127-129
- Kıssadan hisse, 126-127
- ve nüfuz edici "eşcinsellik", 113
- *Ayrıca bkz.* yorumlar

aktarımda canlandırma, 124

aleksitimi, 135

analitik alan, 129-131

analitik deneyim, 5-6

analitik görüşme, 117-134

analitik ortamdaki ruhsal gerilim, 121-125

analitik önem, 118-121

anne
- -nin bütünlüğünün bozulması, 140
- -nin geçiş nesnesi işlevi üstlenememesi, 84-85
- -yle geçiş nitelikli ilişki, 81-84, 104-107
- -yle ilişkinin yönleri, 79-80
- -yle sanrısal bir cinsel özdeşlik kurma, 112
- çevre olarak, 79
- fallik, 93
- "gibi anne", 143
- ödipal dönem öncesi, 101-102
- psikolojik zihinlilik, 141
- takıntılı-zorlantılı, 141-142

Anzieu, D., 33

Applegarth, A., 78

arzu
- -nun tanınması, 147-149
- ve bilme yanılsaması, 135-136
- ve ruhsal değişim, 149-152

B

baba
- -nın gücü, 81 (dipnotlarda)
- -ya narsisistik bağımlılık, 90-91
- -yla sağlıklı bir ödipal aşk, 90

Balint, M., 62-63, 127 (dipnotlarda), 142

bebeklik egzaması, 28

bebeklik ruminasyonu, 42

benlik
- bedensel, 34-35
- bilinçdışı, 61-62
- ve yanlış tanıma, 136

Bibring, E., 100

Bick, E., xi, 7, 21-22, 27, 33, 47, 139
- ikinci deri oluşumu, 28, 49

biçimsiz dehşet, 27
Bion, W. R., xi, 3, 8, 21, 31, 73, 100, 135, 137, 148
"adsız dehşet", 27
kapsayan kavramı, 22
yansıtmalı özdeşim üzerine, 18, 33
biseksüellik, 95
Bollas, C., 35
Borges, J. L., 7
Bower, T. G. R., 33, 36
Boyer, L. B., 27, 29 (dipnotlarda), 120
bölme, 86
-nin ruhsal anlamı, 60
aşırı, 59 (dipnotlarda)
hakiki ve sahte kendiliklerde, 61
savunmacı, 14
Brazelton, T. B., 33, 36

C-Ç

Chasseguet-Smirgel, J., 76, 100
Chodorow, N., 81, 104 (dipnotlarda)
Chomsky, N., 100
cinsel anlam, 102-104

D

deneyim
-in duyusal "zemini", 31, 47
-in yapısı, 7-32
-in ilkel örgütlenmesi, 34-36
depresif tarzda, 8-13
duyusallığın hâkimiyetindeki, 36-41
otistik-bitişik tarzda, 21-31
paranoid-şizoid tarzda, 13-21
deneyim-olmayan, 135, 138
depresif tarz
-a fazla kıymet verilmesi, 21
-da deneyim, 8-13
deri yüzeyi
-ndeki deneyim, 25, 41-42
bitişikliği, 23
ve kaygı, 3
dışsallığın keşfi, 79-81
dil, 136-137
drag queen, 95
"düşlemleme", 31, 73
düşlemler, 12 (dipnotlarda)
-in zamansızlığı, 19
ilk sahne düşlemleri, 5, 98-99, 102-104, 106-107
kıssadan hisseler, 125-127
tümgüçlü onarım düşlemleri, 17
dyke, 95

E

Eigen, M., 21
Eimas, P., 36
Eliot, T. S., 3, 57, 117
empati, 10
ensest, 106-107
ertelemecilik, 50-51
eşcinsellik, 86, 113

F

Fairbairn, W. R. D., xi, 3, 33, 55, 58 (dipnotlarda), 100
kendiliğin laneti üzerine, 84 (dipnotlarda)
"kişilikteki şizoid etmenler", 57

libidinal benlik üzerine, 62 (dipnotlarda)
şizoid kaygı üzerine, 59-60
Faulkner, W., 72-73
Fenichel, O., 52 (dipnotlarda)
Fliess, W., 97 (dipnotlarda)
Fordham, M., 53, 140
Freud, S., 19, 89-90, 95, 97, 131, 132
bedensel benlik üzerine, 34-35
kadın gelişimi üzerine, 76-78, 91
ve hastaların soruları, 131
ve ödipus karmaşası, 98-100
ve yanlış tanıma, 136-137

G

Gaddini, E., 42, 47, 51
Gaddini, R., 42
Galenson, E., 100
geçiş görüngüleri, 41-42
geçiş nesneleri
-nin yaratılması ve bulunması, 25
-yle ilişki, 80
Giovacchini, P. L., 27, 120
Goldberg, P., 130
Green, A., 82, 100, 105
Grotstein, J., 16, 18, 31, 49, 79
Guntrip, H., 61-62

H

Habermas, J., 59
hakiki kendilik, 60-61
hasta
-ların açılış cümleleri, 122
-nın düşlemindeki analist, 118-119
-nın kaygılı sorgusu, 131
-nın öyküsü, 132-133
-ya müdahale, 16
-nın sesi, 118
her şeyi bilen içsel nesne rolünde, 143
Hegel, G. W. F., 59
Heimann, P., 100
Horney, K., 76

I-İ

Isaacs, S., 12 (dipnotlarda)
ıstıraplar, 140
içselleştirme, 51-54
iğdiş edilme kaygısı, 76, 78
ikinci deri oluşumu, 28, 49-50, 52-53
patolojik ikinci deri oluşumu, 28-29
yaygın biçimleri, 29
ve süpervizyon, 53
imkânsız seçimler rüyaları, 93, 94
inkâr, 17

J

Jacobson, E., 100
Jones, E., 76

K

kadın gelişimi, 75-95
-nin bağlamı, 79-81
geçiş ilişkisi, 81-89
ödipal anlatı, 76-79, 89-91
ve toplumsal cinsiyet kimliği, 94-95
Kanner, L., 33
"kapsanan psikoz", 70
kapsayan kavramı, 22

karşıaktarım
eyleme dökme, 74
olumsuz, 120
ve aktarım kaygısı, 127-129
ve her şeyi bilen içsel nesne, 141-142
ve kadın terapistler, 91-93
ve otistik-bitişik tarz, 30-31
kaygı
aktarım kaygısı, 5-6, 120-121
başı çeken, 12
bilinçdışı, 12
iğdiş edilme kaygısı, 76, 78
otistik-bitişik, 47-48, 54-56
şizoid, 59-60
ve deri yüzeyi, 3
ve ertelemecilik, 50-51
ve paranoid-şizoid tarz, 15
kaygılı sorgulama, 131
kendini cezalandırma, 17
Kernberg, O., 100
kıssadan hisse, 125-127
Klein, M., xi, 3, 4, 7, 18, 21, 33-34, 37, 60, 61, 74, 76, 100-101
depresif konum, 8-9
paranoid-şizoid konum, 13
şizoid kaygı üzerine, 59 (dipnotlarda)
Klein, S., 35, 37
Kohut, H., 100
Kojeve, A., 59
korku
bilmeme korkusu, 6, 135-153
çöküş korkusu, 138

L

Lacan, J., 13, 81 (dipnotlarda), 104 (dipnotlarda), 136
Laplanche, J., 99 (dipnotlarda)
Lemaire, A., 137
Leonard, M., 90
Lewin, B., 79, 100
Little, M., 15
Loewald, H., 35-36, 100

M

Mahler, M., 35-36, 100
manik savunmalar, 17-18
mastürbasyon, 86
fantezileri, 71-72
kadın iç çamaşırı giyerken, 110-111
zorlantılı, 50
Mayer, E., 79
McDougall, J., 27 (dipnotlarda), 55, 100, 135, 137
ödipus karmaşası üzerine, 106
psikoseksüel yapı üzerine, 85 (dipnotlarda)
sapkın cinsellik üzerine, 114 (dipnotlarda)
McKee, B., 125 (dipnotlarda)
Meltzer, D., xi, 7, 21, 27, 36, 139
klinik çalışmaları, 33-34
yapışkan özdeşim üzerine, 28 (dipnotlarda), 49
Milner, M., 34

N

Nemiah, J., 37, 135

nesne ilişkileri
bütünlüklü, 9
ödipal geçiş ilişkisi, 104-107
şizoid, 57-60
ve narsisistik yara, 90

O-Ö

Ogden, T., xi, xii, 11, 20, 27, 39, 41, 54, 61, 76, 99, 101, 103, 120, 141, 142
deneyim-olmayan üzerine, 135, 138
depresif konum üzerine, 36-37
derin ruhsal yapı kavrayışı, 100
geçiş görüngüleri üzerine, 77, 80
ikinci deri oluşumu üzerine, 52-53
karşıaktarım üzerine, 91
"oyun alanı" üzerine, 94
yansıtmalı özdeşim üzerine, 18
zihnin matrisi üzerine, 79, 129
otistik-bitişik konum, 3, 33-56
içselleştirme, 51-54
ve sınırlanmışlık, 139-140
otistik-bitişik tarz, 21-31
-da üretilen savunmalar, 48-51
ve duyumların hâkimiyetindeki deneyim, 36-41
ve karşıaktarım, 30-31
ve kaygı, 47-48, 54-56
ve patolojik otizm, 41-46
otistik nesneler, 25-27, 29, 38
otistik şekiller, 25-26, 29, 38
otizm
normal otizm, 35-36, 38 (dipnotlarda)
patolojik otizm. *Bkz.* patolojik otizm
oyun alanı
-nın yaratımı, 130
ve ödipus karmaşası, 94
ödipal geçiş ilişkisi, 4-5
erkek gelişiminde, 104-107
kadın gelişiminde, 75-95
ödipal ikilem, 20
ödipus karmaşası, 4-5
-nın sönmesi, 11
erkekte, 97-115
Freud'un perspektifi, 98-100
geçiş ilişkisi, 81-89
kadın gelişiminde, 75-95
olumsuz, 83-84
ve ruhsal büyüme, 19-20
Ödipus miti, 2
öğrenme
-nin getirdiği tehlikeler, 6
ve bilmeme korkusu, 146
öykü oluşturmak, 132-133
öznel nesne, 80
öznel ötekiler, 10
özneler
arası söylem, 11
ve nesneler, 9-10

P

paranoid-şizoid tarz, 103 (dipnotlarda)
-da deneyim, 13-21
ve ilk sahne düşlemleri, 103
Parens, H., 76, 78
patolojik otizm, 35
ve otistik-bitişik deneyim, 41-46
ve ruhsal ölülük, 36
penis hasedi, 78

perde anı, 93, 103-104
potansiyel alan, 138
-ın doldurulması, 135
-ın yokluğu, 41-42
psikolojik derin yapı, 100
psikosomatik yanlış yorum, 137

R

ritim
-in düzenliliği, 37
"diyaloğun ritmi", 37
ve süreklilik, 24-25
Roiphe, H., 100
Rosenfeld, D., 27, 34, 47
ruhsal büyüme, 19
rüya perdesi, 79

S-Ş

Sachs, L., 100
sahte kendilik, 52, 60, 138
Sander, L., 34
sanrısal aktarım, 15
sapkın cinsellik, 114
savunmalar
manik, 17-18
otistik-bitişik savunma tarzları, 48-51
paranoid-şizoid, 16-17
patolojik yansıtmalı özdeşim, 144
takıntılı-zorlantılı, 46, 141-142
ve eşcinsel nesne seçimi, 85
yanlış tanıma, 135-153
Ayrıca bkz. bölme
Schafer, R., 52 (dipnotlarda), 77
Schreber vakası (Freud), 136
Seale, A., 140
Searles, H., 15, 17, 100
her şeyi bilen içsel nesne üzerine, 142-143
ödipal aşk üzerine, 94
terapistin kıskançlığı üzerine, 92
Segal, H., 9, 15, 55, 103 (dipnotlarda)
Shapiro, S., 132
Sharpe, E. F., 125 (dipnotlarda)
simgesel denklem, 15, 103 (dipnotlarda)
şizoid durum, 57-74
sonlandırma, 130 (dipnotlarda)
Stern, D., 23 (dipnotlarda), 36, 100
Stoller, R., 76, 104
suçluluk, 10

T

taklit, 52
tarihsellik, 9-10, 132 (dipnotlarda)
"temel kural", 29 (dipnotlarda)
terapist
-in kıskançlığı, 92
erkek, 93-94
fallik anne olarak, 93
kadın, 91-92
toplumsal cinsiyet kimliği, 94-95
Trevarthan, C., 34, 36
Tustin, F., xi, 7, 21-22, 29, 33, 35, 135, 139-140
ayrı oluş üzerine, 36
deri yüzeyi üzerine, 25

otistik şekiller ve nesneler üzerine, 38-39
ve otistik-bitişik kaygı, 47
yapışkan denklem üzerine, 28 (dipnotlarda)
tutma, 24, 38
tümgüçlü düşünce, 16-17, 107 (dipnotlarda)

U-Ü

üzüntü, 10

W

Winnicott, D. W., xi, 3, 22, 25, 34, 52, 54, 57, 62, 70, 75, 82, 100, 102, 135, 139
dışsallığın keşfi üzerine, 79-81
geçiş görüngüleri üzerine, 33, 41, 77, 104-105
ıstıraplar kavramı, 140
ilk ruhsal örgütlenme üzerine, 60-61
kendilik deneyimi üzerine, 23
oyun alanı kavramı, 94
öznel nesne, 79-80
öznellik üzerine, 37
potansiyel alan, 41, 138
sahte kendilik kişilik örgütlenmesi, 138
taklit üzerine, 53
"tutma" üzerine, 24, 44
ve klinik muhakeme, 127 (dipnotlarda)
yansıtmalı özdeşim üzerine, 18

Y

yalnızlık, 10
yanlış tanıma, 135-153
-nın yapılandırılması, 140-145
ve yeme bozuklukları, 147-149
yansıtmalı özdeşim, 18-19
patolojik, 144
ve taklit, 52
yapışkan denklem, 28 (dipnotlarda)
yapışkan özdeşim, 28 (dipnotlarda), 49
yas, 10-11
yorum
-ların kullanımı, 27
-un zamanlaması, 127-129
annelerin yorumları, 141
"aşağı doğru yorumlama", 92
hastaların yorumları, 143
"istikrarlı yorum", 142
Ayrıca bkz. aktarım yorumları
yüzeylerin bitişikliği, 23

Z

zihin matrisi, 79, 129

Elinizde tutmuş olduğunuz kitap gerçekten özgün ve yaratıcı bir psikanalitik düşünür ve zeki bir klinisyenin eseri. Thomas Ogden, İngiliz nesne ilişkisi kuramcıları Klein, Bion, Winnicott, Fairbairn, Guntrip gibi isimlerin bu alandaki katkılarını yeniden yorumlayarak genişletip derinleştirmeye devam ediyor. Bunu yaparken gelişkin ve yer yer devrimci kavramlar kullanıyor. Kendisinden önceki teorisyenlerin işaret ettiği psikolojik alanın ötesinde yer alan insan deneyimini ele alırken, kendilik deneyiminin duyusal 'zemin'inin yaratıldığı en ilkel psikolojik örgütlenmeyi anlamanın yolu olarak otistik-bitişik konum kavramını ortaya atıyor.

Kitaptaki temel prensip, deneyim oluşturmanın otistik-bitişik, depresif ve paranoid-şizoid olarak adlandırılan üç tarzı arasındaki diyalektik etkileşim sonucu hayat boyu süregiden insan deneyiminin kavramsallaştırılmasıdır. Her tarz birbirini yaratır, korur ve reddeder. Deneyim oluşturmanın herhangi bir tarzı diğerlerinden bağımsız olarak var olmaz. Ogden psikopatolojiyi de bu deneyim üretme tarzlarından birine doğru çökme üzerinden tanımlar.

Ogden, kuramının geniş bir hasta yelpazesiyle yaptığı çalışmalarla sağlam bir temele dayandığını göstermektedir. Parlak keşfi, okuyucuyu çok değerli içgörülerle aydınlatacaktır.

-**Jarome B. Katz**, *Journal of The American Psychoanalytic Association*

sfenkskitap.com

Kapak Resmi: **Rufino Tamayo**

9 786057 485045